

Erasmus+

ΜΕΛΕΤΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗΣ

των Σχεδίων Κινητικότητας Erasmus+
του τομέα **Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης**
για την περίοδο **2014-2016**

ΜΕΛΕΤΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗΣ

των Σχεδίων Κινητικότητας Erasmus+

του τομέα **Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης**

για την περίοδο **2014-2016**

Erasmus+

© Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών

Ημερομηνία Έκδοσης: Δεκέμβριος 2019

Επιμέλεια Έκδοσης: Εθνική Μονάδα Erasmus+

Η Μελέτη υλοποιήθηκε από την ερευνητική ομάδα:

Αργύρης Κυρίδης, καθηγητής, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Μελπομένη Τσιτουρίδου, καθηγήτρια, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Ευαγγελία Μαυρικάκη, αναπληρώτρια καθηγήτρια, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Αποστολία Γαλάνη, επίκουρη καθηγήτρια, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Χρήστος Ζάγκος, επίκουρος καθηγητής, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Η υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την παραγωγή της παρούσας έκδοσης δεν συνιστά αποδοχή του περιεχομένου, το οποίο αντανακλά τις απόψεις μόνον των δημιουργών και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν φέρει ουδεμία ευθύνη για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που εμπεριέχονται σε αυτή.

ISBN: 978-618-83417-5-3

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή – Η έννοια της αποτίμησης	6-9
2. Μεθοδολογία Έρευνας	10-24
Α. Ποσοτική και ποιοτική ανάλυση περιεχομένου	13-17
Β. Ομάδες εστίασης (focus groups)	17-22
Γ. Οι ημιδομημένες συνεντεύξεις	22-24
3. Ποσοτική αποτίμηση Σχεδίων Κινητικότητας Erasmus+ του τομέα Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (2014-2016)	25-38
4. Ποσοτική αποτίμηση Σχεδίων Κινητικότητας Erasmus+ του τομέα Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης εκ μέρους των εκπαιδευομένων	39-52
Α. Στοιχεία των Συμμετεχόντων και Γενικές Πληροφορίες	39-42
Β. Ποιότητα Σπουδών / Κατάρτισης	42-44
Γ. Πιστοποίηση και Επίσημη Αναγνώριση	44
Δ. Προσωπική Ανάπτυξη	45-46
Ε. Μελλοντικές Προοπτικές Εκπαίδευσης, Κατάρτισης και Εργασίας	46-47
ΣΤ. Πρακτικές και Οργανωτικές Διευθετήσεις	47-49
Ζ. Διαμονή και Υποδομή	49
Η. Δαπάνες	50-52
Θ. Συνολική Αξιολόγηση	52
5. Ποσοτική αποτίμηση Σχεδίων Κινητικότητας Erasmus+ του τομέα Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης εκ μέρους του προσωπικού	53-63
Α. Στοιχεία των Συμμετεχόντων και Γενικές Πληροφορίες	53-56
Β. Επιτεύγματα και αντίκτυπος	56-61
Γ. Πιστοποίηση και Επίσημη Αναγνώριση	61-62
Δ. Συμπεράσματα	62
Ε. Συνολική Αξιολόγηση	63

Περιεχόμενα

6. Ποιοτική ανάλυση των ανοικτών ερωτήσεων των ερωτηματολογίων αποτίμησης για τους εκπαιδευομένους	64-65
7. Ποιοτική ανάλυση των ανοικτών ερωτήσεων των ερωτηματολογίων αποτίμησης για το προσωπικό	66-70
8. Ποιοτική Ανάλυση των Τελικών Εκθέσεων Σχεδίων τα οποία υλοποιήθηκαν από Επαγγελματικά Λύκεια	71-76
9. Ποιοτική Ανάλυση των Τελικών Εκθέσεων Σχεδίων τα οποία υλοποιήθηκαν από ιδιωτικούς φορείς και νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου (Ινστιτούτα, Κοινωνικούς Εταίρους, Εταιρείες, κ.ο.κ)	77-83
10. Ανάλυση των συνεντεύξεων των συντονιστών φορέων και των εκπαιδευομένων	84-101
11. Ανάλυση λόγου των συμμετεχόντων στην Ομάδα Εστίασης (focus group) εμπειρογνομόνων	102-107
12. Συνολική αποτίμηση των Σχεδίων Κινητικότητας Erasmus+ του τομέα Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης για την περίοδο 2014-2016	108-110
Βιβλιογραφία	111-114

Το Erasmus+ είναι το πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την εκπαίδευση, την κατάρτιση, τη νεολαία και τον αθλητισμό, που στοχεύει στην ενίσχυση των δεξιοτήτων και της απασχολησιμότητας, καθώς και στον εκσυγχρονισμό των συστημάτων εκπαίδευσης, κατάρτισης και νεολαίας, σε όλους τους τομείς της Διά Βίου Μάθησης (Ανώτατη Εκπαίδευση, Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση, Εκπαίδευση Ενηλίκων, Σχολική Εκπαίδευση, δραστηριότητες Νεολαίας κ.λπ.).

Το πρόγραμμα Erasmus+ έχει σχεδιαστεί με σκοπό να στηρίξει τις προσπάθειες των χωρών του προγράμματος για την αξιοποίηση των δυνατοτήτων του ανθρώπινου ταλέντου και του κοινωνικού κεφαλαίου της Ευρώπης, εδραιώνοντας παράλληλα την αρχή της Διά Βίου Μάθησης μέσω της ενοποίησης της παρεχόμενης στήριξης προς την τυπική, τη μη τυπική και την άτυπη μάθηση σε ολόκληρο το φάσμα της εκπαίδευσης, της κατάρτισης και της ενασχόλησης με τη νεολαία. Το πρόγραμμα ενισχύει επίσης τις δυνατότητες συνεργασίας και κινητικότητας με τις χώρες εταίρους, ιδίως στους τομείς της ανώτατης εκπαίδευσης και της νεολαίας.

Το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών είναι η Εθνική Μονάδα Συντονισμού του προγράμματος Erasmus+ για τους τομείς της Εκπαίδευσης και Κατάρτισης.

Η Δράση της Κινητικότητας στον τομέα της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης

Η Δράση αναδεικνύει ευκαιρίες και δυνατότητες βελτίωσης των γνώσεων και δεξιοτήτων των ατόμων που εργάζονται ή μαθητεύουν στον τομέα της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης. Τα σχέδια κινητικότητας παρέχουν στο προσωπικό και στους μαθητές/σπουδαστές/μαθητευόμενους των δικαιούχων φορέων τη δυνατότητα να πραγματοποιήσουν διακρατική κινητικότητα σε μια άλλη χώρα του Προγράμματος με σκοπό να σπουδάσουν, να καταρτιστούν, να δουλέψουν, να διδάξουν, να εκπαιδεύσουν και να αναπτύξουν επαγγελματικά προσόντα και δεξιότητες.

Μέσω των σχεδίων κινητικότητας, οι ωφελοούμενοι μπορούν να αποκτήσουν νέες γνώσεις, δεξιότητες και ικανότητες με στόχο την προσωπική τους ανάπτυξη. Μπορούν ακόμα να βελτιώσουν τις γλωσσικές τους δεξιότητες, να έρθουν σε επαφή με μια νέα κουλτούρα και πολιτισμό και να αναπτύξουν το αίσθημα της ευρωπαϊκής ταυτότητας. Ενισχύεται, επίσης, η συνέργεια και διασύνδεση των δομών της τυπικής και άτυπης εκπαίδευσης, επαγγελματικής κατάρτισης, απασχόλησης και επιχειρηματικότητας και προωθείται η αναγνώριση και πιστοποίηση των δεξιοτήτων που αποκτώνται σε περιόδους κατάρτισης στο εξωτερικό.

Οι αιτήσεις υποβάλλονται μόνο από φορείς με νομική προσωπικότητα και αποκλειστικά σε ηλεκτρονική μορφή. Ο αιτών οργανισμός μπορεί να είναι οποιοσδήποτε δημόσιος ή ιδιωτικός οργανισμός, ο οποίος επιχειρησιακά ή/και θεσμικά δραστηριοποιείται αποδεδειγμένα στον χώρο της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης και αγοράς εργασίας.

1

Εισαγωγή Η έννοια της αποτίμησης

Η έννοια της αποτίμησης συνδέεται με την εκτίμηση της απόδοσης μιας δράσης, των αποτελεσμάτων της, την εκτίμηση ή τον υπολογισμό του αντίκτυπου μιας δράσης ή μιας ενέργειας ή ακόμα και τον προσδιορισμό της σπουδαιότητας ενός πράγματος, μιας δράσης, μιας ενέργειας ή και ενός πνευματικού αγαθού. «Η αποτίμηση είναι η διαδικασία της κριτικής εξέτασης ενός προγράμματος. Περιλαμβάνει τη συλλογή και την ανάλυση πληροφοριών σχετικές με τις δραστηριότητες του προγράμματος, με τα χαρακτηριστικά του και τα αποτελέσματά του. Ο βασικός της σκοπός είναι να κρίνει το πρόγραμμα, να βελτιώσει την αποτελεσματικότητά του και να διευκολύνει τις αποφάσεις και τις πολιτικές που σχετίζονται με το πρόγραμμα»¹. Υπό την έννοια αυτή, η αποτίμηση μιας ολοκληρωμένης, συστηματικής και οργανωμένης εκπαιδευτικής δράσης συνδέεται με ένα εύρος παραμέτρων που σχετίζονται τόσο με τα άτομα που ενεπλάκησαν στη συγκεκριμένη δράση, όσο και με το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο – όπου λαμβάνει χώρα η εκπαιδευτική δράση². Με άλλα λόγια η έννοια της αποτίμησης περιλαμβάνει ενδογενώς, τόσο την έννοια του αντίκτυπου όσο και την έννοια της αξιολόγησης³. Ειδικότερα, ως προς την έννοια της αξιολόγησης θα πρέπει να σημειωθεί ότι το ειδικό της ενδιαφέρον θα πρέπει να επικεντρώνεται σε ποιοτικά στοιχεία της δράσης⁴ και πολύ λιγότερο σε στοιχεία μέτρησης και αριθμητικές εκφράσεις, τα οποία από τη φύση του αποδίδουν μια συμπυκνωμένη εικόνα των αποτελεσμάτων μιας δράσης –στην περίπτωση που μας ενδιαφέρει, μιας εκπαιδευτικής δράσης– ενώ το ζητούμενο είναι να ανακαλυφθούν και να ερμηνευτούν σχέσεις και αξίες που επικεντρώνονται περισσότερο στην ποιότητα και πολύ λιγότερο στην ποσότητα⁵.

Συνήθως η αποτίμηση μιας δράσης έρχεται με την ολοκλήρωσή της και υπό την έννοια αυτή συνιστά αναπόσπαστο στοιχείο της αφού στην ουσία αποτελεί την αναγκαία πλαισίωσή της ώστε να κατανοηθεί και να ερμηνευτεί το ολικό της πλαίσιο, τα αποτελέσματά της, τα πλεονεκτήματα και οι αδυναμίες της. Ειδικά στις περιπτώσεις που αναμένεται συνέχεια ή τροποποίηση της συγκεκριμένης δράσης, η αποτίμηση αποτελεί αναγκαίο στοιχείο ανατροφοδότησης, παράμετρο οργανωτικού σχεδιασμού και παράμετρο πολιτικής⁶. Τέλος, στο ίδιο αναλυτικό

¹ Patton, M.Q. (1987). *Qualitative Research Evaluation Methods*. Thousand Oaks, CA: Sage Publishers.

² Rogers, A., & Smith, M. K. (2006). *Evaluation: Learning what matters*. London: Rank Foundation/YMCA George Williams College. Available as a pdf: www.ymca.org.uk/rank/conference/evaluation_learning_what_matters.pdf. Shadish, W. R., Cook, T. D., & Leviton, L. C. (1991). *Foundations of Program Evaluation*. Newbury Park C.A.: Sage. Chelimsky, E. (1997). Thoughts for an evaluation society. *Evaluation*, 3(1), 97-118.

³ Για τις εννοιολογικές διαφορές που παρουσιάζουν οι όροι, εκτίμηση, αξιολόγηση και αποτίμηση βλέπε αναλυτικά Huitt, W., Hummel, J., & Kaecck, D. (2001). *Assessment, measurement, evaluation, and research*. Educational Psychology Interactive. Valdosta, GA: Valdosta State University. <http://www.edpsycinteractive.org/topics/intro/sciknow.html>.

⁴ Shaw, I.F. (1999). *Qualitative evaluation*. London: SAGE Publications.

⁵ Rossi, P. H., Freeman, H., & Lipsey, M. W. (2004). *Evaluation. A systematic approach*. Newbury Park, Ca: Sage. Everitt, A., & Hardiker, P. (1996). *Evaluating for Good Practice*. London: Macmillan.

⁶ ERO (Education Review Office) (2007). *The Collection and Use of Assessment Information in Schools*. Wellington: Education Review Office. Gross, N., Giaquinta, J., & Bernstein, M. (1971). *Implementing organizational innovations*. New York: Basic

επίπεδο τα αποτελέσματα της αποτίμησης ενός εκπαιδευτικού προγράμματος συνδέονται αναπόσπαστα με τη βιωσιμότητα του προγράμματος αυτήν κάθε αυτή και με τις δυνατότητες ρυθμιστικών παρεμβάσεων προς τη συγκεκριμένη κατεύθυνση⁷.

Η αποτίμηση ενός [εκπαιδευτικού] προγράμματος προϋποθέτει την τήρηση τεσσάρων θεμελιωδών αρχών⁸:

- *Η στοχοθεσία ενός προγράμματος αποτελεί, πολλές φορές, ένα τμήμα μόνον των στόχων που το πρόγραμμα επιτυγχάνει, τελικά*
- *Όταν οι άνθρωποι που εργάζονται για την αποτίμηση ενός προγράμματος συνεργάζονται με τους δημιουργούς του αυξάνεται η πιθανότητα για την επίτευξη μιας επιτυχημένης αποτίμησης.*
- *Η ερευνητική προσέγγιση ενός προγράμματος αποτελεί προϋπόθεση για την επιτυχημένη αποτίμησης του*
- *Η ομάδα αποτίμησης ενός προγράμματος θα πρέπει να έχει επίγνωση τόσο των πρωτευόντων όσο και των δευτερευόντων (ακούσιων) στόχων του*

Στην επιχειρούμενη αποτίμηση θα ληφθούν σοβαρά υπόψη οι προαναφερθείσες θεμελιώδεις αρχές.

Books. Kirkhart, K.E. (2000). Reconceptualising evaluation use: An integrated theory of influence. In V. J. Caracelli and H. Preskill (Eds.), *The expanding scope of evaluation use - New Directions for Evaluation*, 88, (pp. 5-23). San Francisco: Jossey-Bass. French, W., Bell, C.H., & Zawacki, R.A. (2000). *Organization development and transformation: Managing effective change*. New York: McGraw Hill/Irwin. Smith, A. G., & Robbins, A. E. (1984). Multi- method policy research: A case study of structure and flexibility. In D. M. Fetterman (Ed.), *Ethnography in educational evaluation* (p. 115-130). Beverly Hills, CA: Sage. Maxwell, J. A., Bashook, P. G., & Sandlow, C. J. (1986). Combining ethnographic and experimental methods in educational evaluation. In D. M. Fetterman & M. A. Pitman (Eds.), *Educational evaluation: Ethnography in theory, practice, and politics* (p. 121-143). Beverly Hills, CA: Sage.

⁷ Sutcliffe, S., & Court, J. (2005). *Evidence -Based Policy -making: What is it? How does it work? What relevance for developing countries?* Overseas Development Institute, United Kingdom. Ashcroft, K., & Palacio, D. (1996). Researching into assessment and evaluation. London: Kogan Page. Carnegie Mellon University, (2002). *Evaluation and assessment*. <http://www.cmu.edu/teaching/assessment/earlycourseeval.html>. Herman, J.L., Morris, L.L., & Fitz-Gibbon, C.T. (1987). *Evaluator's handbook*. London: SAGE. UNDP (2009). *Handbook on planning, monitoring and evaluating for development results*. NY: UNDP. Worthen, B.R., & Sanders, J.R. (1987). *Educational evaluation: Alternative approaches and practical guidelines*. London: Longman.

⁸ Ball, S. (2011). *Evaluating Educational Programs*. ETS Research Report No. RR-11-15, <https://www.ets.org/Media/Research/pdf/RR-11-15.pdf>. Messick, S. (1970). The criterion problem in the Evaluation of Instruction: Assessing Possible, not Just Intended Outcomes. In M. C. Wittrock and D. Wiley (Eds.), *The Evaluation of Instruction: Issues and Problems*. NY: Holt, Rinehart and Winston.

Παρακάτω, παρουσιάζονται τα κριτήρια που θα πρέπει να ακολουθεί μια αποτελεσματική αξιολόγηση⁹:

Κριτήρια για μια αποτελεσματική αποτίμηση

Utility Standards

The utility standards are intended to increase the extent to which program stakeholders find evaluation processes and products valuable in meeting their needs.

- U1 Evaluator Credibility
- U2 Attention to Stakeholders
- U3 Negotiated Purposes
- U4 Explicit Values
- U5 Relevant Information
- U6 Meaningful Processes and Products
- U7 Timely and Appropriate Communicating and Reporting
- U8 Concern for Consequences and Influence

Feasibility Standards

The feasibility standards are intended to increase evaluation effectiveness and efficiency.

- F1 Project Management
- F2 Practical Procedures
- F3 Contextual Viability
- F4 Resource Use

Propriety Standards

The propriety standards support what is proper, fair, legal, right and just in evaluations.

- P1 Responsive and Inclusive Orientation
- P2 Formal Agreements
- P3 Human Rights and Respect
- P4 Clarity and Fairness
- P5 Transparency and Disclosure
- P6 Conflicts of Interests
- P7 Fiscal Responsibility

Accuracy Standards

The accuracy standards are intended to increase the dependability and truthfulness of evaluation representations, propositions, and findings, especially those that support interpretations and judgments about quality.

- A1 Justified Conclusions and Decisions
- A2 Valid Information
- A3 Reliable Information
- A4 Explicit Program and Context Descriptions
- A5 Information Management
- A6 Sound Designs and Analyses
- A7 Explicit Evaluation Reasoning
- A8 Communication and Reporting

Evaluation Accountability Standards

The evaluation accountability standards encourage adequate documentation of evaluations and a metaevaluative perspective focused on improvement and accountability for evaluation processes and products.

- E1 Evaluation Documentation
- E2 Internal Metaevaluation
- E3 External Metaevaluation

⁹ Yarbrough, D. B., Shulha, L. M., Hopson, R. K., & Caruthers, F. A. (2011). *The program evaluation standards: A guide for evaluators and evaluation users* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

Τα βήματα που θα πρέπει να ακολουθούνται για μια επιτυχημένη αποτίμηση παρουσιάζονται στο ακόλουθο διάγραμμα (Διάγραμμα 1):

Τα βήματα για μια επιτυχημένη αξιολόγηση¹⁰

Διάγραμμα 1.

¹⁰ Milstein, B., Wetterhall, S., & CDC Evaluation Working Group. (1999). *Recommended framework for program evaluation in public health practice*. Atlanta, GA: CDC. Επίσης βλ. Scriven, M. (1998). A minimalist theory of evaluation: the least theory that practice requires. *American Journal of Evaluation*, 19(1), 57-70. Shadish, W., Cook, T., & Leviton, L. (1991). *Foundations of program evaluation*. Newbury Park, CA: Sage Publications. Shadish, W. (1998). Evaluation theory is who we are. *American Journal of Evaluation*, 19(1), 1-19. Shulha, L., & Cousins, J. (1997). Evaluation use: theory, research, and practice since 1986. *Evaluation Practice*, 18(3), 195-208.

2 Μεθοδολογία Έρευνας

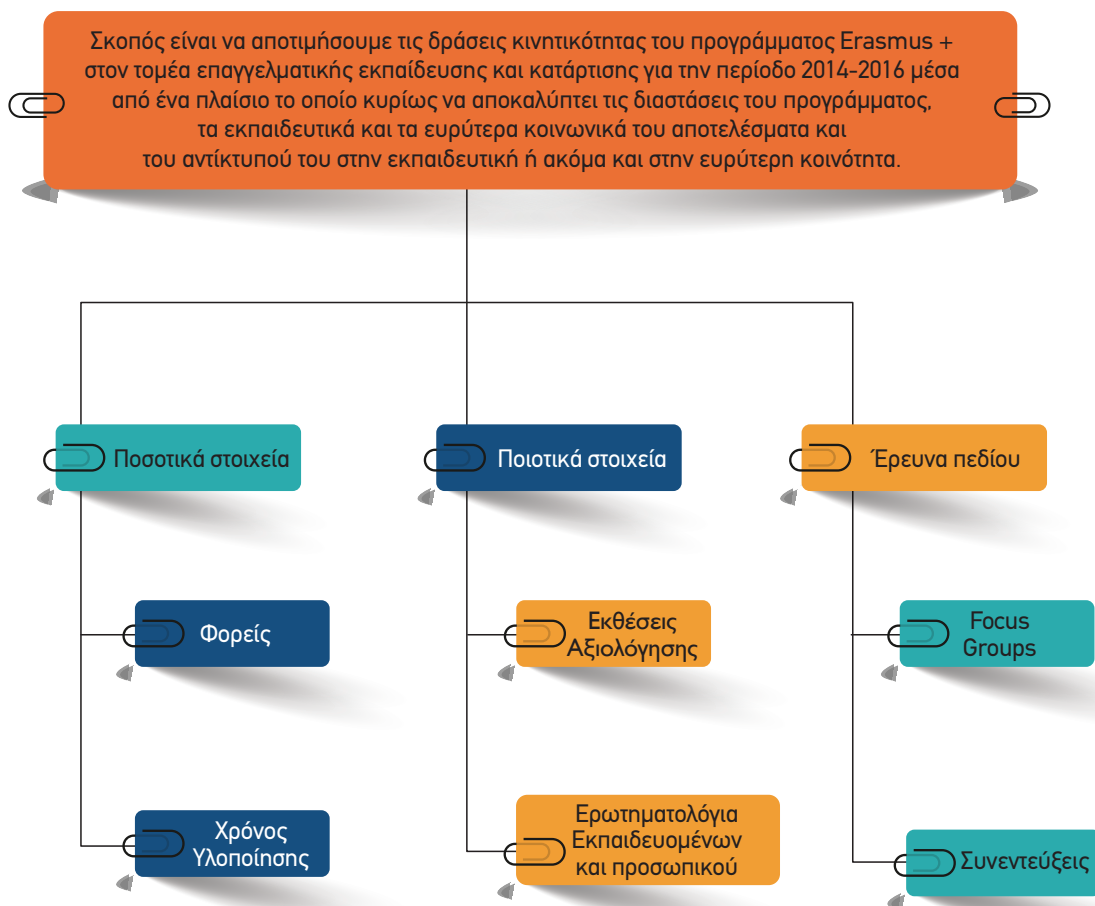
Σύμφωνα με τα προηγηθέντα, σκοπός μας είναι να αποτιμήσουμε τις δράσεις κινητικότητας του προγράμματος Erasmus + στον τομέα της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης για την περίοδο (2014-2016) μέσα από ένα πλαίσιο το οποίο κυρίως να αποκαλύπτει τις διαστάσεις του προγράμματος, τα εκπαιδευτικά και τα ευρύτερα κοινωνικά του αποτελέσματα και του αντίκτυπού του στην εκπαιδευτική ή ακόμα και στην ευρύτερη κοινότητα.

Αναλυτικότερα ο σκοπός θα πραγματοποιηθεί μέσα από την επίτευξη των ακόλουθων στόχων:

1. Αποτύπωση των ποσοτικών στοιχείων του προγράμματος. Θα αποτυπωθεί το εύρος του προγράμματος σε αριθμούς: συμμετέχοντες φορείς, γεωγραφική διασπορά, εκπαιδευόμενοι, προσωπικό κ.λπ. Η συγκεκριμένη αποτύπωση κρίνεται ως αναγκαία ώστε να καταδειχθεί το εύρος του προγράμματος, οι αριθμοί και το είδος των ωφελούμενων, ο αριθμός των συνεργασιών, τα είδη των συνεργασιών, το εύρος τους, οι δομές τους και η υποθετική εξακτίνωση του προγράμματος στην κοινότητα και στην κοινωνία, εγχωρίως και διεθνώς.
2. Αποτύπωση ποιοτικών και ποσοτικών (αξιολογήσεις, κλίμακες στάσεων) στοιχείων του προγράμματος. Θα αποτυπωθούν ποσοτικά και ποιοτικά στοιχεία τα οποία θα συνδέονται με την αποτίμηση των δράσεων του προγράμματος, όπως εκφράστηκαν από τους συμμετέχοντες [εκπαιδευόμενοι και προσωπικό]. Είναι γνωστό ότι τα ποιοτικά δεδομένα προσφέρουν πληροφορίες, οι οποίες επικεντρώνονται σε ουσιαστικές λεπτομέρειες σχέσεων, αιτιών, αποφάσεων και δράσεων. Η ανάλυση ποιοτικών δεδομένων, τα οποία εκφέρονται και προέρχονται από άτομα που συμμετείχαν σε μία δράση, ή από άτομα που με την ιδιότητα του «εξωτερικού παρατηρητή» αναλαμβάνουν να την αποτιμήσουν – αξιολογήσουν προσφέρουν αναλυτικές και λεπτομερείς πληροφορίες χρήσιμες σε κάθε είδους προσπάθεια αποτίμησής της.
 - 2.1. Ανάλυση των εκθέσεων αξιολόγησης συμμετεχόντων (εκπαιδευόμενοι και προσωπικό)
3. Έρευνα πεδίου (θα αποτυπωθούν ποιοτικά στοιχεία τα οποία συνδέονται με το βαθμό ικανοποίησης των συμμετεχόντων, τα μειονεκτήματα και τα πλεονεκτήματα του προγράμματος, τον αντίκτυπό του στη σχολική και στην ευρύτερη κοινότητα). Στο συγκεκριμένο επίπεδο επιλέχτηκε η συλλογή και η ανάλυση ποιοτικών δεδομένων με την μορφή του λόγου ώστε να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στην ουσία των στόχων μας και στην ανακάλυψη, στην αποτύπωση και στην ανάλυση ζητημάτων που συνδέονται άμεσα και ουσιαστικά με τους τρόπους που οι συμμετέχοντες αντιλήφθηκαν τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα, τα οφέλη που αποκόμισαν οι ίδιοι ή άλλα μέλη της ευρύτερης κοινότητας, καθώς και στοιχεία του προγράμματος που αποτιμήθηκαν με θετικό ή αρνητικό τρόπο.
 - 3.1. Συνεντεύξεις σε Ομάδες Εστίασης (FocusGroups) (συμμετέχοντες – εκπαιδευόμενοι και προσωπικό)
 - 3.2. Μεμονωμένες συνεντεύξεις

3.2. Ομάδα Εστίασης (Focus Group) με συμμετοχή εμπειρογνομόνων του Υπουργείου Παιδείας, των κοινωνικών φορέων, του ΟΑΕΔ, συντονιστών φορέων που υλοποιούν σχέδια κινητικότητας, αξιολογητών, στελέχη του ΙΚΥ κ.ά.

Το ακόλουθο διάγραμμα (Διάγραμμα 2) παρουσιάζει το σκοπό, τους στόχους και τις μεθόδους που θα ακολουθηθούν για την εκπλήρωσή τους:

Διάγραμμα 2.

ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΦΟΡΕΩΝ ΠΟΥ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΥΝ ΣΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ERASMUS+

ΜΑΘΗΣΙΑΚΗ ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ

ΔΗΜΟΣΙΟΙ ΦΟΡΕΙΣ

Δημόσια Ινστιτούτα
Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΙΕΚ),
Δημόσια Κέντρα Επαγγελματικής
Κατάρτισης (ΚΕΚ),
Επαγγελματικά Λύκεια (ΕΠΑΛ),
Εσπερινά ΕΠΑΛ,
Εργαστηριακά Κέντρα (ΕΚ),
Επαγγελματικές Σχολές,
Επιμελητήρια,
Δήμοι,
Δημόσιοι φορείς

ΙΔΙΩΤΙΚΟΙ ΦΟΡΕΙΣ

Ιδιωτικά Ινστιτούτα
Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΙΕΚ),
Ιδιωτικά Κέντρα Επαγγελματικής
Κατάρτισης, Επιχειρήσεις,
Αγροτικοί Συνεταιρισμοί,
Ενώσεις, Σύλλογοι,
Ομοσπονδίες, ΜΚΟ

ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΟΜΕΝΩΝ

ΠΟΙΟΣ ΣΥΜΜΕΤΕΧΕΙ ΣΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

- ✓ Μαθητές Τεχνικών και Επαγγελματικών Σχολών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης
- ✓ Εκπαιδευόμενοι σε συστήματα μαθητείας
- ✓ Σπουδαστές ΙΕΚ
- ✓ Καταρτιζόμενοι σε καθεστώς Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής κατάρτισης

Η διάρκεια αυτής της κινητικότητας μπορεί να είναι από 14 ημέρες μέχρι 12 μήνες (μη συμπεριλαμβανομένων των ημερών ταξιδιού).

Τύπος δραστηριότητας (type of activities)

- ✓ VET Learners Traineeships in Vocational Institutes abroad: Πρακτική άσκηση σε ιδρύματα και φορείς Επαγγελματικής Εκπαίδευσης του εξωτερικού
- ✓ VET Learners Traineeships in companies abroad: Πρακτική άσκηση σε εταιρείες του εξωτερικού

ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ Ή ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

- ✓ Εκπαιδευτικό προσωπικό (καθηγητές) φορέων Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης
- ✓ Εκπαιδευτές φορέων Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης
- ✓ Προσωπικό φορέων Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης

Η διάρκεια της κινητικότητας προσωπικού μπορεί να κυμανθεί από 2 ημέρες μέχρι 2 μήνες (μη συμπεριλαμβανομένων των ημερών ταξιδιού).

Τύπος δραστηριότητας (type of activities)

- ✓ Teaching/training assignment: Για διδασκαλία ή παροχή κατάρτισης σε συνεργαζόμενο οργανισμό στο εξωτερικό
- ✓ Staff training abroad: Για κατάρτιση μέσω τοποθέτησης ή παρακολούθησης εργασίας σε επιχειρήσεις, εταιρείες ή άλλους οργανισμούς του εξωτερικού που δραστηριοποιούνται στον τομέα της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης και της αγοράς εργασίας

Μεθοδολογία Έρευνας – Αποτίμησης

Σύμφωνα με τα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω, η αποτίμηση του έργου βασίζεται σε δεδομένα που προέρχονται από τέσσερις βασικές πηγές: (α) πληροφορικά στοιχεία του έργου, τα οποία διατίθενται από το Ι.Κ.Υ., (β) εκθέσεις αξιολογήσεων από συμμετέχοντες, εκπαιδευόμενους και προσωπικό ανά φορέα (διάθεση από το ΙΚΥ) και (γ) δεδομένα που προέρχονται από μεμονωμένες συνεντεύξεις και σε ομάδες εστίασης με συμμετέχοντες, εκπαιδευόμενους και προσωπικό και (δ) δεδομένα που προέρχονται από Ομάδα Εστίασης στο οποίο συμμετέχουν στελέχη του Υπουργείου Παιδείας, συντονιστές φορέων, εκπρόσωποι κοινωνικών φορέων, του ΟΑΕΔ, εκπρόσωποι του ΙΚΥ κ.ά. Βασικός άξονας της αποτίμησης θα αποτελέσει η έννοια του «αντίκτυπου» όπως αυτή παρουσιάζεται και αναλύεται στα επίσημα κείμενα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Τα πληροφορικά στοιχεία θα εκφραστούν με αριθμητική μορφή και θα συσχετιστούν μεταξύ τους με απλές στατιστικές μεθόδους ώστε να αποκαλύψουν σημαντικές πληροφορίες για το έργο.

Οι εκθέσεις αξιολόγησης των συμμετεχόντων θα αναλυθούν με τη μέθοδο της *ανάλυσης περιεχομένου (ποσοτικής και ποιοτικής)*, ώστε να ταξινομηθεί το εννοιολογικό περιεχόμενο των κειμένων σε θεματικές κατηγορίες και υποκατηγορίες (ποιοτική ανάλυση) και να αποκαλυφθεί η «βαρύτητα» της κάθε θεματικής και κατηγορίας μέσω της συχνότητας εμφάνισής της (σε επόμενο κεφάλαιο παρουσιάζεται η σχετική μεθοδολογία).

Τα δεδομένα που θα προκύψουν από τις μεμονωμένες συνεντεύξεις και τις ομάδες εστίασης θα αναλυθούν με τη μέθοδο της ανάλυσης λόγου (σε επόμενο κεφάλαιο παρουσιάζεται η σχετική μεθοδολογία).

Τα αποτελέσματα θα παρουσιαστούν ανά είδος υλικού και μεθόδου ανάλυσής του και συνδυαστικά με τη μορφή συζήτησης – συμπερασμάτων.

A. Ποσοτική και ποιοτική ανάλυση περιεχομένου

Η ανάλυση περιεχομένου είναι μια μέθοδος έρευνας και ανάλυσης της κοινωνικής επικοινωνίας, αλλά κυρίως των κοινωνικών της προεκτάσεων και συνεπειών της. Η παρατήρηση των κοινωνικών φαινομένων μπορεί

να διαιρεθεί σε άμεση παρατήρηση και σε έμμεση (μέσω των διαφόρων πολιτισμικών τεκμηρίων). «Η ανάλυση περιεχομένου αποτελεί τη βασική μέθοδο της έμμεσης παρατήρησης¹¹». Ως μέθοδος έρευνας, η ανάλυση περιεχομένου αναπτύχθηκε στις αρχές του 20ου αιώνα. Οι πρώτοι που τη χρησιμοποίησαν ήταν Αμερικανοί φοιτητές της δημοσιογραφίας για τη μελέτη του περιεχομένου των αμερικανικών εφημερίδων¹², ενώ τελειοποιήθηκε από τον Lasswell κατά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο, όταν ο Αμερικανός πολιτικός επιστήμονας μελετούσε τη γερμανική προπαγάνδα μέσω του πολιτικού Τύπου της εποχής¹³. Ο Berelson, ένας από τους πρωτοπόρους της μεθόδου, ορίζει την ποσοτική ανάλυση περιεχομένου ως «μια ερευνητική μέθοδο για την αντικειμενική, συστηματική και ποσοτική περιγραφή του έκδηλου περιεχομένου της επικοινωνίας με τελική επιδίωξη την ερμηνεία»¹⁴, ενώ ο Krippendorff ως «μια ερευνητική μέθοδο για τη συναγωγή επαληθεύσιμων και έγκυρων συμπερασμάτων από δεδομένα για το περιβάλλον τους»¹⁵. Στο ίδιο μήκος κύματος οι Hsieh και Shannon τόνισαν πως η ανάλυση περιεχομένου, αποτελεί μια συστηματική και αντικειμενική περιγραφή και ποσοτικοποίηση κοινωνικών φαινομένων¹⁶. Η Neuendorf χαρακτηρίζει την ανάλυση περιεχομένου ως την «κύρια μνηματο-κεντρική μεθοδολογία»¹⁷, ενώ σειρά ερευνητών την έχουν χαρακτηρίσει ως την πλέον εξελισσόμενη μέθοδο των τελευταίων δεκαετιών¹⁸. Στην προσπάθειά του να οριοθετήσει την ανάλυση περιεχομένου, ο Berger σημειώνει πως «είναι μια τεχνική καταμέτρησης του πλήθους των στοιχείων κάποιου δεδομένου σε ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα γραπτών μηνυμάτων»¹⁹, ενώ ο Neuman ελλειπτικά ορίζει την ανάλυση περιεχομένου ως μια τεχνική συγκέντρωσης και ανάλυσης του περιεχομένου κειμένων. Το «περιεχόμενο», σύμφωνα με τον Neuman, αναφέρεται σε λέξεις, νοήματα, εικόνες, σύμβολα, άρθρα, ιδέες, θέματα και σε κάθε μήνυμα επικοινωνιακής φύσης, ενώ ως «κείμενο» λογίζεται κάθε γραπτό, οπτικό ή προφορικό μήνυμα που χρησιμοποιείται στην επικοινωνιακή διαδικασία²⁰. Επιγραμματικά, η ανάλυση περιεχομένου αποσκοπεί στη μελέτη των ανθρώπινων επικοινωνιών με μαρτυρίες και αποτελεί την πλέον κατάλληλη μέθοδο για επιστημονική έρευνα με περιγραφικούς σκοπούς²¹. Από την πλευρά του, ο Μπονίδης σημειώνει πως «ανάλυση περιεχομένου είναι η ερευνητική μέθοδος η οποία –με αφετηρία μια συγκεκριμένη θεωρία, σαφείς στόχους και κατεύθυνση ανάλυσης και μέσω συστηματικών τεχνικών και υποδειγμάτων ανάλυσης που διασφαλίζουν τη δι-υποκειμενικότητα– ανιχνεύει, ερμηνεύει και αξιολογεί τόσο το έκδηλο όσο και το λανθάνον περιεχόμενο του μηνύματος της επικοινωνίας»²². Ο R. Weber έγραψε ότι «η ανάλυση περιεχομένου είναι μια ερευνητική μέθοδος, που χρησιμοποιεί συγκεκριμένους κανόνες για την εξαγωγή έγκυρων συμπερα-

¹¹ Λαμπίρη – Δημάκη, Ι. (1990). *Η Κοινωνιολογία και η Μεθοδολογία της*. Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας.

¹² Berelson, B. (1970). *Content Analysis in Communication Research*. New York: The Free Press, 22-24.

¹³ Lasswell, H.D. (1927). *Propaganda technique in the World War*. New York: Knopf.

¹⁴ Berelson, B. (1970). *Content Analysis in Communication Research*. New York: Free Press.

¹⁵ Krippendorff, K. (1980). *Content Analysis: An introduction to its methodology*. London: Sage, p. 14.

¹⁶ Hsieh, H.F., & Shannon S., (2005). Three Approaches to Qualitative Content Analysis. *Qualitative Health Research*, 14(9), 1277-1288.

¹⁷ Neuendorf, K. (2002). *The Content Analysis Guidebook*. Thousand Oaks: SAGE, p. 1.

¹⁸ Riffe, D., & Freitag, A. (1997). A content analysis of content analyses: twenty-five years of Journalism Quarterly. *Journalism and Mass communication Quarterly*, 74, 873-882.

¹⁹ Berger, A. (1991). *Media Research techniques*. Newbury Park: SAGE, p. 25.

²⁰ Neuman, W., (1997). *Social Research Methods: qualitative and quantitative approaches*. Boston: Allyn & Bacon, pp. 272-273.

²¹ Πορφυριάδης, Ν. (2009). *Μελέτη για την ανάλυση περιεχομένου ως ερευνητική μεθοδολογία στην ακαδημαϊκή έρευνα της διαφήμισης από το 1970 έως σήμερα*. Αδημοσίευτη Μεταπτυχιακή Εργασία, ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη.

²² Μπονίδης, Κ. (1998). Έρευνα των προδιαγραφών της διδασκαλίας στην ελληνική πρωτοβάθμια εκπαίδευση: η ανάλυση-ποσοτική και ποιοτική των εν χρήσει σχολικών εγχειριδίων (εκπαιδευτικού και μαθητή/τριας) του γλωσσικού μαθήματος υπό το πρίσμα της παιδαγωγικής της ειρήνης. Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη, σ. 115.

σμάτων από την ανάλυση γραπτών κειμένων. Αυτά τα συμπεράσματα αφορούν είτε στον αποστολέα είτε στο ίδιο το μήνυμα ή τον παραλήπτη του μηνύματος»²³.

Η ανάλυση περιεχομένου, λοιπόν, αφορά σε ένα σύνολο από τεχνικές που αποσκοπούν στην ανάλυση των διάφορων μέσων επικοινωνίας. Θέτει σε ένα κείμενο οποιασδήποτε μορφής ερωτήματα με σκοπό την ποσοτική ταξινόμηση του περιεχομένου του σε ένα σύστημα κατηγοριών που σχεδιάστηκαν για να δώσουν στοιχεία σχετικά με ειδικές υποθέσεις που αφορούν στο περιεχόμενο του κειμένου²⁴. Η εν λόγω μέθοδος χρησιμοποιείται εν προκειμένω για τον προσδιορισμό: α) των χαρακτηριστικών του περιεχομένου, β) των χαρακτηριστικών του πομπού της επικοινωνίας, γ) των χαρακτηριστικών των αποδεκτών της επικοινωνίας και των επιπτώσεών της σε αυτούς, με σκοπό την εξαγωγή εγκύρων συμπερασμάτων²⁵. Τα σημαντικότερα πλεονεκτήματα της μεθόδου σύμφωνα με τον Robson²⁶ είναι μεταξύ άλλων: α) η σταθερή και μόνιμη μορφή των δεδομένων η οποία και επιτρέπει επαναλαμβανόμενες αναλύσεις και εφαρμογή ελέγχων αξιοπιστίας και εγκυρότητας, β) η δυνατότητα εφαρμογής συνδυαστικά και ποσοτικών στατιστικών μεθόδων ανάλυσης γ) το χαμηλό κόστος διεξαγωγής επαναλαμβανόμενων ερευνών και ε) η δυνατότητα χρήσης δεδομένων από πολλαπλές πηγές. Συνοψίζοντας, η ανάλυση περιεχομένου αποτελεί μια ερευνητική τεχνική που επιτρέπει την επαναληψιμότητα και την έγκυρη εξαγωγή συμπερασμάτων για το περιεχόμενο των υπό μελέτη στοιχείων, η οποία επικεντρώνεται στη διερεύνηση των συμβολικών εννοιών που κρύβονται μέσα στα μηνύματα, είτε αυτά προέρχονται από το γραπτό είτε τον προφορικό λόγο²⁷.

Σε πρακτικό εφαρμοσμένο επίπεδο, ποσοτική ανάλυση περιεχομένου είναι η συστηματική κατηγοριοποίηση επικοινωνιακού περιεχομένου σύμφωνα με ορισμένους κανόνες και η ανάλυση των σχέσεων που προκύπτουν από τις κατηγοριοποιήσεις αυτές με τη χρήση στατιστικών μεθόδων²⁸. Περιεκτικός είναι ο ορισμός της Bardin, η οποία και ορίζει την ανάλυση περιεχομένου ως «ένα σύνολο από τεχνικές ανάλυσης της επικοινωνίας μέσα από συστηματικές και αντικειμενικές διαδικασίες περιγραφής του περιεχομένου των μηνυμάτων, που αναδεικνύουν τις ενδείξεις εκείνες (ποσοτικές ή μη) που θα επιτρέψουν τη συναγωγή γνώσεων που σχετίζονται με τις συνθήκες παραγωγής/υποδοχής αυτών των μηνυμάτων»²⁹.

Μια διαφορετική διάσταση στην ανάλυση περιεχομένου δίνει ο De Sola Pool³⁰, παρατηρώντας ότι είναι ιδανική για τη μελέτη νοημάτων και σημειωτικών σχέσεων που περιέχονται σε γραπτό ή προφορικό λόγο. Στην κλασική της μορφή, η ανάλυση περιεχομένου φαίνεται ότι αποκλείει από το πεδίο του ερευνητικού ενδιαφέροντος την ποιοτική ανάλυση. Επιμένει στην αυστηρή ποσοτική μέτρηση λεκτικών συμβόλων. Στην κριτική του προς την ποσοτική ανάλυση περιεχομένου και στην ταυτόχρονη ανάδειξη της ποιοτικής ανάλυσης ως πληρέστερο μεθοδολογικό εργαλείο ο Kracauer εστίαζε στην ανάγκη αναδόμησης των συμφραζομένων των κειμένων και ανάδειξης των πολλαπλών δυνατοτήτων ερμηνείας των δεδομένων, κάτι που θεωρούταν ανέφικτο με την επιφανειακή

²³ Weber, R. (1990). *Basic Content Analysis*. Newbury Park: SAGE, p. 9.

²⁴ Φραγκουδάκη, Α. (1978). *Τα αναγνωστικά βιβλία του δημοτικού σχολείου: Ιδεολογικός πειθαναγκασμός και παιδαγωγική βία*. Αθήνα: Θεμέλιο, σ. 11.

²⁵ Βάμβουκας, Μ. Ι. (2010). *Εισαγωγή στην ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία*. Αθήνα: Γρηγόρης.

²⁶ Robson, C. (2002). *Real World Research* (2nd ed.). Oxford: Blackwell.

²⁷ Σαπουντζή-Κρέπια, Δ. (2005). *Μεθοδολογία Έρευνας*. Θεσσαλονίκη: Αλεξάνδρειο Ανώτατο Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Θεσσαλονίκης.

²⁸ Riffle, D., Lacy, S., & Figo, F.G. (1998). *Analyzing media messages: Using Quantitative Content Analysis in Research*. New Jersey: LEA, 2., Ζάγκος, Χ. (2011). *Πολιτική, Τύπος και Τόπος. Οι κοινοβουλευτικές εκλογές στη Φλώρινα (1926-2009)*. Αθήνα: Επίκεντρο.

²⁹ Bardin, L. (1977). *L'Analyse de Contenu*. Paris, PUF, 21.

³⁰ De Sola Pool, I. (1959). *Trends in Content Analysis*. Urbana: University of Illinois Press.

ανάλυση στην οποία οδηγούσε η μέθοδος της «απλουστευτικής και διαστρεβλωτικής ποσοτικοποίησης»³¹. Οι σύγχρονες, όμως, μορφές της μεθόδου επισημαίνουν τη σπουδαιότητα της ποιοτικής ανάλυσης όχι μόνο του πρόδηλου αλλά και του λανθάνοντος ή υπονοούμενου περιεχομένου³². Με αυτόν τον τρόπο, εξασφαλίζεται για τους κοινωνικούς επιστήμονες ένα ευέλικτο ερευνητικό εργαλείο, ικανό να αξιοποιηθεί σε ένα ευρύ πεδίο εφαρμογών στην έρευνα των κοινωνικών επιστημών και να καλύψει όλη την ερευνητική διαδικασία, από την εννοιολογική επεξεργασία των όρων ως την ερμηνεία των αποτελεσμάτων τους³³. Η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου χρησιμοποιεί λιγότερο τυποποιημένες κατηγορίες και κριτήρια ανάλυσης. Έτσι η σχέση μεταξύ ποιοτικής και ποσοτικής ανάλυσης περιεχομένου είναι συμπληρωματική και κυκλική³⁴. Βέβαια, κάθε έρευνα ανάλυσης περιεχομένου είναι λιγότερο ή περισσότερο ποιοτική ή ποσοτική, ανάλογα με το συγκεκριμένο πρόβλημα που εξετάζεται³⁵. Τα τελευταία χρόνια, μάλιστα, δεν είναι λίγοι οι ερευνητές που υποστηρίζουν την υπεροχή της ποιοτικής σε σχέσης με την ποσοτική ανάλυση περιεχομένου³⁶. Κάποιοι από αυτούς υποστηρίζουν πως είναι ιδιαιτέρως απλουστευτική η προσπάθεια μέτρησης της επιρροής των μηνυμάτων της επικοινωνίας μέσα από στατιστικές μεθόδους, και σημειώνουν πως δεν είναι δυνατή η κατανόηση των μηνυμάτων μέσω της ποσοτικής ανάλυσης³⁷.

Η μέθοδος της ανάλυσης περιεχομένου, προσπαθώντας με συστηματικές και αντικειμενικές διαδικασίες³⁸ να περιγράψει το περιεχόμενο των μηνυμάτων της επικοινωνίας, αποβλέπει στην επίτευξη ποσοτικών και ποιοτικών ενδείξεων που μας επιτρέπει να γνωρίσουμε: α) τα χαρακτηριστικά του περιεχομένου β) τις αιτίες του περιεχομένου και γ) τις συνέπειες του περιεχομένου³⁹. Δηλαδή μας επιτρέπουν να διερευνήσουμε τους όρους παραγωγής ή αποδοχής των μηνυμάτων – συγκεκριμένα τις συνθήκες και τα αίτια που πρωτοστατούν στο εκάστοτε περιεχόμενό τους και τον τρόπο με τον οποίο το περιεχόμενό τους γίνεται κατανοητό⁴⁰. Βασική αρχή αυτής της ανάλυσης είναι ο εντοπισμός και η συγκέντρωση των εννοιών τού προς επεξεργασία υλικού που συνιστούν ένα μήνυμα⁴¹. Με άλλα λόγια, η ανάλυση αυτή ομαδοποιεί στοιχεία του υλικού σε θεματικές κατηγορίες ανάλογα με τη σημασία τους, και οι θεματικές αυτές κατηγορίες στη συνέχεια καταμετρούνται και αναλύονται ανάλογα με την περίπτωση⁴². Ενδιαφέρον πολλές φορές παρουσιάζει και η διερεύνηση της απουσίας κάποιων θεμάτων, αφού αυτή μπορεί να είναι δηλωτική των στοιχείων που διερευνώνται, πάντοτε σε σχέση με τους στόχους της έρευνας⁴³. Απώτερος στόχος είναι να συναχθούν μεταβλητές και να διευκολυνθεί η πρόσβαση του αναγνώστη

³¹ Kracauer, S. (1952). The challenge of qualitative content analysis. *Public Opinion Quarterly*, 16(4), 631-642.

³² Πάλλας, Π. (1992). Η ανάλυση περιεχομένου. *Φιλολογος*, 67, 45-54.

³³ Βάμβουκας, Μ.Ι. (2010). *Εισαγωγή στην ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία*. Αθήνα: Γρηγόρης, 269.

³⁴ Μπινίδης, Κ., & Χοντολίδου, Ε. (1997). *Έρευνα σχολικών εγχειριδίων: Από την ποσοτική ανάλυση περιεχομένου σε ποιοτικές μεθόδους ανάλυσης. Το παράδειγμα της Ελλάδας*. Στο Μ. Βάμβουκα & Α. Χουρδάκη (επιμ.), *Παιδαγωγική επιστήμη στην Ελλάδα και στην Ευρώπη: Τάσεις και προοπτικές*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

³⁵ Άχλης, Ν. (1983). *Οι γειτονικοί μας λαοί, Βούλγαροι και Τούρκοι στα σχολικά βιβλία ιστορίας Γυμνασίου και Λυκείου*. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης, 21.

³⁶ Neuendorf, K. (2002). *The Content Analysis Guidebook*. Thousand Oaks: SAGE, 41, Shoemaker, P., Reese, S. (1992). *Mediating the message: theories of influences on mass media content*. White Plains, NY: Longman, 52.

³⁷ Newbold, C., Boyd-Barrett, O., & Van De Bulck, H. (2002). *The media book*. London: Arnold, 90.

³⁸ Holsti, O.R. (1969). *Content Analysis for the Social Science and the humanities*. Mass: Addison – Wesley, 3-5.

³⁹ Φίλιας, Β. (1998). *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία και στις τεχνικές των κοινωνικών ερευνών*. Αθήνα: Gutenberg, 197-204.

⁴⁰ Berelson, B. (1971). *Content Analysis in Communication Research*. New York: The Free Press, 26-37.

⁴¹ Moscovici, S. (1970). *La psychanalyse, son image et son public*. Paris: PUF., Mucchieli, R. (1988). *L'analyse de contenu des documents et des communications*. Paris: Les Editions ESF.

⁴² Ζάγκος, Χ. (2011). *Πολιτική, Τύπος και Τόπος. Οι κοινοβουλευτικές εκλογές στη Φλώρινα (1926-2009)*. Αθήνα: Επίκεντρο.

⁴³ Ghiglione, R. (1980). *Manuel d'analyse de contenu*. Paris: Armand Colin.

στο υλικό ώστε να επιτύχει τη μέγιστη πληροφορία (ποσοτικά στοιχεία) και τη μέγιστη σημασία (ποιοτική ανάλυση). Τα θεωρητικά στάδια εφαρμογής της μεθόδου είναι τα ακόλουθα:

- α. Ο καθορισμός του θέματος, όπου αναζητούνται και εντοπίζονται οι πηγές ανάλυσης. Αν δεν είναι εφικτό να μελετηθούν όλες οι πηγές, σχεδιάζεται μεθοδικά η επιλογή αντιπροσωπευτικού δείγματος.
- β. Η αποδελτίωση του υλικού, για την οποία απαιτείται ο καθορισμός της μονάδας ανάλυσης. Ως μονάδα ανάλυσης χρησιμοποιείται η λέξη, η πρόταση, η παράγραφος, η σελίδα, το άρθρο, το θέμα κ.ά.⁴⁴.
- γ. Η κωδικοποίηση, δηλαδή η ταξινόμηση του υλικού σε μονάδες ανάλυσης ώστε να καταστεί ευχερής η συστηματική περιγραφή του. Ο ορισμός και η επιλογή των κατηγοριών ανάλυσης είναι κεντρικό πρόβλημα σε κάθε έρευνα ανάλυσης περιεχομένου. Η μέθοδος στηρίζεται στη σωστή, κατάλληλη και ειδικά προσαρμοσμένη στο πρόβλημα επιλογή κατηγοριών⁴⁵.
- δ. Η ποσοτική και ποιοτική περιγραφή και σχολιασμός του περιεχομένου με προοπτική την επαλήθευση ή διάψευση των αρχικών υποθέσεων.

B. Ομάδες εστίασης (focus groups)

Εισαγωγή – Γενικά στοιχεία

Μία διαδεδομένη τεχνική στην ποιοτική έρευνα είναι οι ομάδες εστίασης. Η ομάδα εστίασης είναι μια ομάδα ειδικού τύπου ως προς το σκοπό, το μέγεθος, τη σύνθεση και τις διαδικασίες (Krueger and Casey, 2005)⁴⁶.

Οι Bousset Macombe και Tavernne (2005)⁴⁷ θέτουν ως αντικειμενικό στόχο της μεθοδολογίας την «απόκτηση πληροφορίας σχετικά με τις συμπεριφορές και τις αξίες της ομάδας που αφορούν ένα συγκεκριμένο θέμα». Επιπλέον τονίζουν ότι μέσα από τη μεθοδολογία αυτή «είναι δυνατό να αναλυθούν οι καθοριστικοί παράγοντες αυτού του είδους των αντιλήψεων, των συμπεριφορών και των αξιών».

Ο Morgan (1990⁴⁸, 1996⁴⁹) τονίζει ότι αυτή η μεθοδολογία συλλέγει τα δεδομένα της για το θέμα που προσδιορίζεται από τον ερευνητή μέσα από την αλληλεπίδραση της ομάδας και τονίζει την αξία και τη δύναμη της αλληλεπίδρασης προκειμένου να «προσκομίσει δεδομένα και ιδέες που θα ήταν λιγότερο προσιτά αν αυτή η αλληλεπίδραση δεν συνέβαινε στην ομάδα». Ο Ιωσηφίδης (2008)⁵⁰ τονίζει ότι η μεθοδολογική προσέγγιση των ομάδων εστίασης συνίσταται σε μια οργανωμένη συλλογική συνέντευξη και αλληλεπίδραση συμμετεχόντων για ένα ορισμένο θέμα ή διαδικασίες.

Ο ερευνητής μέσα από το θέμα που ορίζει και στο οποίο ενθαρρύνει τις ομάδες να συμμετάσχουν, βρίσκεται σε ρόλο παρατηρητή ο οποίος βλέπει μπροστά του τη γέννηση και την ανάπτυξη των ιδεών, των σκέψεων, των συναισθημάτων, των απόψεων, των στάσεων, των παρανοήσεων, των πιστεύω των συμμετεχόντων, στοιχεία τα οποία με τη σειρά τους θα αποτελέσουν πηγή απαντήσεων και πληροφοριών. Μέσα από τη συλλογή πληροφοριών, γίνεται κατανοητό πώς οι συμμετέχοντες αισθάνονται ή σκέφτονται για ένα θέμα ή μια υπηρεσία.

⁴⁴ Για τις μονάδες ανάλυσης, βλ. Duvenger, M. (1978). *Μέθοδοι κοινωνικών επιστημών*. Αθήνα: ΕΚΚΕ, 88-89.

⁴⁵ Berelson, B. (1971). *Content Analysis in Communication Research*. New York: The Free Press, 147.

⁴⁶ Krueger, R.A. & Casey, M.A. (2000). *Focus Groups: A Practical Guide for Applied Research* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

⁴⁷ Bousset, J.P. mMacombe, C., & Tavernne, M. (2005, December). Participatory Methods, Guidelines and Good Practice Guidance to be Applied throughout the Project to Enhance Problem Definition, Co-learning, Synthesis and Dissemination. *SEAMLESS Project, Report No 10, Ref D7.3.1*

⁴⁸ Morgan, D.L. (1990). *Focus groups as qualitative research*. Newbury Park, CA: Sage publications.

⁴⁹ Morgan, D.L. (1996). Focus groups. *Annual Review of Sociology*, 22, 159-152.

⁵⁰ Ιωσηφίδης, Θ. (2008). *Ανάλυση Ποιοτικών Δεδομένων στις Κοινωνικές Επιστήμες*, (2^η έκδ.) Αθήνα: Κριτική.

Χρήση των ομάδων εστίασης

Η μεθοδολογία των ομάδων εστίασης έχει τις ρίζες της στο 1920 όταν χρησιμοποιήθηκε ως μεθοδολογία για έρευνα αγοράς. Αποτελεί συνδυασμό δύο επιμέρους μεθοδολογιών: των «εστιασμένων συνεντεύξεων» (focus interviews) και των «ομαδικών συζητήσεων» (group discussions). Στο Β' παγκόσμιο πόλεμο χρησιμοποιήθηκε στην αξιολόγηση των ραδιοφωνικών προγραμμάτων (Stewart & Shamdasani, 1990)⁵¹ αλλά και στο να εξετάσει τις αντιδράσεις των ανθρώπων απέναντι στην προπαγάνδα (Kitzinger, 1994)⁵². Από το 1970 και μετά άρχισε να χρησιμοποιείται από τους κοινωνικούς επιστήμονες, από επαγγελματίες στο χώρο του μάρκετινγκ και από αξιολογητές προγραμμάτων, καθώς αξιολογείται ως ιδανική μέθοδος στην κατανόηση του πώς ή γιατί οι άνθρωποι υιοθετούν συγκεκριμένες στάσεις απέναντι σε ένα θέμα ή σε ένα πρόγραμμα που τους αφορά.

- Η μεθοδολογία με χρήση ομάδων εστίασης θεωρείται χρήσιμη όταν θέλει να δει κανείς τις διαφορετικές οπτικές για ένα συγκεκριμένο θέμα στις ακόλουθες περιπτώσεις:
- Στα αρχικά διερευνητικά στάδια μιας μελέτης προκειμένου να αναπτυχθεί ένα πρόγραμμα δραστηριοτήτων
- Στην εξέταση στάσεων ή αντιλήψεων και του τρόπου που αυτές δημιουργούνται
- Στην ανάπτυξη ενός προγράμματος δραστηριοτήτων
- Στην αξιολόγηση της επίδρασης ενός προγράμματος
- Στον εντοπισμό θεμάτων ή υποθέσεων που απαιτούν περαιτέρω έρευνα ή έλεγχο
- Στην παροχή πληροφοριών για το σχεδιασμό ερωτηματολογίων ή συνεντεύξεων
- Στην αξιολόγηση διαφορετικών ερευνητικών καταστάσεων ή πληθυσμών
- Στην παροχή ερμηνειών των αποτελεσμάτων των συμμετεχόντων από αρχικές μελέτες
- Στην παραγωγή πρόσθετων πληροφοριών για εκπόνηση μελέτης σε ευρεία κλίμακα.

Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα των ομάδων εστίασης

Κάποια από τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα των ομάδων εστίασης (βασισμένα στους Krueger (1994)⁵³ και Morgan (1988)⁵⁴ είναι τα ακόλουθα:

ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ:

- Αποδίδουν εις βάθος ποιοτική πληροφορία
- Δεν είναι οικονομικά κοστοβόρες συγκρινόμενες με άλλες μεθόδους και αποδίδουν γρήγορα αποτελέσματα (Dreachslin, 1999⁵⁵; Leitão and Vergueiro, 2000⁵⁶; Wall, 2001⁵⁷)

⁵¹ Stewart, D.W., & Shamdasani, P.N. (1990). *Focus groups: Theory and practices*. Newbury Park: Sage.

⁵² Kitzinger, J. (1994). The methodology of focus groups: the importance of interaction between research participants. *Sociology of Health and Illness*, 16(1), 103-121.

⁵³ Krueger, R.A. (1994). *Focus Groups: A Practical Guide for Applied Research*. Thousand Oaks, CA: Sage.

⁵⁴ Morgan, D.L. (1988). *Focus Groups as Qualitative Research*. Newbury Park, CA: Sage.

⁵⁵ Dreachslin, J.L. (1999). Focus groups as a quality improvement technique: a case example from health administration education. *Quality Assurance in Education*, 7(4), 224-233.

⁵⁶ Leitão, B. J., and Vergueiro, W. (2000). Using the focus group approach for evaluating customers' opinions: the experience of a Brazilian academic library. *New Library World*, 101(2), 60-65.

⁵⁷ Wall, A. L. (2001). Evaluating an undergraduate unit using a focus group. *Quality Assurance in Education*, 9(1), 23-31.

- Η ευέλικτή τους μορφή επιτρέπει στο διαμεσολαβητή να διερευνήσει απρόβλεπτα θέματα που μπορεί να προκύψουν κατά τη διάρκεια της συζήτησης και να διατυπώσει υποθέσεις
- Έχουν υψηλή εγκυρότητα (δεδομένα)
- Ενθαρρύνουν την αλληλεπίδραση μεταξύ των συμμετεχόντων καθώς τους επιτρέπουν να ακούσουν τις ιδέες των άλλων σε μια ομάδα
- Ο έλεγχος των συμμετεχόντων ελαχιστοποιεί τις ψευδείς και ακραίες απόψεις
- Επιτρέπουν στον ερευνητή να αυξήσει το μέγεθος του δείγματος της ποιοτικής μελέτης.

ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ:

- Δεν διεξάγεται σε φυσικό περιβάλλον.
- Ο συντονιστής των συζητήσεων στις ομάδες εστίασης θα πρέπει να είναι εκπαιδευμένος και να έχει εμπειρία στο σχεδιασμό και στη διαχείριση των ομαδικών συζητήσεων.
- Η σύσταση της ομάδας μελέτης είναι δύσκολη διαδικασία
- Η ευέλικτη μορφή τους τις καθιστά ευπαθείς σε παράγοντες που μπορούν να υπονομεύσουν το κύρος και την αξιοπιστία των ευρημάτων, ως εκ τούτου η συζήτηση ή τα ερωτήματα που καλύπτονται κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, θα πρέπει να καθοριστούν εκ των προτέρων
- Ο συντονιστής θα πρέπει να είναι επιδέξιος στη διαχείριση των κυρίαρχων ατόμων ενθαρρύνοντας όλους να συμμετάσχουν, ενώ θα πρέπει να αποτρέπει τον αποπροσανατολισμό της συζήτησης
- Τα αποτελέσματα της έρευνας στις ομάδες εστίασης αφορούν κυρίως την ομάδα η οποία έχει ερευνηθεί και είναι δύσκολο να γίνουν οι γενικεύσεις για ένα ολόκληρο πληθυσμό (Gibbs, 1997⁵⁸; Jinks and Daniels, 1999⁵⁹; Threlfall, 1999⁶⁰; Wall, 2001⁶¹.)
- Η ανάλυση και επεξεργασία των ποιοτικών πληροφοριών μπορεί να είναι δύσκολη και χρονοβόρα καθώς τα λεγόμενα εξαρτώνται άμεσα από τις αντιδράσεις και τα σχόλια όλων των συμμετεχόντων.

Παρά τα μειονεκτήματα που αναφέρθηκαν η εφαρμογή της μεθοδολογίας αυτής διευκολύνει τη συλλογή ενδιαφέροντων δεδομένων τα οποία αφενός αποτελούν καλή πηγή πληροφοριών για τον ερευνητή - αναλυτή ως προς τη διαμόρφωση υποθέσεων ή ως προς την κατασκευή του πλαισίου της έρευνας, αφετέρου ενθαρρύνουν και επιτρέπουν την περαιτέρω έρευνα.

Σχεδιασμός των ομάδων εστίασης

Ο σχηματισμός των ομάδων εστίασης αναπαριστά τον προς μελέτη πληθυσμό και δίνει την ευκαιρία στον ερευνητή να μελετήσει τα υποκείμενα της έρευνας σε ένα πιο άνετο περιβάλλον σε σχέση με την ατομική συνέντευξη. Ως εκ τούτου θα πρέπει να στηρίζει τις επιστημολογικές αρχές στις οποίες στηρίζεται η έρευνα και να ανταποκρίνεται στα κύρια ερευνητικά ερωτήματα του θέματος που διερευνάται.

⁵⁸ Gibbs, A. (1997, Winter). Focus groups. *Social Research Update, Issue 19*, Department of Sociology, University of Surrey. Ανακτήθηκε 17/11/2016 από <http://www.soc.surrey.ac.uk/sru/SRU19.html>

⁵⁹ Jinks, A. M., & Daniels, R. (1999). Workplace health concerns: a focus group study. *Journal of Management in Medicine*, 13(2), 95-105.

⁶⁰ Threlfall, K. D. (1999). Using focus groups as a consumer research tool. *Journal of Marketing Practice: Applied Marketing Science*, 5(4), 102-105.

⁶¹ Wall, A. L. (2001). Evaluating an undergraduate unit using a focus group. *Quality Assurance in Education*, 9(1), 23-31.

Οι ομάδες εστίασης μπορεί να είναι είτε ομοιογενείς είτε ετερογενείς (Robson, 2007⁶²). Οι ομοιογενείς ομάδες εστίασης δημιουργούν στους συμμετέχοντες την αίσθηση της ασφάλειας ακόμη και στη διαχείριση των συγκρούσεων, διευκολύνουν την επικοινωνία, προωθούν την ανταλλαγή αντιλήψεων ιδεών και εμπειριών. Βασικό τους μειονέκτημα είναι η ομοιότητα των θέσεων και απόψεων. Οι ετερογενείς ομάδες ενθαρρύνουν τα μέλη τους να δουν το θέμα από διαφορετικές οπτικές γωνίες, μπορεί να ενθαρρύνουν τη συζήτηση δημιουργώντας δυναμική στη συμμετοχή. Στα μειονεκτήματά τους συγκαταλέγονται οι συνθήκες ανισορροπίας που μπορεί να δημιουργήσουν τα πιο δυναμικά μέλη της ομάδας και οι συγκρούσεις οι οποίες μπορεί να οδηγήσουν στην έλλειψη σεβασμού από κάποια μέλη της ομάδας στους έχοντες αντίθετη άποψη. Ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει επίσης να δοθεί στην περίπτωση που τα μέλη της ομάδας εστίασης γνωρίζονται, ώστε να μην προκύψει πρόβλημα εχεμύθειας ή να μην συνεχιστούν συγκρούσεις που πιθανόν προϋπάρχουν στην ομάδα. Από την άλλη το να γνωρίζονται τα μέλη της ομάδας είναι θετικό καθώς κερδίζεται πολύτιμος χρόνος που αλλιώς θα έπρεπε να δαπανηθεί σε διαδικασίες γνωριμίας και τα μέλη αισθάνονται άνετα.

Ως προς τον αριθμό των μελών στις ομάδες εστίασης, ο Morgan (1988⁶³) αναφέρει ότι θα πρέπει να κυμαίνεται ανάμεσα στους 6 και 12 έτσι ώστε να είναι αφενός ικανός να εξασφαλιστεί μια ικανοποιητική συζήτηση, αφετέρου να μην είναι πολύ μεγάλος ώστε να δίνεται η ευκαιρία σε όλους τους συμμετέχοντες να μιλήσουν και να εκφραστούν ισότιμα.

Οι ερευνητές θα πρέπει ακόμη κατά την επιλογή να δώσουν ιδιαίτερη προσοχή στα δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων (φύλο, ηλικία, επάγγελμα, τόπος διαμονής, οικογενειακή κατάσταση, κτλ.) παράγοντες δηλαδή που συμβάλλουν στη συνεκτικότητα και στην ανάπτυξη σχέσεων εμπιστοσύνης μεταξύ των μελών της ομάδας.

Ιδιαίτερα σημαντικός είναι ο ρόλος του διαμεσολαβητή / συντονιστή (moderator). Συνήθως το ρόλο αυτό τον παίζει ο ίδιος ο ερευνητής ή κάποιος στενός συνεργάτης που εμπλέκεται στην έρευνα. Ο Krueger (1998)⁶⁴ τονίζει τη σημασία της καταλληλότητας του συντονιστή ώστε να μην αποτελέσει εμπόδιο στην καλή λειτουργία της ομάδας. Ιδιαίτερη σημασία θα πρέπει να δοθεί ανάλογα με την περίπτωση σε παράγοντες όπως το φύλο, η γλώσσα, η ηλικία, το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, οι εξειδικευμένες γνώσεις, το ντύσιμο. Κατά τη διάρκεια της ομιλίας των συμμετεχόντων, οι αποτελεσματικοί συντονιστές δείχνουν στους συμμετέχοντες ότι η συνεισφορά τους στην έρευνα είναι ευπρόσδεκτη και δεν κάνουν αξιολογικές τοποθετήσεις (π.χ. καλό, σωστό, κακό, κτλ.). Σε κάθε περίπτωση ο ερευνητής θα πρέπει να είναι ένα άτομο που θα διαθέτει ικανότητες επικοινωνίας, ευρύτητα σκέψης, ικανότητα να ενθαρρύνει και να αναπτύσσει τη συζήτηση, ενσυναίσθηση και ουσιαστικό ενδιαφέρον για τους συμμετέχοντες και το θέμα της έρευνας.

Σχεδιασμός και διατύπωση των ερωτήσεων

Οι ερωτήσεις που θα απευθύνονται στις ομάδες εστίασης θα πρέπει να είναι απλές, σαφείς και να μην δημιουργούν αναστολές ή το αίσθημα ντροπής στους συμμετέχοντες. Τύποι ερωτήσεων που χρησιμοποιούνται στις ομάδες εστίασης είναι οι ακόλουθοι (Krueger, 2002)⁶⁵:

- Ερωτήσεις έναρξης (Opening questions): Βοηθούν τους συμμετέχοντες να γνωριστούν

⁶² Robson, C. (2007). How to do a research Project: A guide for undergraduate students. Oxford, UK: Blackwell Publishing.

⁶³ Morgan, D.L. (1988). *Focus Groups as Qualitative Research*. Newbury Park, CA: Sage.

⁶⁴ Krueger, R. A. (1998). *Moderating focus groups*. Thousand Oaks, CA: Sage.

⁶⁵ Krueger, R. (2002). *Designing and Conducting Focus Group Interviews*. Ανακτήθηκε 17/11/2016 από <http://www.eiu.edu/ihec/Krueger-FocusGroupInterviews.pdf>

- Εισαγωγικές ερωτήσεις (Introductory questions): Εισάγουν το γενικό θέμα της συζήτησης και βοηθούν τους συμμετέχοντες να τοποθετηθούν.
- Μεταβατικές ερωτήσεις (Transition questions): Βοηθούν τους συμμετέχοντες να κατανοήσουν τις θέσεις των υπολοίπων συμμετεχόντων και ενθαρρύνουν την περαιτέρω τοποθέτηση στο θέμα.
- Ερωτήσεις – Κλειδιά (Key questions): Πρόκειται για τις βασικές ερωτήσεις της έρευνας, αυτές στις οποίες θα εστιάσει ο ερευνητής την ανάλυση.
- Συμπερασματικές ερωτήσεις: Καλούν τους συμμετέχοντες να κάνουν τις τελευταίες τοποθετήσεις σχετικά με το περιεχόμενο της συζήτησης.
- Ερώτηση σύνοψης (Summary question): Ακολουθεί την περίληψη που κάνει ο ερευνητής σχετικά με τις ιδέες που προέκυψαν. Οι συμμετέχοντες καλούνται να αξιολογήσουν την προτεινόμενη σύνοψη.
- Τελική ερώτηση (Ending question): Δίνει την ευκαιρία στους συμμετέχοντες να προσθέσουν κάτι σημαντικό αν υπάρχει.

Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης της ομάδας εστίασης, οι συντονιστές συνήθως χρησιμοποιούν δύο κοινές τεχνικές για να εκμαιεύσουν απαντήσεις από τους συμμετέχοντες, οι οποίοι μπορεί να είναι απρόθυμοι να συνεισφέρουν στη συζήτηση: τις παύσεις και την ανίχνευση.

Η παύση είναι απλώς μια περίοδος σιωπής πριν τεθεί το ερώτημα. Παρά το γεγονός ότι πέντε δευτερολέπτων παύση μπορεί να φαίνεται δύσκολο για τον άπειρο συντονιστή, συνήθως φέρνει θετικά αποτελέσματα. Υπάρχει συνήθως κάποιο μέλος της ομάδας που είναι πρόθυμο να διακόψει τη σιωπή.

Η ανίχνευση είναι απλά μια ερώτηση ή δήλωση η οποία ενθαρρύνει τα μέλη της ομάδας για σχολιάσουν ή να επεξεργαστούν κάτι που ειπώθηκε. (π.χ. Μπορείς να εξηγήσεις περαιτέρω; Μπορείς να μου δώσεις ένα παράδειγμα που να εξηγήει τι εννοείς; Υπάρχει κάτι άλλο που θα ήθελες να πεις; Δεν καταλαβαίνω...)

Ανάλυση των δεδομένων

Η ανάλυση των δεδομένων συνίσταται στην εξέταση, κατηγοριοποίηση, ταξινόμηση και επεξεργασία ή αλλιώς ανα συνδυασμό των «αποδεικτικών στοιχείων» που συλλέγονται κατά τη συνέντευξη της ομάδας εστίασης ως απάντηση στα ερευνητικά ερωτήματα.

Υπάρχουν συνήθως τρεις πηγές πληροφοριών που χρησιμοποιούνται στην ανάλυση: α) Οι σημειώσεις του ερευνητή / συντονιστή ή του βοηθού συντονιστή, β) Η μνήμη, γ) Η μαγνητοφώνηση της συνεδρίασης. Οι μαγνητοφωνήσεις συχνά μετατρέπονται είτε σε λεπτομερή ή συντομευμένα κείμενα που ονομάζονται μεταγραφές. Οι μεταγραφές των ηχογραφήσεων, ωστόσο, είναι δαπανηρές και χρονοβόρες. Αντί των μεταγραφών, η ομάδα ανάλυσης μερικές φορές ακούει τις ταινίες και κρατάει σημειώσεις. Η ανάλυση των δεδομένων της ομάδας εστίασης περιλαμβάνει τρία στάδια: την αποδελτίωση (indexing), τη διαχείριση (management), και την ερμηνεία (interpretation).

Αποδελτίωση: Κατά την αποδελτίωση οι ερευνητές διαβάζουν ένα αντίγραφο ή σημειώσεις και εκχωρούν κωδικούς ή «ετικέτες» σε κάθε κομμάτι σχετικών με το θέμα πληροφοριών. Συχνά οι κωδικοί γράφονται στο περιθώριο. Οι κωδικοί ή οι ετικέτες συνδέουν μεταξύ τους τα κομμάτια του κειμένου που αντιπροσωπεύουν μια κοινή άποψη ή θέσεις που σχετίζονται με ένα από τα βασικά ερωτήματα ή τους σκοπούς της μελέτης.

Διαχείριση: πρόκειται για την ομαδοποίηση όλων των αποσπασμάτων του κειμένου που έχουν τον ίδιο κωδικό ή την ίδια ετικέτα. Υπάρχει επίσης η δυνατότητα χρήσης λογισμικού ειδικά σχεδιασμένου για την ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων.

Ερμηνεία: Μια τεχνική ερμηνείας είναι η αναλυτική επαγωγή.

Αφού ολοκληρωθεί η ανάλυση, συχνά ακολουθεί μια γραπτή έκθεση της μελέτης και συζήτηση με τους βασικούς ενδιαφερόμενους. Η έκθεση περιλαμβάνει συχνά το σκοπό της μελέτης, την περιγραφή της διαδικασίας που ακολουθήθηκε, την περίληψη των ευρημάτων και τις συνέπειες αυτών των ευρημάτων οι οποίες παρουσιάζεται συχνά ως συστάσεις. Στην περίληψη των ευρημάτων, τα δεδομένα οργανώνονται συχνά γύρω από τα αρχικά ερωτήματα που έπρεπε να απαντηθούν από τη μελέτη της ομάδας εστίασης. Ως ακόλουθο, είναι χαρακτηριστική η συζήτηση ποικίλων βασικά θέματα που προέκυψαν για κάθε ερώτηση.

Η ομάδες εστίασης στην ερευνητική διαδικασία

Αν και η χρήση της μεθοδολογίας με χρήση ομάδων εστίασης είναι αποτελεσματική, στην πράξη όλο και περισσότεροι ερευνητές αναγνωρίζουν τα πλεονεκτήματα του συνδυασμού ποσοτικών και ποιοτικών μεθόδων (Stampf and Freitas, 1996). Συνήθως ως μεθοδολογία συμπληρώνει άλλες μεθόδους συλλογής δεδομένων για αύξηση της εγκυρότητας (τριγωνοποίηση).

Στις περιπτώσεις αυτές η συλλογή δεδομένων με ομάδες εστίασης μπορεί:

- A)** Να προηγηθεί μιας ποσοτικής μεθόδου έρευνας: Σε αυτήν την περίπτωση βοηθά τον ερευνητή να μάθει το λεξιλόγιο ενός πεδίου και να ανακαλύψει την κοινή σκέψη συμπληρωματικά με ενδείξεις και προβλήματα που μπορεί να προκύψουν κατά την επόμενη φάση της ποσοτικής μεθόδου έρευνας.
- B)** Να χρησιμοποιηθεί ως ποσοτική μέθοδος έρευνας: Σε αυτήν την περίπτωση ο στόχος είναι η τριγωνοποίηση δηλαδή η χρήση δύο ή περισσότερων διαφορετικών μεθόδων με τρόπο συμπληρωματικό για το ίδιο θέμα της έρευνας.
- Γ)** Να ακολουθήσει μια ποσοτική μέθοδο έρευνας. Στην περίπτωση αυτή οι ομάδες εστίασης μπορούν να εξερευνήσουν ή να φωτίσουν θέματα που έχουν ανακύψει κατά την ανάλυση των αποτελεσμάτων των μεθόδων της ποσοτικής έρευνας.

Γ. Οι ημιδομημένες συνεντεύξεις

Σε μία *συνέντευξη* επιχειρούμε να συλλέξουμε δεδομένα για την έρευνά μας μέσα από μία «συζήτηση» που διεξάγεται μεταξύ του «συνεντευκτή» και του «συνεντευξιζόμενου». Ως προφορική μαρτυρία, η συνέντευξη μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως κύριο μέσο συλλογής πληροφοριών και να δώσει τη δυνατότητα να παραχθεί πλούσιο και διαφωτιστικό προφορικό υλικό, το οποίο μπορεί να στηρίξει τη μελέτη του παρελθόντος και του παρόντος και να αποτελέσει ένα μέσο κατανόησης των διαδικασιών της ιστορικής αλλαγής και των συγκρούσεων⁶⁶, που σχετίζονται με το θέμα μελέτης, τον τόπο και το χρόνο στον οποίο αυτή αναφέρεται. Η χρήση συνεντεύξεων απαιτεί άμεση και ζωντανή επαφή ερευνητή-πληροφορητή, αμφισβητώντας την απομόνωση και τη μοναχικότητα που χαρακτηρίζει τη σχέση ερευνητή-γραπτού, αρχειακού υλικού⁶⁷. Ο συνεντευκτής αποτελεί «μέρος του ερευνητικού εργαλείου» οπότε θα πρέπει να είναι καλά εκπαιδευμένος.

Η επιλογή και διεξαγωγή μιας συνέντευξης για ερευνητικούς σκοπούς απαιτεί ότι εκ των προτέρων έχουν διατυπωθεί οι στόχοι της έρευνας και τα ερευνητικά μας ερωτήματα, τα οποία επιχειρούμε να απαντήσουμε συλλέγοντας π.χ. τις γνώσεις, στάσεις, απόψεις κ.λπ. των συνεντευξιζόμενων. Στην πραγματικότητα επιχειρούμε να εισέλθουμε στο μυαλό του συνεντευξιζόμενου και να πάρουμε πληροφορίες για το τι διεξάγεται εκεί. Αυτό δεν

⁶⁶ Βαμβακίδου, Ι. (2009). *Ήταν μια φορά ένας κοινοτάρχης. Χρήστος Τανιμανίδης 1906-1968*. Ξάνθη: ΠΑΚΕΘΡΑ, 21.

⁶⁷ Μπουτζουβή, Α. (1998). Προφορική ιστορία, όρια και δεσμεύσεις. Στο Α. Μπουτζουβή (επιμ.), *Μαρτυρίες σε ηχητικές και κινούμενες αποτυπώσεις ως πηγή της Ιστορίας: Πρακτικά Διεθνούς Ημερίδας*. Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας. Αθήνα: Κατάρτι, 26.

είναι τόσο εύκολο, καθώς υπάρχουν κάποια ζητήματα που μπορεί να επηρεάσουν την προσπάθειά μας. Μερικά από αυτά είναι ότι οι συνεντευξιαζόμενοι⁶⁸:

- ▶ Πρέπει να συνεργαστούν
- ▶ Πρέπει να πουν ό,τι ισχύει και όχι αυτό που εκείνοι πιστεύουν ότι θα έπρεπε να πουν ή αυτό που θα ήθελε να ακούσει ο συνεντευκτής
- ▶ Πρέπει να ξέρουν τι νιώθουν και αισθάνονται και να το πουν στο συνεντευκτή.

Στην πραγματικότητα λοιπόν, μέσω μιας συνέντευξης πρέπει να έχουμε πάντα υπόψη μας ότι καταγράφουμε αυτά που μας λένε ότι πιστεύουν τα άτομα και αυτά που μας λένε ότι προτιμούν και όχι κατ' ανάγκη αυτά που πιστεύουν ή προτιμούν. Η συνέντευξη προβάλλει τις γνώσεις, τις αξίες, τις προτιμήσεις, τις απόψεις και αντιλήψεις, που κατέχει ο πληροφορητής για το ερευνητικό θέμα, δίνοντας τη δυνατότητα στο συνεντευκτή να τροποποιήσει τη διερευνητική κατεύθυνση, διότι μπορεί να δοθεί άμεσα συνέχεια σε ενδιαφέρουσες απαντήσεις. Επιπλέον, μη λεκτικές ενδείξεις του πληροφορητή μπορούν να καταγραφούν και να δώσουν μηνύματα, που βοηθούν στην κατανόηση των προφορικών απαντήσεων.

Οι συνεντεύξεις διακρίνονται σε *ελεύθερες*, *ημιδομημένες* και *δομημένες*. Δεδομένου ότι το αντικείμενο της έρευνάς μας στην προκειμένη περίπτωση είναι σαφές και απλώς απαιτούμε μια πιο διεξοδική ανάλυση απορρίπτουμε την ελεύθερη συνέντευξη και επιλέγουμε την προσέγγιση των ημιδομημένων συνεντεύξεων. Μια ημιδομημένη συνέντευξη δομείται στη βάση ερωτήσεων που έχουν προετοιμαστεί και δομηθεί πρωτίτερα και ο ερευνητής έχει τη δυνατότητα να καθορίσει τη σειρά των ερωτήσεων αναλόγως της πορείας της συνομιλίας έχοντας μια σχετική ελευθερία⁶⁹.

Οι ερωτήσεις διαμορφώνονται με βάση τα ερευνητικά ερωτήματα και μπορεί να είναι ανοικτού ή κλειστού τύπου (συνήθως σε ημιδομημένες συνεντεύξεις περιλαμβάνονται και ανοικτές ερωτήσεις) και να έχουν μια λογική σειρά η οποία όμως διαμορφώνεται κάθε φορά με βάση την πορεία της συνέντευξης από τον συνεντευκτή. Οι ανοικτές ερωτήσεις προσφέρουν το πλεονέκτημα ότι μπορούν να αναδείξουν πτυχές του ζητήματος που ίσως ο ερευνητής δεν έχει προβλέψει, αλλά έχουν και μειονεκτήματα που κυρίως εστιάζονται στη δυσκολότερη μετέπειτα ανάλυσή τους. Σε κάθε περίπτωση προτιμότερο είναι να ακολουθείται μια τακτική στη σειρά των ερωτήσεων τέτοια ώστε οι συνεντευξιαζόμενοι να εμπλακούν στη διαδικασία το συντομότερο δυνατόν. Τυχόν συγκρουσιακά ζητήματα δεν θα πρέπει να θίγονται εξ' αρχής, αλλά να ακολουθούν ερωτήσεις που αφορούν κάποια γεγονότα/δεδομένα και που είναι εύκολο να απαντηθούν. Ερωτήσεις που θα προσφέρουν στον συνεντευξιαζόμενο τη δυνατότητα να προσθέσει πληροφορίες που θεωρεί χρήσιμες και για κάποιο λόγο δεν μπόρεσε να το κάνει προηγουμένως θα πρέπει να γίνονται στο τέλος⁷⁰.

Η συνομιλία, λοιπόν, λειτουργεί ως μέσον διερεύνησης των νοημάτων που δημιουργούν όλοι οι συμμετέχοντες. Η γλώσσα λειτουργεί ως εργαλείο και ως αντικείμενο της ανάλυσης. Από τους ερευνητές της θετικιστικής επιστημολογίας διατυπώνεται η άποψη ότι οι καθοδηγητικές ερωτήσεις, όπως και οι διπλές, δυσχεραίνουν τη συγκέντρωση των πληροφοριών που μας ενδιαφέρουν. Αντίθετα αναλυτές ποιοτικών μεθόδων και οι αναλυτές του λόγου δέχονται τις καθοδηγητικές ερωτήσεις ως εγγενές στοιχείο της συνέντευξης, εφόσον αυτή αποτελεί κοινωνική διάδραση. Η σημαντικότερη διαφορά που εντοπίζεται μεταξύ άλλων ποιοτικών μεθόδων και της ψυ-

⁶⁸ Tuckman, B. W., & Harper, B. E. (2012). *Conducting Educational Research*. Plymouth, UK: Rowman & Littlefield Publishers.

⁶⁹ Schnell, R., Hill, P.B., & Esser, E. (2014). *Μέθοδοι εμπειρικής κοινωνικής έρευνας*. (επιμ. Ν. Ναγόπουλος & Γ. Γκίσσος). Αθήνα: Προπομπός.

⁷⁰ Valenzuela, D., & Shrivastava, P. *Interview as a Method for Qualitative Research*. Retrieved 21/11/2016 from <http://www.public.asu.edu/~kroel/www500/Interview%20Fri.pdf>

κολογίας του λόγου είναι ότι το νόημα εμπεριέχεται στη γλώσσα και συνεπώς η ανάλυση των νοημάτων προϋποθέτει τη μελέτη της γλώσσας⁷¹.

Ο ερευνητής που διεξάγει τη συνέντευξη οφείλει να ακολουθεί κάποιους κανόνες, οι οποίοι θα ενισχύσουν την ισχύ και την εγκυρότητα των απαντήσεων, δηλαδή θα περιορίσουν την επιρροή του ερευνητή⁷²:

- Πρέπει να μην αποκαλύψει τις προσωπικές του απόψεις/στάσεις/πεποιθήσεις σχετικά με το θέμα της συνέντευξης είτε γλωσσικά είτε με τη μη λεκτική επικοινωνία. Αυτό σημαίνει, για παράδειγμα, ότι αποφεύγονται εκφράσεις αποδοκιμασίας ή ενθουσιασμού μετά από μια απάντηση του συνεντευξιζόμενου. Φυσικά, καθώς η διαδικασία της συνέντευξης είναι μια αλληλεπιδραστική κατάσταση μπορεί και πρέπει να αλληλεπιδρά με τον συνεντευξιζόμενο, π.χ. να εκφράζει έκπληξη σε κάτι που θα ήταν λογικό να προκαλέσει έκπληξη στον οποιονδήποτε ή να δείχνει κατανόηση σε κάτι προφανές.
- Το ύφος του πρέπει να είναι σχετικά σταθερό και σοβαρό, αλλά θα πρέπει να είναι τέτοιο ώστε να παρακινήει το ενδιαφέρον του συνεντευξιζόμενου να εμπλακεί σε «συζήτηση» μαζί του.
- Και φυσικά, δεν αποκαλύπτει πληροφορίες που έχει αποκομίσει μέσα από τις συνεντεύξεις με τους υπόλοιπους συμμετέχοντες στην έρευνα.

Οι συνεντεύξεις πρέπει να πραγματοποιούνται σε χώρο ήσυχο και με τις λιγότερες δυνατές «παρεμβολές», οι συνεντευξιζόμενοι θα ενημερωθούν για το ανώνυμο των πληροφοριών που παρέχουν και για το χρόνο που περίπου θα διαρκέσει η συνέντευξη, καθώς και για το γεγονός ότι η συνέντευξη θα μαγνητοφωνείται/βιντεοσκοπείται. Η κάθε συνέντευξη ηχογραφείται ή βιντεοσκοπείται και στη συνέχεια ακολουθεί η μεταγραφή (*discourse transcription*), δηλαδή η μετατροπή της σε γραπτό κείμενο (απομαγνητοφώνηση). Όλα τα χαρακτηριστικά της διαδραστικής κατάστασης που αναπτύχθηκε μεταξύ συνεντευκτή και συνεντευξιζόμενου και τα οποία είναι σημαντικά για την εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικών με την έρευνά μας πρέπει να αποτυπωθούν σε γραπτό κείμενο. Γι' αυτό, θα πρέπει να καταγραφούν και στοιχεία λεκτικής και μη λεκτικής συμπεριφοράς του συνεντευξιζόμενου, που αποδίδουν την ένταση και τη διάθεσή του ή έντονα συναισθήματα (γέλιο, δάκρυα, παύσεις, έντονος τονισμός, συγκίνηση, χαρά, θλίψη, αμηχανία, μελαγχολία, κ.λπ.)⁷³. Αυτό γίνεται χρησιμοποιώντας ορισμένα σύμβολα, π.χ. τρία-τέσσερα συνεχόμενα κόμματα σε ένα απομαγνητοφωνημένο τμήμα λόγου μπορεί να δηλώνουν μικρή παύση, επανάληψη ή και τα δύο, κεφαλαία γράμματα συμβολίζουν κάτι που λέγεται δυνατά, ενώ αγκύλες [] χρησιμοποιούνται για ταυτόχρονα ή μερικώς επικαλυπτόμενα εκφωνήματα. Αντίστοιχα λύνονται και προβλήματα όπου ο ερευνητής δεν μπορεί να απομαγνητοφωνήσει με ακρίβεια αυτά που ακούει ή αντιμετωπίζει άλλα ανάλογα προβλήματα. Σε κάθε περίπτωση, η αρχή που πρέπει να ακολουθείται είναι ότι το απομαγνητοφωνημένο κείμενο θα πρέπει να είναι όσο πιο κοντά γίνεται στα δεδομένα που θα μπορούσε να αντλήσει ένας οποιοσδήποτε ερευνητής από τη μαγνητοφώνηση.

Μετά την ολοκλήρωση της μεταγραφής του κειμένου ακολουθεί η ανάλυσή του. Η ανάλυση θα πραγματοποιηθεί βάσει των αξόνων των ερευνητικών ερωτημάτων μέσω ανάλυσης περιεχομένου.

⁷¹ Potter, J., Wetherell, M. (2009). *Λόγος και κοινωνική ψυχολογία*. (Μτφρ. Ε. Αυγήτα & Α. Τσονίδης –επιμ. Ν. Μποζατζής). Αθήνα: Μεταίχμιο, 226-230.

Philips, L., & Jorgensen, W. M. (2009). *Ανάλυση λόγου-θεωρία και μέθοδος*. (Μτφρ. Α. Κιουγκιολής, επιμ. Γ. Σταυρακάκης). Αθήνα: Παπαζήση, 214-219. Περισσότερα για τις συνεντεύξεις στην ποιοτική έρευνα βλ. Kvale, S. (1996). *Interviews. An introduction to qualitative research interviewing*. London: Sage και Mishler, E. (1986). *Research interviewing: context and narrative*. Cambridge, M.A.: Harvard University Press.

⁷² Sudman, S., & Bradburn, N. (1974). *Response Effects in Surveys: A review and synthesis*. Chicago: Aldine.

⁷³ Hepburn, A. (2004). Crying, Notes on description, transcription and interaction. *Research on Language & Social Interaction*, 37, 251-291.

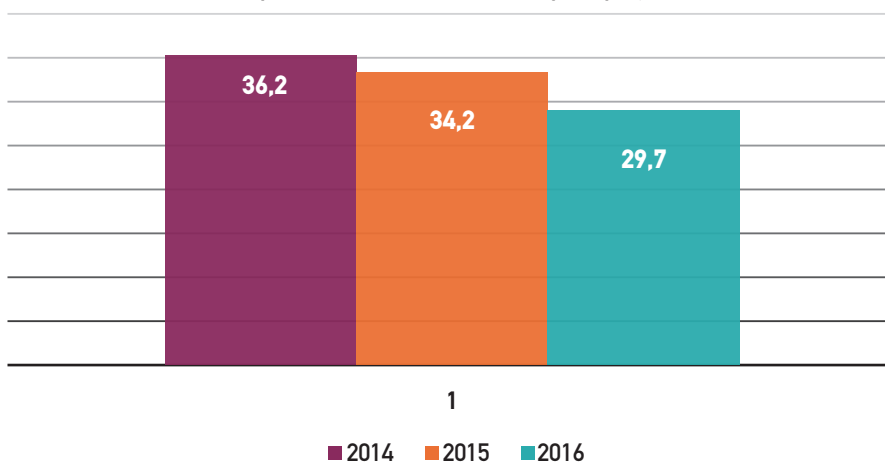
Ποσοτική αποτύπωση Σχεδίων Κινητικότητας Erasmus+ του τομέα Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (2014-2016⁷⁴)

3

Πίνακας 1. Κατανομή των σχεδίων κατά έτος προκήρυξής τους

Έτος προκήρυξης	Συχνότητα	Ποσοστό
2014	128	36,2
2015	121	34,2
2016	105	29,7
Σύνολο	354	100,0

Κατανομή των σχεδίων κατά έτος προκήρυξής τους

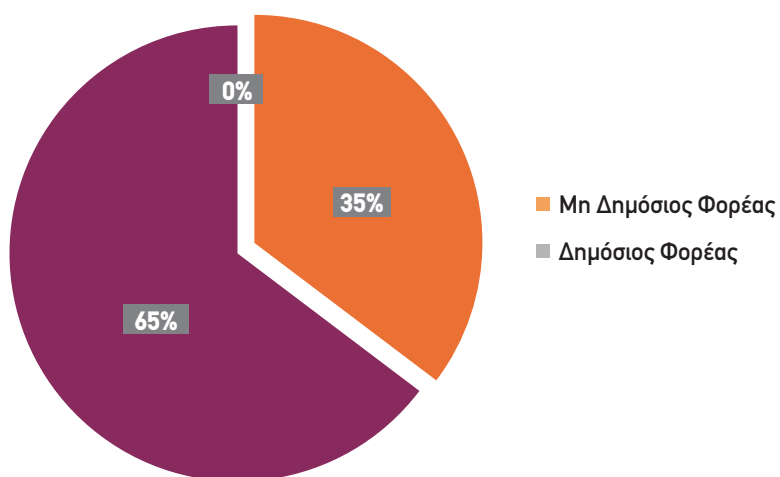
Όπως είναι εμφανές από τον ανωτέρω πίνακα τα προγράμματα κατά την τριετία 2014-2016 εμφανίζουν μια βαθμιαία οριακή μείωση. Έτσι από το σύνολο των 354 προγραμμάτων, τα 128 υλοποιήθηκαν το 2014 (36,2%), τα 121 το 2015 (34,2%) και τα 105 το 2016 (29,7%).

⁷⁴ Για όποιο έτος δεν παρουσιάζονται ερευνητικά δεδομένα, δεν είναι διαθέσιμη η σχετική πληροφορία.

Πίνακας 2. Κατανομή των φορέων υλοποίησης ανάλογα με τον αν είναι δημόσιοι ή ιδιωτικοί

Είδος φορέα	Συχνότητα	Ποσοστό
Μη Δημόσιος Φορέας	125	35,3
Δημόσιος φορέας	229	64,7
Σύνολο	354	100,0

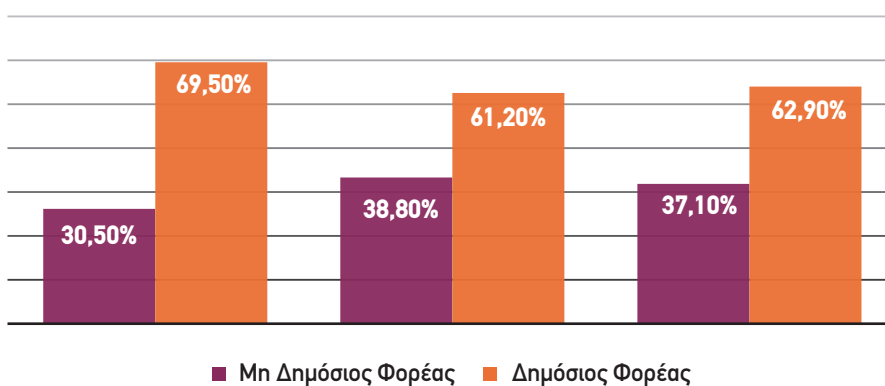
Κατανομή των φορέων υλοποίησης ανάλογα με το αν είναι δημόσιοι ή ιδιωτικοί

Πίνακας 3. Κατανομή των σχεδίων ανάλογα με το είδος του φορέα (δημόσιος) και το έτος έναρξης

Είδος φορέα	Έτος έναρξης			
	2014	2015	2016	Σύνολο
Μη Δημόσιος Φορέας	30,5%	38,8%	37,1%	35,3%
Δημόσιος φορέας	69,5%	61,2%	62,9%	64,7%
Σύνολο	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Κατανομή των σχεδίων ανάλογα με το είδος του φορέα (δημόσιος) και το έτος έναρξης

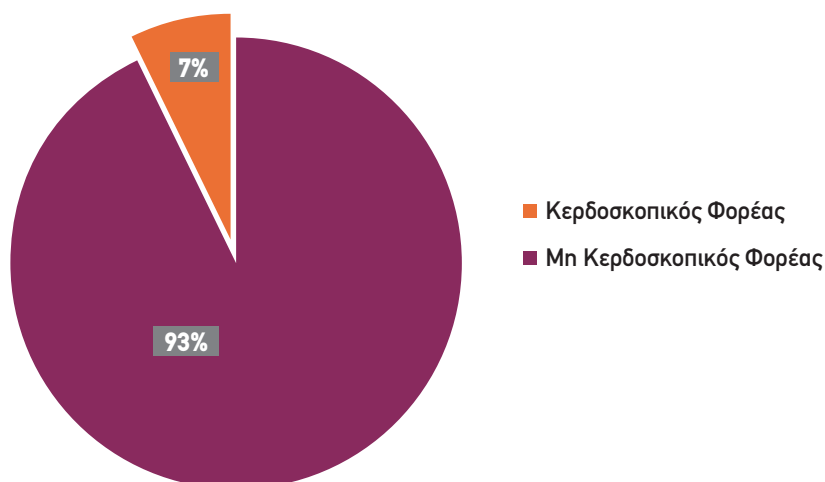

Σύμφωνα με τους ανωτέρω πίνακες από τα 354 που υλοποιήθηκαν από το 2014 έως το 2016 τα 229 (64,7%) υλοποιήθηκαν από δημοσίους φορείς και τα 125 (35,3%) από φορείς εκτός δημόσιου τομέα. Παρατηρούμε επίσης ότι και στα τρία έτη αναφοράς το ποσοστό των σχεδίων που υλοποιήθηκε από δημόσιους φορείς υπερβαίνει το 60%.

Πίνακας 4. Κατανομή των φορέων υλοποίησης ανάλογα με τον αν είναι κερδοσκοπικοί ή μη κερδοσκοπικοί

Είδος φορέα	Συχνότητα	Ποσοστό
Κερδοσκοπικός φορέας	19	7,3
Μη κερδοσκοπικός φορέας	240	92,7
Σύνολο	354	100,0

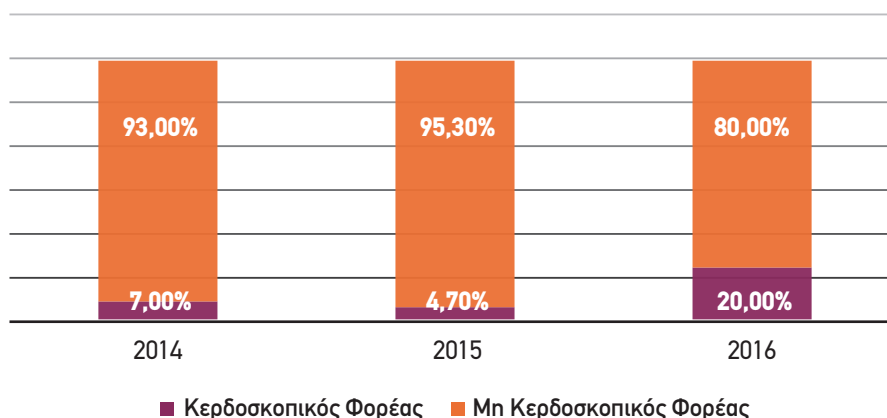
Κατανομή των φορέων υλοποίησης ανάλογα με το αν είναι κερδοσκοπικοί ή μη κερδοσκοπικοί

Πίνακας 5. Κατανομή των φορέων υλοποίησης ανάλογα με τον αν είναι κερδοσκοπικοί ή μη κερδοσκοπικοί και το έτος έναρξης

Είδος φορέα	Έτος έναρξης			
	2014	2015	2016	Σύνολο
Κερδοσκοπικός φορέας	7,0%	4,7%	20,0%	7,3%
Μη κερδοσκοπικός φορέας	93,0%	95,3%	80,0%	93,0%
Σύνολο	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Κατανομή των φορέων υλοποίησης ανάλογα με το αν είναι κερδοσκοπικοί ή μη κερδοσκοπικοί και το έτος έναρξης

Σύμφωνα με τους ανωτέρω πίνακες από τα 354 που υλοποιήθηκαν από το 2014 έως το 2016 τα 229 (64,7%) υλοποιήθηκαν από δημοσίους φορείς και τα 125 (35,3%) από φορείς εκτός δημόσιου τομέα, ενώ αξίζει να σημειωθεί το 92,7% των σχεδίων (240 σχέδια) αφορούσαν μη κερδοσκοπικούς φορείς είτε του ιδιωτικού, είτε του δημοσίου τομέα. Παρατηρώντας την ετήσια διακύμανση των ποσοστών διακρίνουμε επίσης μια σημαντικότερη αύξηση των σχεδίων που υλοποιήθηκαν από κερδοσκοπικούς φορείς κατά το έτος 2016.

Πίνακας 6. Κατανομή των φορέων υλοποίησης ανάλογα με τον τύπο τους

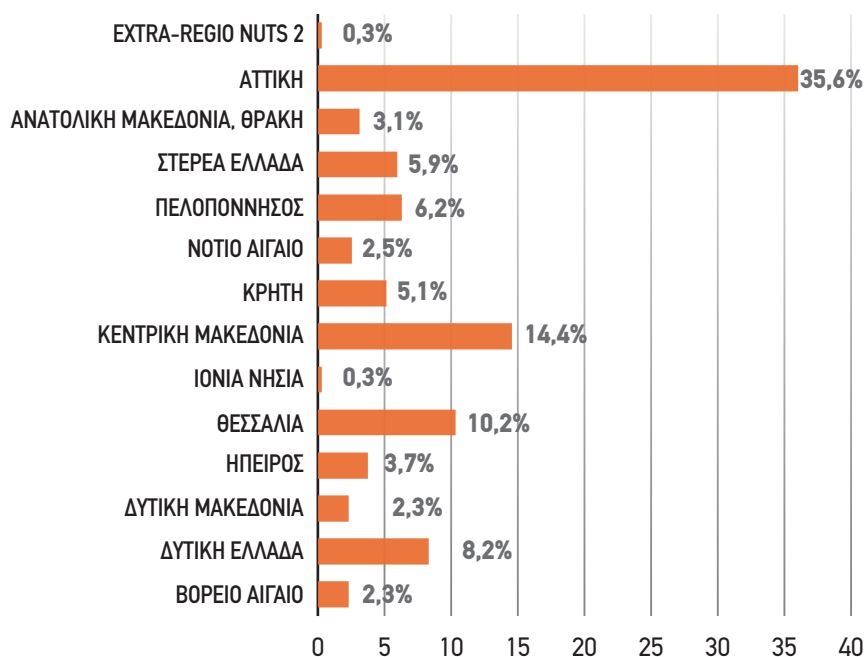
Τύπος φορέα	Συχνότητα	Ποσοστό
Accreditation, certification or qualification body	1	,3
Civil Society Organisation	16	4,5
European NGO	1	,3
Large enterprise	2	,6
Local Public body	1	,3
National Public body	43	12,1
Non-governmental organisation/association	18	5,1
Other	21	5,9
Regional Public body	6	1,7
Research Institute/Centre	1	,3
School/Institute/Educational centre – Adult education	7	2,0
School/Institute/Educational centre – General education (secondary level)	3	,8
School/Institute/Educational centre – Vocational Training (secondary level)	202	57,1
School/Institute/Educational centre – Vocational Training (tertiary level)	9	2,5
Small and medium sized enterprise	4	1,1
Social partner or other representative of working life (chambers of commerce, trade union, trade association)	19	5,4
Σύνολο	354	100,0

Σύμφωνα με τον ανωτέρω πίνακα και όπως ουσιαστικά ήταν αναμενόμενο λόγω και της φύσης των συγκεκριμένων σχεδίων κινητικότητας, από τα 354 σχέδια που υλοποιήθηκαν κατά τα έτη 2014-2016 το 57,1% των σχεδίων υλοποιήθηκε από φορείς Επαγγελματικής Εκπαίδευσης & Κατάρτισης, το 12,1% από εθνικούς δημόσιους φορείς και το 5,4% των προγραμμάτων από φορείς κοινωνικών εταιρών. Τέλος ένα ποσοστό σχεδίων κοντά στο 10% υλοποιήθηκε από Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (5,1%) και φορείς που προέρχονται από την οργανωμένη Κοινωνία Πολιτών (4,5%).

Πίνακας 7. Κατανομή των προγραμμάτων ανάλογα με την περιφέρεια όπου εδρεύει ο φορέας υλοποίησης

Περιφέρεια	Συχνότητα	Ποσοστό
Βόρειο Αιγαίο	8	2,3
Δυτική Ελλάδα	29	8,2
Δυτική Μακεδονία	8	2,3
Ήπειρος	13	3,7
Θεσσαλία	36	10,2
Ιόνια Νησιά	1	0,3
Κεντρική Μακεδονία	51	14,4
Κρήτη	18	5,1
Νότιο Αιγαίο	9	2,5
Πελοπόννησος	22	6,2
Στερεά Ελλάδα	21	5,9
Ανατολική Μακεδονία, Θράκη	11	3,1
Αττική	126	35,6
Extra-Regio NUTS 2	1	0,3
Σύνολο	354	100,0

Κατανομή των σχεδίων ανάλογα με τη περιφέρεια όπου εδρεύει ο φορέας υλοποίησης

Αναφορικά με την γεωγραφική κατανομή των σχεδίων που υλοποιήθηκαν, διακρίνουμε από τους ανωτέρω πίνακες ότι το 35,6% των σχεδίων υλοποιήθηκε από φορείς που εδρεύουν στην Περιφέρεια Αττικής, το 14,4% των σχεδίων από φορείς που εδρεύουν στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας, και το 10,2% των σχεδίων από φορείς που εδρεύουν στην Περιφέρεια Θεσσαλίας. Άξιο αναφοράς ότι Περιφέρειες της χώρας όπως τα Ιόνια Νησιά (0,3%), το Βόρειο Αιγαίο (2,3%), η Δυτική Μακεδονία (2,3%) και τα νησιά του Νοτίου Αιγαίου (2,5%) εμφανίζουν πολύ χαμηλές επιδόσεις αναφορικά με την υλοποίηση σχεδίων κινητικότητάς Erasmus+. Μελετώντας, ωστόσο την κατανομή των φορέων ανάλογα με την Διοικητική Περιφέρεια υλοποίησης και με το έτος έναρξης των σχεδίων δεν διακρίνουμε σημαντικά στατιστικές διακυμάνσεις.

Πίνακας 8. Κατανομή των σχεδίων ανάλογα με τον τύπο δραστηριότητας

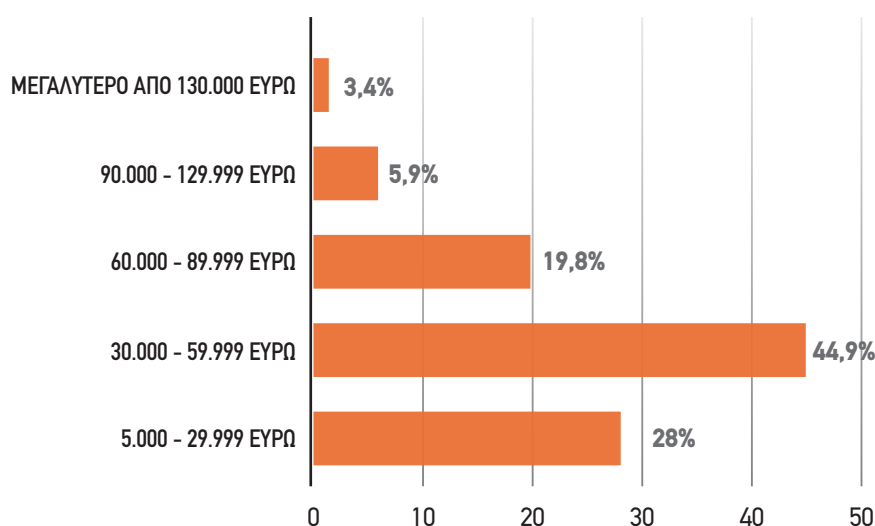
Τύπος δραστηριότητας	Συχνότητα	Ποσοστό
Staff training abroad	144	40,7
Staff training abroad, Teaching/training assignments abroad	1	0,3
Staff training abroad, Training/teaching assignments abroad, VET learners in vocational institutes	1	0,3
Staff training abroad, VET learners in companies	4	1,1
Staff training abroad, VET learners in vocational institutes	2	0,6
Staff training abroad, VET learners traineeships in companies abroad	4	1,1
Staff training abroad, VET learners traineeships in vocational institutes abroad	11	3,1
Training/teaching assignments abroad, Training/teaching assignments abroad	1	0,3
Training/teaching assignments abroad, VET learners in companies	1	0,3
Training/teaching assignments abroad, VET learners in vocational institutes	15	4,2
VET learners in companies	10	2,8
VET learners in companies, Staff training abroad	3	0,8
VET learners in companies, Training/teaching assignments abroad	1	0,3
VET learners in vocational institutes	9	2,5
VET learners in vocational institutes, Staff training abroad	6	1,7
VET learners in vocational institutes, Staff training abroad, Training/teaching assignments abroad	1	0,3
VET learners in vocational institutes, Training/teaching assignments abroad	15	4,2
VET learners in vocational institutes, VET learners in companies, Training/teaching assignments abroad	1	0,3
VET learners traineeships in companies abroad	41	11,6
VET learners traineeships in companies abroad, Staff training abroad	2	0,6
VET learners traineeships in companies abroad, Teaching/training assignments abroad	1	0,3
VET learners traineeships in vocational institutes abroad	68	19,2
VET learners traineeships in vocational institutes abroad, Staff training abroad	11	3,1
VET learners traineeships in vocational institutes abroad, Teaching/training assignments abroad	1	0,3
Σύνολο	354	100,0

Όσον αφορά στην κατανομή των σχεδίων ανάλογα με τον τύπο δραστηριότητας, παρατηρούμε ότι η πλειονότητα των σχεδίων αφορά σε δράσεις κατάρτισης προσωπικού στο εξωτερικό (40,2%), σε δράσεις πρακτικής άσκησης σπουδαστών και μαθητών σε ινστιτούτα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης στο εξωτερικό (19,2%) και σε δράσεις πρακτικής άσκησης σπουδαστών και μαθητών σε εταιρείες του εξωτερικού (11,6%).

Πίνακας 9. Κατανομή των σχεδίων ανάλογα με το μέγεθος της χρηματοδότησης

Ύψος χρηματοδότησης	Συχνότητα	Ποσοστό
5.000 – 29.999 Ευρώ	99	28,0
30.000 – 59.999 Ευρώ	159	44,9
60.000 – 89.999 Ευρώ	70	19,8
90.000 – 129.999 Ευρώ	21	5,9
Μεγαλύτερο από 130.000 Ευρώ	5	1,4
Σύνολο	354	100,0

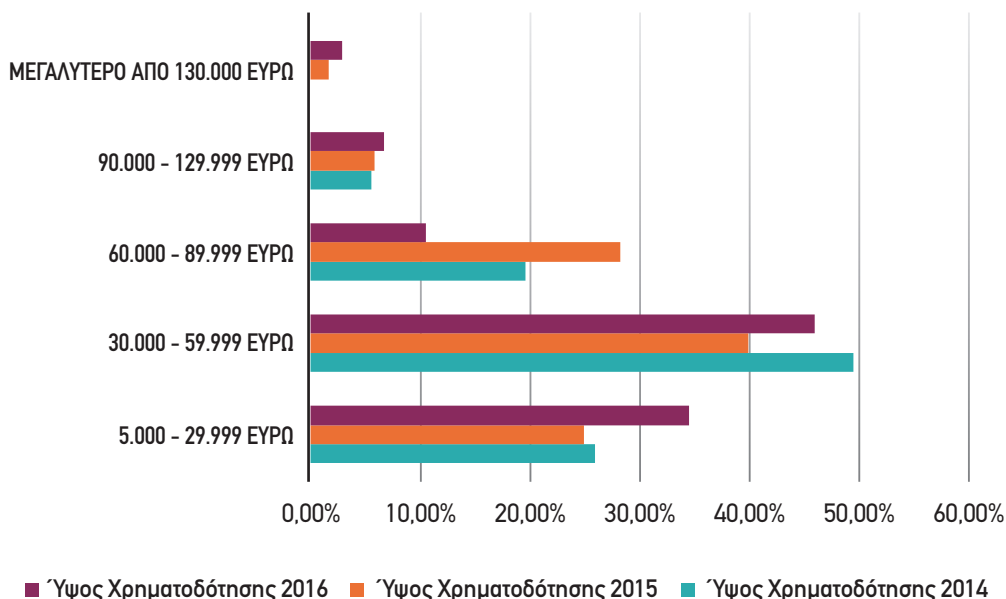
Κατανομή των σχεδίων ανάλογα με ο μέγεθος της χρηματοδότησης

Πίνακας 10. Κατανομή των φορέων ανάλογα με ύψος της χρηματοδότησης και με το έτος έναρξης

Ύψος χρηματοδότησης	Έτος έναρξης			
	2014	2015	2016	Σύνολο
5.000 – 29.999 Ευρώ	25,8%	24,8%	34,3%	28,0%
30.000 – 59.999 Ευρώ	49,2%	39,7%	45,7%	44,9%
60.000 – 89.999 Ευρώ	19,5%	28,1%	10,5%	19,8%
90.000 – 129.999 Ευρώ	5,5%	5,8%	6,7%	5,9%
Μεγαλύτερο από 130.000 Ευρώ	0,0%	1,7%	2,9%	1,4%
Σύνολο	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Κατανομή των φορέων ανάλογα με το ύψος της χρηματοδότησης και με το έτος έναρξης

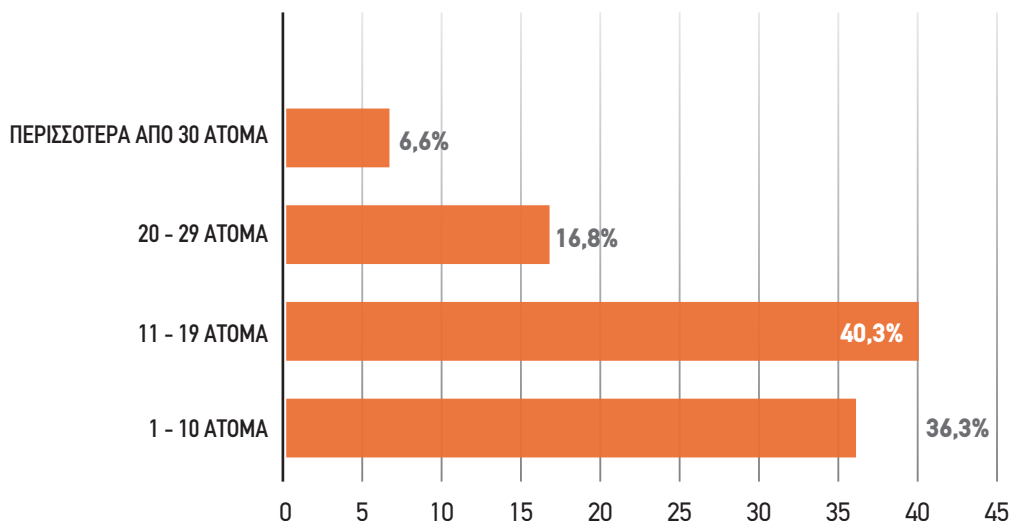

Όσον αφορά στο ποσό της χρηματοδότησης που έλαβαν τα συγκεκριμένα σχέδια, το 28% έλαβε από 5.000 έως 29.999 Ευρώ, το 44,9% έλαβε από 30.000 έως 59.999 Ευρώ, το 19,8% έλαβε από 60.000 έως 89.999 Ευρώ, το 5,4% έλαβε από 90.000 έως 129.999 Ευρώ και μόλις το 1,4% έλαβε επιχορήγηση μεγαλύτερη από 130.000 Ευρώ. Περαιτέρω, μελετώντας την κατανομή των φορέων ανάλογα με ύψος της χρηματοδότησης και με το έτος έναρξης των σχεδίων διακρίνουμε ότι ο μεγάλος όγκος των σχεδίων και για τα τρία έτη αναφοράς είχε μία μέσης κλίμακας χρηματοδότηση (από 30.000 έως 59.999 Ευρώ), ενώ μια βαθμιαία αύξηση παρουσιάζουν τα σχέδια υψηλής χρηματοδότησης (άνω των 90.000 Ευρώ).

Πίνακας 11. Κατανομή των σχεδίων ανάλογα με το πλήθος του προσωπικού που μετακινήθηκε

Πλήθος προσωπικού	Συχνότητα	Ποσοστό
1 – 10 άτομα	82	36,3
11 – 19 άτομα	91	40,3
20 – 29 άτομα	38	16,8
Περισσότερα από 30 άτομα	15	6,6
Σύνολο	226	100,0

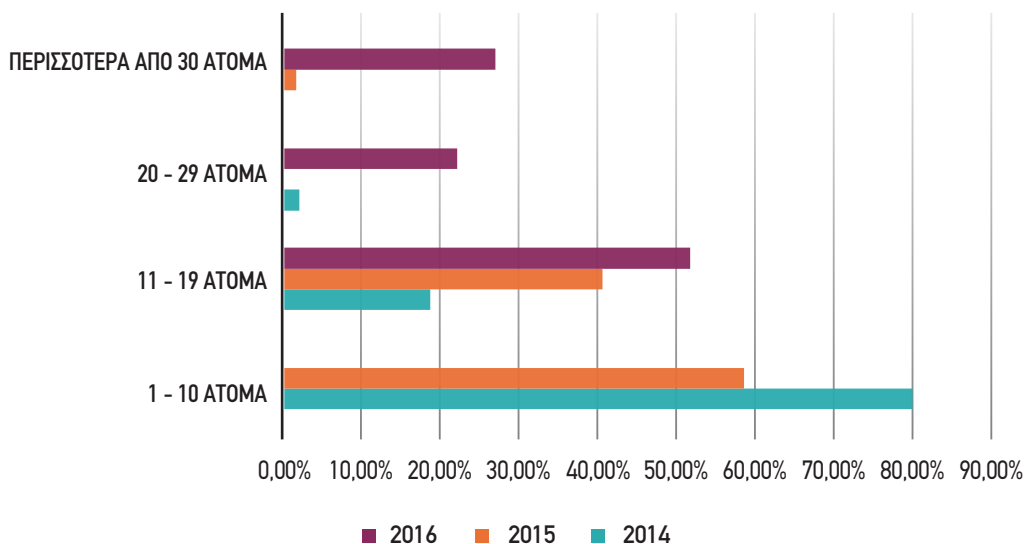
Κατανομή των σχεδίων ανάλογα με το πλήθος
του προσωπικού που μετακινήθηκε

Πίνακας 12. Κατανομή των φορέων ανάλογα με το πλήθος του προσωπικού που μετακινήθηκε και με το έτος έναρξης

Πλήθος προσωπικού	Έτος έναρξης			
	2014	2015	2016	Σύνολο
1 – 10 άτομα	79,6%	58,2%	0,0%	79,6%
11 – 19 άτομα	18,5%	40,3%	51,4%	40,3%
20 – 29 άτομα	1,9%	0,0%	21,9%	10,6%
Περισσότερα από 30 άτομα	0,0%	1,5%	26,7%	12,8%
Σύνολο	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

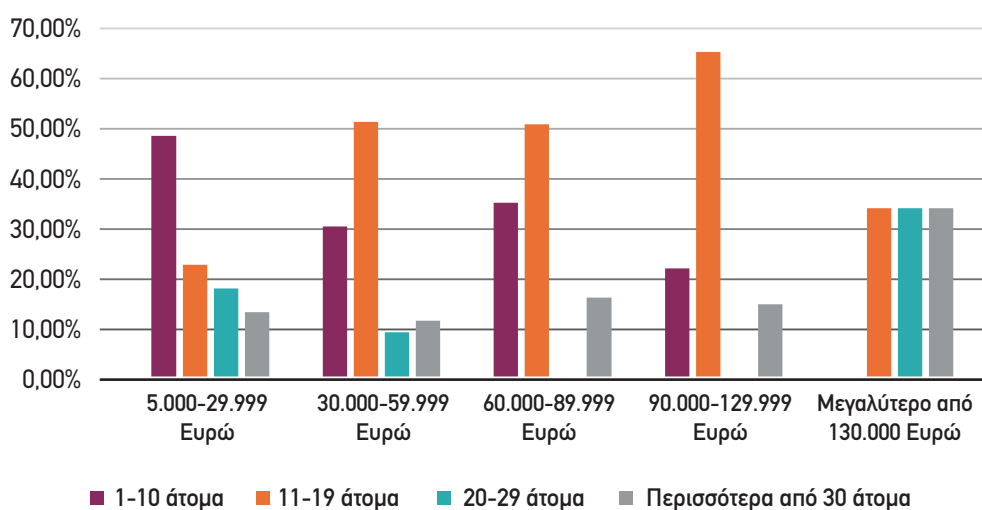
Κατανομή των φορέων ανάλογα με το ύψος της χρηματοδότησης
και με το έτος έναρξης

Πίνακας 13. Κατανομή των σχεδίων ανάλογα με το ύψος της χρηματοδότησης και το πλήθος του προσωπικού που μετακινήθηκε

Πλήθος προσωπικού	Ύψος προϋπολογισμού				
	5.000 – 29.999 Ευρώ	30.000 – 59.999 Ευρώ	60.000 – 89.999 Ευρώ	90.000 – 129.999 Ευρώ	Μεγαλύτερο από 130.000 Ευρώ
1 – 10 άτομα	47,7%	29,7%	34,4%	21,4%	0,0%
11 – 19 άτομα	22,1%	50,5%	50,0%	64,3%	33,3%
20 – 29 άτομα	17,4%	8,8%	0,0%	0,0%	33,3%
Περισσότερα από 30 άτομα	12,8%	11,0%	15,6%	14,3%	33,3%
Σύνολο	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Κατανομή των σχεδίων ανάλογα με το ύψος της χρηματοδότησης και το πλήθος του προσωπικού που μετακινήθηκε

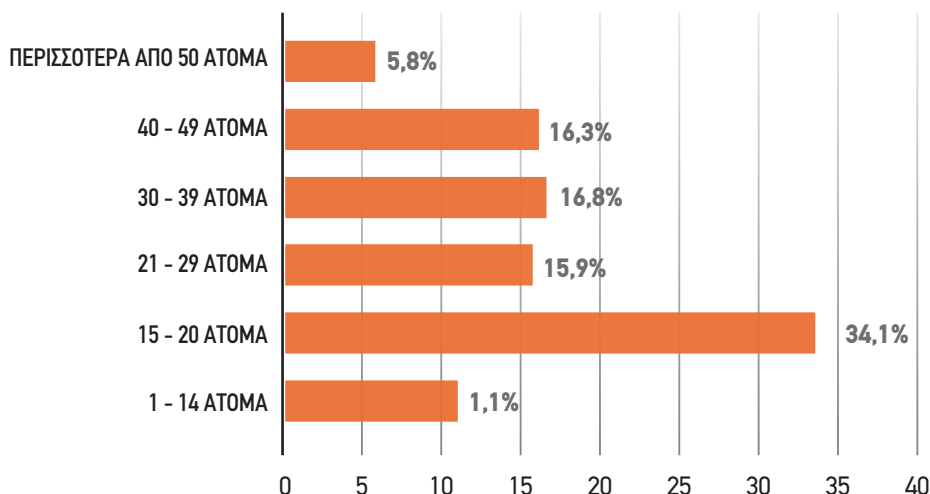

Όσον αφορά στην κατανομή των σχεδίων ανάλογα με το πλήθος του προσωπικού που μετακινήθηκε, από τα 226 σχέδια που αφορούσαν σε κινητικότητα προσωπικού το 36,3% των σχεδίων αφορούσε ομάδες από 1 έως 10 άτομα, το 40,3% αφορούσε ομάδες από 11 έως 19 άτομα, το 16,8% ομάδες από 20 έως 29 άτομα και το 6,6% ομάδες με περισσότερα από 30 άτομα. Αναφορικά με την κατανομή των σχεδίων ανάλογα με το πλήθος του προσωπικού που μετακινήθηκε και με το έτος έναρξης του εκάστοτε σχεδίου παρατηρούμε μια μείωση των προγραμμάτων που αφορούν μικρές ομάδες προσωπικού (από 1 έως 10 άτομα) από το 79,6% το 2014, στο 0% το 2016 και μια αντίστοιχη αύξηση των ποσοστών από το 1,9% το 2014 στο 48,6% το 2016 για σχέδια που αφορούν σε μετακινήσεις ομάδων προσωπικού μεγαλύτερων των 20 ατόμων.

Πίνακας 14. Κατανομή των σχεδίων ανάλογα με το πλήθος των εκπαιδευομένων που μετακινήθηκε

Πλήθος εκπαιδευομένων	Συχνότητα	Ποσοστό
1 – 14 άτομα	23	11,1
15 – 20 άτομα	71	34,1
21 – 29 άτομα	33	15,9
30 – 39 άτομα	35	16,8
40 – 49 άτομα	34	16,3
Περισσότερα από 50 άτομα	12	5,8
Σύνολο	208	100,0

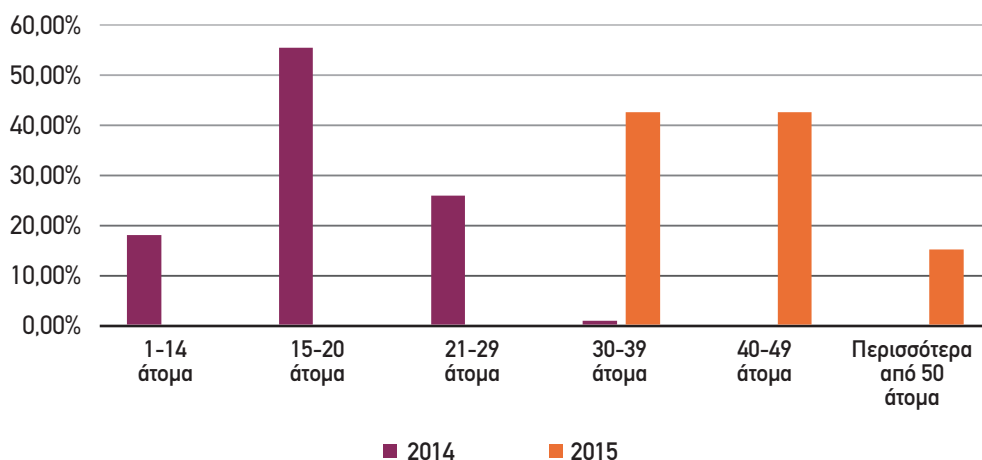
Κατανομή των σχεδίων ανάλογα με το πλήθος των εκπαιδευομένων που μετακινήθηκε

Πίνακας 15. Κατανομή των σχεδίων ανάλογα με το πλήθος των εκπαιδευομένων που μετακινήθηκε και με το έτος έναρξης

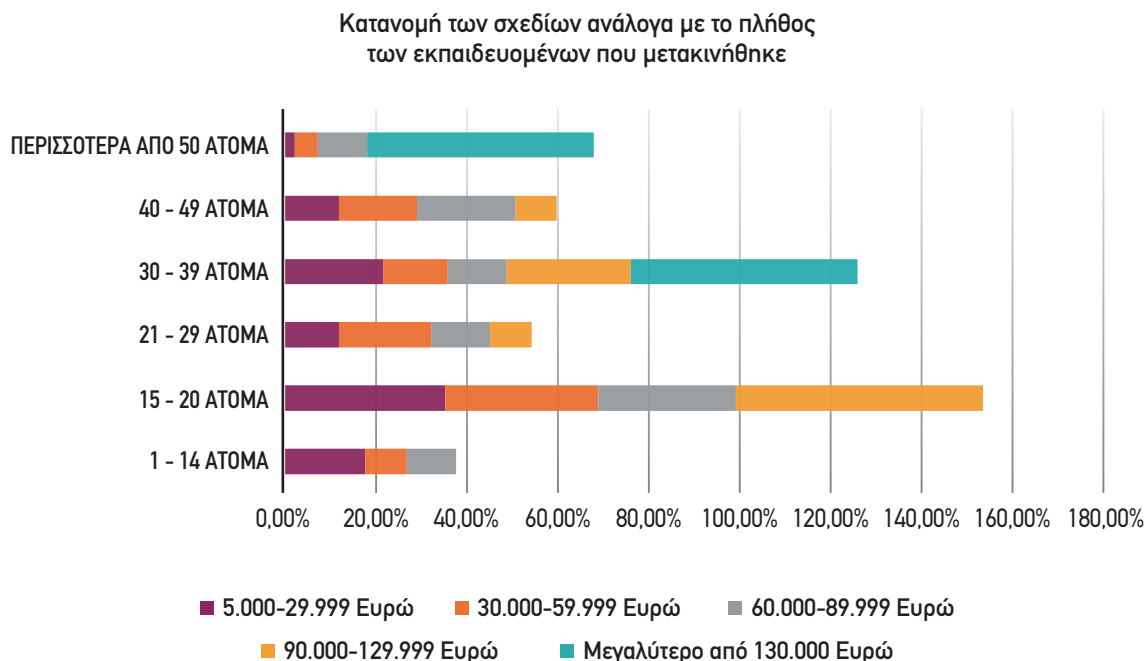
Πλήθος εκπαιδευομένων	Έτος έναρξης		
	2014	2015	Σύνολο
1 – 14 άτομα	18,0%	0,0%	11,1%
15 – 20 άτομα	55,5%	0,0%	34,1%
21 – 29 άτομα	25,8%	0,0%	15,9%
30 – 39 άτομα	0,8%	42,5%	16,8%
40 – 49 άτομα	0,0%	42,5%	16,3%
Περισσότερα από 50 άτομα	0,0%	15,0%	5,8%
Σύνολο	100,0%	100,0%	100,0%

Κατανομή των σχεδίων ανάλογα με το πλήθος των εκπαιδευομένων που μετακινήθηκε και με το έτος έναρξης

Πίνακας 16. Κατανομή των φορέων ανάλογα με το ύψος της χρηματοδότησης και το πλήθος των εκπαιδευόμενων που μετακινήθηκε

Πλήθος εκπαιδευόμενων	Ύψος προϋπολογισμού				
	5.000 – 29.999 Ευρώ	30.000 – 59.999 Ευρώ	60.000 – 89.999 Ευρώ	90.000 – 129.999 Ευρώ	Μεγαλύτερο από 130.000 Ευρώ
1 – 14 άτομα	17,6%	9,2%	10,9%	0,0%	0,0%
15 – 20 άτομα	35,3%	33,7%	30,4%	54,5%	0,0%
21 – 29 άτομα	11,8%	20,4%	13,0%	9,1%	0,0%
30 – 39 άτομα	21,6%	14,3%	13,0%	27,3%	50,0%
40 – 49 άτομα	11,8%	17,3%	21,7%	9,1%	0,0%
Περισσότερα από 50 άτομα	2,0%	5,1%	10,9%	0,0%	50,0%
Σύνολο	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

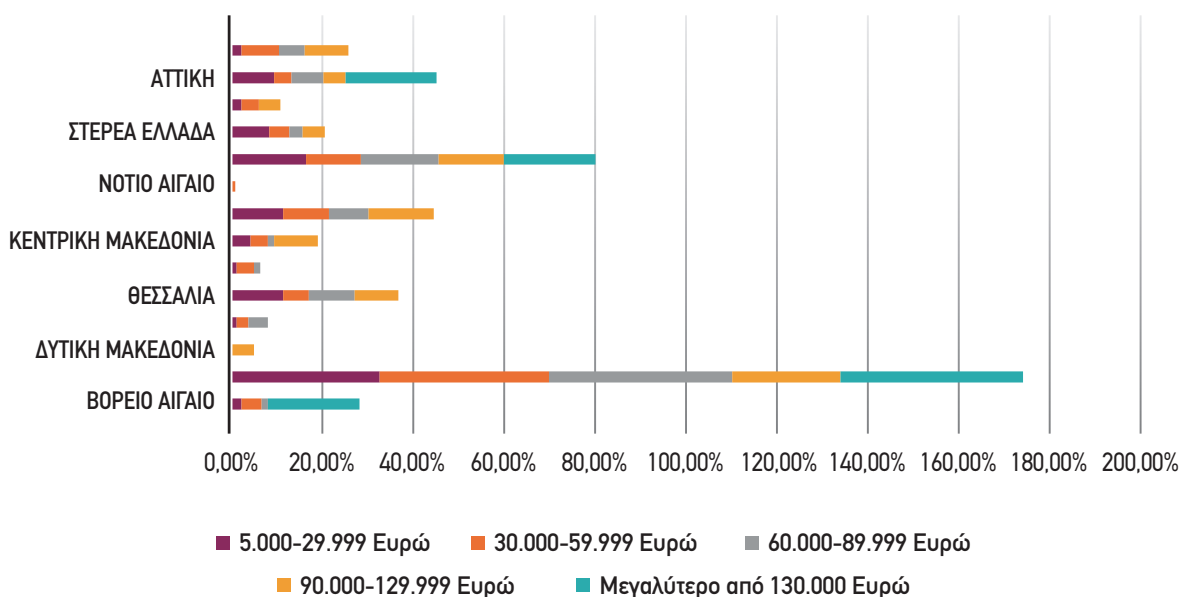
Όσον αφορά στην κατανομή των σχεδίων ανάλογα με το πλήθος των εκπαιδευομένων που μετακινήθηκε, από τα 208 σχέδια που αφορούσαν σε κινητικότητα μαθητών και σπουδαστών το 11,1% των σχεδίων αφορούσε ομάδες από 1 έως 14 άτομα, το 34,1% αφορούσε ομάδες από 15 έως 20 άτομα, το 15,9% ομάδες από 21 έως 29 άτομα, το 16,8% αφορούσε ομάδες από 30 έως 39 άτομα, το 16,3% αφορούσε ομάδες από 40 έως 49 άτομα και το 5,8% ομάδες με περισσότερα από 50 άτομα. Παρατηρώντας την ετήσια μεταβολή στα ποσοστά που αφορούν στο μέγεθος των ομάδων εκπαιδευομένων που μετακινούνται μέσω των σχεδίων για τα έτη 2014 και 2015 παρατηρούμε μια σημαντικότητα αύξηση στις ομάδες άνω των 30 ατόμων που μετακινήθηκαν μέσω των συγκεκριμένων προγραμμάτων Erasmus +.

Πίνακας 17. Κατανομή των φορέων ανάλογα με το ύψος της χρηματοδότησης και τη διοικητική περιφέρεια όπου εδρεύει ο φορέας

Περιφέρεια	Ύψος προϋπολογισμού				
	5.000 – 29.999 Ευρώ	30.000 – 59.999 Ευρώ	60.000 – 89.999 Ευρώ	90.000 – 129.999 Ευρώ	Μεγαλύτερο από 130.000 Ευρώ
Βόρειο Αιγαίο	2,0%	4,4%	1,4%	0,0%	20,0%
Δυτική Ελλάδα	32,3%	37,1%	40,0%	23,8%	40,0%
Δυτική Μακεδονία	0,0%	0,0%	0,0%	4,8%	0,0%
Ήπειρος	1,0%	2,5%	4,3%	0,0%	0,0%
Θεσσαλία	11,1%	5,7%	10,0%	9,5%	0,0%
Ιόνια Νησιά	1,0%	3,8%	1,4%	0,0%	0,0%
Κεντρική Μακεδονία	4,0%	3,8%	1,4%	9,5%	0,0%

Περιφέρεια	Ύψος προϋπολογισμού				
	5.000 – 29.999 Ευρώ	30.000 – 59.999 Ευρώ	60.000 – 89.999 Ευρώ	90.000 – 129.999 Ευρώ	Μεγαλύτερο από 130.000 Ευρώ
Κρήτη	11,1%	10,1%	8,6%	14,3%	0,0%
Νότιο Αιγαίο	0,0%	0,6%	0,0%	0,0%	0,0%
Πελοπόννησος	16,2%	11,9%	17,1%	14,3%	20,0%
Στερεά Ελλάδα	8,1%	4,4%	2,9%	4,8%	0,0%
Ανατολική Μακεδονία, Θράκη	2,0%	3,8%	0,0%	4,8%	0,0%
Αττική	9,1%	3,8%	7,1%	4,8%	20,0%
Extra-Region NUTS 2	2,0%	8,2%	5,7%	9,5%	0,0%
Σύνολο	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Κατανομή των φορέων ανάλογα με το ύψος της χρηματοδότησης και τη διοικητική περιφέρεια όπου εδρεύει ο φορέας

Ποσοτική αποτίμηση Σχεδίων Κινητικότητας Erasmus+ του τομέα Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης εκ μέρους των εκπαιδευομένων

4

Εσωτερική εγκυρότητα αξιολογικών κλιμάκων

		N	%
Cases	Valid	112	3,3
	Excluded ^a	3284	96,7
	Total	3396	100,0

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
0,957	39

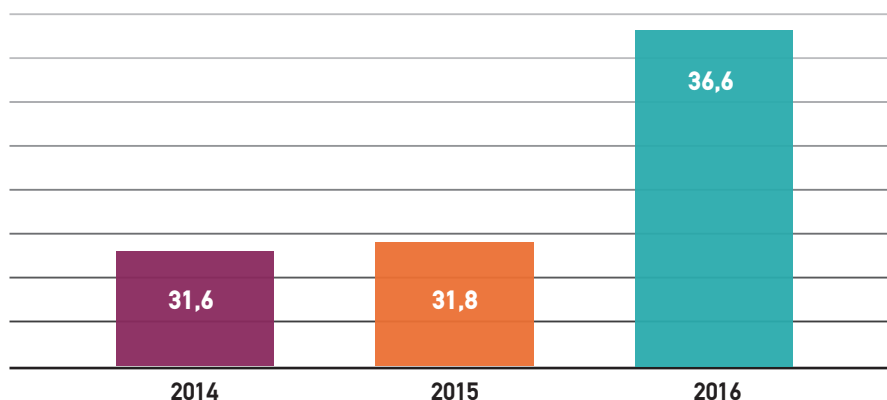
Ο έλεγχος αξιοπιστίας και εσωτερικής εγκυρότητας της κλίμακας αποτίμησης που χρησιμοποιήθηκε έδειξε υψηλή τιμή για τον δείκτη alpha του Cronbach (0,957 ή 0,970), αφού η σχετική τιμή πρέπει να είναι μεγαλύτερη του 0,6 για να θεωρήσουμε ότι υπάρχει έστω ελάχιστη εγκυρότητα και όσο πλησιάζει την τιμή (1) ο βαθμός εγκυρότητας τείνει στο απόλυτο. Με άλλα λόγια, το εργαλείο αποτίμησης θεωρείται απολύτως έγκυρο και αξιόπιστο.

A. Στοιχεία των Συμμετεχόντων και Γενικές Πληροφορίες

Πίνακας A.1. Κατανομή των εκπαιδευόμενων κατά έτος

Έτος	n	%
2014	1692	31,6
2015	1703	31,8
2016	1956	36,6
Σύνολο	5351	100,0

Κατανομή των εκπαιδευόμενων κατά έτος

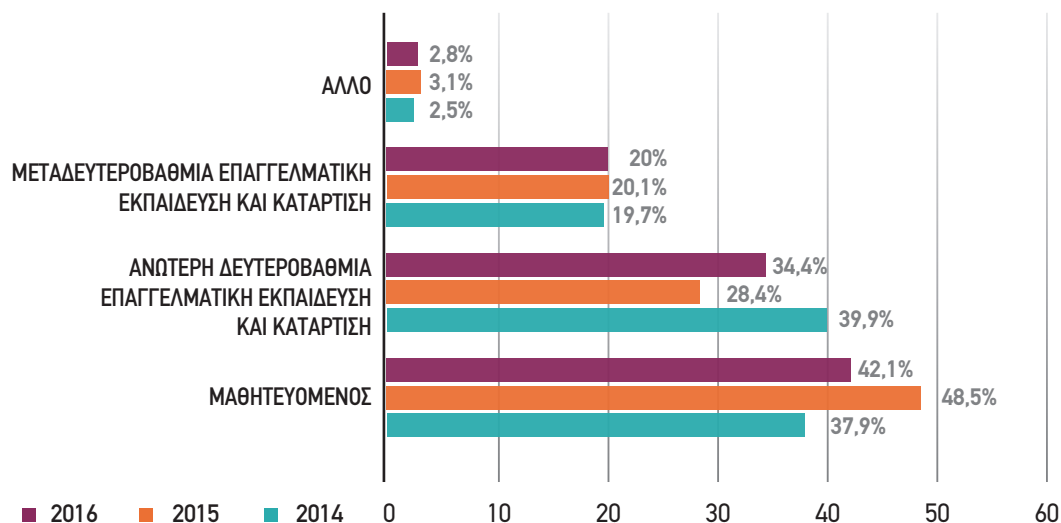

Όπως μπορούμε να διακρίνουμε από τους ανωτέρω πίνακες, η συμμετοχή των εκπαιδευόμενων στα σχέδια κινητικότητας Erasmus+ παρουσιάζει μια ελαφρά αυξητική πορεία κατά τη διάρκεια των τριών ετών αναφοράς της παρούσας μελέτης, καθώς από τους 1692 εκπαιδευόμενους που συμμετείχαν στις εν λόγω δράσεις το έτος 2014 παρατηρούμε ότι το 2016 ο συγκεκριμένος αριθμός έχει ανέλθει στους 1956.

Πίνακας Α.2. Κατανομή των εκπαιδευόμενων κατά επίπεδο σπουδών

Επίπεδο εκπαίδευσης	2014	2015	2016	Σύνολο
Μαθητευόμενος	37,9	48,5	42,1	42,8
Ανώτερη δευτεροβάθμια επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση	39,9	28,4	34,4	34,2
Μεταδευτεροβάθμια επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση	19,7	20,1	20,0	19,9
Άλλο	2,5	3,1	2,8	2,8
Σύνολο	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Κατανομή των εκπαιδευόμενων κατά επίπεδο σπουδών

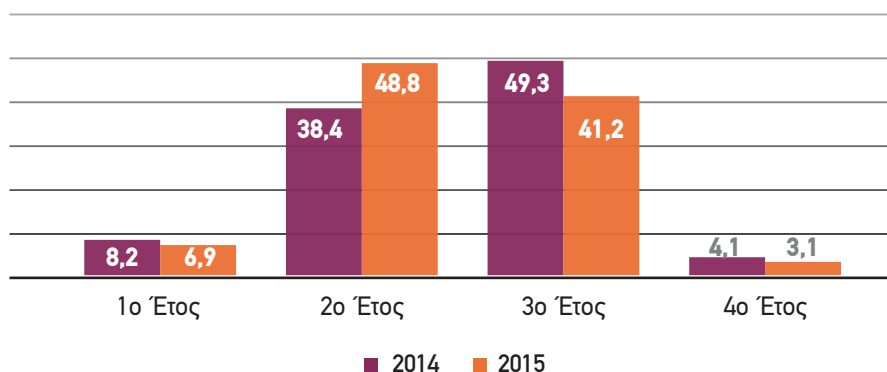

Αναφορικά με την κατανομή των εκπαιδευόμενων κατά επίπεδο σπουδών παρατηρούμε ότι συνολικά το 42,8% των συμμετεχόντων ήταν μαθητευόμενοι, το 34,2% των εκπαιδευομένων φοιτούσε στην ανώτερη δευτεροβάθμια επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση και το 19,9% στην μεταδευτεροβάθμια επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση. Επίσης σύμφωνα με τα ανωτέρω δεδομένα δεν παρατηρείται κάποια σημαντική κατ' έτος διαφοροποίηση.

Πίνακας Α.3. Κατανομή των εκπαιδευόμενων κατά έτος σπουδών

Έτος σπουδών	2014	2015	Σύνολο
1 ^ο έτος	8,2	6,9	7,5
2 ^ο έτος	38,4	48,8	43,6
3 ^ο έτος	49,3	41,2	45,3
4 ^ο έτος	4,1	3,1	3,6
Σύνολο	100,0%	100,0%	100,0%

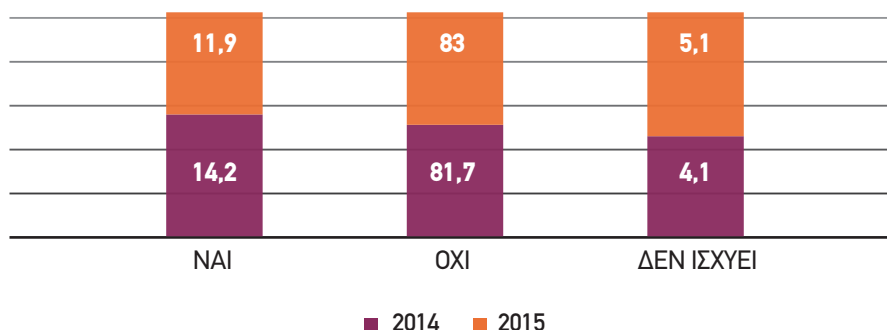
Κατανομή των εκπαιδευόμενων κατά έτος σπουδών

Πίνακας Α.4. Κατανομή των εκπαιδευόμενων ανάλογα με το εάν η κινητικότητα στο εξωτερικό ήταν υποχρεωτικό μέρος του προγράμματος των σπουδών τους

Σύμφωνα με το Π.Σ.	2014	2015	Σύνολο
Ναι	14,2	11,9	13,1
Όχι	81,7	83,0	82,3
Δεν ισχύει	4,1	5,1	4,6
Σύνολο	100,0%	100,0%	100,0%

Κατανομή των εκπαιδευόμενων ανάλογα με το εάν η κινητικότητα στο εξωτερικό ήταν υποχρεωτικό μέρος του προγράμματος των σπουδών τους

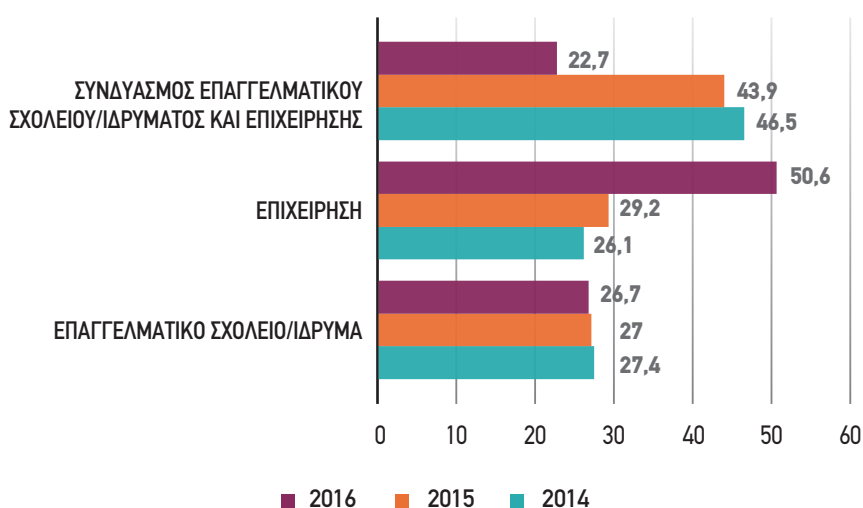
Αναφορικά με το έτος σπουδών των εκπαιδευόμενων που συμμετείχαν στα σχέδια, η μεγάλη τους πλειονότητα (88,9% επί του συνόλου) φοιτούσαν στο 2ο ή στο 3ο έτος σπουδών, ενώ όσον αφορά στην κατανομή των εκπαιδευόμενων ανάλογα με το εάν η κινητικότητα στο εξωτερικό ήταν υποχρεωτικό μέρος του προγράμματος των σπουδών τους παρατηρούμε ότι σε ποσοστό 82,3% η συμμετοχή σε προγράμματα Erasmus+ δεν αποτελούσε συμβατική τους υποχρέωση.

Β. Ποιότητα Σπουδών / Κατάρτισης

Πίνακας Β.1. Κατανομή των φορέων υποδοχής κατά είδος

Είδος φορέα	2014	2015	2016	Σύνολο
Επαγγελματικό σχολείο/ίδρυμα	27,4	27,0	26,7	27,4
Επιχείρηση	26,1	29,2	50,6	26,1
Συνδυασμός επαγγελματικού σχολείου/ιδρύματος και επιχείρησης	46,5	43,9	22,7	46,5
Σύνολο	100,0	100,00	100,0	100,0

Κατανομή των φορέων υποδοχής κατά είδος

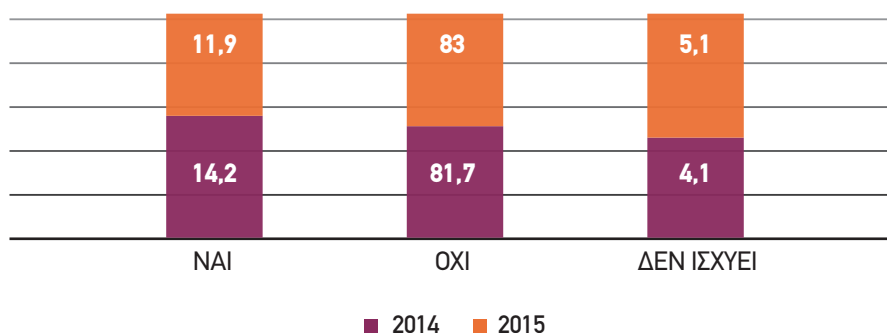

Αναφορικά με τους φορείς υποδοχής στις χώρες του εξωτερικού το 46,5% αφορούσε σε ένα συνδυασμό επαγγελματικού σχολείου, το 27,4% των επισκέψεων αφορούσε αποκλειστικά σε επαγγελματικό σχολείο και το 26,1% σε επιχειρήσεις.

Πίνακας Β.2. Ποιότητα μάθησης και διδασκαλίας στον φορέα υποδοχής

	2014		2015		2016		Σύνολο	
	Μ.Τ. ⁷⁵	Τ.Α. ⁷⁶	Μ.Τ.	Τ.Α.	Μ.Τ.	Τ.Α.	Μ.Τ.	Τ.Α.
Ποιότητα του περιεχομένου κατάρτισης	4,74	0,610	4,72	0,578	4,331	0,7013	4,74	0,609
Ποιότητα των μεθόδων διδασκαλίας	4,66	0,837	4,70	0,594	4,314	0,8059	4,66	0,836

Κατανομή των εκπαιδευόμενων ανάλογα με το εάν η κινητικότητα στο εξωτερικό ήταν υποχρεωτικό μέρος του προγράμματος των σπουδών τους

Όσον αφορά στην ποιότητα της μάθησης και της διδασκαλίας στον φορέα υποδοχής το σύνολο των εκπαιδευομένων δήλωσε από πολύ έως πάρα πολύ ικανοποιημένο (4,74/5 και 4,66/5).

Πίνακας Β.3. Ικανοποίηση από την υποστήριξη εκ μέρους του φορέα υποδοχής

	2014		2015		2016	
	Μ.Τ.	Τ.Α.	Μ.Τ.	Τ.Α.	Μ.Τ.	Τ.Α.
Μου δόθηκε η σωστή βοήθεια για να βρω έναν κατάλληλο φορέα υποδοχής	4,66	0,651	4,71	0,584	4,40	0,823
Ο οργανισμός στον οποίο εκπαιδεύτηκα ανταποκρίθηκε στις ανάγκες μου	4,69	0,604	4,68	0,637	4,24	0,746

⁷⁵ Μ.Τ. = Μέση Τιμή

⁷⁶ Τ.Α. = Τυπική απόκλιση

	2014		2015		2016	
	M.T	T.A.	M.T	T.A.	M.T	T.A.
Ήξερα ακριβώς τι αναμενόταν να κάνω και να μάθω κατά τη διάρκεια της κατάρτισής μου στο εξωτερικό	4,55	0,756	4,65	0,665	4,30	0,882
Η διάρκεια της κατάρτισης ήταν αρκετή για μένα για να εκπληρώσω τους εκπαιδευτικούς μου στόχους	4,18	1,110	4,41	0,899	3,92	0,954
Οι προτεινόμενες δραστηριότητες σχετίζονταν άμεσα με τους στόχους κατάρτισης μου στη χώρα μου	4,51	0,778	4,60	0,695	4,24	0,905
Μου παρασχέθηκε ο κατάλληλος εξοπλισμός	4,64	0,712	4,64	0,697	4,26	0,968
Γνώριζα το άτομο που ανέλαβε να με βοηθήσει να εκπληρώσω την κατάρτισή μου και να ελέγξει τα μαθησιακά αποτελέσματα	4,61	0,764	4,64	0,693	4,20	0,818
Ο οργανισμός αποστολής μου με βοήθησε κατά τη διάρκεια της τοποθέτησής μου	4,79	0,525	4,82	0,467	4,53	0,729

Γ. Πιστοποίηση και Επίσημη Αναγνώριση

Πίνακας Γ.1. Κατανομή των εκπαιδευόμενων ανάλογα με το εάν διέθεταν συμφωνία μάθησης με καθορισμένα μαθησιακά αποτελέσματα που κατάρτιστηκαν πριν την περίοδο της κινητικότητάς τους

Συμφωνία	2014	2015	Σύνολο
Ναι	91,7	94,8	93,2
Όχι	8,3	5,2	6,8
Σύνολο	100,0	100,0	100,0

Πίνακας Γ.2. Κατανομή των εκπαιδευόμενων ανάλογα με το εάν άλλαξε η συμφωνία μάθησης κατά τη διάρκεια της κινητικότητάς τους

	2014	2015	Σύνολο
Ναι	2,5	2,6	2,6
Όχι	97,5	97,4	97,4
Σύνολο	100,0	100,0	100,0

Πολύ σημαντικό στοιχείο αποτελεί επίσης το γεγονός ότι ένα ποσοστό της τάξεως του 93,2% από τους εκπαιδευόμενους που συμμετείχαν σε σχέδια κινητικότητας δήλωσε ότι διέθετε συμφωνία μάθησης με καθορισμένα μαθησιακά αποτελέσματα που κατάρτιστηκαν πριν την περίοδο της κινητικότητάς του, η οποία συμφωνία για το σύνολο σχεδόν των εκπαιδευόμενων (97,4%) τηρήθηκε επακριβώς.

Δ. Προσωπική Ανάπτυξη

Πίνακας Δ.1. Κλίμακα προσωπικής ανάπτυξης

	2014		2015		2016	
	M.T	T.A.	M.T	T.A.	M.T	T.A.
Σκέφτομαι λογικά και εξάγω συμπεράσματα (αναλυτικές δεξιότητες)	4,55	0,722	4,63	0,630	4,31	0,820
Βρίσκω λύσεις σε δύσκολα πλαίσια (δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων)	4,49	0,766	4,57	0,676	4,16	0,920
Σχεδιάζω και διεξάγω την εκμάθησή μου ανεξάρτητα	4,43	0,776	4,55	0,677	4,15	0,762
Εκφράζομαι δημιουργικά	4,61	0,676	4,65	0,603	4,35	0,746
Χρησιμοποιώ το διαδίκτυο, τα κοινωνικά μέσα δικτύωσης και τους υπολογιστές, π.χ. για τις σπουδές μου, την εργασία και προσωπικές δραστηριότητες	4,52	0,845	4,50	0,902	4,38	0,932
Επικοινωνώ και εκφράζομαι στην μητρική μου γλώσσα	4,22	1,183	4,21	1,177	4,04	1,083
Αναπτύσσω μια ιδέα και την θέτω σε εφαρμογή	4,52	0,713	4,56	0,702	4,28	0,797
Βλέπω την αξία διαφορετικών νοοτροπιών	4,79	0,500	4,78	0,482	4,63	0,562
Συνεργάζομαι σε ομάδες	4,75	0,596	4,79	0,487	4,62	0,651
Σχεδιάζω και οργανώνω καθήκοντα και δραστηριότητες	4,56	0,743	4,66	0,597	4,33	0,773
Είμαι πιο σίγουρος και πεπεισμένος για τις ικανότητες μου	4,69	0,595	4,74	0,499	4,49	0,644
Γνωρίζω καλύτερα τα δυνατά μου σημεία και τις αδυναμίες μου	4,66	0,635	4,71	0,546	4,48	0,662
Είμαι πιο ικανός/ή να προσαρμόζομαι και να δρω σε νέες καταστάσεις	4,68	0,585	4,74	0,506	4,51	0,705
Είμαι πιο ικανός/ή να σκέφτομαι και να αναλύω πληροφορίες με κριτικό τρόπο	4,50	0,709	4,61	0,612	4,36	0,724
Είμαι πιο ανεκτικός/ή προς τις αξίες και την συμπεριφορά άλλων ατόμων	4,62	0,658	4,69	0,583	4,46	0,695
Είμαι πιο ανοιχτόμυαλος/η και περίεργος/η για νέες προκλήσεις	4,74	0,553	4,74	0,501	4,59	0,619
Έχω την πρόθεση να συμμετάσχω πιο ενεργά στην κοινωνική και πολιτική ζωή της κοινότητάς μου	4,41	0,798	4,49	0,742	4,16	0,966
Ενδιαφέρομαι περισσότερο στο να γνωρίζω τι συμβαίνει στον κόσμο καθημερινά	4,48	0,764	4,55	0,678	4,38	0,797
Είμαι περισσότερο ικανός/ή να λαμβάνω αποφάσεις	4,54	0,705	4,62	0,626	4,38	0,781

	2014		2015		2016	
	M.T	T.A.	M.T	T.A.	M.T	T.A.
Είμαι περισσότερο ικανός/ή στο να συνεργάζομαι με ανθρώπους με διαφορετικό κοινωνικό και πολιτισμικό υπόβαθρο	4,69	0,590	4,73	0,525	4,55	0,586
Ενδιαφέρομαι περισσότερο για Ευρωπαϊκά θέματα	4,43	0,811	4,53	0,717	4,19	0,819
Νιώθω περισσότερο Ευρωπαίος	4,37	0,975	4,46	0,842	4,06	0,953
Έχω μεγαλύτερη επίγνωση των κοινωνικών και πολιτικών εννοιών όπως η δημοκρατία, η δικαιοσύνη, η ισότητα, η ιθαγένεια, τα πολιτικά δικαιώματα	4,39	0,839	4,45	0,774	4,20	0,809
Βελτίωσα τις τεχνικές και επαγγελματικές δεξιότητες/ ικανότητες	4,70	0,625	4,72	0,566	4,41	0,715

Σύμφωνα με τον ανωτέρω πίνακα είναι εμφανές ότι το σύνολο των συμμετεχόντων εκπαιδευομένων σε σχέδια κινητικότητας δήλωσε από πολύ έως πάρα πολύ ικανοποιημένο αναφορικά με την ανάπτυξη συγκεκριμένων δεξιοτήτων, όπως: η εξαγωγή συμπερασμάτων, η εξεύρεση λύσεων, η δημιουργική έκφραση, η χρήση των νέων τεχνολογιών, η συνεργατικότητα, η αυτογνωσία, η ενεργή συμμετοχή στα κοινά, οι τεχνικές και επαγγελματικές δεξιότητες κ.ο.κ.

Ε. Μελλοντικές Προοπτικές Εκπαίδευσης, Κατάρτισης και Εργασίας

Πίνακας Ε.1. Μελλοντικές Προοπτικές Εκπαίδευσης, Κατάρτισης και Εργασίας

	2014		2015		2016	
	M.T	T.A.	M.T	T.A.	M.T	T.A.
Πιστεύω ότι οι ευκαιρίες μου να βρω μια νέα ή καλύτερη εργασία έχουν αυξηθεί	4,61	0,681	4,64	0,645	4,26	0,828
Έχω μια σαφέστερη ιδέα για τις επαγγελματικές φιλοδοξίες σταδιοδρομίας και τους στόχους μου	4,64	0,608	4,67	0,573	4,34	0,696
Έχω καλύτερες ευκαιρίες για πρακτική άσκηση ή θέσεις εργασίας στη χώρα μου	4,45	0,850	4,56	0,707	4,19	0,826
Είμαι περισσότερο ικανός/ή να αναλαμβάνω εργασιακά καθήκοντα με υψηλή υπευθυνότητα μετά τη διαμονή μου στο εξωτερικό	4,53	0,740	4,63	0,629	4,26	0,783
Μπορώ εύκολα να φανταστώ την εργασία στο εξωτερικό κάποια στιγμή στο μέλλον	4,54	0,779	4,63	0,651	4,28	0,834

	2014		2015		2016	
	M.T	T.A.	M.T	T.A.	M.T	T.A.
Μπορώ εύκολα να φανταστώ τη μελλοντική εργασία στην χώρα όπου πέρασα την περίοδο Erasmus+	4,53	0,783	4,57	0,762	4,26	0,819
Θα ήθελα να εργαστώ σε ένα διεθνές πλαίσιο	4,49	0,778	4,57	0,714	4,16	0,836

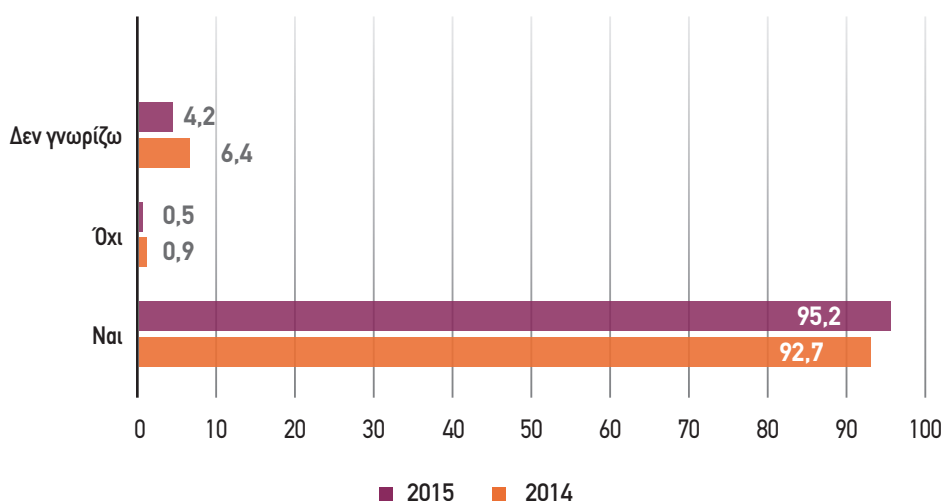
Πολύ ή πάρα πολύ ικανοποιημένοι δήλωσαν οι συμμετέχοντες και για ότι έχει να κάνει με μελλοντικές προοπτικές εκπαίδευσης, κατάρτισης και εργασίας καθώς πλέον επιθυμούν να εργαστούν σε ένα διεθνές περιβάλλον, νιώθουν μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση στο να αναλάβουν συγκεκριμένα καθήκοντα, πιστεύουν ότι πλέον έχουν περισσότερες πιθανότητες ανεύρεσης εργασίας κ.ο.κ.

ΣΤ. Πρακτικές και Οργανωτικές Διευθετήσεις

Πίνακας ΣΤ.1. Κατανομή των εκπαιδευόμενων ανάλογα με το εάν ήταν η διαδικασία επιλογής στον οργανισμό αποστολής δίκαιη και διαφανής

	2014	2015	Σύνολο
Ναι	92,7	95,2	94,0
Όχι	0,9	0,5	0,7
Δεν γνωρίζω	6,4	4,2	5,3
Σύνολο	100,0	100,0	100,0

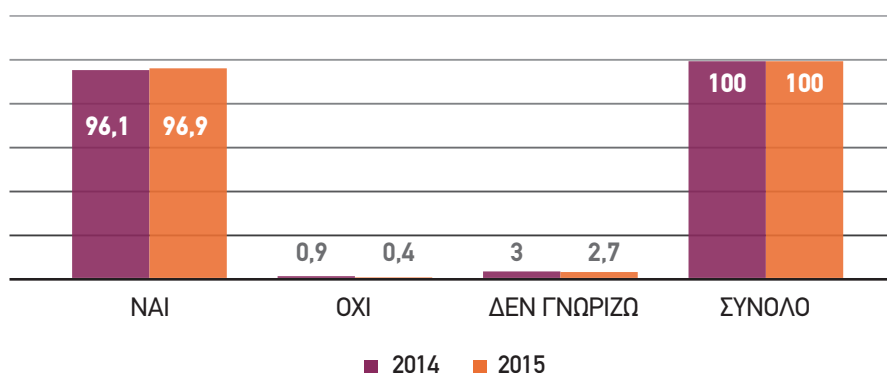
Κατανομή των εκπαιδευόμενων ανάλογα με το εάν ήταν η διαδικασία επιλογής στον οργανισμό αποστολής δίκαιη και διαφανής

Πίνακας ΣΤ.2. Κατανομή των εκπαιδευόμενων ανάλογα με το εάν διασφαλίστηκε η ίση μεταχείριση από τον οργανισμό υποδοχής κατά τη διάρκεια της συμμετοχής τους στο σχέδιο

	2014	2015	Σύνολο
Ναι	96,1	96,9	96,5
Όχι	0,9	0,4	0,7
Δεν γνωρίζω	3,0	2,7	2,8
Σύνολο	100,0	100,0	100,0

Κατανομή των εκπαιδευόμενων ανάλογα με το εάν διασφαλίστηκε η ίση μεταχείριση από τον οργανισμό υποδοχής κατά τη διάρκεια της συμμετοχής τους στο σχέδιο

Σύμφωνα με τους ανωτέρω πίνακες η συντριπτική πλειοψηφία των συμμετεχόντων πιστεύει ότι η διαδικασία επιλογής στον οργανισμό αποστολής ήταν δίκαιη και διαφανής (94%), ενώ ένα αντίστοιχα υψηλό ποσοστό θεωρεί ότι διασφαλίστηκε η ίση μεταχείριση από τον οργανισμό υποδοχής κατά τη διάρκεια της συμμετοχής τους στο σχέδιο (96,5%).

Πίνακας ΣΤ.3. Βαθμός ένταξης στον φορέα υποδοχής και βαθμός ικανοποίησης από τον φορέα υποδοχής

	2014		2015	
	Μ.Τ	Τ.Α.	Μ.Τ	Τ.Α.
Στην καθημερινότητα του οργανισμού υποδοχής	4,77	0,521	4,79	0,465
Με τους τοπικούς σπουδαστές	4,68	0,601	4,67	0,607
Με άλλους Erasmus+/ διεθνείς σπουδαστές	4,63	0,656	4,60	0,688
Είμαι περισσότερο ικανός/ή να αναλαμβάνω εργασιακά καθήκοντα με υψηλή υπευθυνότητα μετά τη διαμονή μου στο εξωτερικό	4,77	0,521	4,79	0,465

	2014		2015	
	M.T	T.A.	M.T	T.A.
Βαθμός ικανοποίησης από τον φορέα υποδοχής				
Βαθμός ικανοποίησης με την καθοδήγηση και τις υποστηρικτικές ρυθμίσεις που παρασχέθηκαν από τον οργανισμό υποδοχής	4,79	0,543	4,78	0,522
Βαθμός ικανοποίησης με τον τρόπο που ο οργανισμός υποδοχής αντιμετώπισε ερωτήσεις, παράπονα ή προβλήματα που μπορεί να προέκυψαν κατά τη διάρκεια της συμμετοχής στο σχέδιο	4,77	0,560	4,79	0,508

Οι συμμετέχοντες στο σχέδιο δήλωσαν επίσης πολύ ή πάρα πολύ ικανοποιημένοι με την καθημερινότητα του οργανισμού υποδοχής, τους τοπικούς και διεθνείς σπουδαστές, με την καθοδήγηση από τον φορέα υποδοχής κ.ο.κ.

Ζ. Διαμονή και Υποδομή

Πίνακας Ζ.1. Βαθμός ικανοποίησης από τη διαμονή και διευθετήσεις ταξιδιού

	2014		2015	
	M.T	T.A.	M.T	T.A.
Η καθοδήγηση που λάβατε από τον Οργανισμό υποδοχής στην εύρεση Εργασίας	4,73	0,611	4,70	0,636
Η διαμονή	4,68	0,738	4,73	0,652
Οι ταξιδιωτικές διευθετήσεις	4,84	0,459	4,81	0,510
Παροχές στον οργανισμό υποδοχής				
	M.T	T.A.	M.T	T.A.
Συνθήκες στο χώρο εργασίας	4,79	0,487	4,76	0,506
Τάξεις	4,74	0,554	4,64	0,667
Αίθουσες μελέτης	4,72	0,609	4,50	0,828
Βιβλιοθήκες	4,59	0,753	4,56	0,795
Πρόσβαση σε ηλεκτρονικούς υπολογιστές	4,60	0,806	4,58	0,770
Πρόσβαση σε ιντερνετ και ηλεκτρονικά Μηνύματα	4,64	0,765	4,52	0,790
Καφέ/ καντίνα	4,53	0,815	4,76	0,506

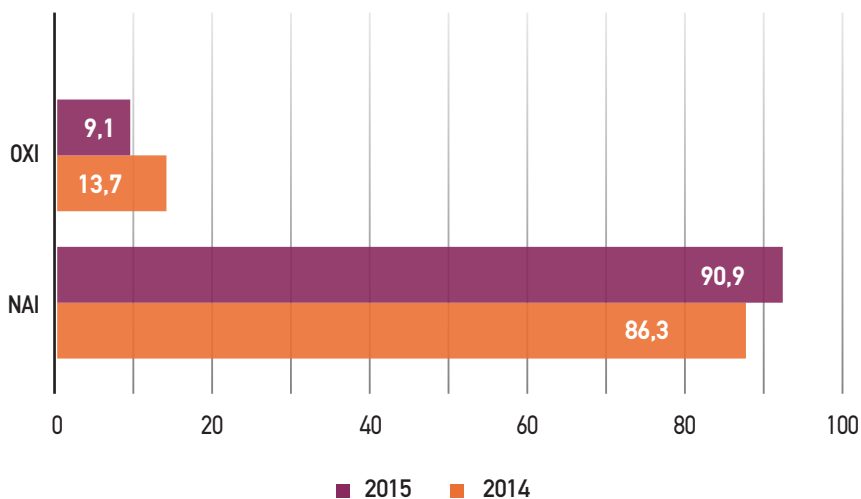
Εξαιρετικά ικανοποιημένοι δήλωσαν επίσης οι συμμετέχοντες τόσο για τις συνθήκες διαμονής όσο και για τις διάφορες παροχές (συνθήκες στο χώρο εργασίας, τάξεις, αίθουσες μελέτης, βιβλιοθήκες, πρόσβαση σε ηλεκτρονικούς υπολογιστές κ.ο.κ.) από τον φορέα υποδοχής.

Η. Δαπάνες

Πίνακας Η.1. Κατανομή των εκπαιδευόμενων ανάλογα με το εάν έχει λάβει επιχορήγηση Erasmus+

	2014	2015
Ναι	86,3	90,9
Όχι	13,7	9,1
Σύνολο	100,0	100,0

Κατανομή των εκπαιδευόμενων ανάλογα με το εάν έχει λάβει επιχορήγηση Erasmus+

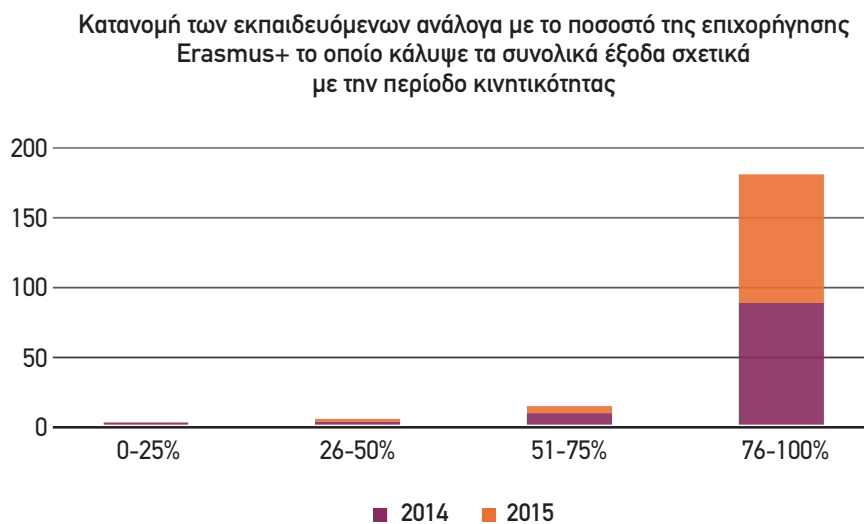
Πίνακας Η.2. Κατανομή των εκπαιδευόμενων ανάλογα με το εάν έλαβαν τις πληρωμές έγκαιρα, σε συμφωνία με τις αναγραφόμενες ημερομηνίες στη συμφωνία επιχορήγησης

	2014	2015
Ναι	98,0	97,9
Όχι	2,0	2,1
Σύνολο	100,0	100,0

Πίνακας Η.3. Κατανομή των εκπαιδευόμενων ανάλογα με το ποσοστό της επιχορήγησης Erasmus+ το οποίο κάλυψε τα συνολικά έξοδα σχετικά με την περίοδο κινητικότητας

	2014	2015
0-25%	1,3	0,5
26-50%	2,5	1,5
51-75%	8,2	5,3
76-100%	87,9	92,7
Σύνολο	100,0	100,0

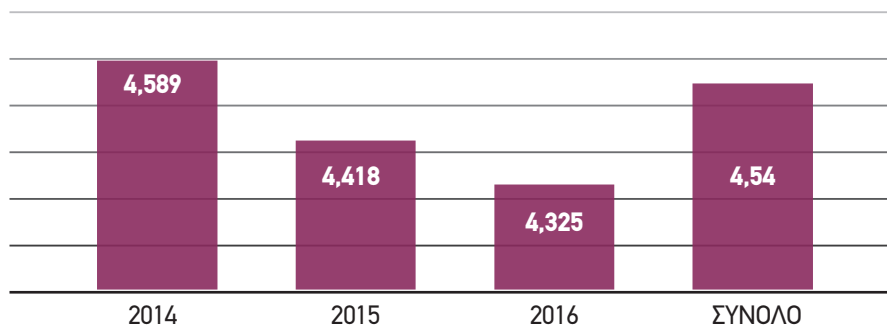
Σύμφωνα με τους ανωτέρω πίνακες ένα ποσοστό της τάξεως του 90% έλαβε επιχορήγηση για τη συμμετοχή του στο σχέδιο, ενώ σχεδόν το σύνολο των ωφελούμενων δήλωσε ότι έλαβε τις πληρωμές έγκαιρα, σε συμφωνία με τις αναγραφόμενες ημερομηνίες στην συμφωνία επιχορήγησης.

Θ. Συνολική Αξιολόγηση

Πίνακας Ι. Συνολικός βαθμός ικανοποίησης των εκπαιδευόμενων από τη συμμετοχή τους στα σχέδια κινητικότητας του τομέα Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης κατά έτος και συνολικά

	Έτος			Σύνολο
	2014	2015	2016	
Βαθμός ικανοποίησης	4,5890	4,418	4,325	4,54

Συνολικός βαθμός ικανοποίησης των εκπαιδευόμενων από τη συμμετοχή τους στα σχέδια κινητικότητας του τομέα Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης κατά έτος και συνολικά

Όπως γίνεται αντιληπτό από τους ανωτέρω πίνακες, ο βαθμός ικανοποίησης των εκπαιδευόμενων από την συμμετοχή τους στα προγράμματα κινητικότητας Erasmus + είναι ιδιαίτερα υψηλός (4,54/5), γεγονός που αντικατοπτρίζει μεταξύ άλλων και την επιτυχή υλοποίηση των εν λόγω σχεδίων.

Ποσοτική αποτίμηση Σχεδίων Κινητικότητας Erasmus+ του τομέα Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης εκ μέρους του προσωπικού

5

Εσωτερική εγκυρότητα αξιολογικών κλιμάκων

ReliabilityStatistics

Cronbach's Alpha	N of Items
,970	36

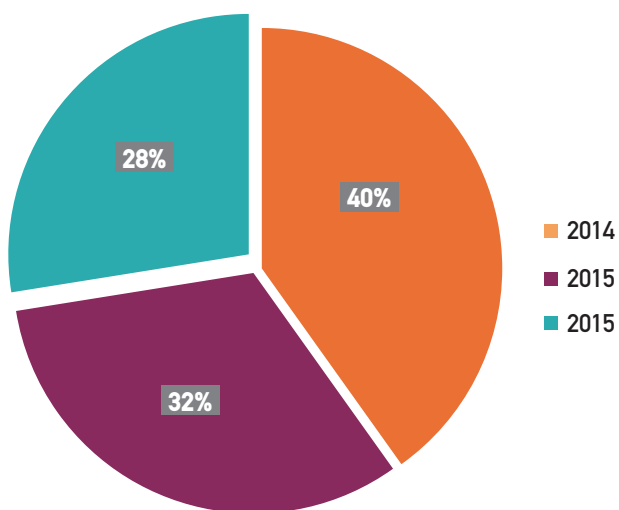
Ο έλεγχος αξιοπιστίας και εσωτερικής εγκυρότητας της κλίμακας αποτίμησης που χρησιμοποιήθηκε έδειξε υψηλή τιμή για τον δείκτη alpha του Cronbach (0,957 ή 0,970), αφού η σχετική τιμή πρέπει να είναι μεγαλύτερη του 0,6 για να θεωρήσουμε ότι υπάρχει έστω ελάχιστη εγκυρότητα και όσο πλησιάζει την τιμή (1) ο βαθμός εγκυρότητας τείνει στο απόλυτο. Με άλλα λόγια, το εργαλείο αποτίμησης θεωρείται απολύτως έγκυρο και αξιόπιστο.

Α. Στοιχεία των Συμμετεχόντων και Γενικές Πληροφορίες

Πίνακας Α.1. Κατανομή του προσωπικού κατά έτος

Έτος	n	%
2014	1269	40,1
2015	1023	32,3
2016	871	27,5
Σύνολο	3163	100,0

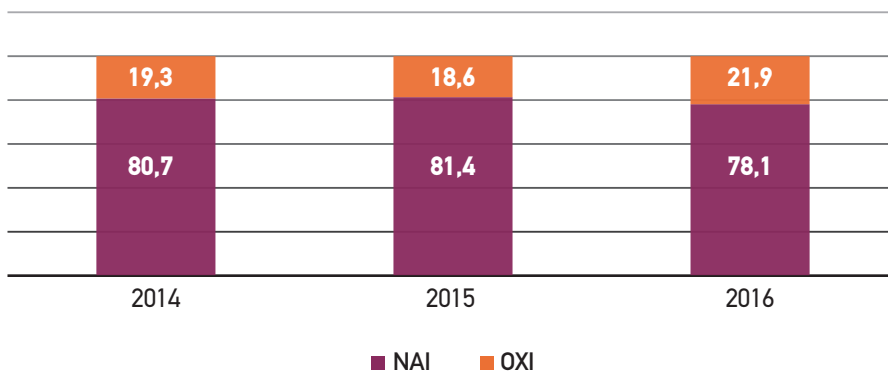
Κατανομή του προσωπικού κατά έτος

Πίνακας Α.2. Κατανομή του προσωπικού ανάλογα με το εάν ήταν η πρώτη του συμμετοχή σε σχέδιο κινητικότητας Erasmus+

	2014	2015	2016	Σύνολο
Ναι	80,7	81,4	78,1	78,1
Όχι	19,3	18,6	21,9	21,9
Σύνολο	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

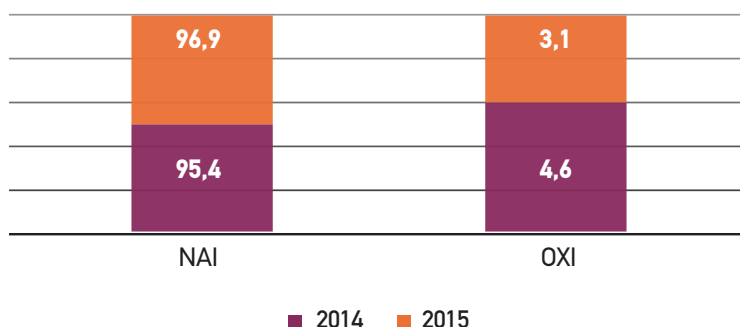
Κατανομή του προσωπικού ανάλογα με το εάν ήταν η πρώτη συμμετοχή σε σχέδιο κινητικότητας Erasmus+

Πίνακας Α.3. Κατανομή του προσωπικού ανάλογα με το εάν υπογράφηκε κάποια συμφωνία κινητικότητας με τον φορέα πριν την κινητικότητα

	2014	2015
Ναι	95,4	96,9
Όχι	4,6	3,1
Σύνολο	100,0	100,0

Κατανομή του προσωπικού ανάλογα με το εάν υπογράφηκε κάποια συμφωνία κινητικότητας με τον φορέα πριν την κινητικότητα

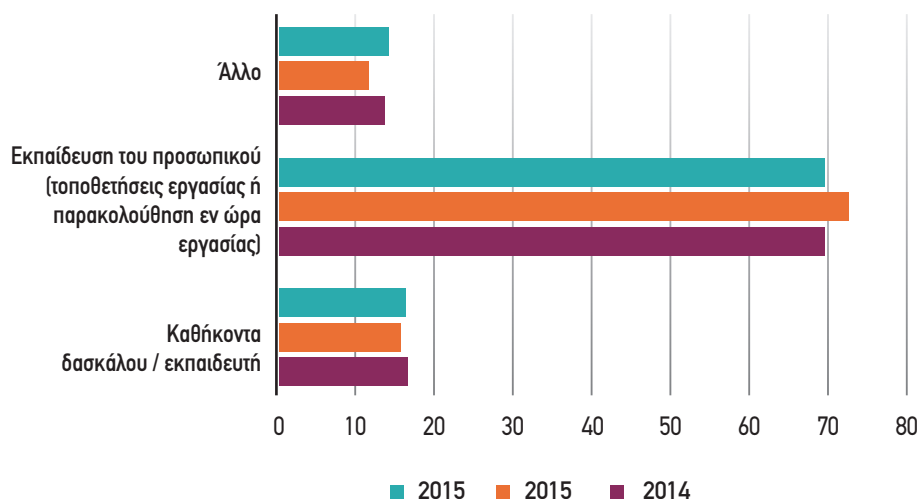

Όπως μπορούμε να διακρίνουμε από τους ανωτέρω πίνακες η συμμετοχή προσωπικού σε σχέδια κινητικότητας Erasmus+ παρουσιάζει μια ελαφρά φθίνουσα πορεία κατά την τριετία αναφοράς της παρούσας μελέτης. Πιο συγκεκριμένα, το 2014 συμμετείχαν 1269 μέλη προσωπικού, το 2015 συμμετείχαν 1023 και το 2016 συμμετείχαν στα εν λόγω σχέδια 871 μέλη προσωπικού. Από τους συμμετέχοντες το 78,1% συμμετείχε για πρώτη φορά σε παρόμοιο σχέδιο, ενώ το σύνολο σχεδόν των συμμετεχόντων υπέγραψε κάποια σύμβαση πριν την διεξαγωγή της δράσης.

Πίνακας Α.4. Κατανομή του προσωπικού ανάλογα με το είδος της δραστηριότητας

	2014	2015	2016	Σύνολο
Καθήκοντα δασκάλου / εκπαιδευτή	16,5	15,5	16,2	16,1
Εκπαίδευση του προσωπικού (τοποθετήσεις εργασίας ή παρακολούθηση εν ώρα εργασίας)	70,1	72,9	69,8	70,9
Άλλο	13,5	11,5	14,0	13,0
Σύνολο	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Κατανομή του προσωπικού ανάλογα με το είδος της δραστηριότητας

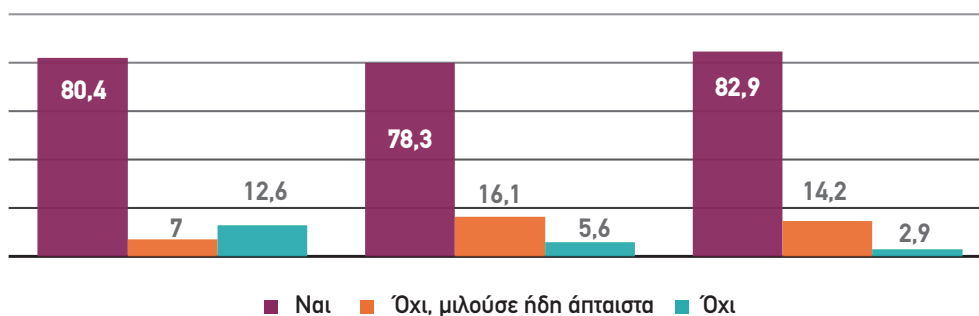

Β. Επιτεύγματα και αντίκτυπος

Πίνακας Β.1. Κατανομή του προσωπικού ανάλογα με το εάν θεωρεί ότι βελτίωσε τις ικανότητές του στην κύρια ξένη γλώσσα που χρησιμοποιήθηκε κατά τη διάρκεια της κινητικότητας

	2014	2015	2016	Σύνολο
Ναι	80,4	78,3	82,9	80,4
Όχι, μιλούσε ήδη άπταιστα	7,0	16,1	14,2	12,0
Όχι	12,6	5,6	2,9	7,7
Σύνολο	100,0	100,00	100,0	100,0

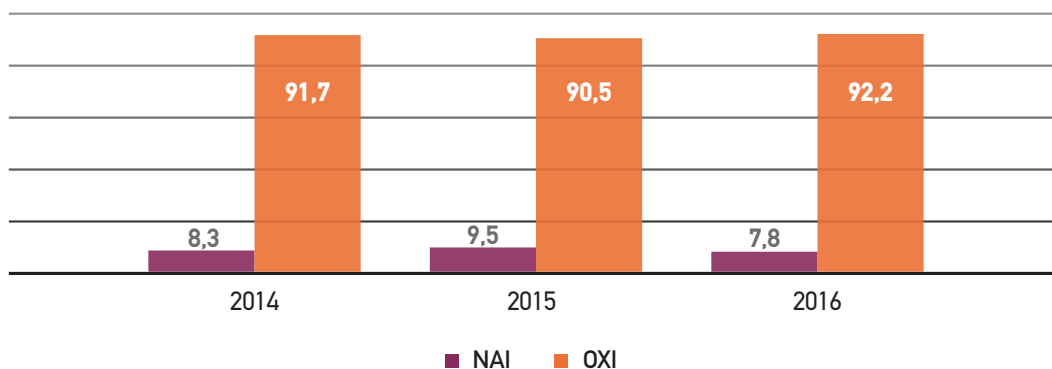
Κατανομή του προσωπικού ανάλογα με το εάν θεωρεί ότι βελτίωσε τις ικανότητές του στην κύρια ξένη γλώσσα που χρησιμοποιήθηκε κατά τη διάρκεια της κινητικότητας

Πίνακας Β.2. Κατανομή του προσωπικού ανάλογα με το εάν ακολούθησε γλωσσικό μάθημα/εκπαίδευσε αυτή την κύρια γλώσσα πριν ή κατά τη διάρκεια της δραστηριότητας

	2014	2015	2016	Σύνολο
Ναι	8,3	9,5	7,8	8,5
Όχι	91,7	90,5	92,2	91,5
Σύνολο	100,0	100,00	100,0	100,0

Κατανομή του προσωπικού ανάλογα με το εάν ακολούθησε γλωσσικό μάθημα/εκπαίδευσε σε αυτή την κύρια γλώσσα πριν ή κατά τη διάρκεια της δραστηριότητας

Σύμφωνα με τους ανωτέρω πίνακες το 80,4% των συμμετεχόντων θεωρεί ότι βελτίωσε τις ικανότητές του στην κύρια ξένη γλώσσα που χρησιμοποιήθηκε κατά τη διάρκεια της κινητικότητας, χωρίς μάλιστα σε ποσοστό 91,5% να χρειαστεί να παρακολουθήσει κάποια επιπλέον μαθήματα.

Πίνακας Β.3. Κατανομή του προσωπικού ανάλογα με τον βαθμό συμφωνίας του ως προς την απόκτηση συγκεκριμένων δεξιοτήτων

	2014		2015		2016		Σύνολο	
	Μ.Τ ⁷⁷	Τ.Α. ⁷⁸	Μ.Τ	Τ.Α.	Μ.Τ	Τ.Α.	Μ.Τ	Τ.Α.
Επικοινωνία στη μητρική γλώσσα	3,50	1,253	3,81	1,361	3,68	1,286	3,65	1,305
Πρακτικές δεξιότητες (π.χ. σχεδιασμός και οργάνωση, διαχείριση έργου, κ.λπ.)	4,40	0,740	4,57	0,647	4,48	0,694	4,48	0,702
Αναλυτικές δεξιότητες	4,26	0,804	4,43	0,735	4,41	0,680	4,35	0,753

⁷⁷ Μ.Τ. = Μέση Τιμή

⁷⁸ Τ.Α. = Τυπική απόκλιση

	2014		2015		2016		Σύνολο	
	M.T ⁷⁷	T.A. ⁷⁸	M.T	T.A.	M.T	T.A.	M.T	T.A.
Αίσθημα πρωτοβουλίας και επιχειρηματικότητας	4,35	0,777	4,44	0,736	4,40	0,797	4,39	0,771
Ανάπτυξη της ικανότητας για μάθηση	4,46	0,750	4,62	0,619	4,62	0,608	4,56	0,676
Διαπροσωπικές και κοινωνικές ικανότητες	4,57	0,636	4,67	0,562	4,66	0,533	4,63	0,587
Συναισθηματικές δεξιότητες (π.χ. έχω περισσότερη αυτοπεποίθηση, κλπ.)	4,41	0,776	4,52	0,680	4,52	0,689	4,48	0,724
Πολιτιστική επίγνωση και έκφραση	4,50	0,678	4,64	0,586	4,59	0,563	4,57	0,622

Σύμφωνα με τον ανωτέρω πίνακα το σύνολο των συμμετεχόντων θεωρεί ότι κατά την διάρκεια του σχεδίου κινητικότητας βελτίωσε μια σειρά δεξιοτήτων όπως: οι πρακτικές δεξιότητες (π.χ. σχεδιασμός και οργάνωση, διαχείριση έργου, κ.λπ.), οι αναλυτικές δεξιότητες, το αίσθημα πρωτοβουλίας, η ανάπτυξη της ικανότητας για μάθηση, οι διαπροσωπικές και κοινωνικές ικανότητες κ.ο.κ.

Πίνακας Β.4. Προσωπική και Επαγγελματική εξέλιξη: χάρη σε αυτήν την δραστηριότητα κινητικότητας

	2014		2015		2016	
	M.T	T.A.	M.T	T.A.	M.T	T.A.
Έχω πειραματιστεί και έχω αναπτύξει νέες πρακτικές εκμάθησης ή μεθόδους διδασκαλίας	4,17	0,916	4,40	0,838	4,32	0,805
Έχω αποκτήσει δεξιότητες συγκεκριμένου τομέα ή πρακτικές δεξιότητες που άπτονται της τρέχουσας δουλειά μου και της επαγγελματικής ανάπτυξης	4,35	0,784	4,54	0,669	4,51	0,648
Έχω βελτιώσει τις οργανωτικές/διαχειριστικές/ ηγετικές ικανότητες μου	4,31	0,805	4,46	0,720	4,34	0,747
Έχω ενισχύσει ή επεκτείνει το επαγγελματικό μου δίκτυο ή έχω αναπτύξει νέες επαφές	4,26	0,849	4,45	0,743	4,36	0,725
Έχω ενισχύσει τη συνεργασία με τον συνεργαζόμενο φορέα/οργανισμό	4,22	0,891	4,42	0,780	4,32	0,769
Έχω χτίσει συνεργασία με τους φορείς της αγοράς εργασίας	3,83	1,051	3,98	1,061	3,83	1,006
Έχω χτίσει συνεργασία με τους φορείς της κοινωνίας των πολιτών	3,85	1,034	4,04	1,007	3,93	0,915

	2014		2015		2016	
	M.T	T.A.	M.T	T.A.	M.T	T.A.
Έχω αυξήσει τις κοινωνικές, γλωσσικές και/ή πολιτιστικές μου ικανότητες	4,40	0,777	4,57	0,676	4,58	0,613
Έχω βελτιώσει τις ικανότητές μου στη χρήση των εργαλείων Πληροφορικής και Τεχνολογίας Πληροφορίας (π.χ. υπολογιστή, διαδίκτυο, πλατφόρμες εικονικής συνεργασίας, λογισμικό, συσκευές ΤΠΕ, κ.λπ.)	4,15	0,954	4,33	0,903	4,27	0,904
Έχω αυξήσει την ικανοποίηση από την εργασία μου	4,44	0,722	4,53	0,684	4,55	0,617
Έχω βελτιώσει την εργασία μου και τις ευκαιρίες καριέρας	4,24	0,817	4,34	0,803	4,28	0,772

Πίνακας Β.6. Προσωπική και Επαγγελματική εξέλιξη. Μέρος Β

	2014		2015		2016	
	M.T	T.A.	M.T	T.A.	M.T	T.A.
Έχω αυξήσει τη γνώση μου σε νέες μεθόδους αξιολόγησης / πιστοποίησης δεξιοτήτων ή ικανοτήτων που αποκτώνται στο σχολείο ΕΕΚ / πλαίσιο μάθησης εκπαίδευσης	4,12	0,947	4,39	0,815	4,28	0,765
Έχω βελτιώσει τις γνώσεις μου στο αντικείμενο του επαγγελματικού μου τομέα όπου διδάχτηκα/ εκπαιδεύτηκα	4,38	0,806	4,54	0,711	4,57	0,630
Έχω μοιραστεί τις γνώσεις και τις ικανότητές μου με σπουδαστές και/ή άλλα άτομα	4,33	0,829	4,53	0,683	4,49	0,678
Έχω ανανεώσει τη στάση μου απέναντι στη διδασκαλία/κατάρτιση	4,32	0,858	4,48	0,753	4,51	0,669
Έχω αναβαθμίσει τις γνώσεις μου στα συστήματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης σε άλλες χώρες	4,39	0,851	4,49	0,765	4,46	0,707
Έχω εμπλουτίσει τις γνώσεις μου στους (Ευρωπαϊκούς) μηχανισμούς χρηματοδότησης για σχέδια επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης	4,30	0,901	4,48	0,754	4,41	0,718

Αναφορικά με την προσωπική και επαγγελματική εξέλιξη των συμμετεχόντων χάρη στη συμμετοχή τους στο σχέδιο κινητικότητας, οι συμμετέχοντες στην μεγάλη τους πλειοψηφία ανέφεραν ότι εμπλούτισαν τις γνώσεις τους στους Ευρωπαϊκούς μηχανισμούς χρηματοδότησης για σχέδια επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, αναβαθμίσαν τις γνώσεις τους στα συστήματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης σε άλλες χώρες, ανανέωσαν τη στάση τους απέναντι στη διδασκαλία, βελτίωσαν τις γνώσεις τους στο αντικείμενο τους, βελτίωσαν τις ικανότητές τους στη χρήση των εργαλείων Πληροφορικής και Τεχνολογίας Πληροφορίας, επέκτειναν το επαγγελματικό τους δίκτυο, ανέπτυξαν νέες πρακτικές εκμάθησης ή μεθόδους διδασκαλίας κ.ο.κ.

Πίνακας Β.7. Βαθμός συμφωνίας ως προς την συμμετοχή του προσωπικού στο Erasmus+ και τον ακόλουθο αντίκτυπο στον οργανισμό αποστολής

	2014		2015		2016	
	Μ.Τ	Τ.Α.	Μ.Τ	Τ.Α.	Μ.Τ	Τ.Α.
Θα οδηγήσει στη χρήση νέων μεθόδων διδασκαλίας/κατάρτισης/προσεγγίσεων/καλών πρακτικών στον οργανισμό αποστολής μου	4,38	0,772	4,55	0,740	4,52	0,623
Έχει οδηγήσει στη χρήση νέων μεθόδων/προσεγγίσεων διδασκαλίας/κατάρτισης	4,08	0,883	4,29	0,921	4,24	0,792
Θα οδηγήσει στην εισαγωγή νέων αντικειμένων διδασκαλίας/κατάρτισης	4,22	0,854	4,45	0,821	4,41	0,731
Έχει οδηγήσει στην εισαγωγή νέων αντικειμένων διδασκαλίας/κατάρτισης	3,93	0,972	4,19	0,983	4,14	0,878
Θα οδηγήσει στην καλύτερη κινητοποίηση των μαθητών στο αντικείμενο που διδάσκω	4,09	1,001	4,42	0,874	4,44	0,720
Θα οδηγήσει στην εισαγωγή αλλαγών στην οργάνωση/διοίκηση του οργανισμού αποστολής μου	4,13	0,897	4,26	0,903	4,22	0,802
Έχει οδηγήσει στην εισαγωγή αλλαγών στην οργάνωση/διοίκηση του οργανισμού αποστολής μου	3,97	0,948	4,09	1,004	4,03	0,880
Θα οδηγήσει σε νέα/ αυξημένη συνεργασία με τον συνεργαζόμενο φορέα/οργανισμό (ους)	4,26	0,814	4,49	0,707	4,37	0,764
Έχει οδηγήσει σε νέα/αυξημένη συνεργασία με το συνεργαζόμενο φορέα/οργανισμό (ους)	4,08	0,898	4,31	0,850	4,19	0,832
Θα οδηγήσει στη διεθνοποίηση του οργανισμού αποστολής μου	4,29	0,851	4,49	0,717	4,40	0,731
Έχει οδηγήσει στη διεθνοποίηση του οργανισμού αποστολής μου	4,07	0,959	4,31	0,856	4,20	0,830

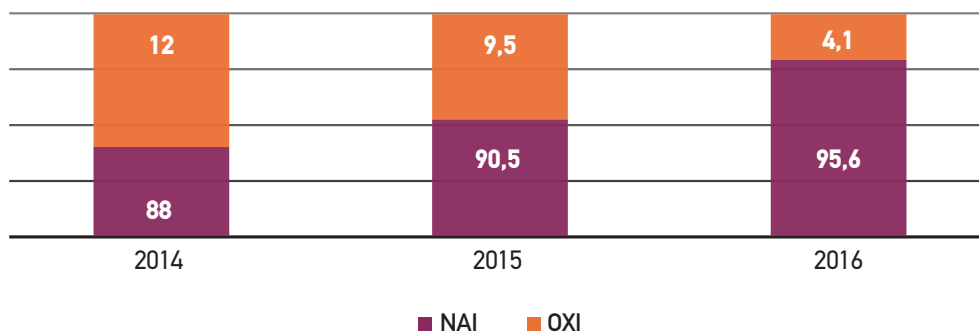
Αναφορικά με τον αντίκτυπο στον οργανισμό αποστολής από την συμμετοχή τους στο σχέδιο, η πλειοψηφία των ωφελομένων δήλωσε ότι το εν λόγω σχέδιο μεταξύ άλλων, θα οδηγήσει στη διεθνοποίηση του οργανισμού αποστολής, θα οδηγήσει στην εισαγωγή αλλαγών στην οργάνωση του οργανισμού, θα οδηγήσει στην εισαγωγή νέων αντικειμένων διδασκαλίας, θα οδηγήσει στη χρήση νέων μεθόδων διδασκαλίας κ.ο.κ.

Γ. Πιστοποίηση και Επίσημη Αναγνώριση

Πίνακας Γ.1. Κατανομή του προσωπικού ανάλογα με το εάν έχουν λάβει επίσημη αναγνώριση των δραστηριοτήτων του σχεδίου που ολοκληρώθηκαν ικανοποιητικά (για παράδειγμα ένα πιστοποιητικό, δίπλωμα κ.λπ.)

	2014	2015	2016	Σύνολο
Ναι	88,0	90,5	95,9	91,0
Όχι	12,0	9,5	4,1	9,0
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0

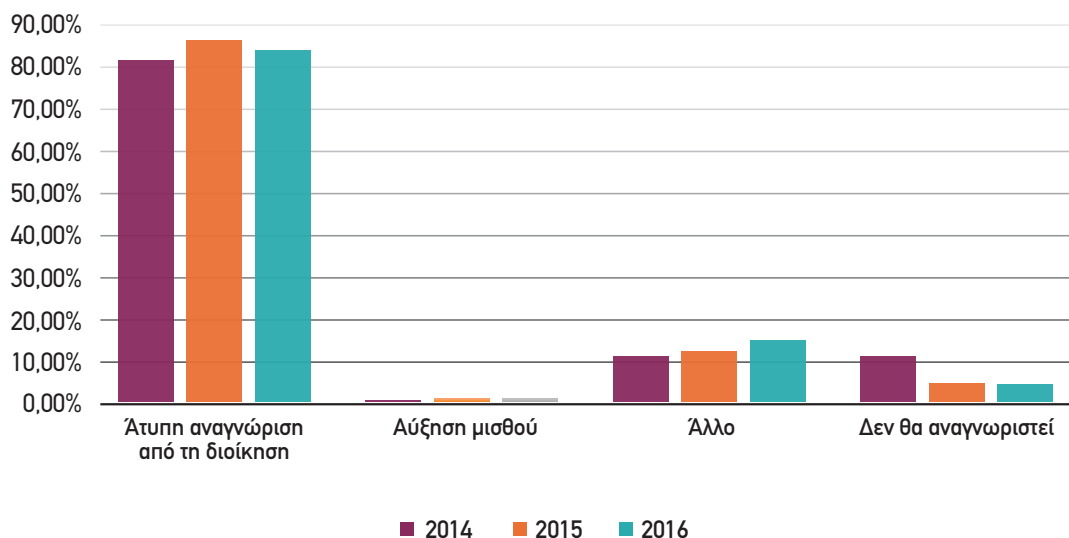
Κατανομή του προσωπικού ανάλογα με το εάν έχουν λάβει επίσημη αναγνώριση των δραστηριοτήτων του σχεδίου που ολοκληρώθηκαν ικανοποιητικά (για παράδειγμα ένα πιστοποιητικό, δίπλωμα κ.λπ.)

Πίνακας Γ.2. Κατανομή του προσωπικού ανάλογα με τον τρόπο που θα αναγνωρισθεί η κινητικότητα του από τον οργανισμό αποστολής

	2014	2015	2016	Σύνολο
Άτυπη αναγνώριση από τη διοίκηση	78,9	83,4	81,1	80,9
Αύξηση μισθού	0,3	0,7	0,7	0,5
Άλλο	10,4	11,7	14,1	11,9
Δεν θα αναγνωρισθεί	10,4	4,2	4,1	6,7
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0

Κατανομή του προσωπικού ανάλογα με τον τρόπο που θα αναγνωριστεί η κινητικότητα του από τον οργανισμό αποστολής

Σύμφωνα με τους ανωτέρω πίνακες το 91% των συμμετεχόντων στα σχέδια κινητικότητας έχουν λάβει επίσημη αναγνώριση των δραστηριοτήτων του σχεδίου (για παράδειγμα ένα πιστοποιητικό, δίπλωμα κ.λπ.), ενώ αναφορικά με τον τρόπο που θα αναγνωριστεί η συμμετοχή τους στο σχέδιο από τον οργανισμό αποστολής, σε ποσοστό περί του 80% έκαναν λόγο για κάποιες μορφές άτυπη αναγνώριση από τη διοίκηση.

Δ. Συμπεράσματα

Πίνακας Δ.1. Βαθμός ικανοποίησης από την εμπειρία κινητικότητας Erasmus+ γενικά

	2014		2015		2016	
	Μ.Τ	Τ.Α.	Μ.Τ	Τ.Α.	Μ.Τ	Τ.Α.
Βαθμός ικανοποίησης από την εμπειρία κινητικότητας Erasmus+ γενικά	4,85	0,413	4,86	0,390	4,85	0,413

Πίνακας Δ.2. Κατανομή του προσωπικού ανάλογα με το εάν θα συνέστηνε την εμπειρία σε έναν συνάδελφο

	2014	2015	2016	Σύνολο
Ναι	99,5	99,5	99,5	99,5
Όχι	0,5	0,5	0,5	0,5
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0

Ε. Συνολική Αξιολόγηση

Πίνακας Ι. Συνολικός βαθμός ικανοποίησης του προσωπικού από τη συμμετοχή του σε σχέδια κινητικότητας Erasmus+ στον τομέα Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης Erasmus+ κατά έτος και συνολικά

	Έτος			Σύνολο
	2014	2015	2016	
Βαθμός ικανοποίησης	4,498	4,483	4,479	4,844

Όπως είναι εμφανές από τους ανωτέρω πίνακα η συντριπτική πλειοψηφία των ωφελούμενων δήλωσαν πάρα πολύ ικανοποιημένοι από τη συμμετοχή τους σε σχέδια κινητικότητας στον τομέα Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης Erasmus+ και θα συνέστηναν ανεπιφύλακτα σε συναδέλφους τους να λάβουν μέρος στο πρόγραμμα Erasmus+.

6

Ποιοτική ανάλυση των ανοικτών ερωτήσεων των ερωτηματολογίων αποτίμησης για τους εκπαιδευομένους

Σύμφωνα με την αξιολόγηση των συμμετεχόντων αναφορικά με τη συμμετοχή σε σχέδια κινητικότητας Erasmus+, ειδικότερα για τις δραστηριότητες που συμμετείχαν και για τα πλέον σημαντικά πράγματα που έμαθαν κατά τη διάρκεια του προγράμματος, εντοπίστηκαν αναφορές όπως: «επισκεφτήκαμε καλλιέργειες της ευρύτερης περιοχής και είδαμε τη χρήση τοπικών προϊόντων που παράγονται από αυτές. Συνδυάσαμε τα προϊόντα αυτά στην πράξη, δημιουργήσαμε ισπανικά πιάτα με την καθοδήγηση επαγγελματιών σε χώρους εκπαίδευσης. Μάθαμε για την φιλοσοφία και την κουλτούρα που χαρακτηρίζει την Ισπανική κουζίνα. Τη συσχετίσαμε με την παραδοσιακή Ελληνική, βρήκαμε ομοιότητες και διαφορές καθώς και τι θα μπορούσαμε να υιοθετήσουμε στις δικές μας τεχνικές μαγειρικής. Γνωρίσαμε την δυναμικότητά μας, γίναμε πιο αυτόνομοι σαν άτομα και πιο ικανοί συνεργάτες στην ομάδα. Επιστρέφοντας στη χώρα μου θα έχω επίσης νέα εφόδια για να βρω εργασία, αισιοδοξώντας να δώσω στη μελλοντική εργασία μου λίγη κουλτούρα Ισπανική, μέσα στην Ελληνική»⁷⁹(ΕΕΕΚ).

Επίσης ένας συμμετέχων από ΕΠΑΛ σημείωσε σχετικά: «Οι κύριες δραστηριότητες ήταν η πρακτική άσκηση σε συνεργεία της περιοχής, η παρακολούθηση σεμιναρίων, ειδικότητας. Ήταν πολύ σημαντικά τα σεμινάρια για το LPG για το ηλεκτρικό αυτοκίνητο και για τα διάφορα συστήματα του αυτοκινήτου»

Στο ίδιο μήκος κύματος και μαθητής από ένα άλλο ΕΠΑΛ, ο οποίος τόνισε: «ενημερωθήκαμε για τις μεθόδους που χρησιμοποιούν για ανακύκλωση οι δημόσιοι και ιδιωτικοί φορείς. Μας εντυπωσίασε η ευαισθησία των πολιτών για ανακύκλωση. Αντιληφθήκαμε ότι πρέπει να δούμε πιο σοβαρά το θέμα της ανακύκλωσης».

Στη βελτίωση των επαγγελματικών και τεχνικών του δεξιοτήτων επικεντρώθηκε μαθητής από ΕΠΑΛ, ο οποίος μεταξύ άλλων ανέφερε: «εργάστηκα για αρκετές ώρες καθημερινά σε αντικείμενο της ειδικότητάς μου με αποτέλεσμα να βελτιώσω τις τεχνικές μου δεξιότητες, να διευρύνω τις επαγγελματικές μου γνώσεις και να γνωρίσω εναλλακτικούς τρόπους εργασίας σε μια άλλη χώρα της ευρωπαϊκής ένωσης», ενώ και συνάδελφός του από άλλο ΕΠΑΛ ανέφερε: «ο συνδυασμός θεωρητικών μαθημάτων και τεχνικών επισκέψεων μου έδωσε την ευκαιρία να πράξω σε πραγματικές συνθήκες εργασίας αυτά που έχω διδαχθεί».

Από άλλο συμμετέχοντα στη μελέτη, εκπαιδευόμενο σε ΕΠΑΛ, υπάρχουν αναφορές όπως: «κάναμε μαθήματα για τα έξυπνα δίκτυα και πρακτική άσκηση. Γνώρισα νέους ανθρώπους, απέκτησα καινούργιες γνώσεις», ενώ αντίστοιχη αναφορά πραγματοποιήθηκε από συμμετέχοντες άλλου ΕΠΑΛ, όπου, μεταξύ άλλων, τονίζουν ότι μέσω του προγράμματος έλαβαν: «τεχνογνωσία για αυτοματισμούς με p.l.c. Γνώσεις σχετικά με την ασφάλεια στο χώρο εργασίας και σήμανση των χώρων εργασίας για πρόληψη ατυχημάτων. Ενημέρωση σχετικά με τις θέσεις εργασίας του τεχνικού προσωπικού των επιχειρήσεων, τα προσόντα και τις απαιτούμενες σπουδές ανά ειδικότητα».

⁷⁹ Τα ονόματα των συμμετεχόντων στη μελέτη δεν αναφέρονται λόγω προστασίας προσωπικών δεδομένων.

Τέλος, μαθητές που συμμετείχαν στα προγράμματα διακρατικής κινητικότητας, μεταξύ άλλων ανέφεραν: «ήρθα σε επαφή με αγροτικές μονάδες που χρησιμοποιούν βιολογική και εναλλακτική γεωργία και προσπαθούν να κάνουν γνωστή και αποδεκτή αυτή την προσέγγιση στο ευρύ κοινωνικό σύνολο με απώτερο σκοπό την προστασία της υγείας των πολιτών και του περιβάλλοντος. Συνειδητοποίησα ότι με πολλή δουλειά από ανθρώπους με όραμα και με πάθος για αυτό που κάνουν αλλά και απαραίτητα με τη στήριξη της πολιτείας (οικονομική αλλά και ηθική) γίνονται σημαντικά βήματα προς αυτήν την κατεύθυνση. Θα ήθελα πολύ να μπορέσω να συμμετέχω ή ακόμη καλύτερα να ξεκινήσω κάτι αντίστοιχο και στη χώρα μου. Η επαφή που είχα με ανθρώπους με διαφορετική νοοτροπία, τρόπο ζωής, και τρόπο σκέψης από αυτά που έχει η πλειοψηφία των ανθρώπων στη χώρα μου ενίσχυσαν την πίστη μου ότι κάποια πράγματα που μοιάζουν παγιωμένα μπορούν να αλλάξουν προς το καλύτερο» (Εσπερινό ΕΠΑΛ), «κατά τη διάρκεια της περιόδου κατάρτισης παρακολούθησα θεωρητικά μαθήματα και πρακτική άσκηση. Μάθαμε για το ηλεκτρονικό εμπόριο, για τα ηλεκτρονικά καταστήματα, για το ηλεκτρονικό μάρκετινγκ και την εξυπηρέτηση πελατών» (Ε.Κ.) ή «γνώρισα από κοντά ένα τοπογραφικό γραφείο και πως λειτουργεί. Επιπροσθέτως έμαθα να πετάω Drones για τοπογραφικούς σκοπούς συν το ότι έμαθα να δουλεύω πάνω στο google sketchup και έμαθα πως γίνεται ένα κτηματολόγιο στο QGIS. Τέλος έμαθα να συνεργάζομαι και να επικοινωνώ με τους συναδέλφους μου» (ΕΠΑΛ).

Αναφορικά, με τις πιο σημαντικές εμπειρίες από την κινητικότητα, οι συμμετέχοντες ανέφεραν, μεταξύ άλλων: «από τις σημαντικότερες εμπειρίες που αποκόμισα ήταν ότι μπόρεσα να ταξιδέψω εκτός Ελλάδας, να γνωρίσω ένα νέο λαό και πολιτισμό με πολλά κοινά χαρακτηριστικά στη συμπεριφορά και στον τρόπο ζωής με την Ελληνική. Γνώρισα τις πραγματικές συνθήκες εργασίας και τις ευθύνες που έχει η εργασία στον χώρο της Μαγειρικής-Ζαχαροπλαστικής. Βελτιώθηκε η επαγγελματική μου κατάρτιση με νέα εφόδια χρήσιμα για την επαγγελματική μου πορεία και εξέλιξη. Έγινα πιο αυτόνομη, αυξήθηκε η αυτοπεποίθησή μου και η υπευθυνότητά μου, άρχισα να παίρνω πρωτοβουλίες και αποφάσεις που παλιότερα ανέθετα σε άλλους, όπως την οικογένειά μου. Λειτουργήσα με μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση επίσης μέσα στην ομάδα και ένιωσα να προσπερνάω πιο εύκολα συναισθήματα φόβου και ανασφάλειας. Έμαθα να δημιουργώ, να κινητοποιούμαι πιο εύκολα και να προσπαθώ να απολαμβάνω την ζωή και τις ευκαιρίες που εμφανίζονται» (ΕΕΕΕΚ), «οι πιο σημαντικές εμπειρίες που κράτησα ήταν να συνεργάζομαι σε ομάδες, να σχεδιάζω και να οργανώνω καθήκοντα και δραστηριότητες. Αρνητικά στοιχεία δεν υπήρχαν» (ΕΠΑΛ), «γνώρισα πράγματα τα οποία δεν υπάρχουν ακόμα στην χώρα μου. Έγινα πιο ομαδικός και έμαθα να συνεργάζομαι και να ακούω την γνώμη άλλων ανθρώπων» (ΕΠΑΛ), «από τις πιο σημαντικές εμπειρίες που αποκόμισα σε αυτό το πρόγραμμα κινητικότητας ήταν να δω με άλλη ματιά το μεταναστευτικό ζήτημα, να δω από άλλη σκοπιά τους μετανάστες και να καταφέρω να φέρω τον εαυτό μου στην θέση τους. Το θετικό για εμένα προσωπικά μετά από αυτήν την εμπειρία ήταν ότι με βοήθησε να ασχοληθώ με τον κλάδο του Τουρισμού που πριν δεν είχα στα σχέδια μου» (ΕΚ), «οι βασικές εμπειρίες ήταν η επαφή με έναν άλλο πολιτισμό, με μια προηγμένη χώρα και με ένα σύστημα εκπαίδευσης σύγχρονο και αποτελεσματικό καθώς και όλες οι γνώσεις από το πρόγραμμα εκπαίδευσης», (ΕΚ), ή «η εμπειρία κινητικότητας μου πιστεύω ότι θα με βοηθήσει στην επαγγελματική μου καριέρα αφού το πιστοποιητικό EUROPASS και η βεβαίωση συμμετοχής από τον οργανισμό υποδοχής θα εμπλουτίσει το βιογραφικό μου. Επίσης, θεωρώ ότι τέτοια προγράμματα κινητικότητας θα βοηθήσουν τους μαθητές που θα συμμετάσχουν γιατί θα ενισχύσουν τις επαγγελματικές τους γνώσεις και θα έρθουν σε επαφή με ανθρώπους με διαφορετική κουλτούρα και πολιτισμό» (ΕΠΑΛ).

7

Ποιοτική ανάλυση των ανοικτών ερωτήσεων των ερωτηματολογίων αποτίμησης για το προσωπικό

Ποιοτική Ανάλυση των Τελικών Εκθέσεων Σχεδίων τα οποία υλοποιήθηκαν από Δημόσια Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης

α) Μαθησιακά αποτελέσματα

Αναφορικά με τα μαθησιακά αποτελέσματα των Δράσεων του προγράμματος Erasmus+ χαρακτηριστικά είναι τα ακόλουθα αποσπάσματα που προήλθαν από τις Τελικές Εκθέσεις των Σχεδίων. Πιο συγκεκριμένα, σε σχέση με τα μαθησιακά αποτελέσματα Δράσεων που υλοποιήθηκαν το 2014 από Δημόσια ΙΕΚ, μεταξύ άλλων αναφέρθηκαν:

«Το σχέδιο αυτό συνέβαλε κατά πολύ στην κατάρτιση και την επαγγελματική εξέλιξη των σπουδαστών. Γνώρισαν καινοτόμες πρακτικές που δεν συμπεριλαμβάνονται στο πρόγραμμα σπουδών τους. Είδαν τις πραγματικές συνθήκες εργασίας των επαγγελματιών του κλάδου τους. Γνώρισαν τα προσόντα που είναι απαραίτητα να διαθέτουν πράγμα που αποτελεί κίνητρο για την συνεχή επαγγελματική τους βελτίωση. Επίσης η κοινωνική εμπειρία που βίωσαν ενίσχυσε την αυτοπεποίθησή τους ώστε να μπορέσουν να θέσουν υψηλότερους στόχους για την προσωπική και επαγγελματική τους εξέλιξη».

Επίσης, στην Έκθεση άλλου συμμετέχοντα, το οποίο υλοποίησε Σχέδιο με αντικείμενο την Κομμωτική, την Αρτοποιία και την Ζαχαροπλαστική αναφέρεται μεταξύ άλλων: «Οι συμμετέχοντες απασχολήθηκαν σε πραγματικό εργασιακό περιβάλλον και ήρθαν σε επαφή με τον πλέον σύγχρονο εξοπλισμό που χρησιμοποιείται στην Αρτοποιία-Ζαχαροπλαστική και την Κομμωτική Τέχνη. Η ένταξη τους σε ομάδες εργασίας, η ανάληψη ευθυνών και υποχρεώσεων, η συνεργασία με τους συναδέλφους τους και η ιεραρχία που επικρατεί σε ένα πραγματικό επαγγελματικό χώρο εργασίας, συντέλεσε στην προσωπική τους επαγγελματική ωρίμανση και την απόκτηση επαγγελματικής νοοτροπίας».

Στο ίδιο μήκος κύματος σε άλλη Τελική Έκθεση Δικαιούχου σημειώνεται σχετικά με τα μαθησιακά αποτελέσματα του Σχεδίου που αφορούσε στην φωτογραφία: «Οι σπουδαστές είχαν τη δυνατότητα να αποκτήσουν επιπλέον γνώσεις στο φωτογραφικό αντικείμενο, να βελτιώσουν τις δεξιότητές τους σε τεχνικά ζητήματα σχετικά με τη φωτογραφία, καθώς και να αποκτήσουν εργασιακή εμπειρία δουλεύοντας σε ένα καινούριο εργασιακό περιβάλλον. Επιπρόσθετα, δουλεύοντας με ανθρώπους μιας άλλης χώρας, είχαν τη δυνατότητα να εργαστούν σε ένα πολυπολιτισμικό εργασιακό περιβάλλον, γεγονός που θα τους βοηθήσει στη γενικότερη αντίληψη τους για το μέλλον της απασχόλησής τους στον τομέα των σπουδών τους».

Σε πλήθος μαθησιακών αποτελεσμάτων γίνεται αναφορά σε Τελική Έκθεση ΙΕΚ, όπου μεταξύ άλλων σημειώνεται: «από τα θεωρητικά σεμινάρια, οι συμμετέχουσες απέκτησαν γνώσεις στα κάτωθι αντικείμενα: ανατομία

του νυχιού και φυσιολογία του δέρματος, διαδικασίες που προηγούνται της προσθετικής νυχιών/ονυχοπλαστικής, τρόποι επικοινωνίας με τον πελάτη - ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων, εκπαίδευση για την υγιή διατήρηση των άκρων, δημιουργία σχεδίων καλλιτεχνικών νυχιών, - είδη μανικιούρ-πεντικιούρ και μαλάξεις άκρων, προϊόντα σχετικά με τα νύχια, τη χρήση και συμβατότητά τους με διαφορετικούς τύπους δέρματος»

Όσον αφορά στα Σχέδια που υλοποιήθηκαν από ΙΕΚ κατά το έτος 2015, σε σχέση με τα μαθησιακά αποτελέσματα υπάρχουν αναφορές όπως: «Κάποιοι συμμετέχοντες μέσα από το θεωρητικό μέρος του απέκτησαν γνώσεις σχετικά με νέα θεωρητικά-μοντέλα για την τεχνική εκπαίδευση και κατάρτιση ενηλίκων στη διά βίου μάθηση ενώ κάποιοι άλλοι αναβάθμισαν τις γνώσεις τους σχετικά με τα συστήματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης σε άλλες χώρες. Ταυτόχρονα, μέσω αυτού του θεωρητικού μέρους του προγράμματος, κάποιοι εκπαιδευόμενοι είχαν μια πρώτη επαφή με νέες τεχνικές εκπαίδευσης ενηλίκων αλλά και κάποιοι ξαναθυμήθηκαν ή ανανέωσαν ή διόρθωσαν τον τρόπο τους σε κάποιες εκπαιδευτικές μεθόδους και τεχνικές εκπαίδευσης ενηλίκων. Η ομαδική συνεργασία τους βοήθησε στην ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων. Η ολοκλήρωση με επιτυχία οδήγησε στην εκτίμηση των ευρωπαϊκών χρηματοδοτούμενων εκπαιδευτικών προγραμμάτων και στην επιθυμία επανάληψης της συμμετοχής τους σε ένα τέτοιο πρόγραμμα αφού μέσα από αυτό το πρόγραμμα φαίνεται ότι ωρίμασε και η ταυτότητα του Ευρωπαίου πολίτη».

Επίσης σε άλλη Τελική Έκθεση ΙΕΚ σημειώνεται αναφορικά με τα μαθησιακά αποτελέσματα: «Οι συμμετέχοντες εξυπηρέτησαν τις πολυποίκιλες ανάγκες πελατών και παρείχαν τις απαραίτητες για τον πελάτη πληροφορίες. Οι δικαιούχοι σύμφωνα και με το πρόγραμμα δραστηριοτήτων του φορέα Υποδοχής, τοποθετήθηκαν σε ξενοδοχεία για υλοποίηση πρακτικής άσκησης στην ειδικότητα, επισκέφθηκαν Τουριστικά Πρακτορεία και τον Ισπανικό Οργανισμό Τουρισμού. Μελέτησαν τον τρόπο λειτουργίας των tour operators σε μια άλλη χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για να διαπιστώσουν κοινά σημεία και διαφορές με τα αντίστοιχα ελληνικά σε μια προσπάθεια προώθησης και βελτίωσης των υπηρεσιών προς όφελος και των δύο μερών».

Άκρως επιτυχημένο, σύμφωνα με την Τελική Έκθεση, ήταν και Σχέδιο που υλοποίησε ΙΕΚ και αφορούσε την εκπαίδευση προσωπικού – εκπαιδευτών. Αναφορικά με τα μαθησιακά αποτελέσματα τονίζεται πως: «οι συμμετέχοντες εκπαιδευτές αναβάθμισαν ποιοτικά τις δεξιότητες και ικανότητές τους αφού ενημερώθηκαν πάνω σε πρωτοποριακές μεθόδους αξιολόγησης στους τομείς του προγράμματος, γεγονός που επέφερε τη βελτίωση της αποτελεσματικότητάς τους και την απόκτηση νέων εφοδίων στην επαγγελματική τους σταδιοδρομία. Μέσα από τη παρακολούθηση των δραστηριοτήτων του προγράμματος αποκτήθηκε εμπειρογνωμοσύνη γεγονός που πιστεύεται ότι οδηγεί και προς την αυτοπραγμάτωσή τους».

Τέλος, στην Τελική Έκθεση του Σχεδίου με αντικείμενο την πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας, αναφορικά με τα μαθησιακά αποτελέσματα σημειώνεται: «Μέσα από την κάθε δραστηριότητα οι καταρτιζόμενοι έμαθαν καλύτερα πως να: **1.** σκέφτονται λογικά και να εξαγάγουν συμπεράσματα (αναλυτικές δεξιότητες), **2.** βρίσκουν λύσεις σε δύσκολα πλαίσια (δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων), **3.** σχεδιάζουν και διεξάγουν την εκμάθηση τους ανεξάρτητα, **4.** εκφράζονται δημιουργικά, **5.** αναπτύσσουν μια ιδέα και την θέτουν σε εφαρμογή, **6.** βλέπουν την αξία διαφορετικών νοοτροπιών, **7.** συνεργάζονται σε ομάδες».

Όσον αφορά στα μαθησιακά αποτελέσματα Σχεδίων που υλοποιήθηκαν από Δημόσια ΙΕΚ κατά το 2016, χαρακτηριστικές είναι οι ακόλουθες αναφορές: «Από την πλευρά τους, οι συμμετέχοντες σπουδαστές είχαν την ευκαιρία να εφαρμόσουν τις γνώσεις και τις δεξιότητές τους σε ένα εργασιακό περιβάλλον που θα τους βοηθήσει στην επαγγελματική κατάρτιση και την μετέπειτα εξέλιξή τους, καθώς και στη διασύνδεσή τους με την αγορά εργασίας. Επίσης, κατά τη διάρκεια την ροής αυτής, τους δόθηκε η δυνατότητα να αναπτύξουν ικανότητες επίλυσης προβλημάτων, ανάληψης πρωτοβουλίας, υπευθυνότητας, διαχείρισης χρόνου, λήψης αποφάσεων και δημιουργικότητας, και ταυτόχρονα να ενισχύσουν την αυτοεκτίμηση και την αυτοπεποίθησή τους. Παράλληλα, από την επαφή τους με το κοινωνικο-πολιτισμικό γίγνεσθαι του Βουκουρεστίου, μπόρεσαν να καλλιεργήσουν και να αναπτύξουν κοινωνικές δεξιότητες επικοινωνίας, ομαδικότητας και συνεργατικότητας, στόχοι που είχαν σχεδιαστεί από την αρχή.

Εξίσου επιτυχημένο, αναφορικά με τα μαθησιακά αποτελέσματα, υπήρξε και άλλο Σχέδιο στην Τελική Έκθεση του οποίου αναφέρεται μεταξύ άλλων: «σε επίπεδο Γνώσεων οι συμμετέχοντες: **1.** Αναγνώρισαν τη συμβολή της αξιολόγησης στη βελτίωση ανάπτυξης και διδασκαλίας ενός εκπαιδευτικού προγράμματος και των συντελεστών του. **2.** Γνώρισαν τα εργαλεία του συστήματος ECVET. **B.** Σε επίπεδο Δεξιοτήτων οι συμμετέχοντες: **1.** Χρησιμοποίησαν εργαλεία του συστήματος ECVET. **2.** Έλεγξαν την εφαρμογή του συστήματος ECVET σε σχέδια Ευρωπαϊκής κινητικότητας. **3.** Εφάρμοσαν την αξιολόγηση και αναγνώριση των σχεδιαζόμενων Μαθησιακών αποτελεσμάτων. **4.** Ενίσχυσαν τις επικοινωνιακές και κοινωνικές τους δεξιότητες, παρακολουθώντας και συμμετέχοντας σε προγράμματα Ευρωπαϊκής κινητικότητας».

Τέλος, μεταξύ άλλων, αναφορικά με τα μαθησιακά αποτελέσματα Σχεδίου που αφορά στην υγιεινή και ασφάλεια τροφίμων σημειώνεται: «οι συμμετέχοντες είχαν την ευκαιρία να ασχοληθούν με την αντιμετώπιση των διατροφικών προβλημάτων που μπορεί να υπάρχουν σε ανθρώπους (αλλεργίες, δυσανεξίες), ως παράμετρο διαμόρφωσης του μενού στο χώρο της επαγγελματικής εστίασης. Η γνώση αυτή αποκτήθηκε με επιτόπια εκπαίδευση σε χώρους εστίασης από εξειδικευμένα στελέχη επιχειρήσεων, τα οποία μετέδωσαν στους συμμετέχοντες σημαντικό μέρος της επαγγελματικής τους εμπειρίας. Επιπλέον, οι συμμετέχοντες, κατά την επίσκεψη σε επιχειρήσεις εστίασης, εξασκήθηκαν στην προληπτική ημερήσια δειγματοληψία παρασκευασμάτων της κουζίνας σε αποστειρωμένη συσκευασία για συντήρηση και τυχόν έλεγχο».

Β) Αντίκτυπος

Αναφορικά με τον αντίκτυπο που είχαν τα Σχέδια που υλοποιήθηκαν κατά το 2014, τόσο για τους συμμετέχοντες, όσο και για τους φορείς, χαρακτηριστικά αναφέρεται: «Οι συμμετέχοντες σπουδαστές απέκτησαν μια σημαντική εμπειρία σε ένα διεθνές εργασιακό περιβάλλον, που θα αποτελέσει παρακαταθήκη για την μελλοντική τους εξέλιξη στον εργασιακό τομέα, καθώς και στην προσωπική τους ανάπτυξη. Επιδίωξή μας είναι, επίσης, οι συμμετέχοντες σπουδαστές να δράσουν σαν πολλαπλασιαστές της γνώσης, των ευρωπαϊκών προγραμμάτων κινητικότητας προς τους ήδη φοιτούντες σπουδαστές, αλλά και τους μελλοντικούς. Οι συμμετέχοντες οργανισμοί απέκτησαν μια σημαντική εμπειρία στον τομέα της κινητικότητας, που θα μπορέσουν να αξιοποιήσουν στο σχεδιασμό, στην οργάνωση και στην υλοποίηση μελλοντικών ευρωπαϊκών προγραμμάτων κινητικότητας».

Μεταξύ άλλων, στην Τελική Έκθεση άλλου ΔΙΕΚ αναφέρεται σχετικά με τον αντίκτυπο του Σχεδίου: «Για τους εκπαιδευόμενους ο αντίκτυπος σε επίπεδο ειδικότητας είναι θετικός και δεδομένος. Είναι πλέον σε θέση να διαχωρίζουν στερεότυπα από πραγματικά γεγονότα και να αντιλαμβάνονται πώς διαβιώνει κάποιος που φιλοξενείται σε μία ξένη χώρα. Οι εταίροι μέσα από τη συνεργασία αυτή ωφελούνται αμφότεροι καθώς οι συνεργασίες που αναπτύσσουν βοηθούν είτε για μελλοντικές νέες συνεργασίες είτε, μέσω της εξωστρέφειας αυτής, στη δημοσιοποίηση του έργου που επιτελεί ο κάθε οργανισμός. Τα πλεονεκτήματα ενός τέτοιου εγχειρήματος δεν σταματούν εδώ εφόσον με την επιστροφή τους οι καταρτιζόμενες καλούνται να δείξουν στις υπόλοιπες σπουδαστριες της ίδιας ή σχετικής ειδικότητας τι αποκόμισαν από το ταξίδι αλλά και να δημοσιοποιήσουν την εμπειρία και τα αποτελέσματα αυτής της προσπάθειας στην τελική εκδήλωση του ΙΕΚ, παρουσία όλων των καταρτιζόμενων, εκπαιδευτών και φορέων του Δήμου ή εποπτευόντων φορέων των ΙΕΚ».

Στο ίδιο μήκος κύματος κινούνται και οι αναφορές στον αντίκτυπο των Σχεδίων που υλοποιήθηκαν το 2015. Χαρακτηριστική είναι η παρακάτω αναφορά σε Τελική Έκθεση: «ο αντίκτυπος για τους συμμετέχοντες οργανισμούς είναι ότι: δημιουργήθηκε ένα δίκτυο συνεργασίας μεταξύ του ΙΕΚ και του φορέα υποδοχής στη Γερμανία. Έγινε μεταφορά καινοτόμων μεθόδων εκπαίδευσης ενηλίκων και τέλος τέθηκαν προτάσεις για τις καλές πρακτικές που γνώρισαν σε μια άλλη ευρωπαϊκή χώρα στο πλαίσιο της κατάρτισης».

Αντιστοίχως σε Τελική Έκθεση ΔΙΕΚ τονίζεται: «Όσον αφορά τους συμμετέχοντες, το σχέδιο έχει ως αντίκτυπο την περαιτέρω εξοικείωση με διαφορετικές μεθόδους και πρακτικές marketing στον ευρωπαϊκό χώρο του

τουρισμού και της μαγειρικής τέχνης, την εξειδίκευση με τις νέες Τεχνολογίες Πληροφορικής ως μέσο προώθησης, αλλά και την διερεύνηση αναπτυξιακών τάσεων και κινήσεων στην ευρωπαϊκή αγορά εργασίας. Το σχέδιο επίσης ενίσχυσε αποτελεσματικά τις συνεργασίες των συμμετεχόντων Οργανισμών, και αναφορικά με τις ομάδες-στόχο, αναμένεται ότι θα συντελέσει στην καταπολέμηση του ρατσισμού και της ξενοφοβίας, αλλά και στην ενίσχυση των κινήτρων εκμάθησης ξένων γλωσσών.»

Χαρακτηριστική είναι η Έκθεση του ΔΙΕΚ που τονίζει τον αντίκτυπο του Σχεδίου στην ίδια δομή που το υλοποίησε. Συγκεκριμένα σημειώνεται: «στο ΙΕΚ ο αντίκτυπος του σχεδίου επεκτείνεται πέρα από τους συμμετέχοντες σπουδαστές και στον ίδιο τον οργανισμό. Συγκεκριμένα: - αύξηση της ελκυστικότητας της επαγγελματικής εκπαίδευσης και μείωση του ποσοστού σχολικής διαρροής με την αναμενόμενη βελτίωση του παρεχόμενου διδακτικού έργου σε νέα, ενδιαφέροντα και καινοτόμα θέματα όπως οι εφαρμογές χρήσης των νέων τεχνολογικών εξελίξεων στην παροχή της πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας. - αύξηση των συνεργασιών μεταξύ του χώρου της επαγγελματικής εκπαίδευσης-κατάρτισης και του χώρου των επιχειρήσεων. - ενίσχυση της κουλτούρας συνεργασιών, βελτίωση των εργασιακών σχέσεων και αύξηση των εθελοντικών πρακτικών. - αλλαγές / βελτίωση των οργανωτικών πρακτικών και διευθετήσεων μετά την εμπειρία λειτουργίας αντίστοιχων οργανισμών στο εξωτερικό. - διεύρυνση του ανοικτού πνεύματος για περαιτέρω ευρωπαϊκή συνεργασία στο μέλλον».

Όσον αφορά τον αντίκτυπο Σχεδίων που επιτεύχθηκε από ΔΙΕΚ το 2016 χαρακτηριστικές είναι οι ακόλουθες αναφορές: «για τους συμμετέχοντες ο αντίκτυπος του σχεδίου σχετίζεται άμεσα με: τη διεύρυνση της θεωρητικής κατάρτισης και πρακτικής εμπειρίας, τη βελτίωση του επιπέδου σπουδών, τη δυνατότητα εύρεσης εργασίας μέσα από ένα πληρέστερο βιογραφικό, την αναβάθμιση της επαγγελματικής θέσης, την ανάπτυξη προσωπικών δεξιοτήτων όπως η δημιουργικότητα, η υπευθυνότητα, και η συνεργασία που αποτελούν απαραίτητες και αναγκαίες προϋποθέσεις για την επαγγελματική σταδιοδρομία, ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων μέσα από την επαφή με τους πολίτες μίας άλλης, ευρωπαϊκής χώρας, η οποία θα ενισχύσει το αίσθημα της ένταξης σε μία ενιαία, ευρωπαϊκή κοινότητα μέσα στην οποία θα έχουν τη δυνατότητα μίας ομαλής, αφομοίωσης σε μία μελλοντική πιθανή περίπτωση παραμονής και εργασίας, εξοικείωση με νέες και σύγχρονες τεχνολογικές εφαρμογές η οποία θα παραδώσει ένα ακόμη συγκριτικό πλεονέκτημα στην αγορά εργασίας, κατανόηση της σημασίας της διά βίου μάθησης που στοχεύει να διευκολύνει την ενεργό συμμετοχή του ατόμου καθώς και την κοινωνική και επαγγελματική ενσωμάτωση σε ένα εργασιακό περιβάλλον.

Επίσης σε Τελική Έκθεση άλλου ΔΙΕΚ αναφέρεται σχετικά με τον αντίκτυπο του Σχεδίου: «Επιπροσθέτως, όσον αφορά τον φορέα αποστολής, ο αντίκτυπος είναι ιδιαίτερα θετικός με πολλαπλά οφέλη και αυξημένη διάδοση καθώς οι συμμετέχοντες αποτελούν διοικητικό και εκπαιδευτικό προσωπικό του, βοηθώντας τον οργανισμό να επιτύχει: την αύξηση των δυνατοτήτων και της ελκυστικότητάς του σε τοπικό, περιφερειακό και διεθνές επίπεδο, αναβαθμίζοντας παράλληλα τη φήμη και την εξωστρέφεια του, τη δημιουργία ανοικτών καναλιών επικοινωνίας και συνεργασίας με μελλοντική προοπτική με άλλους φορείς της Ε.Ε.Κ. στην Ευρώπη, την υιοθέτηση καλών πρακτικών και πρωτοποριακών μεθόδων σε καθημερινές δραστηριότητες και λειτουργίες του οργανισμού συμβάλλοντας στη βελτίωση της διοικητικής και οργανωτικής λειτουργίας του οργανισμού, καθώς και στην αύξηση της ποιότητας και της αποδοτικότητας της Εκπαίδευσης και Κατάρτισης που προσφέρει στους καταρτιζόμενούς του, την υποστήριξη της επαγγελματικής εξέλιξης των εργαζομένων και των καταρτιζόμενων σε αυτόν, τον εμπλουτισμό της συλλογικής γνώσης για το Ευρωπαϊκό Σύστημα Πιστωτικών Μονάδων (ECVET) και την εξασφάλιση καλύτερης αναγνώρισης των γνώσεων που αποκτώνται κατά τη διάρκεια των σπουδών που προσφέρει, την απόκτηση των κατάλληλων δεξιοτήτων για τη χρήση των εργαλείων του συστήματος ECVET».

Τέλος αναφορικά με τον αντίκτυπο Σχεδίων που υλοποιήθηκαν από ΔΙΕΚ το 2016 χαρακτηριστική είναι η αναφορά του ΔΙΕΚ, όπου μεταξύ άλλων, σημειώνεται: «Οι συμμετέχοντες σπουδαστές μπόρεσαν να: • έλθουν σε επαφή με τα σύγχρονα επαγγελματικά περιβάλλοντα στον τομέα των μηχανοτρονικών συστημάτων, αποκτώντας γνώσεις, δεξιότητες και ικανότητες που θα συμβάλλουν στην επαγγελματική τους ανάπτυξη και εξέλιξη.

- δημιουργήσουν επαγγελματικά ενδιαφέροντα και συνεχή αναζήτηση της γνώσης.
- βελτιώσουν δεξιότητες διαχείρισης χρόνου και προσαρμογής στους κανόνες της ομάδας.
- αναπτύξουν τον επαγγελματισμό τους και να ενισχύσουν την αυτοεκτίμηση και την αυτοπεποίθησή τους.
- ενισχυθούν στην ένταξή τους στην αγορά εργασίας
- εξοικειωθούν με την αγγλική ορολογία του αντικειμένου τους.
- αποκτήσουν ευρωπαϊκή ταυτότητα.

γ) Προβλήματα, Δυσκολίες και Τρόπος επίλυσης

Αναφορικά με τα προβλήματα και τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν οι φορείς κατά την διάρκεια υλοποίησης των Σχεδίων, σημειώνεται ότι οι η πλειονότητα των φορέων, και ειδικότερα των ΔΙΕΚ, ανέφεραν ότι δεν αντιμετώπισαν κάποια προβλήματα άξια λόγου. Παρ' όλα αυτά, υπάρχουν αναφορές σε Εκθέσεις ΔΙΕΚ όπως: «Τυχόν μικροπροβλήματα αντιμετωπίστηκαν με την πολύ καλή και άμεση ανταπόκριση όλων των εμπλεκόμενων», «Κάποια πρακτικά ζητήματα ελάσσονος σημασίας τα οποία λύθηκαν σε προφορική συνεννόηση με τον Εταίρο, όσον αφορά κοινωνικοπολιτιστικά ζητήματα όπως για παράδειγμα τις διατροφικές προτιμήσεις των καταρτιζόμενων προς τοποθέτηση ή και πρακτικά ζητήματα που προέκυψαν όσον αφορά στις συνθήκες διαμονής τους», «το γεγονός ότι πολλοί από τους συμμετέχοντες δεν είχαν ταξιδέψει ποτέ μακριά από τον τόπο της μόνιμης διαμονής τους ή ακόμα και η παρατηρηθείσα μη επαρκής γνώση της αγγλικής γλώσσας από μικρή μερίδα συμμετεχόντων αντιμετωπίστηκαν εν τη γενέσει τους μέσω της επιτόπου υποστήριξης που παρείχαν οι συνοδοί εκπαιδευτές και οι υπεύθυνοι των οργανισμών υποδοχής» ή «τα καθημερινά μικροπροβλήματα λύνονταν με συζήτηση μεταξύ των εκπροσώπων του φορέα υποδοχής και τον υπεύθυνο συνοδό-εκπαιδευτή των καταρτιζόμενων.

Ποιοτική Ανάλυση των Τελικών Εκθέσεων Σχεδίων τα οποία υλοποιήθηκαν από Επαγγελματικά Λύκεια

8

α) Μαθησιακά αποτελέσματα

Αναφορικά με τα μαθησιακά αποτελέσματα των Δράσεων του προγράμματος Erasmus+ χαρακτηριστικά είναι τα ακόλουθα αποσπάσματα που προήλθαν από τις Τελικές Εκθέσεις των Σχεδίων. Πιο συγκεκριμένα, σε σχέση με τα μαθησιακά αποτελέσματα Δράσεων που υλοποιήθηκαν το 2014 από Επαγγελματικά Λύκεια, μεταξύ άλλων αναφέρθηκαν: «Τα αποτελέσματα - οφέλη που προέκυψαν για τους συμμετέχοντες ήταν:

- προώθηση συνεργασιών και η ανταλλαγή εμπειριών για τη διασφάλιση ποιότητας σε όλους τους τομείς της εκπαίδευσης και της κατάρτισης στην Ευρώπη, • Επιμόρφωση στους τομείς – αντικείμενα της εκπαίδευσης, • βελτίωσή τους ως εκπαιδευτικών • βελτίωση της διοικητικής ικανότητας, • αξιοποίηση του ανθρωπίνου δυναμικού, • ορθή και άμεση αντιμετώπιση των διαφόρων εκπαιδευτικών προβλημάτων, • κατέδειξε την αξία της πιστοποίησης των προσόντων καθώς και την προώθηση της διαφάνειας, • γνώρισαν ό,τι αφορά την αξιολόγηση: μαθητή, εκπαιδευτικού έργου, σχολικής μονάδας».

Αντίστοιχες είναι και οι αναφορές σε Τελική Έκθεση ΕΠΑΛ, όπου μεταξύ άλλων αναφέρεται: «οι συμμετέχοντες εκπαιδευτικοί, μέσω του παρόντος σχεδίου, κατέστησαν ικανοί να: - συμβάλλουν στη βελτίωση του εκπαιδευτικού έργου της εκπαιδευτικής τους μονάδας, - λειτουργήσουν ως πολλαπλασιαστές των μεθόδων και των τεχνικών που σε άλλες χώρες χρησιμοποιούνται σήμερα, για τη διασφάλιση της ποιότητας του σχολείου, - βοηθήσουν το σχολείο στους δείκτες αποτελεσματικότητας και παρακολούθησης της εκπαιδευτικής προσφοράς, - συμβάλλουν στην αποτίμηση καθώς και στην αναδιάρθρωση(βελτίωση) του σχολείου στα πλαίσια σύγχρονων κοινωνικών, οικονομικών, πολιτισμικών και τεχνολογικών αλλαγών, - ενθαρρυνθούν να αναλάβουν ευθύνες και αρμοδιότητες για τη βέλτιστη αξιοποίηση όλων όσων εμπλέκονται στο έργο της εκπαιδευτικής κοινότητας, - να μεταφέρουν στους υπόλοιπους εκπαιδευτικούς καλές πρακτικές διδασκαλίας».

Από την πλευρά του ο νόμιμος εκπρόσωπος ΕΠΑΛ αναφέρει στην Τελική Έκθεση του Σχεδίου: «μεταξύ των άλλων οι καθηγητές που συμμετείχαν απέκτησαν τις δεξιότητες: -Να καλλιεργούν τη συνοχή μιας ομάδας συμμετέχοντα οι ίδιοι σε δραστηριότητες γνωριμίας, -Να οργανώνουν ομαδοσυνεργατικές διδασκαλίες/project -Να συνδέουν το μάθημά τους με την κοινωνική πραγματικότητα/απαιτήσεις της κοινωνίας συμμετέχοντα οι ίδιοι σε δραστηριότητα «real assignment», -Να χρησιμοποιούν στο μάθημά τους μαθητοκεντρικές τεχνικές, όπως «learning by doing», κατασκευή νοητικών χαρτών (mindmap), -Να χρησιμοποιούν τις νέες τεχνολογίες για την εφαρμογή της καινοτόμου διδακτικής πρακτικής “stop motion”, -Να εφαρμόζουν νέες μεθόδους αξιολόγησης των μαθητών-ομάδων στηριγμένων στη θεωρία της πολλαπλής νοημοσύνης».

Αναφορικά με τα μαθησιακά αποτελέσματα σε Τελική Έκθεση ΕΠΑΛ για Σχέδιο με θέμα τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας σημειώνεται: «το σχέδιο βοήθησε στην προσωπική ανάπτυξη των συμμετεχόντων και πιο συγκεκριμένα συνέβαλλε στην: -αξιοποίηση των προσωπικών εμπειριών, -εξέλιξη της προσωπικότητας των συμμετεχόντων, -αύξηση του επιπέδου της αυτοεκτίμησης και του αισθήματος της ασφάλειας, -δυνατότητα επαναπληροφόρησης και επαναπροσδιορισμού των αρχικών στόχων σε συνεργασία με τους συμμετέχοντες, -ανάπτυξη της κριτικής ικανότητας και της ώριμης σκέψης, -ανάπτυξη του ομαδικού πνεύματος, της συνεργασίας και της προσαρμοστικότητας και τέλος, -βελτίωση των διαπολιτισμικών και γλωσσικών δεξιοτήτων των συμμετεχόντων».

Όσον αφορά στα μαθησιακά αποτελέσματα των Σχεδίων που υλοποιήθηκαν το 2015, χαρακτηριστική είναι η περίπτωση ΕΠΑΛ που ασχολήθηκε με την ανάπτυξη επιχειρηματικών δράσεων, όπου μεταξύ άλλων σημειώνεται: «το σχέδιο συνετέλεσε στην προσωπική ανάπτυξη των συμμετεχόντων και πιο συγκεκριμένα στην: -αξιοποίηση των προσωπικών εμπειριών, -εξέλιξη της προσωπικότητας των συμμετεχόντων, -αύξηση του επιπέδου της αυτοεκτίμησης και του αισθήματος της ασφάλειας, -δυνατότητα επαναπληροφόρησης και επαναπροσδιορισμού των αρχικών στόχων σε συνεργασία με τους συμμετέχοντες, -ανάπτυξη της κριτικής ικανότητας και της ώριμης σκέψης, -ανάπτυξη του ομαδικού πνεύματος, της συνεργασίας και της προσαρμοστικότητας και τέλος, -βελτίωση των διαπολιτισμικών και γλωσσικών δεξιοτήτων των συμμετεχόντων».

Επίσης, στην Τελική έκθεση άλλου Σχεδίου αναφέρεται: «οι συμμετέχοντες μετά την παρακολούθηση του Σχεδίου είναι σε θέση: -να μπορούν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις των νέων συστημάτων διαχείρισης των κινητήρων, -να ελέγχουν τη διάγνωση κώδικα σφάλματος, -να επιμελούνται τη διάγνωση με παλμογράφους, -να εφαρμόζουν τις δεξιότητές τους στην ετοιμασία του συστήματος μέτρησης και του οχήματος για να πραγματοποιηθεί η μέτρηση, -να πραγματοποιούν ακριβή μέτρηση του οχήματος, -να πραγματοποιούν ακριβή διάγνωση κάθε ευθυγράμμισης του οχήματος, -να πραγματοποιούν διορθωτικές ευθυγραμμίσεις για την επαναφορά του αμαξώματος».

Ιδιαίτερη αναφορά στα μαθησιακά αποτελέσματα του Σχεδίου υπάρχει και στην Τελική Έκθεση ΕΠΑΛ Ειδικής Αγωγής, όπου μεταξύ άλλων αναφέρεται: «οι συμμετέχοντες αποκόμισαν γνώσεις και δεξιότητες στις νέες τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνιών με την πρακτική εξάσκηση και τα εκπαιδευτικά προγράμματα που παρακολούθησαν. Οι γνώσεις αυτές θα συμβάλλουν στην ένταξη των νέων τεχνολογιών στη διδακτική πράξη τόσο από τους μαθητές όσο και από τους καθηγητές- συνοδούς. Επιπλέον μέσα από την πρακτική κατάρτιση δόθηκε η ευκαιρία για εργασιακή εμπειρία και αποκτήθηκε η τεχνογνωσία από επιχειρηματικές δομές της Ευρώπης. Αποκτήθηκαν ακόμα γνώσεις για την τηλεεκπαίδευση η οποία όλο και περισσότερο κερδίζει έδαφος στο χώρο της εκπαίδευσης και της κατάρτισης. Κατανόησαν επίσης οι συμμετέχοντες το πως αυτές οι γνώσεις και γενικότερα η υπολογιστική τεχνολογία χρησιμοποιείται και διαχέεται σε άλλα μαθήματα του αναλυτικού προγράμματος».

Αναφορικά με τα μαθησιακά αποτελέσματα Σχεδίου που υλοποιήθηκε σε ΕΠΑΛ στην Τελική Έκθεση αναφέρεται μεταξύ άλλων: «τα αποτελέσματα στην προσωπική ανάπτυξη και επαγγελματική ανάπτυξη των συμμετεχόντων ήταν πολύ ενθαρρυντικά. Σχεδόν όλοι οι μαθητές απάντησαν ότι μέσω της συμμετοχής τους σε αυτήν τη δραστηριότητα έμαθαν καλύτερα πώς να αναγνωρίζουν την αξία των διαφόρων πολιτισμών, πώς να συνεργάζονται μέσα στην ομάδα, πώς να σχεδιάζουν και να οργανώνουν απλά καθήκοντα και δραστηριότητες, πώς να επικοινωνούν και να εκφράζουν τη σκέψη τους. Επίσης όλοι οι συμμετέχοντες αναγνώρισαν την αξία της χρήσης του διαδικτύου και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης για σπουδές, για την εργασία και τις προσωπικές του δραστηριότητες».

Αντιστοίχως θετικά υπήρξαν και τα αποτελέσματα που αφορούσαν στα μαθησιακά αποτελέσματα και στα Σχέδια που υλοποιήθηκαν από Επαγγελματικά Λύκεια κατά το έτος 2016. Πιο συγκεκριμένα, σε Τελική Έκθεση ΕΠΑΛ για Σχέδιο με θέμα τη διαχείριση της γεωργίας αναφέρεται: «μέσω του προγράμματος οι συμμετέχοντες σε επίπεδο δεξιοτήτων ωφελήθηκαν, καθώς κατάφεραν: -να ενισχυθεί η συνεργατική και επικοινωνιακή τους

ικανότητα, -να εφαρμόζουν πλήρη έλεγχο των καλλιεργειών και όλων των φάσεων παραγωγής, -να εξασφαλίζουν την παραγωγή υψηλής ποιότητας γεωργικών προϊόντων, -να δημιουργούν αυξανόμενη εμπιστοσύνη του καταναλωτή στα παραγόμενα προϊόντα».

Παράλληλα, στην Τελική Έκθεση ΕΠΑΛ για Σχέδιο με αντικείμενο τα έξυπνα κτίρια αναφέρεται: «με βάση κυρίως τις εκθέσεις των συμμετεχόντων μαθητών στο σχέδιο ξεχώρισαν τα σημαντικότερα οφέλη που σχετίζονται με την απόκτηση γνώσεων, δεξιοτήτων και εμπειριών: **α)** Θεωρητικό υπόβαθρο για τα συστήματα EIB/KNX **β)** Απόκτηση εμπειρίας σε εγκαταστάσεις «έξυπνων σπιτιών» **γ)** Απόκτηση γνώσεων για συστήματα διαχείρισης ενέργειας **δ)** Γνωριμία - συνεργασία με επαγγελματίες από μια ξένη χώρα **ε)** Εξοικείωση με την κουλτούρα μιας ξένης χώρας».

Χαρακτηριστικές επίσης είναι οι αναφορές στα μαθησιακά αποτελέσματα που προέρχονται από την Τελική Έκθεση του ΕΠΑΛ για Σχέδιο με αντικείμενο το Internet of Things, όπου, μεταξύ άλλων, σημειώνεται: «• Οι συμμετέχοντες σε ένα πρώτο στάδιο απέκτησαν εξειδικευμένες γνώσεις πάνω στη σχεδίαση υλοποίηση και διαχείριση δικτύων IOT. Σε μια δεύτερη φάση, εφάρμοσαν τις θεωρητικές αυτές γνώσεις σε πραγματικά Δίκτυα και έτρεξαν με επιτυχία τις προσομοιώσεις. • Μέσω της προαναφερθείσας γνώσης, οι καταρτιζόμενοι απέκτησαν αφενός νέες ικανότητες ώστε να μπορούν να ανταποκριθούν στις αυξανόμενες απαιτήσεις της αγοράς εργασίας, αφετέρου δεξιότητες πάνω σε νέα πανευρωπαϊκά αναπτυσσόμενα πεδία των ειδικοτήτων τους. • Με τις επαγγελματικές επισκέψεις, δόθηκε η δυνατότητα στους συμμετέχοντες να γνωρίσουν από κοντά τα προσόντα κορυφαίων επαγγελματιών των κλάδων τους σε μια άλλη ευρωπαϊκή χώρα και να τα συγκρίνουν με τα ισχύοντα στην Ελλάδα. • Με τις επισκέψεις σε παγκοσμίως γνωστά και πρωτοπόρα στο χώρο των αυτοματισμών εργοστάσια, οι συμμετέχοντες παρακολούθησαν γραμμές παραγωγής που ελάχιστοι έχουν τη δυνατότητα».

Τέλος, αναφορικά με τα μαθησιακά αποτελέσματα, στην Τελική Έκθεση του Εσπερινού ΕΠΑΛ τονίζεται: «Αυτές οι δράσεις προσέφεραν στους μαθητές μας: -Την ικανότητα αναγνώρισης και αξιολόγησης επιχειρηματικών και καινοτομικών ευκαιριών -Την απόκτηση βασικών γνώσεων επί των αρχών της επιχειρηματικότητας και τις λειτουργίες των επιχειρήσεων -Την ανάπτυξη δημιουργικής σκέψης για νέα προϊόντα και υπηρεσίες -Την όξυνση του κριτικού πνεύματος και την ανάπτυξη επαγγελματικής ευελιξίας -Την εν γένει μύηση του μαθητή αλλά και του καθηγητή στην επιχειρηματικότητα, στις λειτουργίες και το σχεδιασμό της επιχειρηματικής δράσης προσανατολισμένης στο γνωστικό/ επαγγελματικό πεδίο που τον ενδιαφέρει».

β) Αντίκτυπος

Αναφορικά με τον αντίκτυπο που είχαν τα Σχέδια που υλοποιήθηκαν από Επαγγελματικά Λύκεια κατά το 2014, τόσο για τους συμμετέχοντες, όσο και για τους φορείς, χαρακτηριστικά αναφέρεται: «αντίκτυπος για το προσωπικό: • απόκτηση γνώσεων και ειδικής τεχνογνωσίας • ανάπτυξη ποιοτικής διδασκαλίας σε πεδία τεχνολογικής αιχμής • απόκτηση πρακτικών δεξιοτήτων • ανάπτυξη συνεργασιών με την αγορά εργασίας • απόκτηση νέων πρακτικών και μεθόδων διδασκαλίας • ανάπτυξη νέων μαθημάτων ή ενοτήτων και προγραμμάτων σπουδών • αύξηση γνώσεων σε πολιτιστικά, κοινωνικά και γλωσσικά θέματα».

Αντίστοιχα, σε άλλη Τελική Έκθεση ΕΠΑΛ αναφορικά με τον αντίκτυπο του Σχεδίου σημειώνεται: «σημαντικό αντίκτυπο στους συμμετέχοντες οργανισμούς ήταν η βεβαιότητα πια ότι μπορούμε να συνεργαστούμε άριστα με εξαιρετικά οφέλη και για τα δύο μέρη. Οι συμμετέχοντες εκπαιδευτικοί πέρα από τον σημαντικό αντίκτυπο της ίδιας της εκπαίδευσης τους, έχουν πια και την γνώση του τρόπου της ζωής και εργασίας σε άλλη μια ευρωπαϊκή χώρα του Νότου, με πολλά αντίστοιχα οικονομικά και πολιτικά θέματα και ιστορίες με αντίστοιχα ορόσημα και πως αυτοί τα αντιμετωπίζουν. Η κινητικότητα μας αυτή έχει ήδη συμβάλει στην προβολή του σχολείου μας σε τοπικό επίπεδο ως ένα που συμμετέχει σε ευρωπαϊκά προγράμματα εκτιμούμε ότι θα έχει μεγαλύτερη ζήτηση γιατί θα προτιμηθεί έναντι άλλων πιο εσωστρεφών σχολικών μονάδων».

Παράλληλα, στην Τελική Έκθεση Σχεδίου για την Ανάπτυξη Επαγγελματικών Δεξιοτήτων, σημειώνεται αναφορικά με τον αντίκτυπο: «η βελτίωση των γνώσεων και των ικανοτήτων των μαθητών, έτσι ώστε να γίνουν πιο ανταγωνιστικοί, δημιουργικοί και να αναπτύξουν επιχειρηματικό πνεύμα που θα τους βοηθήσει να ενταχθούν πιο εύκολα στην αγορά εργασίας. Η επαφή τους με ένα διαφορετικό επαγγελματικό περιβάλλον θα τους βοηθήσει να αναπτύξουν ένα διαφορετικό, καινοτόμο τρόπο σκέψης καθώς και η ανταλλαγή καλών πρακτικών στα πλαίσια του προγράμματος Erasmus+ θα βοηθήσει να ενισχυθεί η ποιότητα της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης. Με την συμμετοχή των μαθητών στο πρόγραμμα θα ενισχυθεί η ποιότητα, η ελκυστικότητα και η προσβασιμότητα στις διαθέσιμες ευκαιρίες μάθησης συμβάλλοντας έτσι στην δημιουργία ενός ευρωπαϊκού χώρου Διά Βίου Μάθησης. Οι εκπαιδευτικοί είχαν την ευκαιρία να γνωρίσουν ένα εργασιακό περιβάλλον διαφορετικό από το δικό τους έτσι με τις γνώσεις και τις εμπειρίες που απέκτησαν θα μεταφέρουν νέα τεχνογνωσία στο Ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα».

Άξιος αναφοράς είναι επίσης ο αντίκτυπος του Σχεδίου που υλοποιήθηκε από ΕΠΑΛ, καθώς μεταξύ άλλων σημειώνεται: «μέσα από το σχέδιο επιδιώχθηκε παράλληλα η ενίσχυση και άλλων χαρακτηριστικών των δικαιούχων, όπως: **1.** η αυτοεκτίμησή τους, δίνοντάς τους την ευκαιρία να νιώσουν αποτελεσματικοί και τη δυνατότητα να δημιουργήσουν κάτι καινούργιο. **2.** η ενεργητική τους συμμετοχή στο κοινωνικό γίγνεσθαι και η ανάπτυξη κριτικής σκέψης, προσφέροντάς τους τη δυνατότητα να γνωρίσουν ένα νέο περιβάλλον και συνθήκες εργασίας, γεγονός που απαιτεί την ενεργό εμπλοκή τους. **3.** η προσωπική τους εξέλιξη, αναπτύσσοντας τα προσωπικά τους γνωρίσματα και το δυναμικό τους. **4.** η ενίσχυση της ιδιότητας του ευρωπαίου πολίτη, φέρνοντάς τους σε επαφή με εργαζόμενους και κυρίως πολίτες μιας άλλης χώρας, γεγονός που θα τους εξοικειώσει με άλλα ήθη, έθιμα και συμπεριφορές και θα αποκομίσουν νέα ερεθίσματα και εμπειρίες».

Παρεμφερείς αναφορές για τον αντίκτυπο των Σχεδίων υπάρχουν και στις Τελικές Εκθέσεις Σχεδίων που υλοποιήθηκαν από Επαγγελματικά Λύκεια το 2015. Πιο συγκεκριμένα στην Τελική Έκθεση ΕΠΑΛ μεταξύ άλλων αναφέρεται σχετικά με τον αντίκτυπο του Σχεδίου στους φορείς που συμμετείχαν: «**1.** Καινοτόμο και βελτιωμένο τρόπο λειτουργίας τους προς τις ομάδες-στόχους, παρέχοντας περισσότερα ελκυστικά προγράμματα για καταρτιζόμενους, σύμφωνα με τις ανάγκες και τις προσδοκίες τους. **2.** Βελτίωση των διαδικασιών αναγνώρισης και επικύρωσης των ικανοτήτων που αποκτώνται κατά τη διάρκεια περιόδων κατάρτισης στο εξωτερικό. **3.** Αύξηση της εμπειρίας και βελτίωση των δεξιοτήτων του προσωπικού των συμμετεχόντων οργανισμών σε ότι αφορά την υλοποίηση προγραμμάτων κινητικότητας. **4.** Άνοιγμα σε συνεργασίες με οργανισμούς που δραστηριοποιούνται σε διαφορετικούς με την απασχόληση και εκπαίδευση τομείς. **5.** Ανάπτυξη δικτύων και συνεργασίας μεταξύ των στελεχών των εμπλεκόμενων οργανισμών. **6.** Αυξημένη ποιότητα στην προετοιμασία, την υλοποίηση και την παρακολούθηση προγραμμάτων κινητικότητας. **7.** Βελτιωμένες ικανότητες ξένης γλώσσας. **8.** Διεθνοποίηση των οργανισμών. **9.** Ανάπτυξη της φήμης τους».

Αντίστοιχα, στην Τελική Έκθεση ενός άλλου ΕΠΑΛ αναφέρεται σχετικά με τον αντίκτυπο στην ομάδα - στόχο: «η ενεργός συμμετοχή των δικαιούχων δημιουργεί θετική στάση, που εύκολα μεταδίδεται σε ομοειδείς ομάδες και στην τοπική κοινότητα. Οι εκπαιδευτικοί που συμμετέχουν στην κινητικότητα θα μεταφέρουν την εμπειρία και τις γνώσεις που απέκτησαν και στους υπόλοιπους εκπαιδευτικούς του σχολείου μέσω σεμιναριακού τύπου συγκεντρώσεις του συλλόγου διδασκόντων. Αυτή η θετική απήχηση προσελκύει με τη σειρά της και άλλες ομάδες για την πραγματοποίηση παρόμοιων σχεδίων. Δημιουργούνται έτσι κίνητρα στην ευρύτερη τοπική κοινωνία για τη συμμετοχή σε δραστηριότητες διά βίου μάθησης και αξιοποιούνται οι ευκαιρίες για τη συμμετοχή σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες που ενισχύουν με γνώσεις και δεξιότητες τους συμμετέχοντες και τους εξασφαλίζουν επαγγελματικές εμπειρίες και προσωπική ανάπτυξη».

Άξια αναφοράς είναι η παράθεση της Τελικής Έκθεσης ΕΠΑΛ, σχετικά με τον αντίκτυπο του Σχεδίου, όπου μεταξύ άλλων σημειώνεται: «το Σχέδιο, μέσω της προβολής και της διάχυσης των αποτελεσμάτων, αναμένεται να κινητοποιήσει πολλές ομάδες οι οποίες διατηρούν δεσμούς και παρακολουθούν στενά τις δράσεις του σχολείου.

Η παράδοση του σχολείου στην οργάνωση προγραμμάτων κατάρτισης σε καινοτόμες δράσεις προκαλεί το ενδιαφέρον, καθώς πολλοί νέοι της περιοχής, οι οποίοι υφίστανται τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης, αναζητούν διεξόδους και πληροφόρηση για νέες επαγγελματικές δραστηριότητες οι οποίες μπορούν να προσφέρουν μια καλύτερη επαγγελματική προοπτική».

Επίσης, αναφορικά με τον ευρύτερο αντίκτυπο στις ομάδες – στόχο του Σχεδίου με αντικείμενο τα αρωματικά και φαρμακευτικά φυτά που υλοποιήθηκε από ΕΠΑΛ, σημειώνεται: «οι ευρύτερες ομάδες στόχοι, όπως οι κοινωνικοί εταίροι, οι άνεργοι, οι αγρότες, τα αντίστοιχα σωματεία, το Πανεπιστήμιο και το Τεχνολογικό Ίδρυμα, θα μπορούν να έχουν πρόσβαση σε εξειδικευμένες γνώσεις μέσα από την διάδοση των αποτελεσμάτων και των καλών πρακτικών που θα παρουσιαστούν στην ημερίδα διάδοσης αλλά και θα αναρτηθούν στο διαδίκτυο, θα γνωρίσουν την εταιρία του φορέα υποδοχής και θα μπορέσουν να έρθουν σε επαφή για πιθανή ανεύρεση εργασίας αλλά και συνεργασίας και τέλος πιθανούς εταίρους για υλοποίηση παρόμοιων ΚΑ1 ή και πιο διευρυμένων ευρωπαϊκών σχεδίων όπως τα ΚΑ2».

Αναφορικά με τα Σχέδια που υλοποιήθηκαν από Επαγγελματικά Λύκεια κατά το έτος 2016, χαρακτηριστική είναι η αναφορά στον αντίκτυπο για το ίδιο το σχολείο του Σχεδίου που υλοποιήθηκε από ένα ΕΠΑΛ που συμμετείχε στη Μελέτη, όπου μεταξύ άλλων τονίζεται: «με την υλοποίηση ακόμη ενός Ευρωπαϊκού προγράμματος ενισχύθηκε σημαντικά η ταυτότητα, το προφίλ και ο ρόλος του σχολείου μας σε τοπικό αλλά και περιφερειακό επίπεδο, καθιστώντας το μέλος εκείνης της άτυπης ομάδας σχολείων που επενδύουν δυναμικά στις σύγχρονες μεθόδους διδασκαλίας, αλλά και στην εκμετάλλευση, προς όφελος των μαθητών και της τοπικής κοινωνίας, όλων εκείνων των εργαλείων και δυνατοτήτων που προσφέρει η Ευρωπαϊκή Ένωση».

Όσον αφορά στον αντίκτυπο ενός Σχεδίου που αφορούσε στην ανάπτυξη δεξιοτήτων επιχειρηματικότητας που υλοποιήθηκε από ΕΠΑΛ σημειώνεται: «άμεσος αντίκτυπος του σχεδίου για τους συμμετέχοντες είναι η κατάκτηση γνώσεων, ικανοτήτων και δεξιοτήτων διαχείρισης ενός υπολογιστικού συστήματος σε επίπεδο δικτύου, χρήσης των εμπορικών εφαρμογών μιας επιχείρησης, ανάπτυξης βάσεων δεδομένων, αξιοποίησης νέων μορφών ηλεκτρονικών συναλλαγών μέσω πλατφόρμας εργαλείων προώθησης αγορών και πωλήσεων προϊόντων ή υπηρεσιών, χρήσης εκπαιδευτικών λογισμικών στη μαθησιακή διαδικασία. Αυτά επετεύχθησαν μέσω θεωρητικής εκπαίδευσης κατάλληλου περιεχομένου, διδασκαλίας και πρακτικής άσκησης σε επιλεγμένες επιχειρήσεις».

Χαρακτηριστικός είναι επίσης ο αντίκτυπος Σχεδίου που υλοποιήθηκε από Εσπερινό ΕΠΑΛ, καθώς μεταξύ άλλων αναφέρεται: «το συγκεκριμένο σχέδιο είχε τον παρακάτω αντίκτυπο για τους συμμετέχοντες: • Βοήθησε τους συμμετέχοντες να ανακαλύψουν τον πολιτισμό και την κουλτούρα της χώρας υποδοχής και να τα συγκρίνουν με τα αντίστοιχα της χώρας τους. • Βελτίωσαν το επαγγελματικό και επιστημονικό επίπεδο, μέσα από την ενημέρωση για τις τεχνολογίες αιχμής της ρομποτικής στην εκπαίδευση και την επαγγελματική ζωή • έγιναν πιο πλούσιοι σε γνώσεις και δεξιότητες και αυτό θα έχει σαν αποτέλεσμα τη βελτίωση της παιδαγωγικής διαδικασίας. • απέκτησαν ένα επιπλέον προσόν που θα τους βοηθήσει να έχουν περισσότερες εργασιακές επιλογές. • μνησθηκαν περισσότερο στην τεχνολογία και αποκόμισαν σημαντικά οφέλη μέσα από τις νέες και καινοτόμες μορφές ρομποτικής και ελέγχου οχημάτων».

Τέλος, όσον αφορά στον αντίκτυπο των Σχεδίων, χαρακτηριστική είναι η περίπτωση ενός ΕΠΑΛ, στην Τελική Έκθεση του οποίου αναφέρεται: «οι συμμετέχοντες με το πέρας του σχεδίου: • Απέκτησαν γνώσεις σε εξειλεγμένους τομείς γεωργικής παραγωγής, μεταποίησης – συσκευασίας – εμπορίας γεωργικών προϊόντων και συνδυασμού αυτών. • Ήρθαν σε επαφή με το εκπαιδευτικό σύστημα της Ισπανίας. • Απέκτησαν ευρωπαϊκή επαγγελματική νοοτροπία μέσα από ατομική και ομαδική δουλειά. • Βελτίωσαν τις κοινωνικές τους δεξιότητες μέσα από τη διαβίωση και αλληλεπίδραση σε ξένο, πολυπολιτισμικό περιβάλλον. • Απέκτησαν ερεθίσματα για την συνέχιση των σπουδών τους υπό τη σκέπη της φιλοσοφίας της διά βίου μάθησης • Ανέπτυξαν συνείδηση που θα τους βοηθήσει στην διεύρυνση της αναζήτησης εργασίας σε χώρες της Ε.Ε. • Ανέπτυξαν τις γλωσσικές τους δεξιότητες».

γ) Προβλήματα, Δυσκολίες & Τρόπος επίλυσης

Αναφορικά με τα προβλήματα και τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν οι φορείς κατά την διάρκεια υλοποίησης των Σχεδίων, σημειώνεται ότι η πλειονότητα των φορέων, και ειδικότερα των Επαγγελματικών Λυκείων, ανέφεραν ότι δεν αντιμετώπισαν κάποια προβλήματα άξια λόγου. Παρ' όλα αυτά, υπάρχουν αναφορές όπως: «Κάποιες μικρές δυσκολίες στη γλωσσική επικοινωνία μερικών μαθητών λύθηκαν άμεσα διότι οι συντονιστές και των δύο φορέων είναι γνώστες της Αγγλικής, Ελληνικής και Γερμανικής» (ΕΠΑΛ), «η σημαντικότερη δυσκολία που αντιμετωπίσαμε ήταν το θολό τοπίο σε σχέση με τη δυνατότητα των σχολείων μας να έχουν στη δικαιοδοσία τους τραπεζικό λογαριασμό γιατί υπήρχε νομικό κενό το οποίο δυσκόλευε τη διαχείριση της χρηματοδότησης για το πρόγραμμα χωρίς την εμπλοκή των σχολικών επιτροπών. Η δεύτερη εναλλακτική μας ήταν η κατάθεση της χρηματοδότησης σε προσωπικούς λογαριασμούς το οποίο ενείχε πολλούς ατομικούς κινδύνους σε σχέση με το υφιστάμενο φορολογικό δίκαιο» (ΕΠΑΛ), «μέσα από την εκπαιδευτική διαδικασία τα μόνα προβλήματα που είχαμε ήταν με τον φορέα υποδοχής μέχρι να καταλήξουμε στο πρόγραμμα. Ήταν ενδιάμεσος και θέλαμε περισσότερες επισκέψεις σε επιχειρήσεις του τομέα» (ΕΠΑΛ), «αν και έγινε προσπάθεια από τον Υπεύθυνο Επικοινωνίας του Συντονιστή τα εισιτήρια να κλειστούν όσο το δυνατόν νωρίτερα, προκειμένου να επιτύχουμε τις καλύτερες δυνατές τιμές, υπήρξε κάποια καθυστέρηση στην επιβεβαίωση. Αυτή η καθυστέρηση ανέβασε σημαντικά το κόστος των εισιτηρίων ενώ η συνεργασία μας με το Πρακτορείο στο οποίο τελικά καταλήξαμε δεν ήταν υποδειγματική» (ΕΠΑΛ), ή «κάποιες μικρές δυσκολίες προσαρμογής των δικαιούχων στην καθημερινότητα των χωρών υποδοχής αντιμετωπίστηκαν με κατανόηση και την υποστήριξη που παρείχαν ο φορέας υποδοχής σε συνεργασία με τον Δ/ντη του ΕΠΑΛ» (ΕΠΑΛ).

9

Ποιοτική Ανάλυση των Τελικών Εκθέσεων Σχεδίων τα οποία υλοποιήθηκαν από ιδιωτικούς φορείς και νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου

(Ινστιτούτα, Κοινωνικούς Εταίρους, Εταιρείες, κ.ο.κ)

α) Μαθησιακά αποτελέσματα

Αναφορικά με τα μαθησιακά αποτελέσματα των Δράσεων του προγράμματος Erasmus+ που υλοποιήθηκαν από λοιπούς ιδιωτικούς φορείς κατά το έτος 2014, χαρακτηριστικά είναι τα ακόλουθα αποσπάσματα που προήλθαν από τις Τελικές Εκθέσεις των Σχεδίων. Πιο συγκεκριμένα, στην Τελική Έκθεση Επιμελητηρίου αναφέρεται σχετικά: «σε επίπεδο ικανοτήτων οι συμμετέχοντες μετά το πέρας της δράσης θα δύνανται: - να ενσωματώσουν στην ελληνική πραγματικότητα τις νέες γνώσεις και μεθοδολογίες προκειμένου να επιτύχουν προστιθέμενη αξία ή οικονομικό όφελος - Να κατανοήσουν ότι η επιτυχής εφαρμογή μίας καινοτόμου επιχειρηματικής ιδέας απαιτεί ικανότητα συνδυασμού της συνεργασίας, της δημιουργικότητας και της άριστης γνώσης του αντικειμένου. - Να υποστηρίξουν στην πράξη την προσπάθεια της Περιφέρειας για τη δημιουργία Ηλεκτρονικού Δημοπρατηρίου αγροτικών προϊόντων».

Επίσης στην Τελική Έκθεση Ομοσπονδίας Επαγγελματιών Βιοτεχνών τονίζεται αναφορικά με τα μαθησιακά αποτελέσματα: «τα μαθησιακά αποτελέσματα των συμμετεχόντων, όπως διαφαίνεται και από τα ερωτηματολόγια αξιολόγησης αλλά και τις τελικές εκθέσεις των δικαιούχων, εστιάζονται στα κάτωθι: • Κατανόηση της βαρύτητας που έχει ο γαστρονομικός τομέας στην αξιολόγηση ενός τουριστικού προορισμού • Σύνταξη μενού που προβάλλει τοπικές γεύσεις • Σύνδεση παράδοσης με γαστρονομία • Εφαρμογή ισπανικών πρακτικών αναφορικά με τη σύνδεση τουρισμού και γαστρονομίας στην Ευβοϊκή πραγματικότητα/ επιχειρηματικότητα. Κατανόηση της Ισπανικής Κουλτούρας και ενδυνάμωση του αισθήματος του Ευρωπαίου Πολίτη. Παρακολουθώντας – συγκρίνοντας τις γνώσεις».

Στο ίδιο μήκος κύματος και η Τελική Έκθεση Συνεταιρισμού, όπου αναφέρεται ότι τα μαθησιακά αποτέλεσμα που προήλθαν από την συμμετοχή στο Σχέδιο «εστιάζονται στην: **1.** γνώση ότι οι μονάδες τους αποτελούν σημαντική πηγή εισοδήματος αν εκμεταλλευτούν τα απόβλητά τους, **2.** ενεργητική δυναμική ενίσχυση της κινητικότητας στην επιχειρηματική/ παραγωγική βάση της χώρας, **3.** απόκτηση εμπειρίας αναφορικά με τη Διαχείριση Αποβλήτων για την παραγωγή Ηλεκτρικής Ενέργειας, **4.** αξιολόγηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας και των συναντήσεων με όλους τους άλλους συμμετέχοντες, όπου θα γίνει αντιπαραβολή των εμπειριών, **5.** κατανόηση της σπουδαιότητας των απαιτήσεων για τη συμμόρφωση με τους περιβαλλοντικούς κανονισμούς, **6.** κατανόηση των τρόπων και των τεχνικών της λειτουργίας Μονάδων Διαχείρισης Αποβλήτων για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, **7.** γνώση για τα οφέλη που θα δημιουργηθούν από την απασχόληση, **8.** μεταφορά των γνώσεων τους

στο προσωπικό τους. **9.** γνώση για το κόστος και το χρόνο απόσβεσης που χρειάζεται η αγορά τους εξοπλισμού και της εγκατάστασης».

Επίσης, στην Τελική Έκθεση Σχεδίου ερευνητικού φορέα αναφέρεται μεταξύ άλλων: «οι συμμετέχοντες μέσω του προγράμματος αυτού απόκτησαν την εμπειρία ώστε να διαμορφώσουν ένα πλαίσιο επιχειρηματικής ανάπτυξης, αξιοποιώντας το γνωστικό τους επίπεδο. Επίσης γνώρισαν το περιβάλλον εργασίας μικρών αμπελοοικονικών μονάδων των περιοχών που επισκέφτηκαν με αποτέλεσμα να αντλήσουν ιδέες και πρακτικές. Ανέλυσαν τη διαδικασία παραγωγής αυτών των μονάδων, έμαθαν για τα πρότυπα πιστοποίησης και ποιότητας που εφαρμόζουν, γνώρισαν τεχνικές προώθησης των προϊόντων που παράγουν, ανέλυσαν και αξιολόγησαν τους τρόπους με τους οποίους οι Ιταλοί συνάδελφοί τους εκμεταλλεύτηκαν εκτάσεις, δομές και την παραγωγή τους ώστε να διαμορφώσουν ένα ενιαίο σύστημα, μια αυτόνομη μονάδα, που τους επέτρεψε να διαχειριστούν και να προωθήσουν τα προϊόντα τους».

Αντιστοίχως θετικά υπήρξαν και τα αποτελέσματα που αφορούσαν στα μαθησιακά αποτελέσματα και στα Σχέδια που υλοποιήθηκαν από λοιπούς ιδιωτικούς φορείς κατά το έτος 2015. Πιο συγκεκριμένα, στην Τελική Έκθεση Ένωσης Συνεταιρισμών μεταξύ άλλων, αναφέρεται: «το σχέδιο βοήθησε στην προσωπική εξέλιξη των συμμετεχόντων, πιο συγκεκριμένα στην: • Αξιοποίηση των προσωπικών εμπειριών, • Εξέλιξη της προσωπικότητας των συμμετεχόντων, • Αύξηση του επιπέδου της αυτοεκτίμησης και του αισθήματος της ασφάλειας, • Δυνατότητα επαναπληροφόρησης και επαναπροσδιορισμού των αρχικών στόχων σε συνεργασία με τους συμμετέχοντες, • Ανάπτυξη της κριτικής ικανότητας και της ώριμης σκέψης, • Ανάπτυξη του ομαδικού πνεύματος, της συνεργασίας και της προσαρμοστικότητας».

Επίσης, στην Τελική Έκθεση του Σχεδίου που υλοποιήθηκε από Σύνδεσμο Εξαγωγέων αναφορικά με τα μαθησιακά αποτελέσματα σημειώνεται: «**1.** κατανόηση των βημάτων για την εφαρμογή που χρειάζονται να ακολουθήσουν για ένα σύστημα πιστοποίησης, **2.** κατανόηση για το πως θα καθιερώσουν αυτό το σύστημα στην επιχείρησή τους, **3.** γνώση για το πως θα πραγματοποιήσουν τις διορθωτικές ενέργειες του συστήματος, **4.** κατανόηση για τις ενέργειες επαλήθευσης, **5.** γνώση των διαδικασιών τεκμηρίωσης, **6.** γνώση των ισχυρών και ασθενών σημείων των ΜΜΕ και ΠΜΕ, **7.** ενεργητική δυναμική ενίσχυση της κινητικότητας στην επιχειρηματική/ παραγωγική βάση της χώρας, **8.** απόκτηση εμπειρίας αναφορικά με την παραγωγή προϊόντων υψηλότερης προστιθέμενης αξίας, **9.** αξιολόγηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας και των συναντήσεων με όλους τους άλλους συμμετέχοντες, όπου θα γίνει αντιπαραβολή των εμπειριών, **10.** κατανόηση της σπουδαιότητας της προστιθέμενης αξίας των προϊόντων από την πιστοποίηση που θα λάβουν, **11.** απόκτηση εμπειρίας αναφορικά με την ανταγωνιστικότητα και εξωστρέφεια των επιχειρήσεων του μεταποιητικού τομέα, **12.** κατανόηση των τρόπων και των τεχνικών προβολής και προώθησης των προϊόντων».

Παράλληλα, στην Τελική Έκθεση ενός Δικτύου Οινοποιών αναφέρεται μεταξύ άλλων: «μετά το τέλος του προγράμματος οι εκπαιδευόμενοι είναι σε θέση να σχεδιάσουν και να εφαρμόσουν αντίστοιχες δραστηριότητες στις επιχειρήσεις τους (στελέχη επιχειρήσεων και υπεύθυνοι ανθρώπινου προσωπικού). Έτσι:

Σε επίπεδο γνώσεων	Να διακρίνουν τα βήματα που απαιτούνται για το σχεδιασμό, την υλοποίηση και την προώθηση νέων υπηρεσιών στην τοπική αγορά.
Σε επίπεδο δεξιοτήτων	Να οργανώνουν τις δράσεις τους σύμφωνα με τις νέες μεθόδους παραγωγής και οργάνωσης της εργασίας • Να εφαρμόζουν καινοτόμες μεθόδους υπηρεσιών.
Σε επίπεδο στάσεων	Να αναγνωρίζουν τη σημασία της στροφής σε νέα προϊόντα, υπηρεσίες και μεθόδους οργάνωσης της εργασίας τους αλλά και ερχόμενοι σε επαφή με ένα νέο εργασιακό περιβάλλον να υιοθετήσουν νέους τρόπους εργασιακής συμπεριφοράς».

Στο ίδιο μήκος κύματος και τα μαθησιακά αποτελέσματα που αναφέρονται στην Τελική Έκθεση μιας Πανελληνίας Ένωσης. Πιο συγκεκριμένα, μεταξύ άλλων, αναφέρεται ότι οι συμμετέχοντες έμαθαν: «**Στο επίπεδο των**

γνώσεων: • να εφαρμόζουν κανόνες παραγωγής που εξασφαλίζουν επώνυμο, διαφοροποιημένο και πιστοποιημένο παραγόμενο προϊόν, με προστιθέμενη αξία, • να διαμορφώνουν ανταγωνιστικά κτηνοτροφικά προϊόντα, • να επιτυγχάνουν τη συμμόρφωση με τις νομικές απαιτήσεις και τους κανόνες Ορθής Πρακτικής, • να κατανοούν τη σημασία της επιχειρηματικότητας και καινοτομίας στη Ζωική Παραγωγή • να ενημερωθούν για τη συνεπή και όχι άσκοπη χρήση των φαρμάκων, • να εξασφαλίζουν την προστασία του περιβάλλοντος. **Στο επίπεδο των δεξιοτήτων:** • να ενισχυθεί η συνεργατική και επικοινωνιακή ικανότητα, • να εξασφαλίζουν την παραγωγή υψηλής ποιότητας κτηνοτροφικών προϊόντων, • να εφαρμόζουν αποτελεσματική διοίκηση των κτηνοτροφικών μονάδων ή την παροχή υψηλού επιπέδου τεχνικοοικονομικών συμβουλών/υπηρεσιών. **Στο επίπεδο των στάσεων:** • να ευαισθητοποιούν τους κτηνοτρόφους στην έννοια της ολοκληρωμένης διαχείρισης της κτηνοτροφίας, • να αναγνωρίζουν τη σημασία πιστοποίησης των προϊόντων, • να εξασφαλίσουν την προστασία του καταναλωτή μιας και τα παραγόμενα προϊόντα είναι ασφαλή για την υγεία του, • να αναγνωρίζουν τη σημασία της στροφής σε νέα προϊόντα, υπηρεσίες και μεθόδους οργάνωσης της εργασίας τους αλλά και ερχόμενοι σε επαφή με ένα νέο εργασιακό περιβάλλον να υιοθετήσουν νέους τρόπους εργασιακής συμπεριφοράς».

Αναφορικά με τα Σχέδια που υλοποιήθηκαν το 2016 στην Τελική Έκθεση Αγροτικής Εταιρικής Σύμπραξης τονίζεται ότι: «οι συμμετέχοντες μετά την ολοκλήρωση της κινητικότητας και σε συναντήσεις που είχαν με τους υπευθύνους του σχεδίου για την εμπειρία τους στο πρόγραμμα ανέφεραν ότι οι γνώσεις και οι δεξιότητες που αποκόμισαν ήταν οι νέες ποικιλίες καλλιέργειας που χρησιμοποιούν στην Ιταλία αλλά και για τις καλλιεργητικές μεθόδους που έχουν οδηγηθεί σε μη εντατικές καλλιέργειες αλλά σε καλλιέργειες οι οποίες συμβαδίζουν με την προστασία του περιβάλλοντος και την ορθολογική καλλιέργεια».

Αντίστοιχα, στην Τελική Έκθεση του Σχεδίου που αφορούσε στη διοίκηση ανθρώπινου δυναμικού και υλοποιήθηκε από μια Πανελληνία Ομοσπονδία αναφέρεται: «μετά την ολοκλήρωση του σχεδίου οι συμμετέχοντες απέκτησαν πολλαπλά οφέλη όπως: **1.** Να οργανώνουν τις δράσεις τους σύμφωνα με τις νέες μεθόδους διοίκησης ανθρώπινου δυναμικού. **2.** Να εφαρμόζουν καινοτόμες μεθόδους στο χώρο της Διοίκησης Ανθρώπινου Δυναμικού. **3.** Να αναπτύσσουν σχέσεις ώστε να παρακινούν το ανθρώπινο δυναμικό».

Αναφορικά με τα μαθησιακά αποτελέσματα, η Τελική Έκθεση του Συλλόγου Εκπαιδευτικών Πληροφορικής, σημειώνει: «οι συμμετέχοντες βελτίωσαν τις γνώσεις τους πάνω σε θέματα πληροφορικής σε σχέση με ότι θα μας βοηθούσε να στήσουμε ένα μουσείο πληροφορικής ψηφιακό και ένα μουσείο πληροφορικής φυσικό. Βελτιώσαμε τις γνώσεις μας στις πλατφόρμες που μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε, στις γλώσσες που μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε καθώς και στο γραφιστικό κομμάτι. Έμαθαν πώς να παρουσιάζουν ένα αντικείμενο τόσο διαδικτυακά όσο και στον φυσικό χώρο ενώ έμαθαν και αντικείμενα που δεν γνώριζαν όπως σχετικά με την ασφάλεια των μουσείων, την πνευματική ιδιοκτησία και την συνεργασία με διεθνή ιδρύματα μουσείων. Έμαθαν πως συμπληρώνονται διάφοροι κατάλογοι με τα αντικείμενα που έχουν συλλεχθεί και είδαν πως έχει στηθεί το μουσείο πληροφορικής στο πολυτεχνείο της Βαλένθια. Εμπλούτισαν τις γνώσεις τους πάνω στον πολιτισμό των δύο χωρών που επισκεφθήκαμε ενώ βελτίωσαν τις γνώσεις τους στα αγγλικά. Οι ικανότητες που πήραν οι συμμετέχοντες ήταν παραπάνω από αυτές που είχαμε σχεδιάσει».

Τέλος, σημειώνεται αναφορικά με τα μαθησιακά αποτελέσματα στην Τελική Έκθεση Ένωσης Καθηγητών «Οι ικανότητες, γνώσεις και στάσεις που αποκόμισαν οι συμμετέχοντες στο πρόγραμμα αφορούν κυρίως τα παρακάτω: **1)** Από τη σύμπραξή μας – συνεργασία με άλλους ευρωπαίους καθηγητές πληροφορικής στη σχεδιαζόμενη δραστηριότητα δόθηκε η δυνατότητα δημιουργίας εποικοδομητικών επαφών προάγοντας το εκπαιδευτικό και ερευνητικό τους ενδιαφέρον και γνώσεις. Το αποτέλεσμα είναι η δημιουργία μιας Ευρωπαϊκής συνείδησης στους συμμετέχοντες και η ενασχόλησή τους με Ευρωπαϊκά προγράμματα στο μέλλον μέσα από τα σχολεία και τα παραρτήματα που εκπροσωπούν. **2)** Βελτίωσαν τον τρόπο διαχείρισης, γνώσης και ομιλίας της Αγγλικής γλώσσας. **3)** Δημιουργήθηκε μια αρχή για την περαιτέρω υλοποίηση συγκεκριμένων προγραμμάτων (eTwinning, KA2, συνεργατικά project κ.α.) με τους Ευρωπαίους εταίρους τους με απώτερο σκοπό την προώθηση της πλη-

ροφορικής και της καινοτομίας στον τομέα τους. **4)** Έγινε ανταλλαγή διδακτικών και πολιτισμικών εμπειριών με συναδέλφους από άλλες χώρες της Ευρώπης. **5)** Αποκτήθηκαν εξειδικευμένες γνώσεις πάνω σε θέματα όπως: **α.** Διδακτική μέσω παιχνιδιών **β.** Δημιουργία εικονικών τάξεων για τη διδασκαλία της πληροφορικής **γ.** Υιοθέτηση σύγχρονων μεθόδων διδασκαλίας της πληροφορικής **δ.** Σχεδιασμός και υλοποίηση πολυμερών συμπράξεων και συνεργασιών. **ε.** σημασία των συλλογικών δράσεων των επιχειρήσεων μέσω των συλλόγων τους ή μέσω συμπράξεων προκειμένου να πετύχουν οικονομίες κλίμακας, καινοτομίες και αύξηση της ανταγωνιστικότητας. **στ.** Πως η καινοτομία σε περίοδο κρίσης μπορεί να δώσει ένα πλεονέκτημα σε σχέση με τον ανταγωνισμό σε επιχειρήσεις εκπαιδευτικούς οργανισμούς και την εκπαίδευση γενικότερα».

Β) Αντίκτυπος

Αναφορικά με τον αντίκτυπο που είχαν τα Σχέδια που υλοποιήθηκαν από ιδιωτικούς φορείς κατά το 2014, τόσο για τους συμμετέχοντες, όσο και για τους φορείς, χαρακτηριστικά αναφέρεται: «Στους συμμετέχοντες ο αντίκτυπος ήταν σε αρμονία με τις ανάγκες για τις οποίες σχεδιάστηκε το έργο, με τους προτεινόμενους στόχους του, καθώς και σε αντιστοιχία με τα καινοτόμα αποτελέσματά του. Συγκεκριμένα επιτεύχθηκαν: **1)** Βελτίωση του επιπέδου της γνώσης, των δεξιοτήτων και των ικανοτήτων σε θέματα διαχείρισης της εφοδιαστικής αλυσίδας σε επιχειρήσεις του αγροτικού τομέα, **2)** ενίσχυση του επαγγελματικού προφίλ και βελτίωση της απασχολησιμότητας, **3)** βελτίωση της ποιότητας της κατάρτισης σε θέματα σχετικά με τις σύγχρονες ανάγκες βελτίωσης της οργάνωσης μιας επιχείρησης και της αφομοίωσης νέων εφαρμογών, **4)** ανάπτυξη / ενίσχυση γλωσσικών δεξιοτήτων, **5)** ανάπτυξη / ενίσχυση διαχειριστικών δεξιοτήτων και δεξιοτήτων στις ΤΠΕ, **6)** ανάπτυξη / ενίσχυση κοινωνικών δεξιοτήτων, **7)** ανάπτυξη / ενίσχυση κινήτρων και αυτοπεποίθησης των συμμετεχόντων, **8)** αύξηση των γνώσεων για τις χώρες υποδοχής και τον πολιτισμό τους. Ο αντίκτυπος του σχεδίου επεκτάθηκε πέρα από τους συμμετέχοντες και στους οργανισμούς των συνεργαζόμενων εταίρων (εθνικών και διακρατικών). Συγκεκριμένα: **1)** αύξηση της ελκυστικότητας της κατάρτισης, με τον εμπλουτισμό της θεματολογίας της με νέα, ενδιαφέροντα και καινοτόμα θέματα όπως η εφοδιαστική αλυσίδα αγροτικών προϊόντων, **2)** αύξηση των συνεργασιών μεταξύ του χώρου της κατάρτισης και του χώρου των επιχειρήσεων, **3)** ενίσχυση της κουλτούρας συνεργασιών, βελτίωση των εργασιακών σχέσεων και αύξηση των εθελοντικών πρακτικών, **4)** αλλαγές / βελτίωση των οργανωτικών πρακτικών και διευθετήσεων μετά την εμπειρία της λειτουργίας αντίστοιχων οργανισμών στο εξωτερικό, **5)** διεύρυνση του ανοικτού πνεύματος για περαιτέρω ευρωπαϊκή συνεργασία στο μέλλον.

Επίσης αναφορικά με τον αντίκτυπο του Σχεδίου, σε Τελική Έκθεση Ομοσπονδίας Επαγγελματιών αναφέρεται μεταξύ άλλων: «ο στόχος του σχεδίου δεν περιορίστηκε στην απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων καθαρά εργασιακής φύσης, αλλά ενίσχυσε και άλλα χαρακτηριστικά για τους δικαιούχους, όπως: • την αυτοεκτίμησή τους, δίνοντάς τους την ευκαιρία να νιώσουν αποτελεσματικοί και τη δυνατότητα να δημιουργήσουν κάτι καινούργιο. • την ενεργητική τους συμμετοχή στο κοινωνικό γίγνεσθαι και την ανάπτυξη κριτικής σκέψης, προσφέροντάς τους τη δυνατότητα να γνωρίσουν ένα νέο περιβάλλον και συνθήκες εργασίας, γεγονός που απαιτεί την ενεργό εμπλοκή τους. • την προσωπική τους εξέλιξη, αναπτύσσοντας τα προσωπικά τους γνωρίσματα και το δυναμικό τους. • την ενίσχυση της ιδιότητας του ευρωπαίου πολίτη, φέροντας τους σε επαφή με εργαζόμενους και κυρίως πολίτες μιας άλλης χώρας γεγονός που θα τους εξοικειώσει με άλλα ήθη, έθιμα και συμπεριφορές και θα αποκομίσουν νέα ερεθίσματα και εμπειρίες».

Αντίστοιχα, αναφορικά με τον αντίκτυπο σε άλλο Σχέδιο, σημειώνεται ότι: «οι συμμετέχοντες μετά την τοποθέτηση έχουν αλλάξει νοοτροπία, ενώ βλέποντας την διαφοροποίηση του περιβάλλοντος εργασίας, την ευρωπαϊκή εμπειρία, τη βελτίωση τεχνικών, τη χρήση υλικών που αναδεικνύουν το προϊόν και δεν το υποβαθμίζουν, βελτίωσαν και ανέπτυξαν τις επαγγελματικές τους δεξιότητες πέρα από το στενό μαθησιακό γνωστικό αντικείμενο. Όσον αφορά τους συμμετέχοντες οργανισμούς ειδικά για τον φορέα αποστολής θα υπάρχει πολύ θετικός αντίκτυ-

πος γιατί με την υλοποίηση ενός τέτοιου σχεδίου αυξάνεται η ελκυστικότητά της μιας και δίνει την ευκαιρία στους μαθητές της για τέτοιες δράσεις. Για όλους τους εμπλεκόμενους στο σχέδιο (συμμετέχοντες-οργανισμοί-ομάδα στόχος) υπάρχει με την λήξη του σχεδίου μεγάλη προστιθέμενη αξία».

Όσον αφορά στα Σχέδια που υλοποιήθηκαν από ιδιωτικούς φορείς κατά το έτος 2015, χαρακτηριστική είναι η περίπτωση Σχεδίου που υλοποιήθηκε από Σύνδεσμο Εξαγωγέων και για τον αντίκτυπο του οποίου αναφέρεται: «το Σχέδιο βελτίωσε στους δικαιούχους: την αυτοεκτίμησή τους, δίνοντάς τους την ευκαιρία να νοιώσουν αποτελεσματικοί και τη δυνατότητα να δημιουργήσουν κάτι καινούργιο. • την ενεργητική τους συμμετοχή στο κοινωνικό γίγνεσθαι και την ανάπτυξη κριτικής σκέψης, προσφέροντάς τους τη δυνατότητα να γνωρίσουν ένα νέο περιβάλλον και συνθήκες εργασίας, γεγονός που απαιτεί την ενεργό εμπλοκή τους. • την προσωπική τους εξέλιξη, αναπτύσσοντας τα προσωπικά τους γνώρισμα και το δυναμικό τους. • την ενίσχυση της ιδιότητας του ευρωπαίου πολίτη, φέρνοντας τους σε επαφή με άλλους υπευθύνους ανθρώπινου δυναμικού και κυρίως πολίτες μιας άλλης χώρας γεγονός που θα τους εξοικειώσει με άλλα ήθη, έθιμα και συμπεριφορές και θα αποκομίσουν νέα ερεθίσματα και εμπειρίες».

Αντίστοιχα, στην Τελική Έκθεση Εταιρείας χαρακτηριστικά αναφέρεται: «μέσω της κινητικότητας θα επιδιωχθεί η ανταλλαγή απόψεων, πληροφοριών και μεταφορά τεχνογνωσίας σχετικά με τα θεραπευτικά προγράμματα που ακολουθούνται καθώς και τη γενικότερη αναγκαιότητα δημιουργίας Υπηρεσιών για Αυτισμό και ΔΕΠΥ Ενηλίκων. Η υιοθέτηση καλών πρακτικών από τους Ευρωπαίους Εταίρους θα οδηγήσει στην επιστημονική και επαγγελματική ενδυνάμωση των συμμετεχόντων. Παράλληλα, σε επίπεδο συμμετεχόντων οργανισμών, η κινητικότητα αυτή θα συμβάλλει καθοριστικά στη δημιουργία δικτύου επικοινωνίας και συνεργασίας με απώτερο σκοπό την ανταλλαγή ιδεών και προτάσεων σε σχέση με νέες μεθόδους, ενέργειες και προσεγγίσεις στο θέμα της αντιμετώπισης όχι μόνο των προαναφερόμενων διαγνώσεων αλλά και των ψυχικών διαταραχών γενικότερα. Επίσης σε επίπεδο ομάδας στόχου, τα άτομα που είναι ενήλικες και εντάσσονται σε αυτή τη διαγνωστική κατηγορία (Αυτισμός και ΔΕΠΥ) θα είναι οι άμεσα ωφελημένοι, γιατί θα δημιουργηθούν υπηρεσίες με εξειδικευμένο προσωπικό, όπου θα μπορούν να απευθυνθούν και να ενταχθούν σε ένα πρόγραμμα θεραπείας».

Επίσης, το 2015 υλοποιήθηκε από έναν Αγροτικό Συνεταιρισμό Σχέδιο στην Τελική Έκθεση του οποίου αναφέρεται σχετικά με τον αντίκτυπο στον οργανισμό υποδοχής: «ο οργανισμός υποδοχής είναι ιδιωτική οντότητα με έντονη δραστηριότητα στον ευρύτερο τομέα της επαγγελματικής εκπαίδευσης και εξειδίκευση στην υποστήριξη διευρωπαϊκών δράσεων για την επαγγελματική κατάρτιση. Ο αντίκτυπος από την επιτυχή υλοποίηση και ολοκλήρωση ενός σχεδίου με αυτές τις απαιτήσεις σε υπόβαθρο, περιεχόμενο και στόχους, αφορά την επιβεβαίωση και την εκ νέου επικύρωση της δυναμικής και της αποτελεσματικότητας του οργανισμού, την πιστοποίηση της ικανότητας που έχει να φέρει εις πέρας εποικοδομητικές συνεργασίες σε διακρατικό και διευρωπαϊκό επίπεδο και κατά συνέπεια την περαιτέρω ενίσχυση της εξωστρέφειας. Είναι σαφές πως, για τον οργανισμό υποδοχής, αυτός ο αντίκτυπος δεν έχει χρονικό ορίζοντα και αποτελεί, ταυτόχρονα, ισχυρό κίνητρο για την επιτυχή υλοποίησή του».

Αναφορικά με τα Σχέδια που υλοποιήθηκαν το 2016, χαρακτηριστικό είναι Σχέδιο που ασχολήθηκε με συστήματα ηλεκτρονικής διάγνωσης αυτοκινήτων και στην Τελική Έκθεση του οποίου αναφέρεται: «η συγκεκριμένη δράση βοηθά καταρχήν τους συμμετέχοντες σε προσωπικό επίπεδο, όπως στην: • αυτοεκτίμησή τους, δίνοντας τους την ευκαιρία να νιώσουν αποτελεσματικοί και τη δυνατότητα να δημιουργήσουν κάτι καινούργιο. • ενεργητική τους συμμετοχή στο κοινωνικό γίγνεσθαι και την ανάπτυξη κριτικής σκέψης, προσφέροντάς τους τη δυνατότητα να γνωρίσουν ένα νέο περιβάλλον και συνθήκες εργασίας, γεγονός που απαιτεί την ενεργό εμπλοκή τους. • προσωπική τους εξέλιξη, αναπτύσσοντας τα προσωπικά τους γνώρισμα και το δυναμικό τους. • ενίσχυση της ιδιότητας του ευρωπαίου πολίτη, φέρνοντάς τους σε επαφή με άλλους υπευθύνους ανθρώπινου δυναμικού και κυρίως πολίτες μιας άλλης χώρας γεγονός που θα τους εξοικειώσει με άλλα ήθη, έθιμα και συμπεριφορές και θα αποκομίσουν νέα ερεθίσματα και εμπειρίες».

Αντίστοιχα, στην Τελική Έκθεση εκπαιδευτικού οργανισμού αναφέρεται: «τα αποτελέσματα του προγράμματος επηρέασαν θετικά τους συμμετέχοντες εκπαιδευτικούς και το προσωπικό μέσα από την αλλαγή γνώσεων, δεξιοτήτων και στάσεων που αφορούν την ανάπτυξη κοινωνικών επιχειρήσεων και συνεταιρισμών, τη σύνδεση της μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας, αλλά και την υιοθέτηση καινοτόμων πρακτικών στη διδασκαλία των ενηλίκων. Η δράση του προγράμματος θα καταστήσει τον εκπαιδευτικό οργανισμό προνομιούχο πλαίσιο για ανάπτυξη καινοτομιών στην εκπαίδευση και για τη διαμόρφωση και τη συνεχή ανασυγκρότηση των εκπαιδευτικών πρακτικών. Το σχέδιο αναμένεται να συμβάλει στην εφαρμογή καινοτομιών στη διδασκαλία του εταιρίου αποστολής, να αναδείξει σχεδιασμούς που θα ανοίγουν νέα πεδία και θα κινητοποιούν δυνάμεις, καθώς και να ανοίξει τον εκπαιδευτικό μας οργανισμό στην κοινότητα και στην κοινωνία. Αποτελέσματα του παρόντος σχεδίου είναι: - η επαγγελματική εξέλιξη των δικαιούχων μέσω της ανταλλαγής εμπειριών και η μεταφορά καινοτόμων πρακτικών, - η βελτίωση των γνώσεων και δεξιοτήτων των συμμετεχόντων, - η δημιουργία επαγγελματικής νοοτροπίας μέσα από την αλληλεπίδραση και την ομαδική / ατομική δουλειά στους χώρους εργασίας, - η βελτίωση των κοινωνικών δεξιοτήτων, μέσα από τη διαβίωση και αλληλεπίδραση σε ξένο, πολυπολιτισμικό περιβάλλον».

Επίσης, αναφορικά με τον αντίκτυπο του Σχεδίου στην Τελική Έκθεση του Συλλόγου Εκπαιδευτικών σημειώνεται: «οι δύο φορείς υποδοχής βελτίωσαν τις παρεχόμενες υπηρεσίες τους μετά από τις συζητήσεις που είχαν με τα μέλη του συλλόγου μας. Τα μέλη του φορέα αποστολής βελτίωσαν την ποιότητα των δραστηριοτήτων αφού είδαν πως μπορούν να υλοποιήσουν το σχέδιο του συλλόγου για την δημιουργία του μουσείου (ψηφιακού και φυσικού) του συλλόγου. Δημιουργήθηκαν νέες εκπαιδευτικές δραστηριότητες, αναδύθηκε ο τρόπος παρουσί-ασης του ψηφιακού μουσείου και δόθηκαν κατευθύνσεις για την υλοποίηση του φυσικού μουσείου. Με την παρουσίαση του προγράμματος μέσα από τον τύπο, τον ψηφιακό τύπο και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης έγινε γνωστό το μουσείο αλλά και οι δραστηριότητες του συλλόγου σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο ενώ κεντρίσαμε το ενδιαφέρον πολιτών και φορέων ώστε να μας δωρίσουν αντικείμενα που θα εμπλουτίσουν την συλλογή μας. Μέσα από τις συνεργασίες με διεθνείς οργανισμούς το σχέδιό μας έλαβε ευρωπαϊκή διάσταση».

γ) Προβλήματα, Δυσκολίες & Τρόπος επίλυσης

Αναφορικά με τα προβλήματα και τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν οι φορείς κατά την διάρκεια υλοποίησης των Σχεδίων, σημειώνεται ότι η πλειονότητα των φορέων, και ειδικότερα των Ιδιωτικών Φορέων, ανέφεραν ότι δεν αντιμετώπισαν κάποια προβλήματα άξια λόγου. Παρ' όλα αυτά, υπάρχουν αναφορές όπως: «το πιο σημαντικό πρόβλημα που είχαμε για πρώτη φορά ήταν το γεγονός της διάρκειας των σχεδίων που ήταν τόσο πολύ μακριά από την περίοδο λήξης του σχεδίου. Αυτό δημιουργεί σημαντικά προβλήματα στην ορθή υλοποίηση των σχεδίων, οι προμηθευτές ζητούν την εξόφλησή τους με αποτέλεσμα να δημιουργείτε μια σύγχυση αναφορικά με την αποπληρωμή τους» (Ομοσπονδία Επαγγελματιών), «δυστυχώς υπήρξαν κάποια προβλήματα αναφορικά με ατυχήματα που συνέβησαν στους εκπαιδευόμενους, τα οποία μείωσαν την ικανότητα τους για πρακτική άσκηση και τους υποχρέωσαν να επισκεφθούν νοσοκομείο. Αυτά τα προβλήματα αντιμετωπίστηκαν με συχνή επικοινωνία ανάμεσα στον φορέα αποστολής και τους εκπαιδευόμενους αλλά και με τους γονείς τους. Επικοινωνία υπήρχε επίσης με τον ενδιάμεσο φορέα, μέσω του εκπροσώπου του καθώς και με τους οργανισμούς υποδοχής. Ευτυχώς, με άμεσες ενέργειες όλα τα περιστατικά αντιμετωπίστηκαν και οι στόχοι» (Επιμελητήριο), «δεν αντιμετωπίσαμε κάποιο ιδιαίτερο πρόβλημα, παρά μόνον την ανάγκη ιατρικής επίσκεψης ενός από τους συμμετέχοντες για οδοντιατρική φροντίδα, για την οποία φρόντισε, στα πλαίσια των αρμοδιοτήτων του, ο επόπτης του Οργανισμού Υποδοχής και η οποία καλύπτεται από το ασφαλιστικό συμβόλαιο. Κάποιες περιπτώσεις μικρών συνεχιζόμενων τροποποιήσεων και αλλαγών, αντιμετωπίστηκαν με επιτυχία μέσα από την συνεννόηση και την ομαλή συνεργασία των συμμετεχόντων με τον επόπτη του Οργανισμού Υποδοχής» (Σύλλογος), ή «λόγω αυξημένου φόρτου

εργασίας στον Εκπαιδευτικό Όμιλο κατέστη επιβεβλημένη η μείωση των ημερών κατάρτισης από 10 σε 8 σε συνεννόηση με την ΕΜΣ του προγράμματος. Αυτό δεν επηρέασε την ποιότητα και την επίτευξη των στόχων του προγράμματος διότι οι θεματικές ενότητες των ημερών που αφαιρέθηκαν προστέθηκαν στις υπόλοιπες ημέρες ενώ αυξήθηκε και ο αριθμός των τεχνικών επισκέψεων» (Εκπαιδευτικός οργανισμός).

10

Ανάλυση των συνεντεύξεων των συντονιστών φορέων και των εκπαιδευομένων

Συνεντεύξεις σε Δ.Ι.Ε.Κ.

Η συνέντευξη στο σχολείο αυτό περιλάμβανε αρχικά συνέντευξη με το Διευθυντή και στη συνέχεια συνεντεύξεις με πέντε φοιτητές και απόφοιτους. Η γενική αίσθηση και το κλίμα ήταν εξαιρετικά θετικό. Υπήρχε έγνοια για τους φοιτητές και αγάπη των φοιτητών και των αποφοίτων προς το Ίδρυμα και τους καθηγητές.

Ο Διευθυντής αναφέρθηκε μακροσκελώς στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα ΙΕΚ τόσο ως προς το πλήθος των παιδιών που δέχονται, τις διαφορετικές κουλτούρες αλλά και την υποδομή και τόνισε την κρατική δυστοκία σε μια δομή που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί νευραλγική. Το Erasmus+ δήλωσε ότι μέσα στη ζοφερή αυτή κατάσταση αποτελεί μια όαση που ανεβάζει την προστιθέμενη αξία του ίδιου του σχολείου. Χαρακτηριστικά ανέφερε τα παρακάτω: «Το προφίλ των σπουδαστών του ΔΙΕΚ είναι άπορα παιδιά. Η συντριπτική πλειοψηφία δεν έχει μπει σε αεροπλάνο. Είναι μεγάλη υπόθεση ένα παιδί να ταξιδέψει και να μπει σε αεροπλάνο.» «Ο οργανισμός έχει πάρει τεράστια προστιθέμενη αξία μέσα από τα προγράμματα.»

Τονίστηκε επίσης ο ρόλος του Erasmus+ και τα οφέλη για το σχολείο και τους μαθητές σε επίπεδο κουλτούρας και εξωστρέφειας. Κατά τον Διευθυντή το πρόγραμμα βελτίωσε την παιδαγωγική του κατάρτιση και επηρέασε τις διοικητικές του ικανότητες θετικά: «Το ότι βάζεις κριτήρια σε κάνει καλύτερο και κάθε φορά σκέφτομαι. Τι άλλο μπορώ να κάνω; Να δώσω κι ένα φύλλο ποιότητας, για να καλυτερέψω. Διοικητικά μας έχει κάνει καλύτερους. Καταρχάς δεν είμαι μοναδικός. Μπορεί να έχω το βάρος το περισσότερο, αλλά έχω και τους συναδέλφους με τους οποίους συνεργαζόμαστε που είναι καταπληκτικοί.»

Η εμπειρία θα μπορούσε να οδηγήσει σε αλλαγές στο πρόγραμμα αλλά αυτό δεν είναι εφικτό τελικά λόγω της ανελαστικής δομής των Προγραμμάτων Σπουδών. «Η κατάρτιση είναι σχετική με τις ανάγκες της αγοράς. Το πρόγραμμα δεν αλλάζει. Είμαι στην Σαντορίνη και θέλω να βάλω κινέζικα γιατί πλημμυρίζει από Κινέζους. Μπορώ; Όχι». «Άτυπα προσπαθούμε να αλλάξουμε κάποια πράγματα. Αλλά όχι τυπικά. Θα έπρεπε εδώ να εφαρμοστούν οι πιστωτικές μονάδες επαγγελματικής κατάρτισης να μπορεί να τις χρησιμοποιήσει. Έχουμε ένα σωρό ιδέες αλλά πού να τα πούμε;»

Η συνεργασία μεταξύ συναδέλφων και οι σχέσεις ενδυναμώθηκαν μέσα από το πρόγραμμα: «Σαφώς και οι άνθρωποι είδαν ότι εγώ είμαι υπέρ όλων αυτών. Τα παιδιά μαθαίνουν να αξιολογούν». «Εγώ έχω το καλό ότι πέρασα όλα τα σκαλοπάτια. Ήμουν αρκετά χρόνια σε διαφορετικές θέσεις και βοηθάω την ομάδα. Το Erasmus+ ήταν μέσα στη φιλοσοφία μας».

Γενικά διατυπώθηκε η άποψη ότι παρά το γεγονός ότι τα ελληνικά ΙΕΚ είναι ισχυρά και επαρκή στο κομμάτι της θεωρητικής κατάρτισης, σε σύγκριση με τα ΙΕΚ του εξωτερικού, υπολείπονται στο θέμα της υλικοτεχνικής

υποδομής και των πόρων, γεγονός που υποβαθμίζει τις σπουδές και τις ευκαιρίες που προσφέρονται στους μαθητές. «Οι υποδομές είναι διαφορετικές. Δεν έχουμε να αγοράσουμε ντομάτα. Υπάρχουν από την άλλη και καλά πράγματα. Βλέπεις αυτά που έχουμε είναι καλά. Λένε, είμαστε καλύτεροι στον τουρισμό. Εμείς έχουμε το μεζέ, αλλάζουμε το τασάκι».

Οι καλές πρακτικές θα μπορούσαν να εστιάσουν στην ένταξη της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, καθώς και στη στήριξη που θα μπορούσαν να προσφέρουν οι επιχειρήσεις: «Οι επιχειρήσεις θα πρέπει να καταλάβουν ότι πρέπει να επενδύσουν στην εκπαίδευση». Οι προτάσεις για την εκπαίδευση περιλαμβάνουν ένα πιο σταθερό εκπαιδευτικό σύστημα με σεβασμό και εκτίμηση στην επαγγελματική κατάρτιση: «Το ΙΕΚ να υποστηριχθεί γιατί το ΙΕΚ παίζει σημαντικό ρόλο. Να πάρει τη θέση που του αξίζει στην αγορά εργασίας. Πώς μπορεί να γίνει. Να γίνει μια μεγάλη τομή. Θα πρέπει να υπάρξουν περιφέρειες / διευθύνσεις κατάρτισης σε όλη την Ελλάδα. Πόσες είναι οι περιφέρειες; 13 περιφέρειες διά βίου μάθησης σε όλη την Ελλάδα.»

Στη συνέχεια ακολούθησε η συνέντευξη των πέντε φοιτητών και αποφοίτων. Όλοι ήταν από διαφορετικές ειδικότητες που σημαίνει ότι φοίτησαν σε διαφορετικούς κλάδους εκπαίδευσης. Οι ηλικίες επίσης των ερωτηθέντων όπως φαίνεται κατ' εκτίμηση μέσα από τις συνεντεύξεις, εκφράζουν την ποικιλία των ηλικιακών ομάδων που εκπαιδεύονται στα ΙΕΚ. Οι εκπαιδευόμενοι παρουσιάστηκαν ενθουσιασμένοι από τη συμμετοχή τους στο Erasmus+ τονίζοντας ότι τα οφέλη ήταν τόσο πολιτισμικά όσο και επαγγελματικά: «Ήταν μία τέλεια εμπειρία θα έπρεπε όλοι να είχαν αυτή την ευκαιρία να την αποκτήσουν γιατί μαθαίνεις πολλά περισσότερα από ότι όταν είσαι στην Ελλάδα». «Κάναμε και δικές μας εργασίες ομαδικές, διάφορα πρότζεκτ γενικά είχαν ερευνητικές εργασίες, μάθαμε αρκετά πράγματα». «Τώρα όσον αφορά τη δουλειά μου με βοήθησε πάρα πολύ γιατί είδα την Ιταλική κουζίνα, είδα τις πίτσες, πώς τις φτιάχνουν, τα ζυμάρια κάτι που εδώ στην Ελλάδα δεν το φτιάχνουν ακριβώς έτσι, γενικά ήταν μια εμπειρία πολύ όμορφη».

Όλοι οι εκπαιδευόμενοι δήλωσαν το όφελος στη γλώσσα και στην ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων και αυτοπεποίθησης: «Επικοινωνούσαμε στα αγγλικά μέσω των εταιρών. Ο υπεύθυνος δεν μιλούσε καλά αγγλικά οπότε μεσολαβούσε η κυρία εκεί, βελτίωσα τη γνώση των αγγλικών μου στο κομμάτι των ναυτιλιακών». «Ναι κυρίως τις επηρέασε γιατί αρχικά έκανα καινούριες γνωριμίες, γνώρισα και τα υπόλοιπα παιδιά του προγράμματος και αρχίσαμε και κάναμε παρέα για να συνεργαζόμαστε μέσα στην κουζίνα, οπότε μετά αναπτύξαμε και μία φιλία». «Ναι. Γιατί και με τις συνταγές που έμαθα και είδα μια άλλη κουζίνα, οπότε είπα ότι αν χρειαστεί να πάω σε ένα εστιατόριο και χρειαστεί να έχω αυτές τις γνώσεις θα τις έχω, και εκεί τονώνεται η αυτοπεποίθησή σου και με βάσεις τις γνώσεις της γλώσσας». «Έγινε περισσότερο κοινωνική και πιο ανοιχτή στη δουλειά και στην επικοινωνία με τους άλλους».

Οι φοιτητές συγκρίνοντας την εκπαίδευσή τους στην Ελλάδα με αυτή που λαμβάνουν αντίστοιχοι εκπαιδευόμενοι στο εξωτερικό δήλωσαν ότι δεν υστερούν στη δυναμική και στις γνώσεις, αλλά ότι η εκπαίδευση είναι υποδεέστερη ως προς τις υποδομές και στον τρόπο που προετοιμάζει κατ' επέκταση τον εκπαιδευόμενο για την αγορά εργασίας: «Ναι υπήρχε μεγαλύτερη αμεσότητα από τον τρόπο που διδασκόμαστε. Καλύτερες πρακτικές και στα εργαλεία. Στην Ελλάδα είναι όνειρο απατηλό». «Ναι. Τελειώνοντας από το ΙΕΚ δεν είμαι έτοιμη για την αγορά εργασίας, ενώ αντίστοιχα οι Γερμανοί είναι έτοιμοι. Έχουν δουλέψει πάνω σε αυτό σπουδάζοντας». «Δεν ήρθαμε σε επαφή με φοιτητές. Απλά μας είπαν ότι είμαστε σε πολύ καλό επίπεδο, σαν σχολή όταν πήγαμε, σαν ΙΕΚ, είχανε μείνει αρκετά ικανοποιημένοι γιατί όλοι έμπαιναν με διάθεση να κάνουμε ό,τι κάνει ο σεφ, να μαγειρεύουμε». «Σαν έννοια και σαν θεσμό ναι. Αλλά επειδή το ζω μέσα στη δουλειά βλέπω ότι δεν χρειάζεται κανένα πτυχίο για να δουλέψεις. Παίζουν ρόλο οι γνωριμίες και το τι θα δείξεις ότι μπορείς να κάνεις. Απόκτησα γνώσεις από τη σχολή που τις χρησιμοποιώ στη δουλειά μου. Αν μου έλειπαν αυτές οι γνώσεις θα μου έπαιρνε περισσότερο χρόνο να γίνω καλός». «Μας είπαν γενικά ότι ήμασταν ένα από τα καλύτερα τμήματα στα ναυτιλιακά, γιατί ήμασταν και συνεργάσιμοι και τα καταλαβαίναμε, και μπορούσαμε να επικοινωνήσουμε καλά με την αγγλική γλώσσα».

Συνεντεύξεις σε δημόσιο κέντρο εκπαίδευσης

Ο διευθυντής αναφέρθηκε μακροσκελώς στις δράσεις και στα προγράμματα που τρέχει το δημόσιο κέντρο εκπαίδευσης τονίζοντας τα οφέλη που προέκυψαν μέσα από τη δράση: «Δεν θα μπορούσαμε να κάνουμε αυτά που κάναμε χωρίς το Erasmus+. Τεχνογνωσία, νέα εργαλεία που ο κόσμος είχε ανάγκη να τα μάθει. Μας άνοιξε νέους δρόμους. Είδαμε άλλους πολιτισμούς. Είδαμε κουλτούρες είδαμε τρόπο ζωής ανθρώπων – λαών και είδαμε τρόπους διδασκαλίας. Επειδή εμείς είμαστε κέντρο εκπαίδευσης και διδάσκουμε κυρίως, είδαμε επαγγελματίες και πώς διδάσκουν.»

Κατά το διευθυντή το πρόγραμμα βελτίωσε την παιδαγωγική του κατάρτιση και επηρέασε τις διοικητικές του ικανότητες θετικά: «Αν πω για το διοικητικό κομμάτι ήρθα σε επαφή με σοβαρές εταιρείες και είδα πώς διαχειρίζονται τα θέματα της οργάνωσης. «Στην όλη διαδικασία αποκτήσαμε και δύο ISO. Το 9001 του 15 και 29990 της μη τυπικής εκπαίδευσης». «Στο παιδαγωγικό σκέλος είδαμε μαθητοκεντρική προσέγγιση σε όλη την Ευρώπη. Είδαμε ότι έχει τελειώσει το δασκαλοκεντρικό μοντέλο. «Η εμπειρία οδηγεί σε αλλαγές στο ΠΣ αλλά αυτό γίνεται με αργά και προσεκτικά βήματα λόγω της φύσης του τομέα. «Προσαρμοζόμαστε στα νέα δεδομένα. Πάντα δυσκολευόμαστε στις νέες αλλαγές.»

«Μέσα από αυτές τις δράσεις βλέπουμε πως πρέπει να κάνουμε αλλαγές και γίνονται αλλαγές, αλλά όχι άμεσα. Θέλουν χρόνο». «Διοικητικά έχουν βελτιωθεί πράγματα δεν μπορούν να αλλάξουν πράγματα. Έχουμε πιο σκληρή δομή, έχουμε τυποποίηση ISO και δεν μπορούμε να αλλάξουμε άρθρο. Και δεν υπάρχει λόγος. Καλά δουλεύουμε. Απλά βελτιώνουμε ό,τι είναι λάθος.»

Βάσει της συζήτησης, η κύρια αλλαγή που προσέφερε το Erasmus+ ήταν στη μεθοδολογία που χρησιμοποιείται στο μάθημα. Το Erasmus+ αποτέλεσε την αφορμή για να ανοίξει η πόρτα σε μικροδιδασκαλίες, χρήση τεχνολογιών στην τάξη, και συνολικά αλλαγή του μετωπικού τρόπου διδασκαλίας. Από τις σημαντικά οφέλη είναι η παραγωγή υλικού προσαρμοσμένου στις ανάγκες του συγκεκριμένου τομέα.

«Έχουμε εξειδικευτεί σε υψηλής ποιότητας προγράμματα, αλλά δεν τα παίρνουμε αυτούσια. Αξιολογούμε και φτιάχνουμε τα δικά μας σύμφωνα με τις ανάγκες του ναυτικού. Καθώς επίσης και το επίπεδο εκπαίδευσης το βάζουμε με τα δικά μας πρότυπα αλλά με προδιαγραφές των ξένων τις μεθόδους διδασκαλίας, κλέβουμε μεθόδους διδασκαλίας τις καλές». «Είδαμε τη νέα πραγματικότητα και ότι όλοι χρησιμοποιούν νέες τεχνολογίες στην εκπαίδευση. Όχι powerpoint μόνο. Τα social media παίζουν πια έναν σημαντικό ρόλο.»

Οι καλές πρακτικές θα μπορούσαν να εστιάσουν στην δια βίου εκπαίδευση και στην αλλαγή της φιλοσοφίας πάνω στο εκπαιδευτικό σύστημα και στην επαγγελματική κατάρτιση: «Τους εκπαιδεύουν και τους εκπαιδεύουν διαρκώς στις νέες τεχνολογίες και δεν μένουν στο πτυχίο. Προσαρμόζονται διαρκώς στις ανάγκες της σύγχρονης ζωής διά βίου. Στο εξωτερικό το παίρνουν το πτυχίο και το κορνιζώνουν. Το βάζεις κορνίζα. Είναι το πρώτο χαρτί που μπορεί να σε οδηγήσει στο δεύτερο, στο τρίτο στο τέταρτο. Με την επαγγελματική εκπαίδευση στο εξωτερικό πολύ εύκολα μπορείς να πάρεις και την άδεια ασκήσεως επαγγέλματος, υποχρεωτικά πηγαίνοντας σε μία σχολή τρία ή τέσσερα χρόνια και να αλλάξεις κατεύθυνση με σεμινάρια ή πιστοποιήσεις». Στη συνέχεια ακολούθησε η συνέντευξη των τεσσάρων εκπαιδευτών που έλαβαν μέρος ως εκπαιδευόμενοι σε Erasmus+. Όλοι ήταν από διαφορετικές ειδικότητες. Οι εκπαιδευτές παρουσιάστηκαν ενθουσιασμένοι από τη συμμετοχή τους στο Erasmus+ τονίζοντας ότι τα οφέλη ήταν τόσο πολιτισμικά όσο και επαγγελματικά: «Στα 55 μου με το δικό μου πρίσμα, βλέπω ότι έχει ένα θετικό να σου ανοίγει ορίζοντες για να δεις τους άλλους και να τους συγκρίνεις με εσένα. Το όφελος ήταν η σύγκριση». «Το Erasmus+ είναι ένα σύνθετο πρόγραμμα. Αφορά και την εκπαίδευση και το πολιτισμικό κομμάτι. Αν τα δούμε συνολικά θεωρώ ότι ήταν ωφέλιμο. Αν το δούμε μεμονωμένα ο χρόνος των 7 ημερών θεωρώ ότι ήταν μικρός ως προς αυτό που ήθελε να μας δώσει. Ήταν σαν αρχή». «Μου δόθηκε ευκαιρία να επισκεφτώ μία χώρα που είχα γνωρίσει στο παρελθόν, αλλά τώρα γνώρισάμε πιο βαθιά τα κομμάτια κουλτούρας και πολιτισμού. Το εκπαιδευτικό κομμάτι είναι και κουλτούρα και αυτό βοηθάει τον εκπαιδευτή να γνωρίσει καλύτερα αυτό που κάνει.»

Όλοι οι εκπαιδευόμενοι δήλωσαν το όφελος στη γλώσσα με την έννοια του ότι ξαναθυμήθηκαν τα όσα ήξεραν, στην ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων όπου φάνηκε ότι δημιουργήθηκαν και ενδυναμώθηκαν οι μεταξύ τους σχέσεις και στο θέμα της αυτοπεποίθησης κυρίως ως προς το γνωστικό και επαγγελματικό επίπεδό τους στον ευρωπαϊκό χώρο. Παράλληλα διατυπώθηκε η θέση ότι η γνώση της γλώσσας δεν θα έπρεπε να ήταν αποτρεπτική στη συμμετοχή: «Θέση μου είναι ότι η γλωσσική επάρκεια δεν θα έπρεπε να απέκλειε τη συμμετοχή. Το επίπεδό μου ήταν τυπικά πάνω από το επίπεδο. Η αχρηστία των αγγλικών είχε υποβιβάσει το επίπεδο, οπότε η ανάγκη να τα χρησιμοποιήσεις συνεκτικά τα φρεσκάρει. Δεν ανεβάσεις το επίπεδο. Βοήθησε να ξανάρθουν στην επιφάνεια». «Λογικά η γλώσσα βελτιώθηκε. Το πρώτο διάστημα διστάζεις και μετά βλέπεις ότι λειτουργείς καλύτερα.»

«Το πάντρεμα που έγινε και μεταξύ μας και με τους Ιταλούς, μας έδειξε ότι και λόγω της Μεσογείου εμείς είμαστε πιο κοντά και ότι Έλληνες και Ιταλοί έχουν παράλληλους βίους». «Δεν χρειάζεται ένα πρόγραμμα για να βελτιώσω την αυτοπεποίθησή μου. Την αυτοπεποίθηση τη βελτιώνεις με την εκπαίδευση. Όχι με ένα πρόγραμμα». «Δύο περιπτώσεις που αισθάνθηκα ότι το επίπεδο των γνώσεών μου είναι εφάμιλλο ώστε να μπορώ να καταλάβω και ότι έχω το υπόβαθρο να κάνω κουβέντα.»

Στο επίπεδο των καλών πρακτικών σημείωσαν την οργάνωση μαζί με την εξειδίκευση, την εξωστρέφεια στην εκπαίδευση και την αντιμετώπισή της ως προϊόν, την εισαγωγή των ΤΠΕ στην εκπαίδευση: «Γιατί επειδή επισκεφτήκαμε και το εργοστάσιο παραγωγής, είδαμε ότι οι Γερμανοί δουλεύουν φοβερά οργανωτικά. Το κατασβίδι είναι δίπλα στον άνθρωπο που δουλεύει, και κάποιος άλλος θα φροντίσει να δώσει το παξιμάδι, και έτσι η δουλειά θα βγει όπως πρέπει». «Την εκπαίδευσή τους τη βγάζουν προς τα έξω σαν ένα προϊόν και επενδύουν πάνω σε αυτό. Συγκριτικά με εμάς που θεωρώ ότι σε αυτό έχουμε μια αγκύλωση ότι δεν είμαστε ανοιχτοί προς το έξω».

Συνεντεύξεις σε ΕΠΑΛ

Η διευθύντρια του ΕΠΑΛ και συντονίστρια των προγραμμάτων Erasmus+ ενθουσιασμένη και φίλεργη υποστηρίζει τα προγράμματα για το επιστημονικό, εκπαιδευτικό, κοινωνικό, ανθρωπιστικό και εργασιακό επαγγελματικό ρόλο τους τόσο προς τους σπουδαστές των υποβαθμισμένων περιοχών της περιοχής, αλλά και για τους ίδιους τους εκπαιδευτές που επικαιροποιούν τις γνώσεις και τα κίνητρά τους.

Ο ρόλος της ως μέντορα και εμπνευστική καταγράφεται στις δηλώσεις της. Δήλωσε με περισσή καθαρότητα και επιστημονικότητα ότι «Είμαι υπέρμαχος των προγραμμάτων αυτό να το δηλώσω εξ αρχής πως είμαι πολύ γιατί εδώ έχουμε ένα σχέδιο που είναι με παιδιά τα οποία είναι ανοιχτά. Θέλω να πω ότι η καταρχάς είμαστε σε μία περιοχή υποβαθμισμένη από πολλές απόψεις. Και ειδικά για το σχολείο μας γιατί έχουμε άμεση διασύνδεση πα' όλα αυτά είναι παιδιά που προέρχονται από χαμηλά οικονομικά στρώματα και μετανάστες. Βέβαια στο σχολείο το δικό μας υπάρχει ένα καλό επίπεδο και αυτό μπορείτε να το δείτε και από άλλα στατιστικά. Είναι έτοιμοι θεωρητικά, αλλά άλλο η θεωρία και άλλο η πράξη. Και φυσικά ένα πολύ μεγάλο θετικό είναι το επισκέπτονται χώρους εργασίας αντίστοιχες με το αντικείμενό τους και σχολεία δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αντίστοιχα του δικού τους αντικειμένου. Δηλαδή τώρα θα ταξιδέψω με νοσηλευτές και πληροφορικούς του τομέα Υγείας, Πρόνοιας και Πληροφορική. Το φροντίζουμε αυτό ώστε ειδικότητες να έχουν συνάφεια μεταξύ τους, να έρχονται σε επαφή με νοσοκομεία, με επαγγελματικούς φορείς και Πανεπιστημιακές σχολές αντίστοιχες που έχουν νοσηλευτική, μαιευτική και παραϊατρικά επαγγέλματα. Δεν θέλησα να φύγω από το επαγγελματικό Λύκειο γιατί είμαι πολλά χρόνια. Το ανοίξαμε στην κοινωνία, σε αυτό βοήθησαν και το πρόγραμμα Erasmus+ οφείλω να ομολογήσω. Νομίζω ότι θα πρέπει να συνεχιστούν τα Erasmus+, να δίνεται η δυνατότητα ίσως σε όλα τα επαγγελματικά για να έχουμε πια σαν κίνητρο για τα παιδιά, τη δυνατότητα ένα ποσοστό από κάθε σχολείο να ζήσει αυτή την εμπειρία, να εκπαιδευτεί πάνω στο αντικείμενο για δύο εβδομάδες. Δεν θα μάθει το αντικείμενο της δουλειάς του, αλλά όλο το πακέτο είναι κάτι μοναδικό και αυτό το χρωστάει στο Erasmus+».

Στο ίδιο μοτίβο ενθουσιασμού και υποστήριξης της επαγγελματικής κατάρτισης και των εφαρμοσμένων πεδίων μας απάντησε ο υπεύθυνος επικοινωνίας σε σχέδια Erasmus+.

Τόνισε επίσης τον διπλό ρόλο ως συνοδού σπουδαστών και ως εκπαιδευόμενου καθηγητή. Αναδεικνύεται από τις δηλώσεις του υπέρμαχος των μετακινήσεων και ροών: «Πραγματικά στα παιδιά ανοίγουν νέοι ορίζοντες. Βλέπω ότι είναι πηγή έμπνευσης, μάλλον τους δίνει το κίνητρο έτσι ώστε να δουν κάτι διαφορετικό. Ενδεχομένως θα αποκτήσουν ιδέα για το πώς είναι ο εργασιακός χώρος και πώς δουλεύουν άτομα της αντίστοιχης ειδικότητας στο εξωτερικό και από την άλλη αυτό ενδεχομένως να είναι το έναυσμα, η αφετηρία ώστε να βάλουν έστω και στο πίσω μέρος του μυαλού τους ότι θα μπορέσουν να κάνουν και κάτι περισσότερο ή να διαμορφώσουν ανάλογα τη δουλειά τους στην Ελλάδα. Αλλά και γιατί όχι να δοκιμάσουν και την καριέρα του στο εξωτερικό. Τα παιδιά ότι είναι ενθουσιασμένα όσον αφορά τέτοιου είδους προγράμματα διότι είναι γενικά μία διαδικασία διεύρυνσης οριζώντων και αυτό θεωρώ ότι είναι πάρα πολύ σημαντικό».

Οι καθηγητές που επίσης λειτουργούν ως συνοδοί και ως εκπαιδευόμενοι με ειδικότητες, ΠΕ83 ηλεκτρολόγος, ΠΕ08 Διοίκησης Επιχειρήσεων τόνισαν τόσο τα θετικά, αλλά και τα αρνητικά της ελληνικής επαγγελματικής εκπαίδευσης μέσω της σύγκρισης με την Ευρώπη.

«Τα εκπαιδευτικά οφέλη από τις μετακινήσεις/ροές ήταν αρκετά υψηλά, και βλέπαμε μία εκπαιδευτική κουλτούρα η οποία υπάρχει στις περισσότερες Ευρωπαϊκές χώρες που είναι κατά τρόπο ιδίως στην επαγγελματική εκπαίδευση διαφορετική και προς το καλύτερο, όπως την ονειρευόμαστε εδώ στην Ελλάδα αλλά και εργασιακή εμπειρία. Ένα θετικό που ήδη εφαρμόζεται στην Ελλάδα αλλά το είδαμε προ θετίας στο εξωτερικό είναι η μαθητεία η οποία τρέχει εδώ και δύο χρόνια από το Υπουργείο Παιδείας. Ήταν ένα προαιρετικό 4ο έτος που υπάρχει σχεδόν σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες για την επαγγελματική εκπαίδευση όπου μπορούν οι μαθητές οι οποίοι δεν περνούν σε κάποιο τριτοβάθμια εκπαίδευση γιατί εκεί δεν υπάρχει ΑΕΙ ή ΤΕΙ. Μπορούν να κάνουν μαθητεία δηλαδή πρακτική άσκηση εδώ είναι 9 μήνες εκεί είναι λίγο παραπάνω σε κάποια επιχείρηση όπου πληρώνονται κανονικά, ασφαλίζονται κανονικά με την προοπτική ας πούμε αυτό που κάνουν στο σχολείο αν τους αρέσει και να το συνεχίσουν έξω. Αυτό είναι κάτι πολύ σημαντικό το οποίο ήδη το βλέπουμε και την Ελλάδα».

Σημειώνουν επίσης ότι, ενώ άκουγαν για το 70% στο εξωτερικό που είναι η επαγγελματική εκπαίδευση και το 30% η θεωρητική, δεν το πίστευαν μέχρι που το βίωσαν: «Θλίβομαι που δεν συμβαίνει και σε μας. Ιδιαίτερα σε μια χώρα που δεν είναι τόσο προηγμένη σε σχέση με την Γερμανία, γιατί και εκεί έχω πάει και στην Αγγλία έχω πάει και στην Ιταλία έχω πάει. Είναι δυνατόν εμείς να στέλνουμε το 30% των παιδιών μας και το 70% στο Γενικό Λύκειο. Ένας θεσμός καλός είναι η μαθητεία που άρχισε και αυτό με λίγο λάθος τρόπο. Πολύ λάθος τρόπο, θα έπρεπε να ενσωματωθεί μέσα στο σχολείο ενδεχομένως, όχι έτσι όπως ενσωματώνεται. Δηλαδή μέσα στην δευτέρα ή στην τρίτη τάξη, όπως είναι στο εξωτερικό. Θα κάνουν λίγη θεωρία, εργαστήρια και να κάνουν εκπαίδευση, κατάρτιση πάνω στο αντικείμενο τους. Νομίζω ότι το σύστημα μας και το επαγγελματικό λύκειο είναι ένα δεύτερο ΓΕΛ. Πρέπει να γίνουν μεγάλες ανατροπές».

Για τις ΚΠ σημείωσαν ότι η σύγκριση μας ξεπερνά «Να καταλάβετε ότι πήγαμε σε ένα τεχνικό σχολείο της Σουηδίας, στην Στοκχόλμη και είδαμε χιλιάδες μηχανές, κυβισμού δεν μπορείτε να φανταστείτε. Λέμε τι είναι αυτές οι μηχανές και ξέρετε τι μας απάντησαν. Τις φέρνουν εδώ οι πολίτες, τις κάνουμε εμείς σέρβις και το καλοκαίρι μπορούν να τις κυκλοφορήσουν. Άρα αυτοί οι άνθρωποι επί της πράξης δουλεύουν. Εδώ σε μας δεν συμβαίνει αυτό.»

Σκληρή κριτική ασκήθηκε επίσης από τους συνοδούς και τους εκπαιδευόμενους καθηγητές που μετακινήθηκαν στην Βόρεια Ευρώπη, για το ελληνικό εργασιακό και επαγγελματικό καθεστώς στα ΕΠΑΛ σε θέματα εξοπλισμού και επικοινωνίας, χαράς της γνώσης και της εφαρμογής: «Παρακολούθησα εργαστηριακό μάθημα, και μάλιστα έγινε όχι στον δικό μου τομέα, σε άλλον τομέα και έγινε μέσα από ηλεκτρονικό υπολογιστή. Όλα έγιναν με υπολογιστή. Και αναφέρομαι στην Σουηδία που τα παιδιά δεν είδα αν έχουν τσάντα, δεν είχαν βιβλία και έκαναν στον υπολογιστή την εργασία. Και η δουλειά του καθηγητή ήταν τόσο ξεκούραστη, εδώ εμείς ιδρώνουμε. Και δεν ξέρω αν έχουμε το αποτέλεσμα».

Το αίτημα όλων είναι να αλλάξει η νοοτροπία μας και να επιτευχθεί μια σοβαρή αύξηση και ανάπτυξη ποσοτική και ποιοτική των επαγγελματικών σχολείων στην Ελλάδα. Παράλληλα κρίνεται αναγκαία η ψηφιακή αναβάθμιση σε όλα τα πεδία για σπουδαστές και εκπαιδευόμενους.

Όπως σημειώνει συνοδός και εκπαιδευόμενος «Μια καλή πρακτική ότι διαχωρίζονται οι μαθητές ανάλογα με τις ικανότητές τους που γίνεται αυτό πολύ στο εξωτερικό. Δεν γίνεται κάτι αντίστοιχο, αλλά δεν ξέρω άμα βρίσκουμε τον τρόπο να το εφαρμόσουμε και εδώ, να προσεγγίσουμε μάλλον το μαθητικό δυναμικό, να μπορέσουμε να διακρίνουμε καλύτερα το που είναι καλός κάποιος και πως θα τον κάνω ακόμα καλύτερο και αυτόν που δεν είναι καλός, να τον ανεβάσω. Να σε μικρό επίπεδο, αυτή τη διαφορά την έκανα στην τάξη και είδα ότι είναι κάτι πολύ θετικό και αποτελεσματικό. Και σίγουρα κάποιες πρακτικές με τα εργαστηριακά μαθήματα είναι, το πρωτεύον».

Συνεντεύξεις σε ΕΠΑΛ

Στο πεδίο της δράσης του τομέα της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης του προγράμματος Erasmus+ για την περίοδο (2014-2016) για την αξιολόγηση των σχεδίων μετά από συμμετοχική παρατήρηση και επιτόπιες διά ζώσης συνεντεύξεις με τους εμπλεκόμενους προϊσταμένους, συντονιστές, εκπαιδευτικούς και σπουδαστές προκύπτει ότι:

Σύμφωνα με το συντονιστή, τον υπεύθυνο επαφής στις κινητικότητες και τις ροές και συγχρόνως και υποδιευθυντή στο σχολείο, το σχέδιο Erasmus+ κρίνεται ως το πιο επιτυχημένο με μετρήσιμα αποτελέσματα στις καθημερινότητα σπουδαστών και εκπαιδευτών. Χαρακτηριστικά αναφέρθηκαν τα παρακάτω: «Οι κινητικότητες που έχουμε σχεδιάσει είχαν επίπτωση πάνω στην διδασκαλία μας, στην άμεση καθημερινότητά μας. Για αυτό το λέω εντυπωσιακό και αν θα ήθελα να μιλήσω με λόγια των παιδιών, μου έχει μείνει χαραγμένο στο μυαλό, να ήταν κι άλλο, για τα παιδιά. Για δε τους συναδέλφους όπως σας είπα, έρχονται στην αρχή, όσοι δεν έχουν ξανακάνει κινητικότητα, έρχονται επιφυλακτικοί και όταν τελειώνουν την κινητικότητα, είναι άλλοι άνθρωποι».

Οι συνοδοί και εκπαιδευτές σημείωσαν το μεγάλο όφελος από τις συνεργασίες με άλλες ειδικότητες και άλλα εργαστήρια με αποτέλεσμα να «ενδυναμώνεται η συνεργασία, η διατηρητικότητα, το διατομεακό».

Σημειώνουν επίσης την εντυπωσιακή ανάπτυξη των εργαστηρίων στην Βόρεια Ευρώπη και προτείνουν «να σταματήσει ο διαχωρισμός των καθηγητών που κάνει θεωρία και εργαστήριο. Αυτή τη στιγμή υπάρχει μια φιλοσοφία στους διοικούντες, σε πολλές σχολικές μονάδες συμβαίνει αυτό, να κάνεις εργαστήρια μόνο, να κάνεις θεωρία επειδή θέλουν να έχουν με συγκεκριμένους ανθρώπους διοικητικές σχέσεις. Η δική μου πρόταση είναι ενιαία. Όποιον και να ρωτήσετε. Μα είναι δυνατόν εγώ να ξέρω υπολογιστές και να ξέρω μόνο την θεωρία και να μην ξέρω το εργαστήριο».

Όλες οι ειδικότητες των συνοδών καθηγητών στο ΕΠΑΛ επίσης συμφωνούν στην αναγκαιότητα της μαθητείας: «Ειδικά στην Γερμανία, κοιτάνε την μαθητεία. Οι μαθητές τους φεύγουν για μαθητεία 6 μήνες, ξαναγυρνάνε στο σχολείο, υπάρχει ο μέντορας καθηγητής. Έχουνε αυτή την επαφή με τον ιδιωτικό τομέα, την οποία εμείς εδώ δεν την έχουμε ακόμη. Οπότε με αυτούς του πενιχρούς πόρους που έχουμε, εντάξει πορευόμαστε. Εμπλέκονται πολλοί άλλοι φορείς, υπάρχει το μεταδευτεροβάθμιο, υπάρχει το ΙΕΚ. Τώρα με τις πιστωτικές μονάδες λίγο τα πράγματα συμμαζεύονται. Σου λέει πιστωτική μονάδα 4, ξέρεις ότι μέχρι εκεί μπορείς να φτάσεις».

Όλες οι ειδικότητες των συνοδών καθηγητών στο ΕΠΑΛ επίσης συμφωνούν στην αναγκαιότητα συνεργασίας με την αγορά, για παράδειγμα: «Εμείς οι γραφίστες συνεργαζόμαστε με τον Δήμο, παράγουμε κάποιο έργο ενδιάμεσα και έτσι έχουν και κάποια εικόνα. Να ενδυναμωθεί και πριν την μαθητεία, να αφουγκραζόμαστε στην αγορά. Η σύνδεση με την αγορά εργασίας. Προχτές δεν είχα ιντερνετ. Θέλουμε και άλλους υπολογιστές, θέλουμε δυνατή ταχύτητα. Αυτά είναι τα θέματα μας στην Ελλάδα. Κέφι και όρεξη έχουμε. Και ανθρώπους που θυσιάζονται».

Οι συντονιστές και εκπαιδευτές επίσης σημειώνουν ότι «Οι εντυπώσεις είναι ωραίες, γιατί συμμετέχουμε σε μια καινοτόμα δράση, σε κάτι καινούργιο. Παίρνουμε πολλά στοιχεία από την χώρα που πάμε, από την άποψη

του πολιτισμού. Μαθαίνουμε πολλά καινούργια πράγματα και ενδιαφέροντα. Πηγαίνουμε σε πανεπιστήμια, σε ιδρύματα. Συναντούμε άλλους καθηγητές, μιλάμε για διάφορα θέματα, οπότε είναι πολλά τα οφέλη και σημαντικά. Παρακολούθησα τους ξενοδόχους περισσότερο, όπου έκαναν αυτό που δεν κάνουμε εμείς στο σχολείο. Αυτό με εντυπωσίασε. Τι έκαναν δηλαδή, κάθε σαββατοκύριακο οργάνωναν ένα δείπνο με καλεσμένους, οι οποίοι έκλειναν με λίστα αναμονής, κλείνανε τραπέζια και το μενού το ετοίμαζαν οι μαθητές του σχολείου και ήταν το γεγονός του σαββατοκύριακου. Και έπρεπε να κλείσεις τραπέζι ένα και δύο μήνες πριν. Και πλήρωναν, 15-20 ευρώ. Και αυτά τα χρήματα, αυτό το ταμείο το διαχειρίζονταν παιδιά».

Έμφαση επίσης δίνεται από όλες τις ειδικότητες στη ψηφιακή τάξη και ιδιαίτερα «Μάθαμε για το Google classroom και πώς να το βάλουμε μέσα στη διδασκαλία μας αν και εδώ υπάρχουν κάποια μικρά προβλήματα, όπως προς τον τεχνολογικό εξοπλισμό. Η Επαγγελματική εκπαίδευση για μένα στην Ελλάδα χρειάζεται δύο πάρα πολύ σημαντικά πράγματα τα οποία λείπουν. Το πρώτο είναι καλά εργαστήρια και όταν λέω εργαστήριο, δεν εννοώ 5 ηλεκτρικές μηχανές και να τις βάλω μέσα σ' έναν οποιοδήποτε χώρο. Ένα καλό εργαστήριο προϋποθέτει και έναν όμορφο χώρο που έχει όλα τα μέσα που μπορείς να κάνεις τη δουλειά σου. Και το δεύτερο καθηγητές που να θέλουν να ασχοληθούν με το αντικείμενο, να έχουν όρεξη, διάθεση, να δείξουν, να επιμείνουν. Δυστυχώς θα έλεγα ότι θεωρητικά φαίνεται να είναι περίπου σε ένα ίδιο επίπεδο, σε πρακτικό επίπεδο όμως σε όποιες χώρες είχαμε επισκεφτεί γιατί δεν είναι ένα πρόγραμμα στο οποίο έχω συμμετάσχει, τα εργαστήρια τους ήταν πολύ καλύτερα εξοπλισμένα, οι χώροι τους ήταν πολύ καλύτερα οργανωμένοι και θα έλεγα οι συμπεριφορές οι εκπαιδευτικές ήταν πολύ καλύτερα οργανωμένες και με πολύ περισσότερη τάξη από ότι στην Ελλάδα. Άρα και πιο αποτελεσματικές».

Αρκετοί άσκησαν επίσης κριτική και δήλωσαν την απογοήτευσή τους για τη σύγχρονη ελληνική επαγγελματική δομή, γιατί: «είναι υποβαθμισμένη. Θα μπορούσε η θέση της να είναι πάρα πολύ καλύτερη και θα μπορούσε να ανοίξει ακόμη περισσότερο ο δρόμος ώστε να μπαίνουν στα πανεπιστήμια, θα μπορούσε να βελτιωθεί πάρα πολύ. Το θέμα είναι ότι θα μπορούσαν να εμπλουτίσουν τις γνώσεις τους. Κάνουν ένα χρόνο μαθητεία, ενώ θα μπορούσε να είναι δύο για να μπορέσουν να σταθούν κιόλας στην αγορά εργασίας. Σημαντική είναι η μαθητεία που εφαρμόζεται, γιατί ο μαθητής καταλαβαίνει ότι αυτά που έκανε στο σχολείο δεν είναι άχρηστα».

Συνεντεύξεις σε Ι.Ε.Κ.

Οι σπουδαστές/απόφοιτοι δήλωσαν ενθουσιασμένες από τις μετακινήσεις Erasmus+ στο εξωτερικό. Με βάση τις ειδικότητές τους, ειδικότητα τεχνικός αρτοποιίας ζαχαροπλαστικής, ειδικότητα τεχνικός αισθητικός, ποδολογίας και καλλωπισμός νυχιών και νυχοπλαστικής, η ανάγκη για συμμετοχική παρατήρηση και πρακτική άσκηση σε πραγματικό περιβάλλον εργασίας κρίνεται σημαντική και απαραίτητη. Επιπροσθέτως φαίνεται ότι ανταποκρίθηκαν στη δοκιμασία/πρόκληση εργασίας τους στα επαγγελματικά κέντρα που επισκέφθηκαν με επιτυχία και ένιωσαν δυνατές ώστε να τολμήσουν τις μελλοντικές επαγγελματικές τους και εργασιακές φιλοδοξίες τόσο στην τοπική (εθνική), αλλά και στην εξωτερική (ευρωπαϊκή) αγορά.

Η υποδιευθύντρια του ΙΕΚ ενθουσιασμένη επίσης και με απόλυτη υποστήριξη τόσο στη γραφειοκρατία, αλλά και στον επαγγελματικό προσανατολισμό των σπουδαστών, ασκεί με επιτυχία το ρόλο του μέντορα και του εμπνευστή παιδαγωγού και συντονιστή και θεωρεί αναγκαία την μαθητεία και την καλύτερη συνεργασία με τη Γενική Γραμματεία σε θέματα καθημερινού εξοπλισμού.

Οι δηλώσεις της είναι καθαρές και σταθερές υπέρ της επαγγελματικής εκπαίδευσης: «Η επαγγελματική εκπαίδευση στην Ελλάδα χρήζει βελτίωσης, γιατί ενώ έχουμε ειδικότητες και τεχνικές και μεγάλο ενδιαφέρον μετά την οικονομική κρίση, ωστόσο δεν έχουμε χώρους εργαστηριακούς, τέτοιους που θα μπορούσαν τα παιδιά να μάθουν περισσότερα πράγματα. Για το λόγο αυτό ήδη με μεγάλη γαλακτοβιομηχανία συνεργαζόμαστε τα τελευταία 2 χρόνια. Αλλά οι χορηγίες αυτές αφορούν αναλώσιμα υλικά. Δυσκολευόμαστε όταν έχουμε να κάνουμε με

πάγιο εργαστηριακό εξοπλισμό. Όπως θέλουμε να αλλάξουμε ένα μίξερ αυτό το διάστημα και δυσκολευόμαστε πάρα πολύ ή θέλουμε να στελεχώσουμε την αίθουσα μαγειρικής και εκεί δυσκολευόμαστε πάρα πολύ. Και η σύνδεση της επαγγελματικής κατάρτισης με την αγορά εργασίας. Επίσης και εκεί υπάρχουν προβλήματα. Θα μπορούσε να υπάρχει μια τέτοια σύνδεση. Εμείς την κάνουμε αυτή την σύνδεση από μόνοι μας, με την πρωτοβουλία του κάθε ΙΕΚ και όχι με σύνδεση της Γενικής Γραμματείας. Η μαθητεία είναι κάτι καινούργιο και σε μας με τις ειδικότητες μας δεν έχει λειτουργήσει ακόμη. Πιλοτικά ακόμη λειτουργεί και δεν είναι ακόμη σε όλες τις ειδικότητες. Στις δικές μας ειδικότητες όπως μάγειρες, ζαχαροπλάστες, βοηθοί φαρμακείου, κομμωτές, δεν έχει προγράμματα μαθητείας».

Συνεντεύξεις σε Εργαστηριακό Κέντρο

Η γενική εντύπωση και τα οφέλη που αποκόμισε ο υπεύθυνος του εργαστηριακού κέντρου από τη συμμετοχή του στο πρόγραμμα συνοψίζονται στα εξής:

«Μαθαίνεις καλύτερα να κάνεις μια αίτηση δομημένη δηλαδή μαθαίνεις καλύτερα τον οργανισμό στον οποίο βρίσκεσαι, διαστάσεις που δεν ήξερες, μαθαίνεις τον εαυτό σου σε κάθε επίπεδο: τον οργανισμό, την περιοχή σου, το αντικείμενο που διδάσκεις, τους επαγγελματίες του θέματός σου, τον ακαδημαϊκό χώρο, κάνει τον καθένα καλύτερο σε κάθε επίπεδο: οργανωτικό, μαθαίνεις ένα μοντέλο λειτουργίας το οποίο εφαρμόζεις σε κάθε τι που θέλεις να οργανώσεις στο σχολείο, στα μαθήματα σε επαγγελματικές επισκέψεις γιατί βελτιώνω τις επισκέψεις διευρύνοντας το φάσμα των εταιρειών σε θέματα αιχμής. Έχεις υπόδειγμα λειτουργίας και το μεταφέρεις».

Ο ίδιος θεωρεί ότι υπάρχει επαγγελματική βελτίωση, προσωπική βελτίωση και βελτίωση δεξιοτήτων. Επισημαίνει ότι στο μάθημα συνεισφέρει πολύ έμμεσα και όχι άμεσα ενώ έχει μεγάλη επίδραση στη σχέση με τους μαθητές και τις μαθήτριες όπως και στην εξωστρέφεια του φορέα.

Ως εκπαιδευτικός επισημαίνει ότι το πρόγραμμα έχει μεγάλο αντίκτυπο στο παιδαγωγικό περιβάλλον που δημιουργείται. Συγκεκριμένα αναφέρει ως παράδειγμα ότι η διαδικασία προετοιμασίας για ένα διάστημα 10 εβδομάδων ώστε να δεθεί η ομάδα πριν την επίσκεψη και η προετοιμασία επί του αντικειμένου από μικρές ομάδες αλλά και σε όλες τις παραμέτρους του πρότζεκτ είναι μια καλή πρακτική για την επιτυχία του προγράμματος. Όσον αφορά το αναλυτικό πρόγραμμα θεωρεί ότι σε ένα βαθμό προσθέτουν αυτά που μαθαίνουν από το πρότζεκτ.

Ωστόσο καταγράφεται ότι η συμμετοχή στο Πρόγραμμα επηρέασε τη συνεργασία του με τα υπόλοιπα μέλη του φορέα τόσο θετικά όσο και αρνητικά. Συγκεκριμένα αναφέρει ότι εμφανίζονται ηθικά ζητήματα σχετικά με την αναγνώριση του έργου που προσφέρει ένας εκπαιδευτικός για την προετοιμασία των τυπικών κομματιών της πρότασης και επ' αυτού προτείνει μια λύση προς το ΙΚΥ ώστε να αντιμετωπισθεί το σχετικό πρόβλημα: «Έχει αντίκτυπο μόνο όταν το βρίσκουν έτοιμο αλλά δεν ξεκινούν εύκολα μια αίτηση από την αρχή παρά το ότι παροτρύνονται. Δεν υπάρχει επίσης υποστηρικτικός μηχανισμός. Λιγότερο από το 10% συμμετέχει. Ιδίως όταν πρόκειται για το στάδιο υποβολής της αίτησης». «Κανένας δε θέλει να κάνει μια αίτηση εκ του μηδενός. Αν βρουν έτοιμο το 30% της αίτησης ίσως κάνουν αλλά εδώ υπάρχει ένα ηθικό θέμα γι' αυτόν που έχει κάνει προηγουμένως το βασικό κομμάτι της αίτησης με τα απαιτούμενα στοιχεία και προσθέτει μόνο την ιδέα χωρίς να συνεργαστεί με αυτόν που έχει ήδη κάνει την προεργασία υπάρχει πρόβλημα. Υπάρχει λοιπόν ανάγκη να κατανοήσουμε ότι είμαστε ομάδα αλλά είναι και αυτό άτυπο».

«Θα βοηθούσε στο ΙΚΥ να υπάρχει μια μονάδα με τα στοιχεία των σχολείων και τα σχετικά στοιχεία θα ήταν μια λύση στο θέμα. Αναζήτηση τρόπου να είναι αναγνωρίσιμη η συμβολή των προηγούμενων ώστε να είναι δυνατός ο πολλαπλασιαστικός χαρακτήρας των δράσεων. Ιστορικό αιτήσεων με χάρτη κινητικότητας λιγότερο γραφειοκρατικό, το σχολείο δεν αλλάζει από τη μια χρονιά στην άλλη».

Αντίστοιχα η συμμετοχή του υπεύθυνου του εργαστηριακού κέντρου στο πρόγραμμα όσον αφορά στον πολιτιστικό τομέα τον επηρέασε επίσης και θετικά σε σχέση με τις απόψεις του για τους πολίτες των άλλων χωρών.

Τέλος οι προτάσεις που διατυπώθηκαν για την βελτίωση της επαγγελματικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα αφορούν στην δημιουργία μόνιμων επιτροπών επικαιροποίησης των προγραμμάτων σπουδών, την αναζήτηση του τρόπου με τον οποίο οι εκπαιδευτικοί να κάνουν προτάσεις που κάποιοι να επεξεργάζονται αλλά και την παροχή ελευθερίας σε ένα κομμάτι του προγράμματος σπουδών με την επέκταση της ζώνης δημιουργικών δραστηριοτήτων και σε μεγαλύτερες τάξεις.

Η εκπαιδευτικός του εργαστηριακού κέντρου που συμμετείχε επίσης στην μελέτη, θεωρεί ότι τα οφέλη τόσο για την ίδια όσο και για τα παιδιά είναι πάρα πολλά: «Για περισσότερα παιδιά είναι η πρώτη φορά που ανεβαίνουν σε αεροπλάνο και ταξιδεύουν στο εξωτερικό λόγω του χαμηλού κοινωνικοοικονομικού υπόβαθρου στην περιοχή. Έχουν την ευκαιρία να ζήσουν σε μια ξένη χώρα, να μετακινηθούν με τα μέσα μεταφοράς, να μιλήσουν με τους ανθρώπους, και να δοκιμάσουν τα φαγητά της χώρας. Τέλος ιδιαίτερης σημασίας είναι και το πολιτιστικό κομμάτι (μουσεία κ.λπ.). Η ίδια συμμετέχει σε όλο τον κύκλο των δράσεων από τη συγγραφή της αίτησης μέχρι την προετοιμασία του παραδοτέου αφιερώνοντας μεγάλο μέρος του ελεύθερου χρόνου της. Δηλώνει ότι μετά από μια συμμετοχή ως συνοδός άρχισε να συμμετέχει σε όλη την φάση, κάθε χρόνο με ζέση και ενθουσιασμό».

Σχετικά με την παιδαγωγική κατάρτιση και την εφαρμογή νέων μεθόδων δηλώνει η ίδια ιδιαίτερα θετικές εμπειρίες τις οποίες συνοψίζει πολύ εύστοχα στη φράση «Έχω αποκτήσει πολύ περισσότερες επιλογές για το τι μπορώ να κάνω και με ποιον τρόπο θα το διδάξω στα παιδιά». Διατυπώνει την άποψη ότι η εμπειρία στις δράσεις Erasmus+ τη βοήθησε στην αλλαγή των διδακτικών προσεγγίσεών της: «Πέρα από τον τρόπο διαχείρισης των παιδιών, για μένα που είμαι μία εκπαιδευτικός της 'πίεσης' του μαθήματος έχουν να κάνουν αυτό και εκείνο νομίζω ότι έδωσε έναν άλλο προσανατολισμό περισσότερο προς την εργασία, να κάνουμε ένα έργο, να συνεργαστούμε, να φύγουμε από την άσκηση. Δηλαδή σε αυτό το κομμάτι εγώ βοηθήθηκα πολύ και νομίζω ότι άλλαξα κιόλας. Στη συνεργασία επίσης, προσανατολίζω και τις εργασίες που τους δίνω σε αυτό το κομμάτι το συνεργατικό όχι ποιος έκανε την άσκηση. Είμαι πιο πλούσια σε ιδέες τι θα μπορούσα να κάνω στα παιδιά δηλαδή. Έχω έναν παραπάνω πλούτο πλέον να επιλέξω και να πω αν θα μπορούσα να κάνω αυτό στα παιδιά να φτιάξω αυτό ή να κάνουμε αυτή τη μορφή εργασίας με βάση την εμπειρία μου».

Σχετικά με το πώς το πρόγραμμα επηρέασε τις γνώσεις και τις απόψεις για άλλες χώρες και πολιτισμούς η εκπαιδευτικός δήλωσε ότι ως χαρακτηριστικό παράδειγμα στερεότυπα που είχε σχετικά με την ομοιότητα λαών της Βόρειας Ευρώπης: «Ένα πράγμα που μου έκανε μεγάλη εντύπωση ήταν ότι λέμε οι Βόρειοι λαοί είναι έτσι, όμως μεταξύ τους δεν είναι όλοι ίδιοι. Και στη Γερμανία με την Τσεχία που είναι δίπλα είναι σαν δύο διαφορετικοί κόσμοι οι άνθρωποι και στη συμπεριφορά τους και στο οικονομικό τους υπόβαθρο και στη γλώσσα».

Η ίδια εκπαιδευτικός επισημαίνει ότι το Erasmus+ όπως το έχουν δουλέψει και όπως το δουλεύουν λειτουργεί επιπρόσθετα σε σχέση με το αναλυτικό πρόγραμμα. Τα αναλυτικά προγράμματα σπουδών που προσαρμόστηκαν το 2016 είναι ενημερωμένα για την τρέχουσα τεχνολογία. Υπάρχει λοιπόν μία σύνδεση αυτών που διδάσκονται με εφαρμογές έξω στην αγορά εργασίας και μάλιστα σε τεχνολογίες αιχμής. Συμπληρώνει όμως: «Βέβαια οι γνώσεις που έχουν από το σχολείο ΕΠΑΛ δεν επαρκούν από μόνες τους για να σταθούν στην αγορά εργασίας αλλά σίγουρα είναι μία καλή αρχή και τους λέω μία σύνδεση σε αυτό που μαθαίνουν. Είναι κάπου χρήσιμο κάπου έξω.»

Η συμμετοχή στο πρόγραμμα επηρέασε τη συνεργασία της με τους μαθητές δίνοντας ευκαιρίες ομαδικής και συνεργατικής δράσης: «Προσπαθούμε από την πρώτη στιγμή να περάσουμε τη συνεργασία: είναι ένα πρότζεκτ που έχουμε ένα παραδοτέο πρέπει να δουλέψουμε και πρέπει να το δουλέψουμε όλοι μαζί. Η συντριπτική πλειοψηφία των μαθητών ανταποκρίνεται, δουλεύουν όλοι μαζί, είναι κάτι που λείπει από την εκπαίδευσή μας. Και εμείς σαν μεγάλοι αλλά και τα ίδια τα παιδιά δεν ξέρουν να συνεργάζονται δηλαδή αναλαμβάνουν να κάνουν μία εργασία και σημαίνει ότι θα την κάνει ο καλύτερος μαθητής και άλλοι δεν θα κάνουν τίποτα».

Η συμμετοχή στο Πρόγραμμα προσέφερε στην εκπαιδευτικό τη δυνατότητα να εμπλουτίσει τις γνώσεις της, να εμβαθύνει σε θέματα αιχμής αλλά και νέες μαθησιακές εμπειρίες ως εκπαιδευόμενη και ως εκπαιδευτικός.

Πιο συγκεκριμένα ανέφερε: «Στο μαθησιακό και μένα σαν καθηγήτριά μου δόθηκε η ευκαιρία να ασχοληθώ με πράγματα που δεν περιλαμβάνονται στο αναλυτικό, δεν περιλαμβάνονταν στην βασική μου εκπαίδευση».

Αξίζει ιδιαίτερα να σημειωθεί ο τρόπος με τον οποίο η εκπαιδευτικός περιγράφει τα πλεονεκτήματα της συμμετοχής της στις δράσεις Erasmus+. Επισημαίνει ότι μέσα από το πρόγραμμα αναλαμβάνει αρμοδιότητες που κάθε εκπαιδευτικός θα ήθελε να έχει. Αναφέρει: «Σου δίνει τη δυνατότητα να αναλάβεις και μία πρωτοβουλία δηλαδή να πεις εγώ με τα παιδιά θα ήθελα να κάνω αυτό το project, αυτήν την εργασία, αυτήν την εκπαιδευτική επίσκεψη σκέφτομαι τι θα μπορούσαμε να κάνουμε, μία ιδέα από αυτά που βλέπω, τι φαντάζομαι ότι θα ήθελα να κάνω. Προσφέρει μια ευχέρεια διαχειριστική, μια ευελιξία, ακόμα και στην προετοιμασία των μαθητών π.χ. επισκέψεις σε εταιρείες, φορείς κλπ. μια χρηματοδότηση που δεν χρειάζεται να επιβαρύνεις τα παιδιά.»

Συνεντεύξεις σε Φορέα Ειδικής Επαγγελματικής Κατάρτισης

Για τον υπεύθυνο του φορέα οι δράσεις στο πλαίσιο του προγράμματος Erasmus+ αποτέλεσαν και αποτελούν τις καλύτερες δράσεις του σχολείου από τις οποίες υπάρχουν μόνο θετικές εντυπώσεις και πολύ σημαντικά οφέλη. Πρόκειται για δράσεις στις οποίες εμπλέκεται μεγάλο μέρος τόσο των μαθητών όσο και εκπαιδευτικών και οι οποίες δίνουν πραγματικές ευκαιρίες εξωστρέφειας στο σχολείο. Χαρακτηριστικά αναφέρεται: «Η καλύτερη δράση που έχουμε κάνει σε αυτό το σχολείο. Μόνο θετικές εντυπώσεις. Ήταν το κορυφαίο σημάδι της εξωστρέφειας του σχολείου. Αποστολές συνολικά 65-50 μαθητών και 50 περίπου εκπαιδευτικών στο εξωτερικό για 15-16 μέρες ο καθένας. Μόνο το γεγονός ότι συμμετείχε πολύ μεγάλο μέρος του σχολείου, μαθητών και εκπαιδευτικών, αρκεί. Οι δράσεις μας έγιναν γνωστές μέσω ημερίδων, φυλλαδίων, έγιναν συναντήσεις μεταξύ μας».

Η βελτίωση της παιδαγωγική κατάρτισης θεωρείται δεδομένη μέσα από διερευνητικές και στοχευμένες δράσεις. Μεγάλη σημασία αποδίδεται στο αντικείμενο της συνεργασίας, το οποίο αφορούσε αντιμετώπιση ζητημάτων σχετικά με την ειδική εκπαίδευση και με τους μαθητές τους αλλά κυρίως εκπαίδευση των εκπαιδευτικών στην απασχόληση αλλά και των μαθητών σε χώρους που απασχολούνται οι μαθητές του συνεργαζόμενου φορέα. Η εμπειρία περιλάμβανε νέες τεχνικές, νέα προγράμματα, νέους τρόπους απασχόλησης: εμπειρία από την πράξη με πρακτικές ασκήσεις, με σεμινάρια και με τη συμμετοχή στα μαθήματα». «Όσον αφορά την ανάπτυξη δεξιοτήτων στον διοικητικό τομέα δόθηκαν ευκαιρίες για ένα ευρύ φάσμα αλληλεπιδράσεων με αντικείμενο καινούργιες ιδέες για το πώς δουλεύουν όχι μόνο οι εκπαιδευτικοί αλλά και η διοίκηση του συνεργαζόμενου κολλεγίου και τα στελέχη των φορέων που επισκέφτηκαν».

Η συμμετοχή στο πρόγραμμα μείωσε τα στερεότυπα που υπήρχαν, ανέδειξε την ύπαρξη κοινών σημείων στην αντιμετώπιση της αναπηρίας αλλά και διαφορές λόγω των διαφορών που υπάρχουν στα εκπαιδευτικά συστήματα. Ως σημαντική διαφορά επισημαίνεται το ότι το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα δεν είναι προσαρμοσμένο στις εξατομικευμένες ανάγκες των μαθητών.

Οι δράσεις του προγράμματος Erasmus και η συμμετοχή οδήγησαν σε διάφορες συνεργασίες όπως και στη λήψη πρωτοβουλιών. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτό της πρακτικής άσκησης αλλά κυρίως αυτό των κοινωνικών επιχειρήσεων: «Είμαστε σε μια τέτοια διεργασία, δεν έχουμε καταφέρει ακόμα πολλά, αλλά τίθενται ζητήματα: για παράδειγμα έχουμε βάλει το θέμα της Πρακτικής Άσκησης, περιμένουμε να κατοχυρωθεί επίσης το θέμα των κοινωνικών επιχειρήσεων, καλούμε τους γονείς και τους βοηθάμε να κάνουν κοινωνική επιχείρηση [αυτό το είδαμε από τους Άγγλους]. Προωθούν τα παιδιά στην απασχόληση μέσω κοινωνικών επιχειρήσεων που στήνει ο ίδιος ο φορέας, εμείς εδώ δε μπορούμε αλλά το προωθούμε μέσω των γονέων. Έχουμε μαζέψει 60-70 αιτήσεις γονέων που ενδιαφέρονται να συμμετάσχουν».

Με έμφαση επισημαίνεται η ανάγκη αλλαγής στα προγράμματα σπουδών τα οποία θα εξασφαλίζουν την εξατομίκευση των αναγκών. Ταυτόχρονα αναφέρονται και οι αλλαγές στο πλαίσιο του αναλυτικού προγράμματος,

αλλαγές στις οποίες συνέβαλαν οι δράσεις Erasmus+: «χρησιμοποιούν πλέον νέες μεθόδους και τεχνικές που τις είδαμε εκεί π.χ. «Οι ατομικές ανάγκες του κάθε μαθητή, εκεί είναι πρώτη προτεραιότητα».

Επισημαίνονται επίσης και ζητήματα σχετικά με τη στελέχωση των αντίστοιχων φορέων: «Σε αντίθεση με εμάς μόνιμο και πολυπληθές προσωπικό, 150 μαθητές με προσωπικό 600-700 άτομα γιατί παρέχουν πλήθος υπηρεσιών. Σε μας υπάρχει το πρόβλημα των ωρομισθίων που είναι τη μια χρονιά είναι στο σχολείο και δεν είναι την άλλη».

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η σαφήνεια με την οποία περιγράφονται οι καλές πρακτικές που έχουν εντοπιστεί από τις δράσεις Erasmus+. Πρόκειται για πρακτικές οι οποίες διατρέχουν όλους τους τομείς των δραστηριοτήτων:

1. «Κοινωνικές εταιρείες»
2. «Μεγάλη ευχέρεια με το να συνεργάζονται με επιχειρήσεις έξω στην κοινωνία, είχαν την τεχνογνωσία, την υλικοτεχνική υποδομή να μπορούν να επισκέπτονται φορείς και εταιρείες π.χ. Υπάρχει δυσκολία στο να μετακινηθούμε, καμιά φορά λες να πάω εκεί με ποια ευθύνη θα πάω, ποιος θα με περιμένει;»
3. «Όταν πηγαίνει κάποιος μαθητής και γίνεται η ατομική αξιολόγηση δεν εντάσσεται σε τμήμα π.χ. στο Τμήμα Πληροφορικής όπως σε εμάς γιατί μετά δύσκολα θα αλλάξει τμήμα. Εκεί παίρνει ώρες από όλα τα μαθήματα: πληροφορικής, ξυλουργικής, μουσικής και στο τέλος θα πάνε εκεί που ειδικεύονται π.χ. στο εκτυπωτήριο με βάση το κάθε παιδί»

Κατά την παρακολούθηση εργαστηριακών μαθημάτων δόθηκε η ευκαιρία να εντοπίσουν κάποια ζητήματα ομοιότητας και διαφοράς: «Συμμετείχα και εγώ σε εργαστηριακά μαθήματα Δεν έχουμε μεγάλες διαφορές με τη δομή που επισκεφτήκαμε, καμιά φορά είμαστε πιο προχωρημένοι και σε πρακτικές και σε έργο σε αποτέλεσμα». «Πάνε πάρα πολύ αργά, σημασία έχει να ολοκληρώσει το παιδί την εργασία που του ανατέθηκε ανεξάρτητα από το χρόνο που θα χρειαστεί, ενώ σε μας δε συμβαίνει κάτι τέτοιο. Το αποδίδω στο ότι θέλουν να δώσουν με το οποιοδήποτε χρονικό κόστος το επίπεδο γνώσης που θέλουν να του δώσουν και επιμένουν σε αυτό. Εμείς δεν το έχουμε όταν κάποιος δε το κάνει το έργο γίνεται από κάποιον άλλο». «Η διαφορά μας είναι ότι αυτοί έχουν προωθήσει ζητήματα προώθησης στην απασχόληση με κάθε κόστος. Και έχουν αναπτύξει πολύ τον εθελοντισμό».

Τέλος, διατυπώνονται αφενός σαφείς προτάσεις βελτίωσης του φορέα αφετέρου για μια ακόμα φορά η θετική αποτίμηση των δράσεων: «Θα επέμενα να υπάρχει μια μεγαλύτερη ελευθερία στην εξατομίκευση των αναγκών των παιδιών, στην προώθηση στην απασχόληση και στις συνέργειες με τους τοπικούς φορείς και την κοινότητα». «Σημαντική απουσία σε σχέση με μας των ειδικών ψυχολόγων, δεν έχουν τον αριθμό που έχουμε εμείς, θα μπορούσαμε να αξιοποιήσουμε την ειδική επιστήμη προς αυτήν την κατεύθυνση ενώ εκεί στεκόταν σε πολύ πιο πρακτικά θέματα». «Απέδωσε στο σχολείο, έγινε αίθουσα με τα χρήματα που περίσσεψαν, είχαμε πολύ καλό εταίρο μας έκαναν δωρεά και έχουμε συνεχή συνεργασία».

Τα οφέλη που προσδίδει η υπεύθυνη των προγραμμάτων Erasmus του φορέα και οι άλλοι εκπαιδευτικοί στις δράσεις των προγραμμάτων τα κατατάσσουν σε πολύ υψηλή κλίμακα, επισημαίνοντας αφενός ότι ανταποκρίνονται στις ιδιαιτερότητες της ειδικής αγωγής αφετέρου ότι αφορούν και τα παιδιά και τους εκπαιδευτικούς. Έγινε αναφορά στα παρακάτω θέματα από τους εκπαιδευτές τους φορέα: «Σε υπέρτατο βαθμό τόσο σε επίπεδο γνωστικό όσο και σε επίπεδο ψυχοσυναισθηματικό κάτι που ενδιαφέρει ιδιαίτερα την ειδική αγωγή καθώς είναι η κινητήρια δύναμη για όλες τις δεξιότητες που κατακτούνται από τα παιδιά». «Το συναίσθημα έχει σχέση και με τους εκπαιδευτικούς μου δεν έχει σχέση μόνο με το μαθητές. Όταν αισθάνεσαι ικανός, όταν αισθάνεσαι αυτοπεποίθηση, όταν είσαι εφοδιασμένος με περισσότερες δεξιότητες, κάνεις καλύτερα τη δουλειά σου. Γιατί και σε μας, στην ειδική αγωγή, τα αποτελέσματα έρχονται αργά».

Ιδιαίτερα σημαντικό είναι το γεγονός ότι τόσο το πρόγραμμα όσο και οι δράσεις του έχουν ως σημείο εκκίνησης υπάρχουσες, εντοπισμένες ανάγκες του φορέα αλλά και ένα πολύ σαφές αποτέλεσμα αφού παρουσιάζουν στους

εκπαιδευτικούς εφικτές λύσεις για την επίλυση των προβλημάτων τους: «Αυτό το πρόγραμμα εκκίνησε από την ανάγκη να οργανωθούμε καλύτερα ως προς την απασχόληση των παιδιών. Στην προώθηση της απασχόλησης ως Επαγγελματικό Σχολείο κατάρτισης υπήρχε ένα έλλειμμα εργοδοτών. Βέβαια σύμφωνα και με την εποχή που ζούμε και με την οικονομική κρίση κάποιος θα έλεγε ότι δεν βρίσκουν δουλειά τα άτομα που δεν έχουν ζητήματα αναπηρίας ωστόσο ο κάθε άνθρωπος έχει ανάλογα με τις δεξιότητές του την ανάγκη για απασχόληση».

«Είχαμε την τύχη να συνεργαστούμε με ένα Κολέγιο στην Αγγλία είναι 1 στην αξιολογική κλίμακα της Μεγάλης Βρετανίας. Κάναμε ένα πρώτο πρόγραμμα πιο κυκλικό, γενικό και στη συνέχεια επειδή αυτό το Κολλέγιο έχει κοινωνικές επιχειρήσεις μέσα στο σχολείο και ένα οργανωμένο σύστημα μεντόρων, σκεφτήκαμε το δεύτερο πρόγραμμα να επικεντρωθεί στην απασχόληση». «Ήταν μια ευκαιρία για μας να δούμε ότι αυτό που θέλουμε να κάνουμε με τα παιδιά μας εδώ είτε με μορφή πρακτικής άσκησης είτε το άνοιγμά τους στην κοινωνία για να εργαστούν ότι είναι πράγματα που γίνονται δεν είναι ουτοπικά». «Είδαμε παιδιά με πολύ πιο βαριές αναπηρίες από τα δικά μας σε καρότσι και όμως να βρίσκουν θέσεις εργασίας προσαρμοσμένες στις ανάγκες τους και να δουλεύουν».

Οι δράσεις χαρακτηρίζονται από καινοτομία, πρωτοτυπία και δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στο συναίσθημα κάτι που απαιτεί ιδιαίτερα η εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία:

«Οπότε οι εκπαιδευτικοί κάναμε δύο παράλληλες δράσεις εκπαιδευτικών και μαθητών:

- A.** οι εκπαιδευτικοί να καταρτιστούν στο πώς γίνεται η έρευνα της αγοράς εργασίας στη δομή και λειτουργία των κοινωνικών επιχειρήσεων και πως υποστηρίζουν τα παιδιά στην εργασία. Οπότε ήταν πολύ στοχευμένο το πρόγραμμα και πηγαίναμε και παρακολουθούσαμε επί τόπου πως είναι τα παιδιά στις θέσεις εργασίας (επί τόπου), πως μιλάνε οι μέντορες με τους εργοδότες.
- B.** τα παιδιά για πρώτη φορά πανελλαδικά τοποθετήθηκαν σε θέσεις εργασίας εκεί μέσα στο κολλέγιο στις κοινωνικές επιχειρήσεις. Υπήρχε ένα κατάστημα εκτυπώσεων το οποίο αναλαμβάνει παραγγελίες απ' έξω τυπώνει κούπες, μπλουζάκια. Πόστερ. Εμείς πήραμε εκτυπωτικά μηχανήματα και κάναμε δοκιμές το καλοκαίρι». «Είχε μπιστρό καφέ μέσα στο κολλέγιο, κατάστημα που πουλάει τρόφιμα που κατασκευάζουν εκεί μέσα και τα παιδιά τα τοποθετήσαμε εκεί μέσα στις θέσεις. Το συναίσθημα κτύπησε κόκκινο».

Όσον αφορά στα εργαστηριακά μαθήματα αναφέρεται ότι ήταν πιο επικεντρωμένα στην πράξη, ενώ τα αντίστοιχα που γίνονται στην Ελλάδα είναι πιο θεωρητικά χωρίς τη δυνατότητα εφαρμογής στην πράξη: «Εκεί είχαμε τη δυνατότητα να τα δούμε από κοντά». «Σαν εκπαιδευόμενοι εκπαιδευτικοί είδαμε με ποιον τρόπο μπορούμε να πλαισιώσουμε τον εργοδότη τον μελλοντικό, πως πρέπει να προσαρμοστεί εργοδότης ώστε να υποδεχθεί ένα παιδί με αναπηρία για να εργαστεί ανάλογα με τις δυνατότητές του».

Η άποψη που διατυπώνεται είναι ότι στην Ελλάδα τα εργαστήρια είναι υψηλού επιπέδου ωστόσο απουσιάζει το επόμενο βήμα. Για το λόγο αυτό και θεωρείται ως καλή πρακτική η πρακτική της κοινωνικής επιχείρησης το οποίο εφαρμόζεται στο φορέα με τον οποίο συνεργάζονται. Πρόκειται για μια δομή η οποία θα βοηθούσε σε αυτήν την κατεύθυνση ώστε να αντιμετωπισθεί το έλλειμμα σε εφαρμοσμένες δράσεις στο χώρο της επαγγελματικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα: «Οι κοινωνικές επιχειρήσεις αποτελούν καλή πρακτική καθώς εργάζονται σε ένα χώρο που βρίσκεται μέσα στο σχολείο, εξασφαλίζεται η προσαρμογή και στη συνέχεια περνάμε στον εργοδότη». «Πολύ μεγάλη ποικιλία προγραμμάτων, μικρότερης ή μεγαλύτερης διάρκειας». «Πολύ καλή οργάνωση του κοινωνικού κράτους, να βρίσκουν ευκαιρίες: γραφείο εύρεσης εργασίας του Δήμου με κάλυψη απασχόλησης ατόμων με αναπηρία σε ποσοστό 75%».

Οι καλές πρακτικές δεν εξαντλούνται μόνο στην περίπτωση της κοινωνικής επιχείρησης αλλά αφορούν και τη θέση του εργασιακού μέντορα. Θεωρείται ιδιαίτερης σημασίας και αποτελεί πρόταση προς την ελληνική πολιτεία, πρόταση με την οποία θα καλυφθεί ένα μεγάλο κενό στην υποστήριξη των μαθητών με αναπηρία αλλά και γενικότερα των μαθητών στο χώρο της επαγγελματικής εκπαίδευσης.

«Οι εργασιακοί μέντορες, ο τρόπος με τον οποίο είναι οργανωμένη αυτή η ομάδα που επιμορφώνεται, που έχει συνεργασία τόσο με το Δήμο όσο και με μέλη της κοινότητας, προσπαθούν να βρουν πόρους και δωρεές, υπάρχει ένα πλαίσιο κατά το ήμισυ δημόσιο και ιδιωτικό. Δηλαδή παίρνουν χρηματοδότηση και από την κυβέρνηση και από τους φορείς». «Δεν υπάρχει νομικό πλαίσιο για πρακτική άσκηση στην ειδική αγωγή. Αλλά και το βασικό θέμα κουλτούρας να αποδεχτούμε το παιδί με αναπηρία». «Επίσης το θέμα των μεντόρων θα θέλαμε κι εμείς να έχουμε έναν σχετικό τομέα αν και εξαρτάται από τον ΟΑΕΔ και την πολιτεία γενικότερα να βρεθεί το νομικό πλαίσιο». «Ο εργασιακός μέντορας να είναι δίπλα στο παιδί για να νοιώσει ότι μπορεί να τα καταφέρει». «Η προσφερόμενη κατάρτιση στην Ελλάδα είναι πολύ ικανοποιητική αλλά δεν δίνουμε τα εφόδια να τα εφαρμόσουν σε ένα πραγματικό περιβάλλον λόγω έλλειψης οργάνωσης. Εκεί όμως αυτό ήταν δυνατόν, δικαίωμα στην εργασία». «Θα έπρεπε ο καθένας να είχε την ευκαιρία να βιώσει κάτι ανάλογο, με άλλη όρεξη κάνεις δουλειά». «Ο κρατικός μηχανισμός να αφήσει περιθώριο συνεργασίας με τους εργοδότες. Εξάλλου φαίνεται και από την εμπειρία της μαθητείας στον ΟΑΕΔ».

Οι εμπειρίες των εκπαιδευτικών αφορούν το αναλυτικό πρόγραμμα καθώς επισημαίνουν ζητήματα που αφορούν τον εμπλουτισμό του, αλλά και πρακτικές συνεργασίας και λειτουργίας της ομάδας των εκπαιδευτικών. Χαρακτηριστικά ειπώθηκαν τα παρακάτω: «Είναι στη σκέψη μας να κάνουμε παρεμβάσεις στο αναλυτικό πρόγραμμα με αφορμή την εμπειρία από το Erasmus+: π.χ. να δώσουμε περισσότερο χώρο σε ψυχαγωγικές δραστηριότητες γιατί εκεί κάνουν μουσικοθεραπεία, χοροθεραπεία». «Ο κάθε εκπαιδευτικός ξέρει ακριβώς τα καθήκοντά του, ξέρει τα όρια του τα οποία δεν τα ξεπερνάει, κάτι που σε μας συμβαίνει καθώς περνάμε και στην ειδικότητά του άλλου. Ίσως γιατί δεν έχουμε όλες τις ειδικότητες, σε κάποια φάση λειτουργεί σε κάποιες δημιουργεί προβλήματα».

«Το αναλυτικό πρόγραμμα το εμπλουτίζουμε περισσότερο μετά την εμπειρία μας ότι πέρα από την ύλη έχουμε να βγάλουμε και κάτι πιο πρακτικό». «Μας βοήθησε να εργαζόμαστε περισσότερο σαν ομάδα, να ακούει ο εκπαιδευτικός». «Η συμμετοχή οδήγησε τη σχέση ανάμεσα στην ομάδα του σχολείου σε άλλο επίπεδο». «Έχουμε εικόνες για το πώς μπορούμε να τροποποιήσουμε κάτι. Το έχουμε δει και στη πράξη, δεν είναι κάτι που έχουμε διαβάσει». «Παρακολούθησα υπηρεσίες υποστήριξης των παιδιών αλλά και μέσα στο κολλέγιο με εργαστήρια στα οποία τα παιδιά απασχολούνται και ως πληροφορικός είδα ότι μπορούμε να έχουμε ένα αποτέλεσμα μιας ευχάριστης διαδικασίας π.χ. ψηφιακές εκτυπώσεις, ψηφιακή ζωγραφική».

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η εμπειρία των εκπαιδευτικών σε σχέση με την κουλτούρα της χώρας του φορέα συνεργασίας: «Επελέγη η Μ. Βρετανία ως μητρόπολη της ειδικής αγωγής και περιμέναμε σχετικά πλεονεκτήματα». «Όμως δεν περιμέναμε την πολυπολιτισμικότητα αυτού του σχολείου: μαθητές από όλο τον κόσμο και εκπαιδευτικοί από όλον τον κόσμο». «Μου έκανε εντύπωση η σύμπτωση και η σύγκλιση σε μια κοινή ατμόσφαιρα παρά τη διαφορετικότητα του καθενός, προσαρμοσμένοι σε ένα κοινό στόχο». «Μου έκανε εντύπωση ότι κι εμείς προσαρμοστήκαμε σε αυτό το κλίμα, δίνοντας τους ένα δικό μας κομμάτι συμπεριφοράς με τη διαχυτικότητα και την εξωστρέφεια. Το αποτέλεσμα ήταν μια πολύ καλή συνεργασία 4 χρόνων».

«Είχαμε θετικές εντυπώσεις για τη βρετανική κουλτούρα αντίθετα με αυτό που πιστεύαμε. Είδαμε ανθρώπους πρόσχαρους κοντά σε μας. Τα παιδιά είχαν τις ίδιες ανάγκες ψυχαγωγίας με τα δικά μας παιδιά». «Όλες οι ηλικίες ήταν πολύ πιο μορφωμένοι για την Ελλάδα από ότι ακόμα και εμείς (ιστορικά στοιχεία, μυθολογία)».

Η συμμετοχή των εκπαιδευτικών στο Πρόγραμμα επηρέασε την άποψη τους για το σχολείο, αλλά και την επαγγελματική εκπαίδευση γενικότερα: «αυτό που μας έκανε ιδιαίτερη εντύπωση και πρέπει να το κρατήσουμε ως γενική αρχή είναι ότι όταν ψάχνεις εργασία δεν προσαρμόζεις το παιδί στην εργασία αλλά την εργασία στο παιδί. Κι αυτή ήταν βασική αρχή για μας την οποία γνωρίσαμε καλύτερα μέσα από τη συμμετοχή μας στο πρόγραμμα». «Μας έκανε εντύπωση ένα παιδί με αυτισμό, μόνο σε ένα χώρο στο νοσοκομείο, είχε ως απασχόληση την τοποθέτηση δοχείων σε συγκεκριμένα ράφια». «Πολύ σημαντικό το εξατομικευμένο πρόγραμμα, κάθε παιδί έχει το δικό του πρόγραμμα, το ατομικό, το ωράριό του, πράγμα το οποίο επικεντρώνει στις ανάγκες του κάθε

μαθητή. Να μπορέσουμε να εξυπηρετήσουμε τις ατομικές ανάγκες του κάθε παιδιού». «Αξία είχε το ότι μάθαμε να προσεγγίζουμε το θέμα σφαιρικά δηλαδή ενώ πιστεύαμε ότι στόχος είναι η προετοιμασία του παιδιού, εκεί μάθαμε ότι στόχος είναι να προετοιμάσουμε τον εργοδότη γιατί αυτός πρέπει να προσαρμοστεί, το παιδί δε μπορεί να του αλλάξουμε την αναπηρία».

Συνεντεύξεις σε ΕΠΑΛ

Η εντύπωση και τα οφέλη που αναφέρουν οι εκπαιδευτικοί ότι αποκόμισαν από τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα καλύπτουν ζητήματα επαγγελματικής ανάπτυξης για τους ίδιους αλλά και ζητήματα μοναδικών ευκαιριών για τους μαθητές τους: «Τα οφέλη είναι πάρα πολλά, είναι πολλαπλάσια από αυτά που θα έπαιρνα από ένα ετήσιο πρόγραμμα στην Ελλάδα. Μέσα σε λίγες μέρες όλη η ομάδα αποκτήσαμε γνώσεις που ίσως δεν είχαμε τη δυνατότητα στην Ελλάδα, σε φορείς που δεν υπάρχουν στην Ελλάδα». «Αφορούσε γεωγραφικά συστήματα πληροφοριών στην Ισπανία, αντίστοιχο Ινστιτούτο δεν υπάρχει στην Ελλάδα. Είναι εξειδίκευση για μένα που είμαι πληροφορικός».

«Όταν γυρίσαμε στην Ελλάδα την πρώτη φορά που πήγαμε με το σχολείο μας ήμασταν χαρούμενοι, νομίζαμε ότι είχαμε επισκεφτεί άλλο πλανήτη». «Μπορεί να σας φανεί απλοϊκό. Μαθητές και εκπαιδευτικοί ήμασταν επιμορφούμενοι. Είναι και τα δευτερεύοντα που παίρνεις, προάγεται το επίπεδο ζωής όχι μόνο οι επιμορφώσεις». «Τα παιδιά ενθουσιάστηκαν, πολλά από αυτά δεν είχαν ξαναβγεί από την Ελλάδα, ήταν μία ευκαιρία ακόμα να μπουν και στο αεροπλάνο. Τα παιδιά εδώ είναι από πιο φτωχές οικογένειες, δεν έχουν τη δυνατότητα, όλα ήταν πολύ-πολύ ευχαριστημένα. Πρόσεχαν, μπήκαν στο μετρό, στα σεμινάρια, ευχαριστήθηκαν που συμμετείχαν». «Άνοιξε νέους Ορίζοντες το βασικό είναι αυτό». «Το όφελος ήταν φυσικά το να δεις ένα ξένο τόπο που πλέον στις μέρες μας δεν είναι εύκολο να διαθέσεις χρήματα για να πας ένα ταξίδι και για τους καθηγητές και για τα παιδιά, να γνωρίσεις ανθρώπους με άλλη κουλτούρα».

Η άποψη που διατυπώνουν σχετικά με το αν η συμμετοχή τους στο πρόγραμμα επηρέασε τις γνώσεις και τις απόψεις για άλλες χώρες και πολιτισμούς επικεντρώνεται κυρίως σε ζητήματα που αφορούν το αστικό περιβάλλον και τη θέση του σύγχρονου πολίτη: «Υποδομές σε μια πόλη φιλική στους ανθρώπους, στους πεζούς, τους ποδηλάτες, με πολύ πράσινο, με σεβασμό στη φύση, καθαριότητα και πειθαρχία στο δρόμο, ο ποδηλάτης έχει το δικό του φανάρι σέβεται την κυκλοφορία, αυτά τα πράγματα λίγο μας κάνουν να νιώθουμε κακοί συγγενείς». «Έχουν αξιοποιήσει πάρα πολύ τα μνημεία τους, ενώ εμάς πάρα πολλά διατηρητέα, όσα έχουν σωθεί, καταρρέουν».

Η συμμετοχή των εκπαιδευτικών στο Πρόγραμμα επηρέασε τη συνεργασία τόσο με τους συναδέλφους όσο και με τους μαθητές: «Το δέσιμο με την ομάδα των συναδέλφων, συνεργαζόμαστε πολύ καλύτερα». «Με τα παιδιά που συμμετείχαν η συνεργασία είναι άψογη». «Οι μαθητές δεν μας έχουν σαν καθηγητές απέναντι, μας βοηθάνε, είναι διαμεσολαβητές σε προβλήματα που υπάρχουν στο σχολείο και βοηθάνε την εκπαιδευτική κοινότητα». «Στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, έχω δει παιδιά που έχουν αποφοιτήσει, αξιοποίησαν τη γνώση που έχουν πάρει και τους βοήθησε να βρουν part time δουλειές παράλληλα με τις σπουδές τους σε ΤΕΙ ή ΑΕΙ». «Ένα αρνητικό είναι ότι δυστυχώς γίνεται επιλογή των παιδιών. Υπάρχει κάποια πίκρα από παιδιά που δεν επιλέγονται και αυτό δεν μου αρέσει και μένα δηλαδή κάποιοι είναι πιο κοινωνικοί είναι πιο προσφιλείς, πιο αγαπητοί στους μαθητές από κάποια άλλα παιδιά που μπορεί να αξίζουν και να σκέφτονται, είναι πολύ λίγα τα παιδιά που μπορούν να πάνε».

Τα εργαστηριακά μαθήματα θεωρήθηκαν ιδιαίτερα σημαντικά από τους εκπαιδευτικούς κυρίως λόγω της πρωτοτυπίας του θέματος: «Τα σεμινάρια που κάναμε στο πρόγραμμα με τα γεωγραφικά πληροφοριακά συστήματα μας άνοιξαν τους ορίζοντες σε κάτι που δεν το είχαμε φανταστεί. Γιατί εγώ έχω διδάξει και το τουριστικό μάρκετινγκ και μπορέσαμε και τα φτιάξαμε ανάλογα, δώσαμε στα παιδιά νέες κατευθύνσεις που δεν τις είχα ποτέ σκεφτεί».

Η άποψη των εκπαιδευτικών για την επαγγελματική εκπαίδευση στην Ελλάδα, σε σχέση με όσα συνάντησαν στο εξωτερικό εστιάζει κυρίως σε ζητήματα διαφορετικής κουλτούρας. Χαρακτηριστικά ανέφεραν: «Ως προς τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση είδαμε ότι είμαστε πολύ καλά, είμαστε το ίδιο αν όχι και καλύτερα συγκρίνοντας το εδώ και το εκεί σχολείο. Η κουλτούρα τους είναι διαφορετική σχετικά με τους κοινόχρηστους χώρους π.χ. καθαριότητα».

Στο ίδιο φορέα, μαθήτρια συνοψίζει την εντύπωση και τα οφέλη που αποκόμισε από τη συμμετοχή της στο πρόγραμμα κυρίως στις νέες γνώσεις που απέκτησε και στο πως αυτές θα τις φανούν χρήσιμες στο μέλλον: «Το πρόγραμμα με βοήθησε πάρα πολύ στο να αποκομίσω γνώσεις και έμαθα νέες γνώσεις για ένα αντικείμενο το οποίο δεν ήξερα και τόσο καλά, τα συστήματα gps & gis δεν είχα ασχοληθεί τόσο με αυτό. Αν και σχετίζεται με τη Γεωπονία δεν είχα ασχοληθεί με αυτό». «Τα οφέλη ήταν αρκετά, ήταν πάρα πολλά καθώς έμαθα νέες γνώσεις για αυτό το αντικείμενο και πιστεύω πως μπορεί και στο μέλλον να ασχοληθώ με αυτό γιατί υπάρχει και μία πιστοποίηση, μπορεί να με βοηθήσει να εργαστώ και στο εσωτερικό και στο εξωτερικό».

Η συμμετοχή στο πρόγραμμα βελτίωσε τις δεξιότητες αναφορικά με την επικοινωνία σε μια ξένη γλώσσα. Δηλώνει χαρακτηριστικά: «Στη Βαρκελώνη δεν μιλούν αγγλικά άρα ήμουν διατεθειμένη και ας το πούμε αναγκασμένη να μάθω ισπανικά που τα λατρεύω κιόλας. Ναι, δεν ήξερα, έμαθα μέσα από την επικοινωνία, με τον κόσμο έμαθα, προετοιμαζόμενη για το πρόγραμμα».

Η άποψή της για την επαγγελματική εκπαίδευση στην Ελλάδα, σε σχέση με όσα συνάντησε στο εξωτερικό επικεντρώνεται στη σύνδεση θεωρίας πράξης: «Στην Ελλάδα βασιζόμαστε περισσότερο στη θεωρία και όχι στην πράξη γι' αυτό και εγώ πηγαίνω σε ένα σχολείο το οποίο βασίζεται εξίσου στην πρακτική. Αυτό που πιστεύω πως χρειαζόμαστε σα χώρα είναι αυτό που πράττει η Ισπανία, είναι το ότι θα πρέπει να βασιζόμαστε περισσότερο στην πρακτική και όχι μόνο στη θεωρία, στην αποστήθιση».

Την ίδια τεκμηρίωση αναφέρει διατυπώνοντας την άποψη ότι οι μαθητές στην Ισπανία λαμβάνουν περισσότερες δεξιότητες: «Πιστεύω ότι παίρνουν περισσότερες δεξιότητες γιατί όπως σας είπα η εκπαίδευση βασίζεται περισσότερο στην πρακτική και όχι στη θεωρία».

Η μαθήτρια δηλώνει ότι η συμμετοχή στο πρόγραμμα βελτίωσε την αυτοπεποίθησή της: «Τι μπορώ να πω, αυτό το πρόγραμμα με βοήθησε πάρα πολύ στην αυτοπεποίθησή μου και κάθε φορά που σκέφτομαι το πρόγραμμα αυτό στη Βαρκελώνη μόνο ευχάριστες αναμνήσεις έχω σε σχέση με τους συμμαθητές και τους δασκάλους».

Εξίσου θετική ήταν η εμπειρία σχετικά με τη συνεργασία με τους συμμαθητές και τους καθηγητές: «Ήταν πάρα πολύ φιλικοί, γνωριστήκαμε καλύτερα». «Τις περισσότερες φορές μας χώρισαν σε ομάδες και υπήρχε αυτή η ομαδικότητα». «Ευτυχώς ήμασταν μαθητές οι οποίοι ήμασταν πρόθυμοι να συνεργαστούμε». «Υπήρχε συνεργατικότητα γιατί ήμασταν σε μία ξένη χώρα και όταν βρίσκεσαι σε μία ξένη χώρα είναι λογικό υπάρχει ομαδικότητα με συμμαθητές και με τους καθηγητές».

Τέλος επιχειρώντας να περιγράψει καλές πρακτικές σε θέματα εκπαίδευσης αναφέρεται σε νέες γνώσεις χειρισμού σύγχρονων τεχνολογικών συσκευών, τις οποίες δεν γνώριζε: «Πρακτικές που δεν τις είχαμε ξαναδεί, όπως ο χειρισμός των drones σε συστήματα gis και GPS που σχετίζονται και με την ειδικότητά μας με τον τομέα της Γεωπονίας. Για παράδειγμα τα drones βοηθούν στη Γεωργία για να αντιμετωπίζουν τις ασθένειες που μπορεί να έχει μία καλλιέργεια, με αυτό δεν ασχοληθήκαμε εδώ στο σχολείο δηλαδή στα μαθήματά μας και αυτό με βοήθησε να αποκτήσω γνώση και να ασχοληθώ ίσως και στο μέλλον».

Συνεντεύξεις σε ΕΠΑΛ, ΔΙΕΚ, Ε.Κ.

Η ανάλυση των συνεντεύξεων οδήγησε στα παρακάτω συμπεράσματα. Όλοι θεώρησαν ότι τόσο οι καθηγητές όσο και οι μαθητές αποκόμισαν οφέλη από τη συμμετοχή τους στο/ πρόγραμμα/προγράμματα (κάποιοι είχαν

συμμετάσχει και στο παρελθόν, οπότε αναφέρθηκαν συνολικά στην εμπειρία τους). Οι περισσότεροι, αν όχι όλοι, αναφέρθηκαν στη δυνατότητα που τους έδωσε το πρόγραμμα να γνωρίσουν άλλες κουλτούρες και πολιτισμούς, να ανοίξουν οι ορίζοντές τους και να καταργηθούν κάποια στερεότυπα όσον αφορά τους άλλους λαούς.

Χαρακτηριστικά αναφέρθηκαν τα παρακάτω από τους καθηγητές στους φορείς: «Τίποτα δεν με ικανοποιεί περισσότερο από το ότι το πρόγραμμα Erasmus+ με πήρε από το χέρι, με έβγαλε από το μικροκλίμα μου, από ένα κλειστό γραφείο ή από μια αίθουσα διδασκαλίας, μου έδειξε την Ευρώπη που για μένα είναι ό,τι πιο σπουδαίο. Αυτό για μένα ήταν ένα πολιτιστικό σοκ και ήταν και μία ματιά, μου άλλαξε πολλά πράγματα στη νοοτροπία μου στο χαρακτήρα μου και τα λοιπά».

«Είδαμε πράγματα τα οποία εδώ πέρα δεν πρόκειται να τα ξαναδούμε και πολιτιστικές εκδρομές». «Οτιδήποτε ταξίδι μπορεί να κάνει καθένας είναι ταξίδι και στο μυαλό του και στην γνώση του και στην παιδεία του και στην κουλτούρα του. Μόνο συν». «Για νέα παιδιά, πολλά παιδιά, τα περισσότερα, δεν είχαν ξαναβγεί από την Ελλάδα. Ήταν κάτι πρωτόγνωρο. Νομίζω ότι ήταν συγκλονιστικό από μόνο του». «Είναι υπερβολικά μεγάλη εμπειρία από όλες τις απόψεις και σαν ευκαιρία, αντικειμενικά». «Εμπειρίες. Πρώτα από όλα εμπειρίες από την άλλη χώρα, από τον πολιτισμό, από την εκπαίδευση που κάνουν εκεί. Γνώσεις». «Είδαμε πώς δουλεύουν έξω, είδαμε διαφορετικές κουλτούρες». «Γνώρισα μία νέα χώρα, είχα νέες εμπειρίες». «Με βοήθησε να δω και λίγο διαφορετικά κάποιους λαούς δηλαδή που είχα κάποιες αντιλήψεις κάποια στερεότυπα στο μυαλό μου να τα δω λίγο διαφορετικά γιατί το έβλεπα πια από μέσα». «Ανοίγουν οι ορίζοντες των παιδιών, βλέπουν άλλες κουλτούρες που τους επηρεάζουν θετικά ή τους δίνουν ερείσματα για να βελτιώσουν πράγματα».

Σημαντική θεωρούν επίσης την αλληλεπίδραση και την ανάπτυξη δικτύων. Παρακάτω καταγράφονται ενδεικτικά σημεία των συνεντεύξεων: «Συζητήσαμε και με τους εκπαιδευτικούς εκεί και τα δικά τους προγράμματα σπουδών τι ακριβώς κάνουν και πώς ακριβώς δουλεύουν στην επαγγελματική τους κατάρτιση». «Δεν θεωρώ απλό για τον Έλληνα εκπαιδευτικό που οι περισσότεροι από μας δεν είχαν μπει σε αεροπλάνο, το να έχουμε αυτή τη στιγμή στήσει ένα άνθρωπο δίκτυο φιλικές σχέσεις, έως σχέσεις θα έλεγα συνεργασίας και συνεργασίες και σχέσεις φιλικές με Γάλλους συναδέλφους, με Δανούς συναδέλφους, με Γερμανούς συναδέλφους».

Επίσης, αναφέρουν οι συμμετέχοντες στη μελέτη ως σημαντικά την κινητικότητα και τη γνωριμία εκ των έσω του εκπαιδευτικού συστήματος και των συνθηκών εργασίας: «Όλο το σχολείο όταν τρέχει ένα σχέδιο Erasmus+ είναι μια κινητικότητα, δραστηριοποιεί το σχολείο». «Τη διαχείριση δυναμικού, εργατικού δυναμικού, είδα εγώ προσωπικά». «Το ότι ήρθαμε σε επαφή με τον πρόεδρο, τον αντιπρόεδρο τους, το ότι μας έδωσαν τη γνώση, το ότι είδαμε πώς δουλεύει το σύστημα, το εκπαιδευτικό τους σύστημα και πάθαμε και ένα σοκ πολιτιστικό με την έννοια ότι οι εργάτες, οι εργαζόμενοι, οι τεχνικοί στον ηλεκτρολογικό τομέα στη Σουηδία και οι εργολάβοι, οι εργολήπτες οι μεγαλουργολάβοι και τα λοιπά ανήκουν στο ίδιο σωματείο». «Καταρχήν είδαν την κουλτούρα έζησαν σε πραγματικές συνθήκες αγοράς». «Καλό να έχεις μία τριβή με έναν επιχειρηματία ξένης χώρας να βλέπεις και άλλα πράγματα. Βλέπεις πώς κινείται το εργατικό δυναμικό. Πιστεύω ότι βλέπεις κι άλλα πράγματα».

Οι συμμετέχοντες εκπαιδευτικοί κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων ανέφεραν ότι η συμμετοχή στο πρόγραμμα Erasmus+ έδωσε κίνητρα να βελτιωθούν και ευκαιρίες στους συμμετέχοντες: «Όμως όταν είδα πώς δουλεύει ένα σχολείο στη Σουηδία, ένα σχολείο στη Φινλανδία, μια τεχνική εταιρεία στην Αγγλία και τα λοιπά δεν μπορούσα να ακολουθήσω το μοντέλο του παλιού μου διευθυντή. Με ανάγκασε να κάνω και κάτι άλλο (να γραφτώ και να παρακολουθήσω επιτυχώς ένα μεταπτυχιακό πρόγραμμα για διοίκηση)». «Αν δεν είχε το εργαλείο που λέγεται Erasmus+, αν δεν είχε το εργαλείο να προβάλλει το έργο του ο φορέας, την ποιότητα των σπουδών του και αλήθεια γίνεται καλύτερος μέσα από τα προγράμματα δεν θα μπορούσε ποτέ το Πολυτεχνείο να ασχοληθεί μαζί του». «Και έγινα και καλύτερος βελτιώθηκα στην ειδικότητά μου και γενικότερα στο εργασιακό περιβάλλον». «Έγινε αλλαγή νοοτροπίας των καθηγητών. Από κει που ήμασταν κρατικοδίητοι δημόσιοι υπάλληλοι καταλάβαμε ότι υπάρχει μια τεράστια δυναμική και ανάλογα με το τι κουβαλάει ο καθένας μέσα του».

Επίσης, δόθηκε η ευκαιρία να μεταφερθεί τεχνογνωσία στα ελληνικά σχολεία, έδωσε ιδέες, και σε παιδαγωγικό επίπεδο και σε επίπεδο καλών πρακτικών: «Εκεί πραγματικά βοηθήθηκα πάρα πολύ στο πώς μπορεί

να οργανωθεί ένα εργαστήριο. Επειδή τα ΕΠΑΛ έχουν αυτή τη ιδιαιτερότητα. Πώς μπορούν να γίνουν μαθήματα εργαστηριακά, με ποιο τρόπο μπορεί να ανοίξουν αυτές οι δράσεις και σε άλλα θέματα. Να κινητοποιήσουν καθηγητές, μαθητές. Αυτό ήταν το όφελος και ορισμένα από αυτά τα πράγματα που είδα ως πρακτικές προσπάθησα να τα εφαρμόσω και εδώ. Δεν εφαρμόζονται εύκολα αλλά είναι μία εμπειρία». «Πήρα ιδέες, δεν απέκτησα κάποιες γνώσεις παραπάνω, είδα κάποια πράγματα που όπως είπαμε πριν είναι πρόβλημα να τα ξαναδούμε εδώ πέρα». «Βελτίωσε αρκετά (την παιδαγωγική μου κατάρτιση), είμαι πιο αποτελεσματικός στην επικοινωνία μου με τους μαθητές.» «Ναι, ναι, υιοθέτησα όχι τόσο στη διδασκαλία όσο στην προσέγγισή μου με τα παιδιά και στη διδασκαλία όμως στο εξωτερικό είναι λίγο πιο ανοιχτά τα σχολεία στις απόψεις, την άλλη άποψη». «Βλέπεις πράγματα τα οποία συμβαίνουν κάτω από άλλες συνθήκες σε άλλες χώρες και προσπαθείς να τα προσαρμόσεις στη δυνατότητα που έχουμε εμείς σε αρκετό βαθμό στα παιδαγωγικά». «Στα προγράμματα που δουλεύω και εδώ στο σχολείο. Είδα κάποια νέα κόλπα σε προγράμματα σχεδίασης». «Τεράστια, γιατί βοήθησε στο να σκεφτώ καινούργιες διδακτικές, μου έδωσε σαφή παραδείγματα γιατί τα περισσότερα υλοποιήθηκαν βάσει της βιωματικής προσέγγισης. Σε νέα πράγματα που δεν τα ήξερα πριν που τα ήξερα και δίσταζα να τα δοκιμάσω τα είδα, δηλαδή πώς μπορούν να γίνουν πράξη». «Ό,τι έκανα δύο χρόνια εδώ πέρα μέσα σε δύο εβδομάδες που ήμασταν εκεί πέρα έμαθα και παραπάνω. Είχα ενθουσιαστεί».

Μάλιστα, αρκετοί ήδη μετέφεραν κάποιες από τις εμπειρίες που είχαν στο εξωτερικό στα εδώ Αναλυτικά Προγράμματα είτε τροποποιώντας τα όπου είχαν τη δυνατότητα στο πλαίσιο που τους επιτρέπεται είτε δημιουργώντας καινούρια. «Ήδη το κάναμε κιόλας. Το ΙΕΚ εκπόνησε τρία προγράμματα, τρία αναλυτικά προγράμματα σπουδών». «Φτιάξαμε και καινούργιο Αναλυτικό Πρόγραμμα, φτιάξαμε και καινούργιο βιβλίο, φτιάξαμε εργαστήριο, φέραμε την τεχνολογία στην Ελλάδα και έχουνε πάρει τα πράγματα το δρόμο τους, μόνο και μόνο γιατί υπήρχε το εργαλείο που λεγόταν Leonardo της εποχής και σήμερα λέγεται Erasmus+».

Η συμμετοχή στο πρόγραμμα φαίνεται ότι συνέβαλε στην ανάπτυξη αυτοπεποίθησης των συμμετεχόντων. Ότι δηλαδή, μπορούν, αν χρειαστεί να σταθούν και να διεκδικήσουν θέσεις εργασίας στον ευρωπαϊκό τουλάχιστον χώρο, αλλά και να εξασκηθούν σε μια ξένη γλώσσα. Χαρακτηριστικά αναφέρθηκαν τα παρακάτω: «Απέκτησαν (οι σπουδαστές) μεγάλη αυτοπεποίθηση για τον εαυτό τους, η αίσθηση ότι μπορούν να τα καταφέρουν και να ζήσουν και επαγγελματικά έξω». «Δεν μίλαγα εγώ αγγλικά. Εκεί χρειάστηκε να μιλήσω. Βελτιώθηκα υπερβολικά». «Οπότε εξασκήθηκα μίλαγα πιο εύκολα». «Μου έδωσε ένα ερέθισμα να μάθω (γερμανικά)». «Ναι, με βοήθησε στην ξένη γλώσσα. Τις πρώτες μέρες δεν μπορούσα. Δηλαδή έχω κάποιες γνώσεις στα αγγλικά, όχι πολύ καλές, αλλά δεν μπορούσα να εκφραστώ να μιλήσω. Μετά την πρώτη βδομάδα πήγαινε η γλώσσα ροδάνι από μόνη της». «Εξάσκηση υπερβολικά τα αγγλικά μου οπότε μετά μου ήταν πιο εύκολο να επικοινωνήσω».

Πολλοί ανέφεραν ότι βελτιώθηκε η συνεργασία μεταξύ μελών του φορέα τους: «Η συνεργασία μεταξύ των μελών του φορέα βελτιώθηκε πάρα πολύ. Κατάλαβαν και αυτοί (υπόλοιποι εκπαιδευτικοί) την αξία των ευρωπαϊκών προγραμμάτων». «Η συνεργασία με τους συναδέλφους για να φέρουν εις πέρας το πρόγραμμα Erasmus+ μας έφερε πιο κοντά». «Ήρθαμε κοντά, ήρθαμε λίγο πιο κοντά και εμείς και με τους συμμαθητές με αυτούς που ήμασταν μαζί και με τους καθηγητές». «Επειδή έχει αρκετή γραφειοκρατία φέρνει κάποιους συναδέλφους πιο στενά συνεργαζόμενους σε καλύτερες πρακτικές για να μπορέσεις να βγάλεις το σωστό αποτέλεσμα».

Αρκετοί καθηγητές και διευθυντές αναφέρθηκαν στο κέρδος που επέφερε η συμμετοχή στο πρόγραμμα Erasmus+ ιδιαίτερα σε παιδιά από ευπαθείς κοινωνικά ομάδες. Μάλιστα, οι περισσότεροι, αν όχι όλοι τόνισαν ότι επιδίωξαν ιδιαίτερα τη συμμετοχή αυτών των παιδιών: «Ένα πάμφτωχό παιδί ορφανό που απλώς τελείωσε τη μέση βαθμίδα, βραβεύτηκε προσωπικά όπως και η υπόλοιπη ελληνική ομάδα από τον πρόεδρο σπουδαίου ευρωπαϊκού ερευνητικού κέντρου, έναν άνθρωπο που διαχειρίζεται 15.000 επιστήμονες σε καθημερινό επίπεδο». «Υπήρξε μαθητής ο οποίος είχε μαζί του 80 ευρώ για να περάσει τις 15 μέρες. Όταν γύρισε αυτός ο μαθητής μου λέει «δάσκαλε» και μου πιάνει τα χέρια και μου τα φίλησε».

Οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι καθηγητές και διευθυντές που επιθυμούν να συμμετάσχουν σε ένα σχέδιο Erasmus+, αλλά και οι μαθητές/σπουδαστές εντοπίστηκαν κυρίως στα παρακάτω:

- α) Γραφειοκρατία που επισύρει η συμμετοχή ενός σχολείου στο πρόγραμμα Erasmus+.
- β) Η μη αποζημίωση των εκπαιδευτικών για την εκτός έδρας μετακίνηση όπως συμβαίνει με άλλους δημόσιους υπαλλήλους που αποζημιώνονται για εκτός έδρας μετακινήσεις. Κάποιοι πρότειναν να υπάρχει έστω μια «ηθική» ανταμοιβή ή κάποια «μόρια» που θα μετρούν πιθανόν σε μια μετέπειτα διεκδίκηση θέσης π.χ. Διευθυντή.
- γ) Περιπτώσεις όπου οι φορείς υποδοχής δεν ανταποκρίνονται στις προδιαγραφές του Προγράμματος με αποτέλεσμα τη μη αξιοποίηση όλων των δυνατοτήτων που παρέχουν τα σχέδια κινητικότητας.

Μέσα από την εμπειρία τους στα Σχέδια Erasmus+, μαθητές και καθηγητές αναπόφευκτα προέβησαν σε συγκρίσεις μεταξύ του τομέα της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης στην Ελλάδα και στη χώρα που επισκέφθηκαν.

Σχεδόν όλοι αναφέρθηκαν στην ανάγκη για περισσότερη ευελιξία, πιο ανοιχτά σχολεία και πιο συχνές αλλαγές στα Αναλυτικά Προγράμματα ανάλογα με τις ανάγκες της εποχής ώστε να υπάρχει διασύνδεση με την αγορά εργασίας. Χαρακτηριστικά διατυπώθηκαν τα παρακάτω: «Θέλουμε ακόμα περισσότερη ευελιξία. Θέλουμε να αλλάζουμε τους οδηγούς σπουδών αρκετά πιο συχνά». «Απαιτείται εκσυγχρονισμός των Αναλυτικών Προγραμμάτων». «Να ασχοληθούμε περισσότερο με τα επαγγελματικά δικαιώματα για τους αποφοίτους. Κι όταν θα έρθει ένας μαθητής να του πω, αν τελειώσεις μπορείς να ανοίξεις το δικό σου γραφείο με αυτά τα δικαιώματα». «Θα έπρεπε τα Αναλυτικά Προγράμματα να ήταν πιο στοχευμένα με γνώμονα την αγορά εργασίας. Απαιτείται μία διασύνδεση».

Οι συμμετέχοντες στη Μελέτη αναφέρθηκαν και στην ενίσχυση της χρηματοδότησης που θα εστιάζει στη βελτίωση της υλικοτεχνικής υποδομής και των επιμορφώσεων των εκπαιδευτικών των Επαγγελματικών Λυκείων, τόσο σε νέες πρακτικές συνδεδεμένες με την αγορά εργασίας όσο και σε εργαστηριακές δραστηριότητες, καθώς κάποιοι σπουδαστές/μαθητές θεωρούν ότι η επαγγελματική εκπαίδευση στην Ελλάδα είναι πολύ επικεντρωμένη στη θεωρία και λιγότερο στα εργαστήρια. Όπως τόνισαν: «Χωρίς χρηματοδότηση δεν μπορεί να υπάρξει Επαγγελματικό Λύκειο. Εμείς εδώ προσπαθούμε. Δεν γίνεται με το φιλότιμο μόνο του εκπαιδευτικού» «Πρέπει να υπάρχει μέριμνα για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και ειδικά για τους συναδέλφους των ειδικοτήτων στα Επαγγελματικά Λύκεια». «Απαιτείται καλύτερη υλικοτεχνική υποδομή για να κάνουμε καλύτερη πρακτική και πιο εκσυγχρονισμένη». «Τα εργαστήρια να είναι εκσυγχρονισμένα με υλικά τα οποία να μπορούν να ανταποκρίνονται στην αγορά εργασίας». «Οι εκπαιδευτικοί εδώ δεν είναι πολύ εκπαιδευμένοι στην εργαστηριακή άσκηση. Πολλή θεωρία».

Τέλος, οι περισσότεροι καθηγητές, μαθητές που συμμετείχαν στην Μελέτη έδειξαν πραγματικό ενδιαφέρον για τη βελτίωση της εκπαίδευσης στα Επαγγελματικά Λύκεια/IEK και πρότειναν διάφορες ιδέες που θα μπορούσαν να βελτιώσουν τόσο την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση συνολικά, όσο και να φέρουν περισσότερους μαθητές στα ΕΠΑΛ. Σημαντικό κριτήριο για την επιλογή του ΕΠΑΛ από έναν μαθητή θεωρούν το να γνωρίζει ο μαθητής τι επαγγελματικά δικαιώματα θα έχει με την αποφοίτησή του. Δηλαδή, κρίνουν ως σημαντικό το να υπάρχουν σαφέστερα διατυπωμένα τα επαγγελματικά δικαιώματα κάθε αποφοίτου του ΕΠΑΛ για κάθε ειδικότητα, κάτι που γίνεται στις χώρες που επισκέφθηκαν».

Επίσης, θεωρούν σημαντικό να είναι ανοικτό το σχολείο στην κοινωνία και να διοργανώνουν ημερίδες ή open days προς ενημέρωση γονέων και μαθητών. «Να γίνονται ημερίδες που να λέμε για τα επαγγελματικά δικαιώματα, μία open day, να δώσουμε 10 επιχειρήματα για να γράψουν το παιδί τους».

Οι συνολικές εντυπώσεις είναι θετικές και θα λέγαμε ότι συνοψίζονται στα παρακάτω λόγια ενός από τους Διευθυντές που συμμετείχαν στο πρόγραμμα και δείχνουν τα πολλαπλά οφέλη που επιφέρει η συμμετοχή στα Σχέδια Erasmus+: «Ουσιαστικά λοιπόν μέσα από τα προγράμματα δεν πήραμε μόνο γνώση, ούτε τη μεταφέραμε μόνο στην Ελλάδα, ούτε μόνο αλλάξαμε τα Αναλυτικά Προγράμματα, ούτε μόνο βοηθήσαμε τους μαθητές μας. Γίναμε καλύτεροι σαν άνθρωποι».

11

Ανάλυση λόγου των συμμετεχόντων στην Ομάδα Εστίασης (focus group) εμπειρογνομώνων

Στο πλαίσιο της Μελέτης Αποτίμησης Αντικτύπου των Σχεδίων Κινητικότητας Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης για τα έτη 2014-2016 πραγματοποιήθηκε στις 30 Οκτωβρίου 2018 Συνάντηση Εργασίας, υπό την μορφή Ομάδας Εστίασης (Focus Group) κατά τη διάρκεια της οποίας συζητήθηκαν επίκαιρα θέματα που αφορούσαν στο σχεδιασμό και την υλοποίηση σχετικών σχεδίων κινητικότητας εντός του πλαισίου του Προγράμματος Erasmus+.

Στην εν λόγω Ομάδα Εστίασης συμμετείχαν μετά από πρόσκληση εμπειρογνώμονες των κάτωθι φορέων:

- Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας & Θρησκευμάτων
- Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού
- Σιβιτανίδειος Δημόσια Σχολή Τεχνών Και Επαγγελμάτων
- Ινστιτούτο Εργασίας της Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδος
- Επιμελητήριο Ευβοίας
- Κέντρο Ανάπτυξης Εκπαιδευτικής Πολιτικής της Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδος
- 9^ο Επαγγελματικό Λύκειο Πάτρας
- Ινστιτούτο Επαγγελματικής Κατάρτισης Γλυφάδας
- Ινστιτούτο Επαγγελματικής Κατάρτισης Πειραιά
- Ινστιτούτο Επαγγελματικής Κατάρτισης Χαϊδαρίου
- Αξιολογητές αιτήσεων Erasmus+

Επίσης, στην Ομάδα Εστίασης, σε ρόλο συντονιστή, μετείχαν τα μέλη της ερευνητικής ομάδας που υλοποιεί την παρούσα αποτίμηση υπό τον Καθηγητή κ. Κυρίδη, καθώς και εκπρόσωποι του Ιδρύματος Κρατικών Υποτροφιών, το οποίο αποτελεί και την Εθνική Μονάδα συντονισμού του προγράμματος Erasmus+ για την εκπαίδευση και κατάρτιση.

Αναφορικά με τα δυνατά σημεία και τα οφέλη που προκύπτουν για τους συμμετέχοντες από την υλοποίηση σχεδίων κινητικότητας Erasmus+, μέλος της Ομάδας Εστίασης σημείωσε μεταξύ άλλων: «Στα δυνατά σημεία είναι ότι συμμετέχοντας στο πρόγραμμα Erasmus+, αποκτούμε τεχνογνωσία, αποκτούμε καλές πρακτικές, αξιο-

ποιούμε καλές πρακτικές. Έχουμε μία μεταφορά ιδεών, βλέπουμε ακόμη και αρνητικά σημεία όταν συμμετέχουμε σε ένα σχέδιο κινητικότητας, βλέπουμε και αρνητικά σημεία έξω, δεν είναι μόνο θετικά τα πάντα».

Στο ίδιο μήκος κύματος τονίστηκε: «Το πρόγραμμα Erasmus+ είναι το καταπληκτικότερο εργαλείο που έχουμε αυτή τη στιγμή στα χέρια μας, για να μπαίνουμε σε χώρους που δεν μπορεί ο κοινός θνητός να μπει», ενώ ένας εμπειρογνώμονας σημείωσε: «Αυτό που θα ήθελα να προσθέσω επίσης στα πολύ θετικά και δυνατά σημεία του προγράμματος Erasmus+ είναι ότι όταν αφορούν μικρές κοινωνίες υπάρχει μία προστιθέμενη αξία στη μικρή κοινωνία και μία πολλαπλασιαστικότητα του ευρωπαϊκού γίγνεσθαι».

Μέλος της Ομάδας Εστίασης στην τοποθέτησή του επεσήμανε τα σημαντικότερα οφέλη που αποκόμισαν από την συμμετοχή τους στα εν λόγω σχέδια κινητικότητας κάποιοι εκπαιδευτικοί λειτουργοί, αποκτώντας νέα κίνητρα εξέλιξης, αλλά και επαναπροσδιορισμού της μέχρι εκείνης της στιγμής βιογραφίας τους. Συγκεκριμένα ανέφερε: «Εγώ πραγματικά είδα ανθρώπους, οι οποίοι επανανοηματοδότησαν τη ζωή τους, μετά από αυτές τις επισκέψεις. Δηλαδή γύρισαν με εντελώς διαφορετικές προσλαμβάνουσες, για το τι κάνουν και το τι γίνεται στη χώρα και πώς κάποια στιγμή πρέπει να επαναπροσδιορίσουν τη σχέση τους και με τα εργασιακά τους και με τα επαγγελματικά τους. Είδα ανθρώπους που πήγαν στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο μετά, γιατί ένιωσαν ένα μορφωτικό έλλειμμα που είχαν όταν είδαν συναδέλφους τους αντίστοιχα στη Σουηδία ή στη Φινλανδία, να έχουν εμπειρίες εκπαιδευτικές. Άρα είναι απόλυτα δεδομένο ότι τα εργαλεία αυτά και το συγκεκριμένο εργαλείο, είναι ένα πολύ σημαντικό εργαλείο για να φέρει σε επαφή μαθητές, φοιτητές, δασκάλους, καθηγητές, εκπαιδευτικούς, με άλλα πρότυπα και κατά κανόνα αν είναι και πιο αναπτυγμένα ακόμα καλύτερα».

Εν συνεχεία, συμμετέχων στη συζήτηση εργασίας επιχειρώντας να οριοθετήσει την χρήση αλλά και τη χρησιμότητα των προγραμμάτων κινητικότητας ανέφερε: «Το πρόγραμμα Erasmus+, είναι ένα εργαλείο. Είναι ένα εργαλείο, είναι ένα πρόγραμμα το οποίο δίνει κάποιες ευκαιρίες και προσφέρει κάποιες δυνατότητες. Δεν αποτελεί πανάκεια, ούτε αποτελεί το μαγικό ραβδάκι που θα λύσει τα προβλήματα και τα δεινά του οποιουδήποτε επιστημονικού, εκπαιδευτικού χώρου σε οποιαδήποτε χώρα. Το θέμα είναι πώς οι οργανισμοί, οι φορείς, οι πολιτικές, οι θεσμοί, θα μπορέσουν να το αξιοποιήσουν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Και σε κάθε περίπτωση το έχετε δει όλοι, το βλέπουμε και εμείς, ένα εργαλείο είναι ένα εργαλείο».

Από την πλευρά της συμμετέχουσα επιχειρώντας να κωδικοποιήσει τα οφέλη και τα δυνατά σημεία των προγραμμάτων κινητικότητας Erasmus+ τόνισε μεταξύ άλλων: «Πιστεύω ότι ο στόχος του Erasmus+ είναι να ανοίξει ένα παράθυρο στην Ευρώπη και στον κόσμο για μαθητές και εκπαιδευτικούς, που συνήθως προέρχονται από λιγότερο ευνοημένα περιβάλλοντα. Τα παιδιά και οι εκπαιδευτικοί αποκτούν τα λεγόμενα soft skills, τα οποία είναι το νούμερο ένα για την αγορά εργασίας και τον τρόπο ζωής σε περιβάλλον παγκοσμιοποίησης. Επίσης, ένα δεύτερο μεγάλο όφελος είναι η δικτύωση για το μέλλον, η οποία μπορεί να μείνει σε ένα προσωπικό επίπεδο, αλλά μπορεί να έχει και επαγγελματική εξέλιξη. Ένα παράδειγμα από Λύκειο στην Κάλυμνο που πήγε τρεις μήνες στη Γαλλία με πάρα πολλά προβλήματα αλλά μία πάρα πολύ δυναμική εκπαιδευτικό. Παρουσιάστηκε σαν καλή πρακτική σε ημερίδα του ΙΚΥ. Τα παιδιά αυτά έβγαζαν δεν έβγαζαν την τάξη. Και γύρισαν και μπήκαν στις εισαγωγικές, μετά από τρεις μήνες στη Γαλλία. Έμαθαν άπταιστα γαλλικά, ο αντίκτυπος πρέπει το μελετηθεί».

Προσθέτοντας στα θετικά στοιχεία του προγράμματος Erasmus+ ένας εμπειρογνώμονας ανέφερε: «Παραδείγματος χάρι ως θετικό του προγράμματος είναι το γεγονός ότι μπορούν ομάδες από εκπαιδευτικούς χώρους και όχι μόνο να κάνουν φοβερά και τρομερά πράγματα σε θέματα αιχμής», ενώ άλλος εμπειρογνώμονας αναφερόμενος στην εμπειρία του από την συμμετοχή του σε πρόγραμμα κινητικότητας και προσπαθώντας να εντοπίσει τα ουσιαστικά οφέλη, τόνισε για τους μαθητές – σπουδαστές του: «πραγματικά αυτό που πήραμε από τα παιδιά έξω, είναι ο ενθουσιασμός και η αυτοπεποίθηση. Η αυτοπεποίθηση είναι τελείως διαφορετικό από το γνωστικό αντικείμενο. Θα πρέπει να ζυγίσετε στα προγράμματα αυτά τα μικρές διάρκειας, ποιο μετράει περισσότερο; Αυτό που θα πάρει, η αυτοπεποίθηση, το να μαθαίνει να κινείται στον ευρωπαϊκό χώρο, να αισθάνεται Ευρωπαίος πολίτης ή το να μάθει μία συγκεκριμένη συνταγή;».

Συμπληρώνοντας στα ανωτέρω σημειώθηκε από άλλο μέλος της Ομάδας Εστίασης: «Από εκεί και πέρα ένα ακόμη δυνατό σημείο που έχουμε στο πρόγραμμα είναι ουσιαστικά ότι προσφέρουμε, μπορούμε να προσφέρουμε μέσα από το πρόγραμμα Erasmus+ στους σπουδαστές μας ένα νέο παράθυρο, ένα νέο παράθυρο προς την Ευρώπη. Ένα νέο παράθυρο προς τη γνώση, που δυστυχώς εάν δεν υπήρχαν αυτά τα προγράμματα, δεν θα μπορούσαν να το έχουν. Ευτυχώς λοιπόν που έχουμε το εργαλείο Erasmus+ και μπορούν αυτοί οι σπουδαστές μας να ανοίξουν τους ορίζοντές τους». Τέλος, αναφερόμενος στην προστιθέμενη αξία των συγκεκριμένων προγραμμάτων αναφέρθηκε ένα συγκεκριμένο παράδειγμα: «Τώρα πήγαν τα παιδιά στην Κύπρο για δύο μήνες. Συμμετείχαν στο πρόγραμμα 10 παιδιά, τα 3 έμειναν στη συνέχεια να δουλέψουν στην Κύπρο και οι υπόλοιποι περίπου 4 επέστρεψαν γιατί οι υπόλοιποι είχαν κλείσει δουλειές εδώ στην Ελλάδα. Δηλαδή σχεδόν απορροφήθηκαν όλοι. Αυτό είναι το πλεονέκτημα, αυτό είναι το αποτέλεσμα. Αυτή είναι η προστιθέμενη αξία στην απασχόληση και στην αγορά εργασίας».

Αναφορικά με τα σημεία εκείνα που χρήζουν κάποιας μικρής ή μεγάλης βελτίωσης, ή αυτά που αποτελούν εμπόδιο στην υλοποίηση των δράσεων ένας εμπειρογνώμονας τόνισε, μεταξύ άλλων: «Με προβληματίζει η συμμετοχή και αυτό μπορεί να πάει στα αδύνατα σημεία. Δεν ξέρω τα εμπειρικά στοιχεία ποια είναι, αλλά έχω την αίσθηση ότι η συμμετοχή παραμένει χαμηλή. Δηλαδή πρέπει πάση θυσία να ενισχυθεί η συμμετοχή και των Λυκείων και των ΙΕΚ αλλά και των Πανεπιστημίων στο πρόγραμμα. Γιατί; Γιατί βλέπω κυρίως από το Πανεπιστήμιο ότι τα παιδιά έχουν μία φοβική σχέση και μία σχέση δυσπιστίας. Να μιλήσω λίγο για την πανεπιστημιακή περίπτωση όπου φοιτητές ρωτάνε: Θα μου αναγνωριστούν τα μαθήματα αν κάνω ένα Erasmus εκεί; Θα με φτάσουν τα χρήματα; Δηλαδή υπάρχει και αυτή η διάσταση, ότι πρέπει το εργαλείο αυτό, που νομίζω όλοι αποδεχόμαστε πόσο σημαντικό είναι, να ενισχυθεί από παραμέτρους που να το κάνουν πιο αποτελεσματικό και πιο επωφελές. Η δεύτερη αίσθηση που έχω είναι ότι τελικά τα προγράμματα κινητικότητας, τα κάνουν μόνο όσοι ήδη έχουν κατανοήσει την αξία τους. Δηλαδή χρειάζεται να διευρυνθούν οι συμμετέχοντες. Αυτό το λέω γιατί; Από άλλο παράδειγμα, η συμμετοχή των ενηλίκων στη Διά Βίου Μάθηση. Η συμμετοχή των ενηλίκων στη Διά Βίου γίνεται κυρίως από τους ήδη έχοντες προσόντα. Από αυτούς δηλαδή που έχουν κατανοήσει τον κώδικα, έχουν καταλάβει ότι η συνεχής επιμόρφωση, η Διά Βίου κατάρτιση είναι μία σοβαρή ιστορία και τι κάνουν; Τα κυνηγούν πια με μανία».

Στη χαμηλή συμμετοχή από πλευράς φορέων στάθηκε και ένα στέλεχος, ο οποίος και σημείωσε, μεταξύ άλλων: «Σε κάθε περίπτωση, κρίνοντας από τη συμμετοχή και λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι μπορώ να γνωρίζω την πλευρά της επαγγελματικής εκπαίδευσης, δηλαδή της συμμετοχής των ΕΠΑΛ σε τέτοιου είδους προγράμματα, γενικά είναι φτωχή θα έλεγα η συμμετοχή. Και αυτό έχει να κάνει ενδεχομένως με το πλαίσιο που δεν επιτρέπει περισσότερο από 9 μέρες μετακίνηση στο εξωτερικό και για τους μαθητές και λίγο περισσότερο για τους εκπαιδευτικούς, όταν μετακινούνται μόνοι τους».

Στο ζήτημα της περιορισμένης ανταπόκρισης των φορέων, αλλά και στα κριτήρια αξιολόγησης στάθηκε συμμετέχουσα στη συζήτηση, αναφέροντας μεταξύ άλλων: «Βλέπουμε να λαμβάνουν μέρος και να κατεβαίνουν σε προτάσεις, συνήθως οι ίδιοι φορείς. Όμως, ορισμένες προτάσεις δίνουν τόση μεγάλη βαρύτητα στο να στηρίξουν ακριβώς αυτό, να σε χτυπήσουν στο θυμικό. Και μετά κατεβαίνεις στο περιεχόμενο, στο πρόγραμμα κατάρτισης, το οποίο είναι πολύ αποδυναμωμένο. Και ενώ πάνω λες όντως αυτή η ομάδα αξίζει τον κόπο να πάει, γιατί δεν έχει άλλες δυνατότητες για όλα αυτά που αναφέρατε πιο πριν, μετά λες τι θα αποκομίσει εν τέλει».

Από την πλευρά της μέλος της Ομάδας Εστίασης τονίζοντας τα πιο γραφειοκρατικά ζητήματα που προκύπτουν τόσο κατά το σχεδιασμό, όσο και κατά την υλοποίηση των προγραμμάτων ανέφερε: «Εκτός από τη γραφειοκρατία, θεσμικά απορώ πως γίνονται τόσα Erasmus+ στην Ελλάδα. Δεν υπάρχει εγκύκλιος ειδικά για το πρόγραμμα Erasmus+. Υπάρχει μία εγκύκλιος η οποία καλύπτει όλες τις μετακινήσεις σχολείων και εκπαιδευτικών. Και στην περίοδο του μνημονίου που δεν γινότουσαν διορισμοί, προέκυψε μεγάλο ζήτημα για τις πιο μακροχρόνιες μετακινήσεις. Παραδείγματος χάριν, νησί έχω την εντύπωση ότι έμεινε χωρίς καθηγητή, αυτός που πήγε έξω δεν

αναπληρώθηκε. Δεν υπήρχε το πλαίσιο σε επίπεδο εκπαιδευτικής περιφέρειας, να μπορεί να αντικαταστήσει τον καθηγητή. Επίσης, υπάρχει εγκύκλιος όπου επιτρέπεται στον εκπαιδευτικό να συνοδεύει μόνο την τάξη του. Άρα δεν καλύπτει τις μετακινήσεις που αφορά μόνο καθηγητές για την επιμόρφωσή τους. Ή σε επίπεδο τάξης, από τότε που γίνεται η αίτηση μέχρι να εγκριθεί, ο καθηγητής έχει αλλάξει τάξη. Πολλές φορές έχει αλλάξει και σχολείο. Λοιπόν, για όλα αυτά έχουν γίνει συσκέψεις, έχουν κατατεθεί προτάσεις αλλά πρέπει να ληφθούν και μέτρα».

Προσθέτοντας στις ανωτέρω παρατηρήσεις, συμμετέχουσα αναφέρθηκε στο κομβικό ζήτημα του θεσμικού πλαισίου για τη μαθητεία: «Δεν υπάρχει θεσμικό πλαίσιο αναγνώρισης και είναι πάρα πολύ κρίσιμο για τη μαθητεία. Σας φέρνω ένα παράδειγμα. Ένα παιδί λοιπόν ξεκινάει τη μαθητεία του σε μία επιχείρηση στην Ελλάδα, 6 μήνες και πάει να κάνει τρεις μήνες μαθητείας σε επιχείρηση της Γερμανίας. Δεν υπάρχει θεσμικό πλαίσιο αναγνώρισης. Αν σκεφτούμε δε ότι θέσεις μαθητείας υψηλής εξειδίκευσης στην Ελλάδα δεν υπάρχουν παρά ελάχιστες, το να μπορεί ένας νέος άνθρωπος στο πλαίσιο ενός τυποποιημένου συστήματος, είτε εκπαίδευσης, είτε κατάρτισης να μπορεί να εκμεταλλευτεί μία θέση μαθητείας υψηλής εξειδίκευσης σε μία επιχείρηση του εξωτερικού, είναι φοβερή προστιθέμενη αξία».

Στο θέμα της προστιθέμενης αξίας των ευρωπαϊκών προγραμμάτων, αλλά και της ανατροφοδότησης εστίασε κατά τη διάρκεια τοποθέτησής του και ένας εμπειρογνώμονας: «Θα πρέπει να μας απασχολεί, εφόσον το Erasmus+ είναι ένα συντεταγμένο εργαλείο, να δούμε κάποια στιγμή πώς μπορούν να αξιοποιηθούν τα αποτελέσματά του. Δηλαδή πρέπει κάπως η προστιθέμενη αξία που γυρίζει ως ανατροφοδότηση στη χώρα μας να αξιοποιηθεί. Αυτό νομίζω πάλι είναι ένα ανοικτό αίτημα, που πρέπει να μας απασχολεί».

Ένα ακόμα σημείο το οποίο σύμφωνα με τους συμμετέχοντες επιφέρει βελτίωσης είναι αυτό του αντικτύπου των αποτελεσμάτων. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρθηκε: «Ο αντίκτυπος είναι η Αχίλλειος πτέρνα του Erasmus+ και όλων των προγραμμάτων και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Όλες οι αξιολογήσεις που κάνει η Κομισιόν, που τις κάνουν ερευνητές, το ευαίσθητο σημείο τους είναι ο αντίκτυπος και η αξιοποίηση των παραδοτέων. Δεν έχει λυθεί, μέσα από όλες αυτές τις γενιές προγραμμάτων. Λοιπόν, από πλευράς ευρωπαϊκών προγραμμάτων τώρα, από την προδιαγραφή, δεν έχει αρκετό διάστημα για τη διάδοση και τον αντίκτυπο. Ακόμη και η αποτίμηση του αντικτύπου που λέει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θέλει αναθεώρηση. Γιατί σε δύο χρόνια τι αντίκτυπο θα έχεις; Θα μπορούσαν να το πουν αξιολόγηση γενικά. Ο αντίκτυπος προϋποθέτει χρόνο γιατί αυτές οι αλλαγές νοοτροπίας χρειάζονται χρόνο. Ένα άλλο θέμα είναι οι πιστωτικές μονάδες και τα μαθησιακά αποτελέσματα. Σε άλλες χώρες το πρόγραμμα σπουδών (curriculum) λέει και τι ακριβώς θα πάρεις. Και ξέρεις πού θα καταλήξει. Λοιπόν, έχουμε χρόνο για αλλαγές και βέβαια απαιτείται το θεσμικό πλαίσιο να καταστεί πιο υποβοηθητικό».

Εν συνεχεία, κάποιοι συμμετέχοντες αναφέρθηκαν στην ύπαρξη ενδιαμέσων φορέων κατά την διαδικασία σχεδιασμού, αλλά και υλοποίησης των προγραμμάτων. Χαρακτηριστικά ειπώθηκε: «Ένα άλλο εμπόδιο είναι κατά τη γνώμη μου οι ενδιάμεσοι φορείς. Δηλαδή οι φορείς επαγγελματικής κατάρτισης κάποιες φορές απευθύνονται σε έναν ενδιάμεσο φορέα, είτε για να αναλάβει τα διαδικαστικά του ταξιδιού και της μετακίνησης ή ακόμα και για να ορίσει ένα πρόγραμμα επίσκεψης ή εργασιών. Λένε ότι είμαστε από τη σχολή τάδε ψυκτικών και θέλουμε να έρθουμε για να μας δείξετε κλιματιστικά συστήματα, για παράδειγμα το αναφέρω. Και ο ενδιάμεσος φορέας αναλαμβάνει, έχοντας τις περισσότερες φορές ένα πρόγραμμα έτοιμο, να πει ελάτε εμείς "εξειδικευόμαστε", εντός εισαγωγικών, στην κατάρτιση σε αυτόν τον τομέα».

Στη συνέχεια, ένα από τα αδύνατα σημεία του προγράμματος που τονίστηκαν ιδιαιτέρως ήταν αυτό της μη ύπαρξης πιστωτικών μονάδων. Ενδεικτικά σημειώθηκε το παρακάτω: «Ήθελα να πω ότι στη χώρα μας δεν υπάρχουν οι πιστωτικές μονάδες, τα credits, τα οποία είναι απαραίτητα για να μπορέσει να θεσμοθετηθεί η κινητικότητα. Σε περιβάλλον παγκοσμιοποίησης έπρεπε το ίδιο το πρόγραμμα σπουδών (curriculum) να είχε ένα διάστημα κινητικότητας στο εξωτερικό».

Επίσης, ένα ζήτημα που σημειώθηκε δεν είναι άλλο από αυτό της διάρκειας των σχεδίων: «Το ΙΕΚ δεν μπορεί να συμμετέχει σε κινητικότητα πάνω από δύο - τρεις βδομάδες, γιατί έχουμε επαγγελματική κατάρτιση, έχουν

συγκεκριμένο πρόγραμμα και δεν μπορούν να λείψουν». «Τις περισσότερες φορές, τα σχέδια κινητικότητας είναι μικρής διάρκειας σε σχέση με τα αναμενόμενα αποτελέσματα και τους στόχους που θέτουν. Όταν ένα σχέδιο κινητικότητας θέτει ως στόχο, και τα περισσότερα το κάνουν αυτό, την καλλιέργεια γνώσεων, δεξιοτήτων ή την απόκτηση νέων γνώσεων και δεξιοτήτων, είναι πάρα πολύ δύσκολο αυτοί οι στόχοι να υλοποιηθούν σε ένα πρόγραμμα διάρκειας δύο εβδομάδων ίσως και τριών εβδομάδων».

Επίσης, ένα εμπόδιο που αναφέρθηκε επισταμένως, είναι η δυσκολία έκδοσης Αριθμού Φορολογικού Μητρώου για μια σειρά από επιλέξιμους φορείς όπως σχολεία και ΙΕΚ, γεγονός που δυσχεραίνει τη διαχείριση των σχεδίων Erasmus+. Επί του εν λόγω θέματος σημειώθηκε: «Στην περίπτωση των ΚΑ2 υπάρχει δυσκολία διαχείρισης του προϋπολογισμού του εγκεκριμένου σχεδίου Erasmus+. Γιατί τα σχολεία δεν έχουν ΑΦΜ». όπως και «Θέλουμε να αναλάβουμε στρατηγικές συνεργασίες ΚΑ2 σαν ΙΕΚ. Και δεν μας επιτρέπεται γιατί ακόμα δεν έχουμε ΑΦΜ».

Ένα επιπλέον ζήτημα που απασχόλησε τους συμμετέχοντες είναι αυτό της βελτίωσης της ελκυστικότητας της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης, και κατά πόσον τα σχέδια κινητικότητας δύνανται να συμβάλλουν προς αυτή την κατεύθυνση. Στο πλαίσιο αυτό αναφέρθηκε: «Καταρχήν το θέμα της ελκυστικότητας της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, προφανώς δεν είναι καινούργιο. Δηλαδή είναι τουλάχιστον από το 1970. Το βασικότερο προφανώς έχει να κάνει με τη νοοτροπία που υπάρχει, τη συνειδητή επιλογή ή την ασυνείδητη εννοού από τη μεριά των γονέων, που θεωρούν ότι τα παιδιά θα πρέπει να ακολουθήσουν την Γενική Εκπαίδευση». Σε αντίστοιχο πλαίσιο κινήθηκε και η τοποθέτηση μέλους της Ομάδας Εστίασης, οποίος, μεταξύ άλλων, σημείωσε: «Η επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση έχει τα αρνητικά της στερεότυπα. Περιορισμένη ελκυστικότητα λόγω του ότι η ελληνική κοινωνία θέλει τα παιδιά της οπωσδήποτε στο πανεπιστήμιο και λοιπά και ας μείνουν 5 χρόνια άνεργοι. Το άλλο αρνητικό είναι ότι όλες οι διαπιστώσεις και των κοινωνικών εταίρων και κυρίως των εργοδοτών αναφέρονται στην μεγάλη αναντιστοιχία μεταξύ προσόντων και των αναγκών της αγοράς εργασίας. Για να είναι ελκυστική η επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση, εκτιμώ από την εμπειρία μου τόσα χρόνια ότι πρώτα - πρώτα είναι επαγγελματική κατοχύρωση. Αν αυτός που τελειώνει μπορεί να δουλέψει στη δουλειά του, ρυθμισμένα, ότι είναι εξασφαλισμένη αυτή η δουλειά του. Το δεύτερο είναι ότι πρέπει να υπάρχουν συνέργειες με πολιτικές διαδικασίες, μέσα από το Erasmus+, έτσι ώστε να ενισχύονται ορισμένες βασικές πολιτικές που υποστηρίζουν την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση». Αντίστοιχη υπήρξε και άλλη τοποθέτηση: «Αν οι απόφοιτοι των ΕΠΑΛ, των ΙΕΚ, βρίσκουν γρήγορα, το γρήγορα εντός ή εκτός εισαγωγικών, απασχόληση, αυτό θα λειτουργήσει ως ντόμινο».

Όσον αφορά στο κατά πόσο η συμμετοχή σχολείων και φορέων σε σχέδια κινητικότητας και οι επακόλουθες από αυτήν συνέργειες μπορούν να συμβάλλουν στην βελτίωση της ελκυστικότητας της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, σημειώθηκε: «Βεβαίως, η απάντηση η δική μου είναι ότι συμβάλλει. Δεν έχουμε αποτιμήσει τις επιπτώσεις, τον αντίκτυπο, γιατί είναι μία δουλειά ετών. Συμβάλει, εμπειρικά μιλώντας και κρίνοντας. Υπάρχουν όμως χίλιοι δυο άλλοι παράγοντες, εξίσου σημαντικοί, περισσότερο μάλλον σημαντικοί, όχι εξίσου σημαντικοί, οι οποίοι μπορεί να αλλάξουν την εικόνα της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης. Είναι καταρχήν ένας παράγοντας κουλτούρας, αντιλήψεων μάλλον, τον οποίο στην Ελλάδα ακόμα δεν τον έχουμε ξεπεράσει. Με καταβολές σε κοινωνικές μορφές προηγούμενων δεκαετιών ή και αιώνων». Στο ίδιο μήκος κύματος κινήθηκε και η παρακάτω: «Οι συνέργειες μέσω του Erasmus+, μπορούν να έχουν αποτελέσματα που βοηθάνε την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση. Όπως είναι η συμβουλευτική και η επαγγελματική συμβουλευτική. Όπως είναι θέματα συνέργειας και καλών πρακτικών σε θέματα ρατσισμού. Όπως είναι το άνοιγμα των εκπαιδευτικών διαδρομών προς τα πάνω. Και κυρίως, όσον αφορά τη διάχυση και την προβολή της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης. Όταν υπάρχει μία συνέργεια του ΙΕΚ με κάποιο άλλο ίδρυμα του εξωτερικού, ας προβληθεί. Ας γεμίσει η πόλη με αφίσες αυτής της συνέργειας. Ας βγει, ας διαχυθεί, ας γίνει προσιτή στους γονείς και στους μαθητές. Ας δώσουν την αξία αυτή. Η ελκυστικότητα του Erasmus+, συγκοινωνεί με την ελκυστικότητα και των ΙΕΚ».

Επιχειρώντας να συνοψίσουμε τα βασικότερα σημεία της συζήτησης που έλαβε χώρα στα πλαίσια της Ομάδας Εστίασης εμπειρογνομώνων, σημειώνουμε ότι ως τα πλέον δυνατά σημεία των σχεδίων κινητικότητας Erasmus + αφορούν:

- Στη δικτύωση μεταξύ των φορέων
- Στην ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών
- Στη δημιουργία κινήτρων για τους συμμετέχοντες σπουδαστές και εκπαιδευτικούς
- Στη βελτίωση της αυτοπεποίθησης και αυτοεκτίμησης των συμμετεχόντων
- Στην άμεση επαφή των συμμετεχόντων με προηγμένα μαθησιακά περιβάλλοντα
- Στη βελτίωση των soft skills των συμμετεχόντων
- Στην εμπέδωση της ευρωπαϊκής ταυτότητας των συμμετεχόντων.

Από την άλλη πλευρά, σύμφωνα με τα πορίσματα της Ομάδας Εστίασης, σημεία που χρήζουν βελτίωσης είναι τα ακόλουθα:

- Η αξιοποίηση των αποτελεσμάτων
- Η διεύρυνση των φορέων που συμμετέχουν στο πρόγραμμα
- Η συμμετοχή σε μακροχρόνιες κινητικότητες
- Η διασφάλιση ποιότητας στις διακρατικές συνεργασίες
- Η προσαρμογή του θεσμικού πλαισίου της μαθητείας στις απαιτήσεις του προγράμματος Erasmus+
- Η εδραίωση του συστήματος αναγνώρισης πιστωτικών μονάδων για τους συμμετέχοντες σε σχέδια κινητικότητας Erasmus+ στον τομέα της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης.

12

Συνολική αποτίμηση των Σχεδίων Κινητικότητας Erasmus+ του τομέα Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης για την περίοδο 2014-2016

Σύνοψη συμπερασμάτων – Συνολική Αποτίμηση

Επιχειρώντας να ομαδοποιήσουμε και να συμπυκνώσουμε τα ευρήματα της παρούσας αποτίμησης του Προγράμματος Erasmus +, στη συγκεκριμένη ενότητα θα αναδείξουμε τα κυριότερα στοιχεία όπως αυτά προέκυψαν από την ανάλυση των δεδομένων που αφορούν στις δύο βασικές ομάδες στόχους: εκπαιδευόμενους (μαθητές & σπουδαστές), προσωπικό (εκπαιδευτικοί & εκπαιδευτές), ενώ συνεπικουρικά θα παρουσιαστούν και οι βασικές θέσεις των μελών των δύο Ομάδων Εστίασης. Η πρώτη Ομάδα Εστίασης περιλαμβάνει συμμετέχοντες (εκπαιδευόμενους και προσωπικό) σε σχέδια κινητικότητας Erasmus+ στον τομέα της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης που συμμετείχαν σε συνεντεύξεις και η δεύτερη Ομάδα Εστίασης περιλαμβάνει εμπειρογνώμονες του Υπουργείου Παιδείας, των κοινωνικών φορέων, του ΟΑΕΔ, συντονιστές φορέων που υλοποιούν σχέδια κινητικότητας, αξιολογητές, στελέχη του ΙΚΥ κ.ά.

Όσον αφορά στην ομάδα στόχο, το προσωπικό, εκπαιδευτικοί και εκπαιδευτές, μέσω των σχεδίων κινητικότητας Erasmus+ στον τομέα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, σημείωσαν ότι είχαν την ευκαιρία να πειραματιστούν με νέους τρόπους διδασκαλίας, νέες μεθόδους, διάφορες καινοτομίες γενικότερα, κάτι που δεν θα το τολμούσαν εύκολα στην τάξη τους, όπως οι ίδιοι τόνισαν. Επιπλέον, αρκετοί εκπαιδευτικοί και εκπαιδευτές κατάφεραν να ενσωματώσουν κάποια στοιχεία από την εμπειρία τους στο Πρόγραμμα Erasmus+ στο αναλυτικό πρόγραμμα του σχολείου τους.

Άλλο πολύ σημαντικό στοιχείο αυτών των σχεδίων κινητικότητας Erasmus+ ήταν η δυνατότητα που δόθηκε στους εκπαιδευτικούς και εκπαιδευτές να γνωρίσουν και άλλα εκπαιδευτικά συστήματα πέραν του ελληνικού και να προσεγγίσουν ως παρατηρητές άλλες εκπαιδευτικές πρακτικές που τους έδωσαν την ευκαιρία να αναστοχαστούν πάνω σε αυτές που οι ίδιοι εφαρμόζουν. Αυτή η επαφή με άλλα εκπαιδευτικά συστήματα ή άλλους τρόπους διδασκαλίας θεωρούν οι Έλληνες εκπαιδευτικοί ότι συνέβαλε καθοριστικά στην προσωπική τους επαγγελματική εξέλιξη αφού τους διεύρυνε τους ορίζοντες και τους έβαλε σε μια διαδικασία αναστοχασμού και σύγκρισης με άλλες πρακτικές εντοπίζοντας άλλοτε καλύτερα και άλλοτε χειρότερα στοιχεία συγκριτικά με τις δικές τους πρακτικές. Επίσης, σύμφωνα με το προσωπικό που μετείχε σε σχέδια κινητικότητας Erasmus+, ένα από τα σημαντικά οφέλη των σχεδίων αυτών είναι η δημιουργία ή βελτίωση ενός συνεργατικού – συναδελφικού κλίμα-

τος μεταξύ των εκπαιδευτικών του σχολείου, αλλά και μεταξύ των εκπαιδευτικών και της διεύθυνσης ή ακόμα και των γονέων. Επιπλέον, το σύνολο των εκπαιδευτικών και των εκπαιδευτών συμφώνησαν ότι η συμμετοχή στο πρόγραμμα Erasmus+ τους βοήθησε στη βελτίωση της δυνατότητας επικοινωνίας σε μια ξένη γλώσσα, αλλά και στην καταπολέμηση κάποιων προϋπαρχόντων στερεοτύπων αναφορικά με τις διαφορετικές κουλτούρες και τους διαφορετικούς πολιτισμούς. Τέλος, το σύνολο σχεδόν των εκπαιδευτικών και των εκπαιδευτών που μετείχαν στα συγκεκριμένα σχέδια κινητικότητας, έχουν πλέον την δυνατότητα μέσω της σύγκρισης με εκπαιδευτικά συστήματα του εξωτερικού να διακρίνουν τα «αδύναμα» σημεία του ελληνικού συστήματος επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης και να εργαστούν ώστε η επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση στην Ελλάδα να γίνει πιο ελκυστική για τους ωφελούμενους, δηλαδή τους Έλληνες μαθητές και σπουδαστές.

Επιπροσθέτως, αναφέρθηκε ότι, το πρόγραμμα Erasmus+ αποτελεί ένα ουσιαστικό κίνητρο για το ελληνικό σχολείο αφού δίνει ευκαιρίες στο έμπυχο δυναμικό των σχολείων να αναπτυχθεί ποικιλοτρόπως και να αλληλοεπιδράσει δυναμικά. Αναφορικά με τις αλλαγές που δύναται να φέρει το πρόγραμμα Erasmus+ στην Ελληνική σχολική πραγματικότητα, το προσωπικό τόνισε ότι κυρίως αυτό που αλλάζει μέσω τέτοιου είδους προγραμμάτων είναι η παιδαγωγική στάση των εκπαιδευτικών, γεγονός το οποίο αποτελεί βεβαίως σημαντικότερο κέρδος για τη βελτίωση του σχολείου. Επιπλέον τονίστηκε από την συγκεκριμένη ομάδα στόχου ότι οι εκπαιδευτικοί και οι εκπαιδευτές ερχόμενοι σε επαφή με συναδέλφους από άλλες χώρες γνωρίζουν διαφορετικά συστήματα και διαφορετικές προσεγγίσεις, εκπαιδεύονται στο να αντιμετωπίζουν θετικά τις δυσκολίες που εμφανίζονται στην καθημερινότητά τους, αναπτύσσουν εξωστρέφεια, ενώ οι μαθητές έχουν την ευκαιρία να κάνουν νέους φίλους, να επικοινωνήσουν και να διευρύνουν τους ορίζοντές τους, εκμεταλλευόμενοι ευκαιρίες που δεν θα μπορούσαν να έχουν μέσα από μια τυπική εκπαιδευτική διαδικασία. Αναφορικά με την ανάπτυξη παιδαγωγικών δεξιοτήτων και δεξιοτήτων διοίκησης μέσω της εμπλοκής τους στο πρόγραμμα Erasmus+, το προσωπικό επεσήμανε ότι τα οφέλη ως προς την παιδαγωγική κατάρτιση αφορούν κυρίως τη στάση απέναντι στα παιδιά και την εύρεση τεχνικών για καλύτερη διαχείριση των μαθητών, ενώ όσον αφορά στην ανάπτυξη δεξιοτήτων διοίκησης οι απόψεις παρουσιάζονται μοιρασμένες πιθανόν γιατί τα προγράμματα έχουν συνήθως περισσότερο εκπαιδευτικό χαρακτήρα και οι διευθυντές των σχολικών μονάδων δεν εμπλέκονται σε αυτά το ίδιο ενεργητικά όσο οι εκπαιδευτικοί.

Όσον αφορά στην ομάδα στόχο οι εκπαιδευόμενοι, μαθητές και σπουδαστές, οι οποίοι συμμετείχαν στο εν λόγω πρόγραμμα εξήραν τις πρωτόγνωρες εμπειρίες σχετικά με τη μετακίνηση και τη φιλοξενία, καθώς και τη γνωριμία με συνομηλίκους από διαφορετικές χώρες με διαφορετικούς ή παρόμοιους τρόπους ζωής με τους δικούς τους. Επίσης, η συγκεκριμένη ομάδα στόχος εστίασε στα οφέλη που αποκόμισε σε επίπεδο κοινωνικοποίησης, συνεργασίας με συνομηλίκους και κυρίως επικοινωνίας σε μια ξένη γλώσσα. Αναφορικά με την ανάπτυξη των κοινωνικών τους δεξιοτήτων οι εκπαιδευόμενοι που συμμετείχαν στο πρόγραμμα εστίασαν στο ζήτημα της ομαλής προσαρμογής τους στις απαιτήσεις της ομάδας, στην ανάπτυξη φιλικών σχέσεων με τους υπόλοιπους συμμετέχοντες και στην αποτελεσματική αλληλεπίδρασή τους με ένα περιβάλλον ξένο προς αυτούς.

Σε προσωπικό επίπεδο, εξάλλου οι εκπαιδευόμενοι εξήραν το γεγονός ότι το πρόγραμμα Erasmus+ τους προσέφερε εμπειρίες άμεσα συνδεδεμένες με τη διαμόρφωση της αυτοπεποίθησης τους, μέσω της παροχής ευκαιριών για ομαδική εργασία, της ανάληψης πρωτοβουλιών, της ενίσχυσης των διαπροσωπικών τους δεξιοτήτων, αλλά και μέσω δράσεων θετικής ανατροφοδότησης. Επίσης, οι συμμετέχοντες εκπαιδευόμενοι τόνισαν τη σημασία της γνωριμίας με διαφορετικές κουλτούρες και πολιτισμούς, αλλά και με διαφορετικά εκπαιδευτικά συστήματα. Πιο συγκεκριμένα, εστίασαν τις παρατηρήσεις τους στην υλοποίηση συνεργατικών δράσεων εντός του σχολείου, στις μεθόδους προσέγγισης της εκπαιδευτικής διαδικασίας (συνεργατικές δράσεις, ομαδική εργασία, μέθοδος project), καθώς και στη σημασία των υλικοτεχνικών υποδομών. Τέλος, οι εκπαιδευόμενοι αναφερόμενοι στις σχέσεις με τους συμμαθητές τους, αλλά και με τους εκπαιδευτικούς που συμμετείχαν στο πρόγραμμα έκαναν λόγο για τη σημασία των τυπικών και άτυπων σχέσεων που αναπτύσσονται μεταξύ τους,

για την οικοδόμηση συνεργατικών σχέσεων, σε ζητήματα επικοινωνίας, εκτίμησης και εμπιστοσύνης μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητών, καθώς και για την παροχή ευκαιριών για δημιουργική συνεργασία και συλλογική δράση των μαθητών.

Τέλος, επιχειρώντας να συνοψίσουμε τα βασικότερα σημεία της συζήτησης που έλαβε χώρα στο πλαίσιο των Ομάδων Εστίασης, σημειώνουμε ότι ως τα πλέον δυνατά σημεία των σχεδίων κινητικότητας Erasmus+, σύμφωνα με τους συμμετέχοντες αφορούν: **α)** στη δικτύωση μεταξύ των φορέων, **β)** στην ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών, **γ)** στη δημιουργία κινήτρων για τους συμμετέχοντες σπουδαστές και εκπαιδευτικούς, **δ)** στη βελτίωση της αυτοπεποίθησης και αυτοεκτίμησης των συμμετεχόντων, **ε)** στην άμεση επαφή των συμμετεχόντων με προηγμένα μαθησιακά περιβάλλοντα, **στ)** στη βελτίωση των οριζόντιων δεξιοτήτων (soft skills) των συμμετεχόντων και **ζ)** στην εμπέδωση της ευρωπαϊκής ταυτότητας των συμμετεχόντων.

Από την άλλη πλευρά, σύμφωνα με τα πορίσματα των Ομάδων Εστίασης εμπειρογνομόνων, οι προκλήσεις για τον ομαλό σχεδιασμό και την ποιοτική υλοποίηση των σχεδίων κινητικότητας Erasmus+ είναι: **α)** η αξιοποίηση των αποτελεσμάτων, **β)** η διεύρυνση των φορέων που συμμετέχουν στο πρόγραμμα, **γ)** η συμμετοχή σε μακροχρόνιες κινητικότητες, **δ)** η διασφάλιση ποιότητας στις διακρατικές συνεργασίες, **ε)** η προσαρμογή του θεσμικού πλαισίου της μαθητείας στις απαιτήσεις του προγράμματος Erasmus+, **στ)** η εδραίωση του συστήματος αναγνώρισης πιστωτικών μονάδων για τους συμμετέχοντες σε σχέδια κινητικότητας Erasmus+ στον τομέα της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης.

Οι απόψεις και τα συμπεράσματα στην παρούσα μελέτη είναι προϊόν της ερευνητικής ομάδας και όχι απαραίτητα του Ιδρύματος Κρατικών Υποτροφιών. Το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών δεν φέρει καμία ευθύνη για την ακρίβεια ή την πληρότητα των πληροφοριών που περιλαμβάνει η μελέτη.

Βιβλιογραφία

- Ashcroft, K. & Palacio, D. (1996). *Researching into assessment and evaluation*. London: Kogan Page.
- Ball, S. (2011). *Evaluating Educational Programs*. ETS Research Report No. RR-11-15, <https://www.ets.org/Media/Research/pdf/RR-11-15.pdf>.
- Bardin, L., (1977). *L'Analyse de Contenu*. Paris, PUF, 21.
- Berelson, B. (1970). *Content Analysis in Communication Research*. New York: Free Press.
- Berelson, B. (1971). *Content Analysis in Communication Research*. New York: The Free Press.
- Berger, A. (1991). *Media Research techniques*. Newbury Park: SAGE.
- Bousset, J.P., Macombe, C., & Taverne, M. (2005, December). Participatory Methods, Guidelines and Good Practice Guidance to be Applied throughout the Project to Enhance Problem Definition, Co-learning, Synthesis and Dissemination. *SEAMLESS Project, Report No 10*, Ref D7.3.1
- Carnegie Mellon University, (2002). *Evaluation and assessment*. <http://www.cmu.edu/teaching/assessment/earlycourseeval.html>.
- Chelimsky, E. (1997). Thoughts for an evaluation society. *Evaluation*, 3(1), 97-118.
- De Sola Pool, I. (1959). *Trends in Content Analysis*. Urbana: University of Illinois Press.
- Dreachslin, J.L. (1999). Focus groups as a quality improvement technique: a case example from health administration education. *Quality Assurance in Education*, 7(4), 224-233.
- Duvenger, M. (1978). *Μέθοδοι κοινωνικών επιστημών*. Αθήνα: ΕΚΚΕ.
- ERO (Education Review Office) (2007). *The Collection and Use of Assessment Information in Schools*. Wellington: Education Review Office.
- Everitt, A., & Hardiker, P. (1996). *Evaluating for Good Practice*. London: Macmillan
- French, W., Bell, C.H., & Zawacki, R.A. (2000). *Organization development and transformation: Managing effective change*. New York: McGraw Hill/Irwin.
- Ghiglione, R. (1980). *Manuel d'analyse de contenu*. Paris: Armand Colin.
- Gibbs, A. (1997, Winter). Focus groups. *Social Research Update, Issue 19*, Department of Sociology, University of Surrey. Ανακτήθηκε 17/11/2016 από <http://www.soc.surrey.ac.uk/sru/SRU19.html>.
- Gross, N., Giaquinta, J., & Bernstein, M. (1971). *Implementing organizational innovations*. New York: Basic Books.
- Hepburn, A. (2004). Crying, Notes on description, transcription and interaction. *Research on Language & Social Interaction*, 37, 251-291.
- Herman, J.L., Morris, L.L., & Fitz-Gibbon, C.T. (1987). *Evaluator's handbook*. London: SAGE.
- Holsti, O.R. (1969). *Content Analysis for the Social Science and the humanities*. Mass: Addison – Wesley.
- Hsieh, H.F., & Shannon S., (2005). Three Approaches to Qualitative Content Analysis. *Qualitative Health Research*, 14(9), 1277-1288.
- Huitt, W., Hummel, J., & Kaeck, D. (2001). *Assessment, measurement, evaluation, and research*. Educational Psychology Interactive. Valdosta, GA: Valdosta State University. <http://www.edpsycinteractive.org/topics/intro/sciknow.html>.
- Jinks, A. M., & Daniels, R. (1999). Workplace health concerns: a focus group study. *Journal of Management in Medicine*, 13(2), 95-105.

- Kirkhart, K.E. (2000). Reconceptualising evaluation use: An integrated theory of influence. In V. J. Caracelli and H. Preskill (Eds.), *The expanding scope of evaluation use - New Directions for Evaluation*, 88, (pp. 5-23). San Francisco: Jossey-Bass.
- Kitzinger, J. (1994). The methodology of focus groups: the importance of interaction between research participants. *Sociology of Health and Illness*, 16(1), 103-121.
- Kracauer, S. (1952). The challenge of qualitative content analysis. *Public Opinion Quarterly*, 16(4), 631-642.
- Krippendorff, K. (1980). *Content Analysis: An introduction to its methodology*. London: Sage.
- Krueger, R. (2002). *Designing and Conducting Focus Group Interviews*. Ανακτήθηκε 17/11/2016 από <http://www.eiu.edu/ihec/Krueger-FocusGroupInterviews.pdf>.
- Krueger, R. A. (1998). *Moderating focus groups*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Krueger, R.A. & Casey, M.A. (2000). *Focus Groups: A Practical Guide for Applied Research*(3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Krueger, R.A. (1994). *Focus Groups: A Practical Guide for Applied Research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Kvale, S. (1996). *Interviews. An introduction to qualitative research interviewing*. London: Sage.
- Lasswell, H.D. (1927). *Propaganda technique in the World War*. New York: Knopf.
- Leitão, B. J., and Vergueiro, W. (2000). Using the focus group approach for evaluating customers' opinions: the experience of a Brazilian academic library. *New Library World*, 101(2), 60-65.
- Maxwell, J. A., Bashook, P. G., & Sandlow, C. J. (1986). Combining ethnographic and experimental methods in educational evaluation. In D. M. Fetterman & M. A. Pitman (Eds.), *Educational evaluation: Ethnography in theory, practice, and politics* (p. 121-143). Beverly Hills, CA: Sage.
- Messick, S. (1970). The criterion problem in the Evaluation of Instruction: Assessing Possible, not Just Intended Outcomes. In M. C. Wittrock and D. Wiley (Eds.), *The Evaluation of Instruction: Issues and Problems*. NY: Holt, Rinehart and Winston.
- Milstein, B., Wetterhall, S., & CDC Evaluation Working Group. (1999). *Recommended framework for program evaluation in public health practice*. Atlanta, GA: CDC.
- Mishler, E. (1986). *Research interviewing: context and narrative*. Cambridge, M.A.: Harvard University Press.
- Morgan, D.L. (1990). *Focus groups as qualitative research*. Newbury Park, CA: Sage publications.
- Morgan, D.L. (1996). Focus groups. *Annual Review of Sociology*, 22, 159-152.
- Moscovici, S. (1970). *La psychanalyse, son image et son public*. Paris: PUF.
- Mucchieli, R. (1988). *L'analyse de contenu des documents et des communications*. Paris : Les Editions ESF.
- Neuendorf, K. (2002). *The Content Analysis Guidebook*. Thousand Oaks: SAGE.
- Neuman, W., (1997). *Social Research Methods: qualitative and quantitative approaches*. Boston: Allyn & Bacon, pp. 272-273.
- Newbold, C., Boyd-Barrett, O, & Van De Bulck, H. (2002). *The media book*. London: Arnold, 90.
- Patton, M.Q. (1987). *Qualitative Research Evaluation Methods*. Thousand Oaks, CA: Sage Publishers.
- Philips, L., & Jorgensen, W. M. (2009). *Ανάλυση λόγου-θεωρία και μέθοδος* (Μτφρ. Α. Κιουρκιολής, επιμ. Γ. Σταυρακάκης). Αθήνα: Παπαζήσης.
- Potter, J., Wetherell, M. (2009). *Λόγος και κοινωνική ψυχολογία*. (Μτφρ. Έ. Αυγήτα & Α. Τσονίδης - επιμ. Ν. Μποζατζής). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Riffe, D., & Freitag, A. (1997). A content analysis of content analyses: twenty-five years of Journalism Quarterly *Journalism and Mass communication Quarterly*, 74, 873-882.

- Riffle, D., Lacy, S. & Figo, F.G. (1998). *Analyzing media messages: Using Quantitative Content Analysis in Research*. New Jersey: LEA.
- Robson, C. (2002). *Real World Research* (2nd ed.). Oxford: Blackwell.
- Robson, C. (2007). *How to do a research Project: A guide for undergraduate students*. Oxford, UK: Blackwell Publishing.
- Rogers, A., & Smith, M. K. (2006). *Evaluation: Learning what matters*. London: Rank Foundation/YMCA George Williams College. Available as a pdf: www.ymca.org.uk/rank/conference/evaluation_learning_what_matters.pdf.
- Rossi, P. H., Freeman, H., & Lipsey, M. W. (2004). *Evaluation. A systematic approach*. Newbury Park, Ca: Sage.
- Schnell, R., Hill, P.B., & Esser, E. (2014). Μέθοδοι εμπειρικής κοινωνικής έρευνας. (επιμ. Ν. Ναγόπουλος & Γ. Γκιόσος). Αθήνα: Προπομπός.
- Scriven, M. (1998). A minimalist theory of evaluation: the least theory that practice requires. *American Journal of Evaluation*, 19(1), 57-70.
- Shadish, W. (1998). Evaluation theory is who we are. *American Journal of Evaluation*, 19(1), 1-19.
- Shadish, W., Cook, T., & Leviton, L. (1991). *Foundations of program evaluation*. Newbury Park, CA: Sage Publications.
- Shaw, I.F. (1999). *Qualitative evaluation*. London: SAGE Publications.
- Shoemaker, P., Reese, S. (1992). *Mediating the message: theories of influences on mass media content*. White Plains, NY: Longman.
- Shulha, L., & Cousins, J. (1997). Evaluation use: theory, research, and practice since 1986. *Evaluation Practice*, 18(3), 195-208.
- Smith, A. G., & Robbins, A. E. (1984). Multi- method policy research: A case study of structure and flexibility. In D. M. Fetterman (Ed.), *Ethnography in educational evaluation* (p. 115-130). Beverly Hills, CA: Sage.
- Stewart, D.W. & Shamdasani, P.N. (1990). *Focus groups: Theory and practices*. Newbury Park: Sage.
- Sudman, S., & Bradburn, N. (1974). *Response Effects in Surveys: A review and synthesis*. Chicago: Aldine.
- Sutcliffe, S., & Court, J. (2005). *Evidence -Based Policy- making: What is it? How does it work? What relevance for developing countries?* Overseas Development Institute, United Kingdom.
- Threlfall, K. D. (1999). Using focus groups as a consumer research tool. *Journal of Marketing Practice: Applied Marketing Science*, 5(4), 102-105.
- Tuckman, B. W., & Harper, B. E. (2012). *Conducting Educational Research*. Plymouth, UK: Rowman & Littlefield Publishers.
- UNDP (2009). *Handbook on planning, monitoring and evaluating for development results*. NY: UNDP.
- Valenzuela, D., & Shrivastava, P. (x.x.). *Interview as a Method for Qualitative Research*. Retrieved 21/11/2016 from <http://www.public.asu.edu/~kroel/www500/Interview%20Fri.pdf>.
- Wall, A. L. (2001). Evaluating an undergraduate unit using a focus group. *Quality Assurance in Education*, 9(1), 23-31.
- Weber, R. (1990). *Basic Content Analysis*. Newbury Park: SAGE.
- Worthen, B.R., & Sanders, J.R. (1987). *Educational evaluation: Alternative approaches and practical guidelines*. London: Longman.
- Yarbrough, D. B., Shulha, L. M., Hopson, R. K., & Caruthers, F. A. (2011). *The program evaluation standards: A guide for evaluators and evaluation users* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Άχλης, Ν. (1983). Οι γειτονικοί μας λαοί, Βούλγαροι και Τούρκοι στα σχολικά βιβλία ιστορίας Γυμνασίου και Λυκείου. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης, 21.
- Βαμβακίδου, Ι. (2009). *Ήταν μια φορά ένας κοινοτάρχης. Χρήστος Τανιμανίδης 1906-1968*. Ξάνθη: ΠΑΚΕΘΡΑ.

- Βάμβουκας, Μ.Ι. (2010). Εισαγωγή στην ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Ζάγκος, Χ. (2011). Πολιτική, Τύπος και Τόπος. Οι κοινοβουλευτικές εκλογές στη Φλώρινα (1926-2009). Αθήνα: Επίκεντρο.
- Ιωσηφίδης, Θ. (2008). Ανάλυση Ποιοτικών Δεδομένων στις Κοινωνικές Επιστήμες, (2^η έκδ.) Αθήνα: Κριτική.
- Λαμπίρη – Δημάκη, Ι. (1990). Η Κοινωνιολογία και η Μεθοδολογία της. Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας.
- Μπονίδης, Κ. (1998). Έρευνα των προδιαγραφών της διδασκαλίας στην ελληνική πρωτοβάθμια εκπαίδευση: η ανάλυση- ποσοτική και ποιοτική των εν χρήσει σχολικών εγχειριδίων (εκπαιδευτικού και μαθητή/τριας) του γλωσσικού μαθήματος υπό το πρίσμα της παιδαγωγικής της ειρήνης. Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη.
- Μπονίδης, Κ., & Χοντολίδου, Ε. (1997). Έρευνα σχολικών εγχειριδίων: Από την ποσοτική ανάλυση περιεχομένου σε ποιοτικές μεθόδους ανάλυσης. Το παράδειγμα της Ελλάδας. Στο Μ. Βάμβουκα & Α. Χουρδάκη (επιμ.), Παιδαγωγική επιστήμη στην Ελλάδα και στην Ευρώπη: Τάσεις και προοπτικές. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μπουτζουβή, Α. (1998). Προφορική ιστορία, όρια και δεσμεύσεις. Στο Α. Μπουτζουβή (επιμ.), *Μαρτυρίες σε ηχητικές και κινούμενες αποτυπώσεις ως πηγή της Ιστορίας: Πρακτικά Διεθνούς Ημερίδας*. Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας. Αθήνα: Κατάρτι, 26.
- Πάλλας, Π. (1992). Η ανάλυση περιεχομένου. *Φιλόλογος*, 67, 45-54.
- Πορφυριάδης, Ν. (2009). Μελέτη για την ανάλυση περιεχομένου ως ερευνητική μεθοδολογία στην ακαδημαϊκή έρευνα της διαφήμισης από το 1970 έως σήμερα. Αδημοσίευτη Μεταπτυχιακή Εργασία, ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη.
- Σαπουντζή - Κρέπια, Δ. (2005). Μεθοδολογία Έρευνας. Θεσσαλονίκη: Αλεξάνδρειο Ανώτατο Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Θεσσαλονίκης.
- Φίλιας, Β. (1998). Εισαγωγή στη Μεθοδολογία και στις τεχνικές των κοινωνικών ερευνών. Αθήνα: Gutenberg.
- Φραγκουδάκη, Α. (1978). Τα αναγνωστικά βιβλία του δημοτικού σχολείου: Ιδεολογικός πειθαναγκασμός και παιδαγωγική βία. Αθήνα: Θεμέλιο.

Erasmus+

Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών

Εθνική Μονάδα Συντονισμού Erasmus+

Λεωφόρος Εθνικής Αντιστάσεως 41

14234 Νέα Ιωνία

T: +30 210 3726300

E: erasmusplus@iky.gr

www.iky.gr

 @StateScholarshipsFoundation

 State Scholarships Foundation/ IKY- Greece

 @IKY_Erasmusplus

 LLPIKY